

સમથ શાસ્ત્રકાર આચાર્ય લગવાન શ્રી હરિભદ્ર-
સૂરીશ્વરજી મહારાજના જીવનચરિત્ર સહિત, એમણે રચેલ

શ્રી યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય

ની ખીઠિકા પરના વ્યાખ્યાનો

— વ્યાખ્યાનકાર —

સિદ્ધાન્ત મહોદધિ પૂ આચાર્યદેવ શ્રી વિજયપ્રેમ-
સૂરીશ્વરજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન
પ્રા. સુનિરાજ શ્રી ભાનુવિજયજી મહારાજ

પ્રકાશક

શ્રી મોતીશા જૈન ચેડીટીક

સેક્રેટરી ડી. કે. શાહ

ભલેશ્વર-લાલબાગ,

મુબઈ-૪

ઉપોદ્ધાત

સિદ્ધાન્તમહોદધિ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રી વિજયગ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબનું વિ. સં. ૨૦૦૭નું ચાતુર્માસ લાલળાગ ઉપાશ્રયમાં થયું. તે પ્રસંગે પોતાના વિશાલ શિષ્યપરિવારનો જ્ઞાન-સ્વાધ્યાય ચાલવા ઉપરાંત, ગૃહસ્થ વર્ગને 'શ્રી યોગદષ્ટિ-સમુચ્ચય' જેવા મહાન ગંભીર યોગગ્રન્થ ઉપરનાં દુર્લભ વ્યાખ્યાનો સાંભળવાનો લાભ મળ્યો. વ્યાખ્યાન પૂ. આચાર્યદેવની આજ્ઞાથી એઓશ્રીના શિષ્ય પૂ. મુનિરાજ શ્રી ભાનુવિજયજી મહારાજ આપતા હતા. એનાં અવતરણ એઓશ્રીના શિષ્ય પૂ. મુનિ શ્રી ભદ્રગુપ્ત વિજયજી મહારાજે કરી લીધેલાં. તેના પર સુધારો વધારો થઈને પીઠિકાનો ભાગ આ ગ્રન્થરૂપે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

શ્રી 'યોગદષ્ટિ' ગ્રન્થ ૧૪૪૪ શાસ્ત્રના પ્રણેતા, ગંભીરવચન-શાલી, આચાર્યપુરંદર શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે રચ્યો છે. ગ્રન્થ ઘણો ગંભીર ભાવવાહી છે, આત્માને અતીવ લાલકારી છે, સામાન્ય જીવોને શું, કે પણ વિદ્વાનોને શું, સૌને અતિ બોધક છે. એના પર બાળજીવોને ય સમજી શકાય એવાં વ્યાખ્યાન પૂ. મુનિરાજ શ્રી ભાનુવિજયજી મહારાજે મુંબઈમાં આપેલાં. આખા ગ્રન્થ પરનાં તે વ્યાખ્યાનો એટલા બધા વિસ્તારથી થયેલાં છે, કે એ બધા વ્યાખ્યાન એક જ પુસ્તકમાં આપી શકાવાં મુશ્કેલ છે. તેથી આ પહેલા પુસ્તકમાં, ગ્રન્થની પીઠિકા રચતાં ગ્રન્થકાર મહર્ષિએ વર્ણવેલ જે ધર્મકાય, કર્મકાય અને તત્ત્વકાય; તથા ઈચ્છાયોગ, શાસ્ત્રયોગ અને સામર્થ્યયોગ; એનાં ઉપરનાં વ્યાખ્યાનો પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં છે. સાથે પુસ્તકમાં પ્રારંભે ગ્રન્થકાર મહર્ષિ આઠ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના જીવન ચરિત્રના વ્યાખ્યાન આપવામાં આવ્યા છે.

અનુક્રમણિકા

પાત્ર	વિષય	પાત્ર	વિષય
૧ અચર્યા		૩૮ શ્રાવક યોગ્ય શાસ્ત્રો	
૨ આં શ્રી હર્ષિભદ્ર સૂં ચરિત્રનો		૪૨ માનવનો નિર્ધારક મ	
પ્રારભ		૪૩ જૈન શ્રદ્ધાની ગે પરીમા	
૩ હરિભદ્ર પુરોહિતની પ્રતિજ્ઞા		૪૪ જોદોની ક્રૂતા દમમૃત્યુ	
૪ નવકારનોય અભ્યાસ કવો ?		૪૮ રાગ સુરપાનની ન્યાયપ્રિયતા	
૬ આજની વિસ્તા		૫૦ આર્યન નિર્જાત કર્તવ્યો	
૯ હર્ષિનું તોફાની મિથ્યાત્વ		૫૨ વાદમા જોદો પ્રપચી મુનિનો પ્રભાવ	
૧૦] સાં રીજીની 'ચક્રોદ્ગ' વાગી ગાયા		૫૩ પગમદસ યુક્તિથી ગુરુપામે મૃત્યુ	
૧૧] તથા આશાવીનના		૫૪ સુરિજીની હા પવેદના જોદ સાથે નાદ	
૧૨ રાત્રિના આતરમથન		૫૭ ક્ષણિજ્ઞતાનું ખડન	
૧૩ વીતરાગની દવે પ્રશસા, મુનિદર્શન		૫૮ જોદોને રાગા ગુરુ-શિષ્યા	
૧૪-૧૫ કિંમતી મનની કેર		૫૯ સુરિજીનો અમ સીર પશ્ચાન્નાપ	
તત્ત્વનો દુરુપયોગ		૬૧ ગુરુ પામે એકગર	
૧૬-૧૭ વિદ્યા સેવાની મિષિ દીક્ષા		૬૨ શ્રી હર્ષિભદ્ર સુ-માદિય	
૧૮ પ્રતિજ્ઞાની દાના પગ શ્રી રામ		શ્રી 'યોગદૃષ્ટિ'-અન્ય પ્રાંભ	
ચદ્ર સુરિજીનું દૃષ્ટાન્ત		૬૫ ભાવ મગગ અન્ય વિષય	
૨૨ ભાવનાની નાજુકતા		૬૭ સીંગ કેમ બનાવ ?	
૨૩ શ્રી હરિભદ્ર મુનિની ભાવના		૬૮ જિનના ચાગ અનિશન	
૨૫ મનનું કૂ નાટક સુગ કાન્ય		સુરમુદ્રીની સીના	
૩૦ જિનશામનમા ગુરુ મને ?		૭૧ ચમરેન્દ્રનો માર્ગ	
૩૨ દિમાના અગિ રથુ હિરણ્ય		૭૨ અદ્વૈત આગના ઉપાય-અગિ	
૩૪ આચાર્ય પદ ભાગેજ દમ પગમ		દતની રિજેવના રિચારો	
દમ-મીનન		કર્મના અપમાન જુઓ	
૪૫ ઉપદેશ દીક્ષા જોદ અદ્ધમા		૭૩ કર્મનું દાન-સાન થતુ ને	

પાનું	વિષય
૭૭	ધર્મકાય, કર્મકાય, તત્ત્વકાય વીરના ચાર અર્થ
૭૮	'જિણ્ણાણુ' તિણ્ણાણુ'નું રહસ્ય
૭૯	આરિય એટલે ભણુતર નહિ, પણ તિણ્ણાપ જીવન
૮૦	આત્મપ્રગતિનો અચૂક માર્ગ
૮૩	ધર્મસિદ્ધિ માટે ભોગ આપો
૮૪	ધર્મકાયથી અધ્યાત્મદંભીને તમાચ
૮૫	અધ્યાત્મદંભીનું સાયન્સતથા ખંડન
૮૭	કર્મકાય
૮૮	તત્ત્વકાય
૮૯	આત્મતત્ત્વમાં જગતનું કેમ નહિ ?
૯૦	સ્વમાન હણાય ત્યાં કારગતિ
૯૨	ધર્મમાં બચ જગ્યાના સંસાર, ઉધ્યાના ધર્મ !!
૯૩	પ્રભુનું શાણુપણુ શામાં
૯૪	પરમાત્મા કેવા હતા ?
૯૬	પ્રતિજ્ઞાનો પ્રભાવ : અવિરતિ, યોગ, વગેરેનો ભેદ
૯૭	મૂર્ખની ઇન્દ્રિયો દુકાળીયણુ અને દેવાળીયણુ : ઇન્દ્રિયોના સદુપયોગ
૯૯	ઉચાં ઉંચા દેવના ઓછા ઓછા વિકાર . મોક્ષની મઝા
૧૦૦	પ્રતિજ્ઞાની જરૂર
૧૦૧	જિનના ભેદ : રાગદ્વેષના લાલમાં પોતાનો ગેરલાભ

પાનું	વિષય
૧૦૨	ઓવદ્દિ : ધર્મકરતાં વિધની તૈયારી રાખો
૧૦૩	લગ્નકેશવનીમાં શું ?
૧૦૪	પાપથી પાછા ફરો : પાપ ધોવાનું ગળું છે ? એ વિચારો.
૧૦૬	અદાર ધર્મસ્થાનક
૧૦૭	દુષ્ટ મનના નીનજ
૧૦૮	જીવન સ્નેહીને કેમ વીસરાય ?
૧૦૯	મન પર ચોટી
૧૧૦	રાજ ચંદ્રાવતસંક : મહાવૈભવમાં મહાકુષ્ટ
૧૧૧	ખિનસાવધાનનો ઉપલબ્ધ મરો.
૧૧૩	ધ્યાનની આવી : બાહ્યની અસર ન લો : સાચું ચૈતન્ય
૧૧૫	ઇંદ્રાણીની ભાવદયા : આજે ?
૧૧૭	સત્ત્વનો હાસ તથા વિકાસ
૧૧૮	માનવતા જતના માટે છે.
૧૧૯	દુન્યવી મુખ કલંકિત : ખીન- ઓના ઘોર પાપોદ્યે આપણો પુણ્યોદ્ય
૧૨૦	અધ્યાત્મભાવનું લક્ષણ
૧૨૧	પાપમાં ડરવાની વિધિ
૧૨૨	યુગની ભયંકરતા
૧૨૪	ક્યા પુણ્યાર્થ, ક્યાં જીવન ?
૧૨૫	ઉદારતા કોનામાં ?
૧૨૬	ત્યાગની આવીઓ
૧૨૯	ખરાબ સયોગમાં તમે ખરાબ ન થાઓ.

પાનુ	વિષય
૧૩૧	'મમા' શબ્દનો અર્થ
૧૩૨	મોક્ષ કેવો નેરુએ છે ?
૧૩૩	મુખ પર કટાંગો દેમ આવે ?
૧૩૪	મમાઝ મુખમા નવ ખોટા
૧૩૫	ચિત્ર મેકામ કેમ બને ? ઉપાધિ દર્શન ચિંતા
૧૩૬	મમાઝ ધટાડાનો કુપાન
૧૩૮	પ્રતિજ્ઞા એ ધર્મતિ-મેરીનું તાગુ
૧૩૯	મુખની લાનચમા દોષોની શુભામી
૧૪૦	કર્મદશીપાનુ સક્રમણ
૧૪૧	આત્માનુગની કયાય લખકશ્રેણિ, દશન મપ્ત, લાપિક મમમ્તિ
૧૪૨	કર્મની મગ્કરી, કૂટા
૧૪૩	શુભ કર્મની અદ્યુત કૃપા
૧૪૪	કર્મનો જુલમ, કુમેળ
૧૪૫	વિપાદવ પ્રદેશોદય
૧૪૬	દ્રવ્ય મનિમિત્તક-અનિમિત્તક
૧૪૮	કર્મ પર વિજયની ચાની
૧૪૯	આત્માની યોગ્યતા કર્મના અપમાન
૧૫૦	મેદ્દ માગ્ગની ચારી
૧૫૧	માગી વિચારણા ॥ આઠ નમ્મ લાન
૧૫૨	નુજિનામા ઈચ્છાના ચદોમા જીવનની દયગમણી
૧૫૪	મગ્ગર તેરી સુષ્ટિ
૧૫૫	૪ રીકનો ધટે તો ઓગળ વધે
૧૫૬	પાપવિશ્લેષની મીઠી લાયક ના ?

પાનુ	વિષય
૧૫૭	સુ-દૃ-દષ્ટિ દુર્ગના પાપ લક્ષણ
૧૫૮	ઈચ્છાયોગ
૧૬૦	તત્ત્વ જિજ્ઞાસાના વિવિધ લાભ
૧૬૧	આત્મનિરીયણ શુભમાગરને ભવની મામગ્રીમા શિનની સાધના
૧૬૨	લોક અને ધર્મના ભેદ
૧૬૩	જૂતકાળના પડિન વર્તમાનના મૂર્ખ જ્ઞાનદશાની આઠ કેડી
૧૬૬	આદર્શ પત્નીઓ સસારના ઉત્સવ અને અનુત્સવ
૧૬૭	ગજસુકુમાય કર્મના ઉપદ્રવમા આત્મ-ઉત્સવ
૧૬૮	ચન્ના પગિણામે મગમ-દાથી- બિખારી એ શાસિભદ્ર-મેધકુમાર- સપ્રતિ રાજા
૧૬૯	ધર્મક્રિયાની નિશાળ-પુદ્ગલના ખીસે
૧૭૦	લવણ અને અકુશ બળ-શુદ્ધિ- પુણ્યની સાચકતા
૧૭૧	શુભ ભાવથી આશ્રવ, સવર અને નિર્જરા
૧૭૩	નવમગ અને સુરસુદરી
૧૭૪	ગોત્ર-કુલ-પ્રગતચક્ર અને મિદ્દ યોગી ઈચ્છા-પ્રવૃત્તિ- ગિયતિ-સિદ્ધિ યોગ
૧૭૫	ઈચ્છા-શાસ્ત્ર-આમર્થ્ય યોગ
૧૭૭	ઈચ્છાયોગનુ લક્ષણ

ઈત્યાદિ વસ્તુસ્થિતિનું એમાં સુંદર નિરૂપણ છે. ગ્રન્થ આમ તો શબ્દથી ઘણો નાનો, પરંતુ અર્થથી મહા ગંભીર અને વિશાળ છે. આમાં નવાઈ નથી. કેમકે આચાર્યદેવ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના વચનો સૂત્ર જેવાં તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એઓશ્રીએ આગમો ઉપર અને પૂર્વાચાર્યોના શાસ્ત્રો ઉપર સ્વેચ્છ વિવેચનની ભાષા પણ સૂત્ર જેવી છે; દૃઢી અને અર્થગંભીર છે. યોગદષ્ટિ વગેરે શાસ્ત્રો એવાં અનુપમ ડોટિના છે, કે જો એના પર હાર્દિક પ્રેમ જાગી જાય અને એનું શ્રવણ થાય, તો અધ્યાત્મભાવની નિર્મળતા અપૂર્વ નીપજે. પછી તો એ રંગ વદતાં વદતાં, સંવેગવિરાગ અસ્થિમજ્જા જામી જાય. એના યોગે ભવાંતરે ભવ એવો મળે, કે જન્મીજ આત્માની પરિણતિ સારી ઉઠી અને પવિત્ર હોય, આત્મા અનાસક્ત યોગી બની જાય.

ગ્રન્થકર્તાનો પરિચય :

આચાર્ય ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની

જીવન-ઝરમર

આચાર્યપુંગવ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ પૂર્વે કેવી નિયતિમાં હતા, અને કેવું સામાન્ય નિમિત્ત મળતાં શાસનને કેવા સમર્પિત અને શાસનપ્રભાવકની અવસ્થાએ પહોંચ્યા, એ બધું તો જાણો છો ને ? શાસનને સમર્પણ એ એક ઐતી વસ્તુ છે. જૈન ડુળમાં જન્મવા છતાં એ આપણને સુરક્ષે લાગે છે. ત્યારે બળર છે ને કે આ સૂરિજી મહારાજ જન્મે જૈન ડુળના નહોતા, ધર્મે જૈન નહોતા, જૈન મિત્રોના કે સાધુઓના પરિચયમાં નહોતા, તમારી માફક એકઠો તો શું, પણ થોડાય જૈન વ્યાખ્યાન એમણે સાંભળ્યા નહોતા, છતાં કેવું આત્મપરિવર્તન !! માત્ર જૈન ધર્મના પ્રશંસક નહિ, જૈન ગૃહસ્થ નહિ, અભુવતધારી શ્રાવક નહિ, કિન્તુ મહાવ્રતધારી જૈન સાધુ બન્યા. આત્મા મોહ અને અજ્ઞાનના નિડામાંથી જાગે ત્યારે. અપૂર્વ જોમ અને ઝૂલપ સાથે નિજના

જીવપક્ષી આત્માને પકડે છે ! જન્મે પ્રાણી છતાં એ એવા મૂર્ખ નહોતા, કે ભોળાઈને જૈન બની જાય ! ભણેલા હતા તે યોદ્ધા નહિ હો ! આ વેદના અભ્યાસી અને ચૌદ વિદ્યાના વિજ્ઞાન હતા ! વિદ્વતા એટલી બધી હતી કે એમને ખુમારી હતી કે જગતમા કોઈ એવું શાસ્ત્ર નથી, કે જે પોતે ન મમજી શકે ખુમારી પાછી પોકળ નહિ એની પ્રતિજ્ઞા એમણે ગળી હતી, કે જે કોઈ શાસ્ત્ર ન મમજાય તો એ સમજવા માટે મામાના શિષ્ય પણ બની જવું એમની જળગદ્ગત વિદ્વતાના યોગે એ ચિતોડના મહાગણના મલાહકા પુરોહિત પ્રાણી હતા આવી ન્થિતિમાથી એમણે જૈન માધુપણ લઈ જૈન જ્ઞાનનની અજબ પ્રભાવના કરી ! ડયા મનેગોમા કેવો પુરુષાર્થ !

આત્મપ્રદેશમા જેન જાગન કય પથે પજીને તો ? -

મન્યજર્જનને ઝગમગત કયા માટે આવા મહાપુરુષોના જીવનચત્રો ખમ ખમ વાચના નાલળના જેવા છે એથી શ્રદ્ધાળળ વધવા માથે આત્માને ડહ્યાણ માર્ગે નવનરી પ્રેક્ષા, ઉમાહ અને માર્ગદર્શન મળે છે પોતે અનુભવેલા જૈન ગાસનના માર્ગે એમણે ગહન શાસ્ત્રોમા વહેવડાવ્યો ! અતત્ત્વોનુ મચોટ યુક્તિપૂર્વક અઢાટથ ખંડન કરવા માથે, તત્ત્વોનુ અદ્ભુત પ્રતિપાદન કર્યું ત્યારે વિચારે કે એમને વીતરંગ મર્વજ પ્રભુનુ શામન કેવું અશ્ચિમન્ત મધ્યુ હશે ! કેવું પદ્યુ હશે ! ને કેવું પજીયુ હશે ! આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશેને ? ભૂલ્યો નહિ આ બધું કો ? નતના માન્યને ! ઇતર જાઓના એકકાને ! પોતાની અમાધાન જ્ઞાનશક્તિના દ્વ વિશ્વામુને ! એમનો વિદ્યાનો જ એવો, કે મનમા નિર્ધાર્યે મામાનુ શાસ્ત્ર ન મમજી શકુ, અને એ સમજાવનાર જ્ઞે કે 'આલો હત- ગાઉ દર, ત્યા ભાગીશુ ! જેવા કરતા જ્ઞેવુ પડ્યો,' તો પણ તયાર. 'શુભમ કા ન બનુ ? શાસ્ત્રની વાત માબજ્યા પછી નમજી શકુ નહિ ત્યામુધી મારાથી જ પીને બેસાય નહિ !' એવી એમની વિદ્યા મારેની ધગશ હતી.

માત્ર એક નવકારના અર્થની જિજ્ઞાસા છે ? :— વિદ્યાની ધગશ ને જ્ઞાનનો રસ એવી ચીજ છે કે એ ધરાવનારાને તો ધનના અર્થી કરતાંય આર્થિક ખર્ચ હોય છે, વિશેષ ઉદ્યમ હોય છે, અને અપૂર્વ ગ્લાનદ હોય છે. એમ ન સમજતા કે ‘હવે તો અમારી ઉંમર થઈ, અથવા જ્ઞાનની જાળતમાં અમારું મગજ ડલ (I) પાઈ છે; અમારાથી શું થઈ શકે ?’ કેમકે બીજા ગંભીર મહાશાસ્ત્રો કે અતિસૂક્ષ્મ અને જટિલ તત્ત્વોની વાત તો નહિ, પણ એક નવકાર મંત્ર એવી અનુપમ વસ્તુ છે, કે એના અભ્યાસ માટે થ ઘણું થઈ શકે; અને કરવા જેવું પણ છે.

ત્યારે શું તમે એક નવકાર મંત્રનો ય સારો અભ્યાસ કર્યો છે ? લ્યો. જોઈ, નવકાર મંત્રને ઉલટો ગોલી જાઓ. ને ને હોં, સઘળો યાદ કરી કરીને ગોલતા મા. નથી ગોલી શકતાને ? માત્ર નવપદમાંય વાંધા ? જુઓ ચૌદપૂર્વી પોતાના અગાધ શાસ્ત્રોનું પાસાયણ પૂર્વાનુપૂર્વીથી અને પશ્ચાત્તુપૂર્વીથી કરી શકતા ! ! અન્તુ ! નવકારનો ભાવ તો જાણોને ? લ્યો ત્યારે છેલ્લા ચાર પદોને અક્ષરથી બીલકૂલ યાદ કર્યા વિના એનો કેમસર ભાવ (અર્થ) ગોલી જાઓ. ને. એમ મુશ્કેલ છે, કેમ ? પહેલાં મનમાં યાદ કરવું પડે છે કે ‘એસો પંચ નમુષ્કારો,’ પછી અર્થ ગોલી શકાય છે કે ‘આ પાંચ નમસ્કાર.’ ત્યારે પાંચ પરમેષ્ઠિના ગુણો ગણાવી જશો ? નથી આવડતા ને ? ત્યારે ‘નમો’ પહેલા કેમ ? અને ‘અરિહંતાણુ’ એવો બહુવચનનો પ્રયોગ શા માટે ? અને ‘નમો લોએ સંવ સાહૂણુ’માં ‘લોએ’ અને ‘સંવ’ પદ કેમ મૂક્યા ? ‘એસો નમુષ્કારો’ નહિ કહેતાં ‘એસો પંચ નમુષ્કારો’ કેમ કહ્યું ? નમસ્કાર તો પાંચ છે, તો ‘નમુષ્કારો’ એવું એકવચન કેમ વાપર્યું ? વગેરે પ્રશ્નોનો ઉત્તર કરશો ? નહિ ? ઠીક ત્યારે શ્રી અરિહંત પરમાત્માનું ધ્યાન કેવું કરવું જોઈએ એ કહેશો ? શું એમનું એવું અનેકવિધ ધ્યાન કરી શકશો કે જેથી શ્રી સિદ્ધ

ગિરિ જેવા તીર્થ ઉપર જ્યાં અનેકાઅનેક પ્રભુપ્રતિમાના દર્શન મળે, ત્યાં પ્રતિમાએ પ્રતિમાએ શ્રી અન્હિતની જુદી જુદી વસ્તુ ધ્યાનમાં આવે ? નમન્કા મહામત્રનો એકલાનો અર્થ-ભાવાર્થ ને રહસ્યાર્થ જાણવાની આતુરતા હોય અને યોગ્યસ્થળેથી જાણવાનો પુરુષાર્થ કરીએ, તો અદ્ય જુદિશક્તિ છતાં વાચુ ઘણું જાણવા મળે તે એવું, કે પછી તો મસાર ભૂલી જઈએ ! આ નનકાર મહામત્રમ એવી અદ્યમૂલ ગતિ છે કે એ જગતપ્રત્યેની આસક્તિને ચપટામાં તોડી નાખે. ત્રણે લોકમાં એવી ડોઈ જડની પ્રલોભક વાત ન રહે કે જે આપણને આકર્ષી શકે ! ! શું અમન્યા ?

નનકાર સાચેનો મળ ૪ અતગતમા વાત કંઈ ? — આ તો વસ્તુના મૂલ્યની અમજ નહિ વસ્તુની કદર કે તેવી ગરજ નહિ, પછી વસ્તુ સાથે સળ ૪ કે મેળ કેવો ? કહું ? એરમાયો ! રેહીઆળ ! ને માયઝાગો ! જ્યાં કિંમતની અમજ છે, ત્યાં આકર્ષણ પાડું ! જવાબદારીનો ખ્યાલ જાગતો ! તિલ્લેરીમાંથી સ્વાર્થનો કળાલો વારવાર હાથમાં આવે તો તે 'રાજી થઈ થઈને વારનાર' નેવાય ! ખીમામાં હાથ નાખો ને ઘડી ઘડી એની એ સોની નોટ કે ગૂંહ-રાણીનો પત્ર હાથમાં આવે, તો ચીવટ અને હર્ષમાથે નિરખાય વાન્ના નિરખાય, એટલું જ નહિ પણ એની સાથે અતગતમા મૌન વાત કરવા માટે 'બમ, હવે ફીક નથી, આ મુસ્કેલી નહિ રહે, હવે તો આ મગવડ થઈ જશે' વગેરે વગેરે ઘણું વિચારાય ! આ શું છે ? કળાલા, કરન્ની નોટ કે ઝાતાના ઝાગળ નાથે હાર્દિક સળધ ઝહો ત્યાં શ્રી નમન્કા મહામત્રના પુસ્તક સાથે મળધ કેવો ? પછે જે માગી ગીતે અતગતમા વાત કરી જાણે છે, તે અહિં બાહ્યાત્મા પણ વાત કરી જાણુનો નથી અર્થાત્ એવુંય નથી થતું કે 'અહો કેવો સુદર નવકારનો ત્રય ! કેવા સુદર એના અક્ષરો અને પદો ! ડેટલી બધી સળ ભાષા !' ત્યાં પછી અતગતમાની વાત ક્યા ગદી ? 'આ નવમા

મેંત્ર એટલે ? મારાં ભવ ભવનાં દુઃખ ટાળે ! જન્મ-જન્મનાં
પાપ કાપે ! એની રાણામાં મગય તો સ્વર્ગ-માફ મળે ? કેવી આ
મારી આવળાની લાકડી ! આખની કીકી ! કલેજની કાર ! ”
એવું એવું થાય. પણ ક્યારે ? જિજ્ઞાસાર્થી નવકારનો અભ્યાસ થાય તો.

એક નવકારના ભાવની જિજ્ઞાસા રાખો તોય કેટલું બધું
જાણવાનું છે ? તત્ત્વની જિજ્ઞાસા કોઈ અદ્ભુત ગુણ છે. એના થોળે
આપણે સમર્થ શાસ્ત્રકાર આચાર્ય ભગવંત શ્રી હરિભદ્રસરસ્વ
મહારાજને મેળવી શક્યા છીએ. એઓશ્રીનું પ્રેરક જીવન જાણવું
જોઈશે, જેથી પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસઃ એ ન્યાયે એમના
જીવનના અતિ ઉત્તમ ગુણો અને ગ્રંથોને જાણવા ઉપરાંત, એમના
ટંકશાળી વચનો પ્રત્યે હૃદય મુગ્ધ બની અત્યંત પ્રેમ અને આદર
સાથે એમાંથી મહાન લાભ મેળવી શકાય.

જન્મ અને વ્યવસાય :—વિક્રમની છઠ્ઠી સદીની એ વાત છે.
પૂર્વાવસ્થામાં ચિતોડના માનનીય પુરોહિત એ હરિભદ્ર આત્મજી
હતા. યૌદ્ધવિદ્યામાં વિશારદ એવા એ અગ્નિહોત્રી હતા. અગ્નિહોત્ર એ
યજ્ઞનું નામ છે. એમાં વેદના મંત્રોની જરૂર પડે. તે મંત્રોય વિશિષ્ટ
ઉચ્ચારણથીજ ખેલવા જોઈએ, એવી ત્યાંની વિધિ. હરિભદ્ર એમાં
પાકા નિપજાત ! પુરોહિતને યૌદ્ધવિદ્યાનું જ્ઞાન કેવું ? પુસ્તકમાં
રહેલું નહિ, પોષ્ઠ નહિ, પણ હૃદયસ્થ ! આજની વિકૃતા વિલક્ષણ
છે. એ અન્થોની વાતો એક અન્થમાં લખી બહાર પાડે. આપણે
પુછીએ ‘ આટલું બધું દોહન આપે ક્યારે કરેલું ! ’ તો સામો સરળ
હોય તો કહે કે “ અન્થના અવગાહન-દોહન શાના ? આ તો અન્થોની
પ્રસ્તાવનાઓમાંથી તારવી નોટસ લખી રાખેલી, તેના આધારે
સાક્ષીઓ ટાંકવાની ! અને ભાષાની દૃષ્ટિએ, તવારિખની દૃષ્ટિએ, તે
વખતના રીતરીવાજની દૃષ્ટિએ, ઇત્યાદિ અનેક દૃષ્ટિએ ગ્રંથાવિચારણા
કરી અન્થ દળદાર બનાવવાનો ! વળી પરિશિષ્ટ આપી તેમાં સાક્ષી

અન્યોની લોટની યાદી આપવાની !” જુઓ આજની વિદ્વત્તા કેવી !
 અન્યનો માર વિન્નાર શો, અર્થ લાવાર્થ તાત્પર્યાર્થ ગો, એની
 કાંઈ જ ખબર નહિ ! પુસ્તક કોઈ મહાન દર્શનશાસ્ત્રનું અપાદિત
 હોવાનું, પણ એમા સંપાદક તરીકે મથળે તથા ટીપણીમા લખવાનું
 કે ‘આ શ્લોકે અનુબંધ છે’ અથવા ‘તમ્ય’ એટલે ‘આત્મન’ !
 અથવા પાઠાન્તર તરીકે શુદ્ધ સાચા પાઠ ટીપણીમા મૂકવાના ! અને ઉપર
 મૂળ અર્ણવ અન્યમા પાઠ અશુદ્ધ મૂકવાના ! આ આજની વિદ્વત્તા !
 લાયબ્રેરીમાથી પુસ્તકો લઈ ઉધર ઉધરના ટાચણ ઉતાગ લેનારી
 અન્ય લખ્યો પછી અથકારને કહો ભેઈએ, કે ‘અમારે તમારો અન્ય
 તમારા મુખે સાલળવો છે,’ તે એ શું કહેશે ? ‘અથ વાચી લેજો, ન
 નમનય તો પૂછજો’ એજને ?

નિલગ્ન અભિમાન અને પ્રતિજ્ઞા — શ્રી હનિભદ્ર પુરોહિતને
 લલ્લેલું કંઠસ્થ, હૃદયસ્થ હતું ચૌદ વિદ્યાના પાગ્ગામી હતા હાક
 વાગતી હતી એમના નામની ! ‘એવો કોઈ વિદ્વાન ન હોય કે મને
 છતી ગડે’ એવું એ માનતા ‘ખહાર વાદી તરીકે પદનારો કોઈ
 માગી સામે જો ભૂમિમા પેત્રી જાય તો કોદાળાથી જમીન ખોદી એને
 ખહાર પકડી લાવુ પાણીમા પેત્રી જાય, તો જળથી પકડી લાવુ એને,
 અને ગગનમા ચઢી જાય તો નિસર્ણીથી એને હેઠે ઉતારુ અને
 શાસ્ત્રાર્વકગી હગવુ !” આવી ખુમારીથી એ ચિહ્નરૂપ કોદાળી, જળ અને
 નિસર્ણી સાથે ગળી ફરતા ઉપગતમા આખા જ બૂદ્ધીપમા પોતાના
 મમાન કોઈ વિદ્વાન નથી, એ મૂચવવા જ બૂઝક્ષની લતાને પાસે
 ગળતા ! તેમજ આટલી બધી વિદ્યાથી એને પેટ ફાટી ન જાય,
 એ માટે મોનાનો પટ્ટો પેટે બાધી ગળતા ! આપણને લાગે કે આ
 બધું પોકળ અથવા ખડાઈ જેવું હશે ! પણ ના, કોર વિદ્યાભ્યાસથી
 અને શાસ્ત્રોના હજી સુધીય રટણ-પગવર્તનથી એવો એમણે વિશ્વાસ
 પ્રાપ્ત કર્યો હતો, કે ‘લલેલું ખહારના બધા જે શાસ્ત્રો બણ્યો નથી કે
 મેં એ વાચ્યાય નથી, પણ આ પૃથ્વી ઉપર કોઈનું એવું વચન નથી

કે જે હું ન સમજી શકું !' આ વિશ્વાસ પાણુ નક્કર વિશ્વાસ હતો. કેમકે એવી એમને પ્રતિજ્ઞા હતી, કે જો હું કોઈનું વચન ન સમજી શકું, તો એ સમજવા એનો શિષ્ય બની જાઉં ! કેવો આત્મ-વિશ્વાસ ! અને કેવી કપરી તૈયારી ! કોઈની સાથે વાદ થાય અને એનું ન સમજાય તો જ શિષ્ય થવાનું, એમ નહિ. પરંતુ વગર વાદે થ સમાન્ય રીતે કોઈના સુખથી એવું સાંભળવામાં આવ્યું કે જે સમજમાં ન ઉતર્યું, તોય તે સમજવા તેના શિષ્ય થઈ જવાનું. પછી તે સામે થોળી મંચાગ્રી હોય તો તેનાય શિષ્ય બનવામાં આંચકો નહિ !

તમે કોના શિષ્ય ? :—પૂછો આત્માને કે આપણે કોના શિષ્ય ? કોના સેવક થવા તૈયાર ? જે પૈસા આપે, પરિવાર આપે, માનપાન આપે પ્રતિષ્ઠા આપે, શરીર પુષ્ટિ આપે તેના; એમજને ? આ બધું શું ? પુદ્ગલોના ખેલ, અને પાપના પાતાળ કૂવા ! એજ કે ધીજી કંઈ ? એ મૂંઝીને જ મરવાનું છે, એ તો ખબર છે ને ? નિજના પ્યારા આત્માને વિસારી જે જાતની સાસરવાસરમાં પડ્યા છો, એના માટે અંતકાળે ખબર પડશે કે એમાંનું તમારું શું છે. હરિભદ્ર વિગ્રે સહેજ સમજવનારનાય શિષ્ય થવાનું રાખ્યું હતું. આપણને તો, ઠેઠ નવકારથી માંડીને શાસ્ત્રની ઝીણી વાતો સુધીનું રૂડું રૂપાળું જ્ઞાન સમજીતી ગુરૂએ આપ્યાં હોય, તોય એ ગુરૂના સાચા શિષ્ય, ભક્ત, કે સેવક થવાની વાત નહિ ! ઉપરથી એમની સામે થતાં, એમને અવગણતા કે એમને નિંદી હલકા પાડતાં કંપ નહિ ! કેવી દુર્દશા આ ! શાસન કેટલું ઉંચું મળ્યું અને આત્મા કેટલો બધો નીચે પાડલો ! જગાડો અંદરના સુષુપ્ત અંતરાત્માને, સમજાવો એને દેવગુરૂદર્શના આણુઓલ સંયોગની પ્રાપ્તિની વિશેષતા. જડ સંયોગો તો અનંતવાર માળ્યા અને મૂંઝ્યા, એથી શો દિ વળ્યો આત્માનો ?

મિત્રાત્વનો કેક —હરિભદ્ર પુરોહિત એકવાર કટલાય પાઠકો

અને પ્રાદ્યચારીઓના પગિવાર માથે સુખામનમા નગગર્ભાગે જઈ
 રહ્યા છે, ત્યાં આમેયી તોફાને ચઢેલો હાથી લાજ્યો જનાવરોને એ
 ભગાડી રહ્યો છે, દુડાન, મડાનોના દરબાજા તોડી રહ્યો છે, એ ડોઢકે
 લોડોને ગડાવી રહ્યો છે, અને ડેઈડને મૃત્યુના ભયથી મુજબી રહ્યો
 છે' । આવા હાવીને જોતા વિદ્વાન એવા પણ હર્લિદ્ર ગણાય ।
 સુખામનમાવી ફૂદી બાજુના જિનમદિરમા પેઠા ત્યાં શ્રી વીતરાજ
 પ્રભુની પ્રગમરમ નીતન્ટી મૂર્તિ જોઈ આમના મદિરમા ઘુસનાથી
 ગજરાજના ઝપાટામાવી બચ્યા, એનો આલાન માનવાની તો વાત
 નહિ, પણ ઉપસ્થી મસ્જીમા એ હલકા રાખેલો જોલે છે ગાથી ? શુદ્ધ
 દેવતસ્વની પ્રાપ્તિ કે ગમ નથી આપણને મુદેવની પ્રાપ્તિ છે ત્યારે
 અક્ષમેસ । કે જલ નથી । । જલ હોય તો, એમની સેવા, ભક્તિ
 અને આજ્ઞાપાલનમા શુ કમી ગમીએ ? એમના પ્રત્યેના હેતમા
 વાન્યાર ગેમાય કેમ ન જાગે ? હર્ષનાદ કેમ ન ઉઠે ? આનંદના આસુ
 કેમ ન ઉલગાય ? એમના ઉપકારનો વ્યાલ એમના પ્રત્યે આપણને
 સમર્પિત કેમ ન થનાની દે ?

વીતરાજના મજન —હરિભદ્ર પ્રાદ્યચારી તો સુમાનમા છે,
 મૂર્તિ તરફ જોઈ મસ્જીમા કહે છે કે ઘણેય તરાડચદે સ્પષ્ટ
 મિદાન્ત-મોજનમ્ । નહિ કોટરમ્સયે ડર્મો તરુર્મવતિ શાલ્વલ ॥
 'તાડ ગરીર જ અપદ જલે છે કે તુ મિઠાઈ ખાનાગે છે,' એટલે ?
 ભગવાનને એ જલે છે કે 'તમાડ શરીર એવું હુદ પુષ્ટ છે, ચકચકતુ
 છે, કે તમે ગજ મિઠાઈ ખાતા હોશો મીઠા ભોજન વિના
 લુખ્યા ભોજનથી કે તપસ્યાથી આવા ગીલા શરીર હોય નહિ
 એમા એ દધાન્ત આપે છે કે 'વૃક્ષમા અગ્નિ હોય તો વૃક્ષ લીલાછમ
 હોય નહિ જો આડ લીલુછમ દેખાય, તો માનવુ જ પડે કે, એના
 મૂળમા અગ્નિ નહિ હોય' વિચારે કે કલ્પના કરવાની આવડતનો
 આ કેવો ભયકર ગેરઉપયોગ છે । નિમત્તી ચીજ મળ્યા પડી એનો

સદુપયોગ સુઝવો, એ ભાવો સદ્ભાગ્યની નિશાની છે, ત્યારે
દુરુપયોગ સુઝવો એ આગામી અધઃપતનને સૂચવે છે. માટે 'કોને
 ખબર કલ મારી પાસે આ બધું રહેશે કે કેમ?' એમ વિચારી
 આજે જ એનો સદુપયોગ કરી લેવા જેવો છે.

સાધ્વીજીની અમરગાથા :—ગલરાઈ છુપાયેલા હરિભદ્ર વિપ્ર
 પછી તો શેરીમાં છોકરાં રમતાં જોઈ અમળ્યા કે હાથી ગયો લાગે છે;
 એટલે નિર્ભય થઈ ઘેર પહોંચ્યા. એક બે દિવસ બાદ એવું બન્યું કે
 રાત્રીનો મંત્રવિધિ પતાવી એ સાધ્વીજીના મુકામ પાસેથી પસાર
 થાય છે, ત્યાં સાધ્વીજીને આ ગાથા બોલતાં સાંભળે છે;

“ચક્રકીદુગં હરિપણં પણં ચક્રકીણ કેસવો ચક્રકી ।

કેસવ ચક્રકી કેસવ દુ ચક્રકી કેસી ચ ચક્રકો ચ ॥”

આનો અર્થ તો સહેલો છે, પણ જૈન પરિભાષા તેમને માહિત નથી;
 ઇતિહાસની ખબર નથી, તેથી સુંઝાય છે. આમાં અવસર્પિણીમાં બાર
 ચક્રવર્તી અને નવ વાસુદેવ (અર્થ ચક્રવર્તી) થવાનો ક્રમ છે:—૨ ચક્ર-
 વર્તી—૫ વાસુદેવ—૫ ચક્રવર્તી—વાસુદેવ—ચક્રી—વાસુદેવ—ચક્રી—વાસુ-
 દેવ—૨ ચક્રી—વાસુ—અને ચક્રવર્તી, આ ક્રમે આ અવસર્પિણીમાં
 પહેલા બે ચક્રી ભરત અને સગર થયા, તથા છેલ્લો ચક્રી બ્રહ્મહત્ત
 થયો. અહીં શાંત સ્થિરચિત્તે ઘણો વિચાર કરવા છતાં હરિભદ્ર બ્રાહ્મણ
 આ સમજ્યા નહિ; તેથી એમને થયું કે ‘આ શું ચક્ષી ચક્ષી કરે છે?’
 હવે સમજ ન પડી એટલે ભારે મુશીબત! કોને? વિદ્યાના અર્થીને,
 ‘લાવ પૂછુ’, એમ કરી એ તો સાધ્વી પાસે જઈ વિનયથી કહે છે.

‘માતા, આ ચક્ર ચક્ર જેવું તમે બહુ વાર બોલ્યા એ શું?’

સાધ્વીજી કહે છે, ‘હે પુત્ર! સાંભળ, આ ભીના છાણે લીંપેલા
 જેવું નથી!’

વિપ્રનું મહાવિદ્વાન છતાં કેવું નમ્રભાવે અને માતાના સંબોધન
 સાથે પૂછવાનું! અને સાધ્વીજીનો કેવો આ સરળ છતાં ચતુર-

ઉત્તર ! કહેવું છે એ કે આ કુભારનો આક્ર નહિ, પણ કહું કે આ બીના ધાણે લીધેલું નહિ ! હિલિટ્ટ પુરોહિત તો ચોર મુઝાણા, પણ વિનયથી પૂછે છે, 'ત્યાં હું એનો અર્થ સમજાવે નહિ આપ ન સમજાવો ?'

સાવ્વીજી પુરોહિતના વિનયલયા પ્રશ્ન ઉપર પાતાની મર્યાદા બતાવે કે 'ભાગ્યાળી છો, કે અર્થ સમજવા કહે છે ?' પરંતુ અમને અભ્યાસ કરવાની શુરુશની અનુમતિ છે, પણ વિવેચન કરવાની આજ્ઞા નથી એટલે ગાથાનો અર્થ તો શુરુજી આપી શકે'

જિજ્ઞાસા ગાની છે ? - શાસ્ત્રપાઠનો અર્થ સમજવા કહે છે, અને પૂછે, એ ભાગ્યાળી, તમે વર્ણોથી આભાચિક, એત્યવદન કે પ્રતિ - ક્રમણ કરો છો, પણ કોઈ દિ એનો અર્થ સમજવાની કે પૂછવાની ક્ષિત્ર થઈ ? શુ જઈને પૂછ્યું કે "ભગવત ! 'કરેમિલિતે'નો કે નમ્રુત્યુણનો કે 'વદિત્તુ' સૂત્રનો અર્થ શુ ?" કહેલો કે એની કોને પડી છે ? પડી છે બાળગની રૂખ-આટીધુટી સમજવાની, શેઠ-નોકર, વેપારીઆદુર વગેરેના દિલ નમજવાની વાહ લેન જીવન ! આ પ્રખર ગિદાન તો 'પરગાજની વાત સમજ્યા વિના કેમ કહેવાય ?' મેમ કરી 'માતા, માતા' કહેતા પૂછે છે ત્યાં એમના મફલાવે સાવ્વીજી પાડું કેવા ઉત્તમ મળ્યા 'અર્થ' પૂછે છે, દીકરા ? ભાગ્યાળી છો ! પુરોહિત નવયુવાન હતો આધવીજી ધ્રુવ હતો, એટલે પુત્રનુ સંબોધન 'અર્થ' માટે શુરુશની પાને જવું પડે, સાવ્વીના આ બોલે હિલિટ્ટના મદને ગાળી નાખ્યો ! એ વાત્મત્યલયા અને શુરુ નવર દૃષ્ટિ રૂપનાના બાલમા કેવો ચમત્કર હશે ! ગ્રાહ્ય તો દિગ્મુદ ગની ગયા વિચારે છે કે 'અહો ! ત્યાં આ ગાથો કઈ જેના તેવાને મળે નહિ ! મહાન ભાગ્યવતને જ મળે ! તો એનો અર્થ કેમ અતિ ગહન અને કઠીન ન હોય ? એટલે એમને એમ એમા માગી મતિ ખુચેય શી રીતે ? ઘમ, માટે હવે એમના શુરુશ પાને જવું પડશે' ત્યારે

હવે ઘેર જવાની ઉતાવળ નહિ ? ના, અહિં એવી ભાંજગડો વચમાં લાવ્યા એટલે સમજો કે જે ઉત્તમ વસ્તુઓ આસમાનમાં લઈ જવા સમર્થ હતી, એની પાસેથી આપણા હાથ જ છોડાવી લીધા ! સાધ્વીએ ગુરુનું સ્થાન બતાવ્યું. સવારે ગુરુ પાસે જવાનો નિર્ધાર કરી ઘેર આવ્યા; પણ રાતના ઊંઘ ન આવી. મનમાં એ ગાથા, એ સાધ્વી, એવા વિદુષીની પણ ગુરુ પ્રત્યેની પરાધીનતા, વગેરે ઘુટાયા કર્યું, અહો ! કેવી આઝાદિતતા ! આરા જેવો શાસ્ત્રજ્ઞ અહીં અર્થ પૂછવા આવે ! અને અર્થ જાણવા છતાં તે બતાવીને બેસી લેવાનું મન ન થાય ! કેવું આશ્ચર્ય ! એમને વિદ્વતા અને નમ્રતા ! ત્યારે મારે ? પંડિતાર્થ અને ઘમંડ ! કેટલું અંતર ! ઘમંડ ન કરે તોયે, વિદ્વતા ચાલી જતી નથી, ઉલટું એ અંતરાત્મામાં વધુ પરિણત થાય છે. ત્યારે ઘમંડમાં તો, વિદ્વતાનો બહાર ઉપયોગ કરતા ફરવાનું, એટલે અંતરાત્મામાં શી રીતે એને પચાવાય અને પજળાવાય ? એ વિચારે છે કે ‘આહા ! કેવો અપૂર્વ યોગ મને મળ્યો ! ત્યારે એમના ગુરુજી તો વળી કેવાય હશે ! એમની વિદ્વતા આગળ માફ ગજું શું ? હરિભદ્ર ગ્રાહ્યણના આત્મામાં પરાવર્તન થયું. આનું મૂળ કારણ સાધ્વીજીનો વિનય જોયો તે, ગુરુપારતન્ય જોયું તે.

રાત્રિના આંતરમંથન :— હરિભદ્ર પુરોહિતને આખી રાત નિદ ન આવી. ગુરુ આચાર્યજી પ્રત્યેના સાધ્વીજીના વિનયે હૈયાને એવું આકર્ષી લીધું કે, ‘હવે તો ક્યારે સવાર પડે, અને ગુરુજી પાસે જઈ,’ એ તલસાટ રહ્યા કર્યો. ‘જે સાધ્વીજી આવા ગુણીયત્વ, ત્યારે ગુરુજી તો કેવા મહાન ગુણનિધિ હશે ! ગાથાનો અર્થ એ જાણે છતાં ન કહે ! એ ગંભીરતા અને આજ્ઞાક્રિતતાની શોભા કેવી સરસ ! શું ત્યારે મોટાને કોરે મૂછી પોતે જ લેકચર કરવા બેસી જવું એમાં કંઈ શોભા છે ? વળી, એક ગાથા એવી રહસ્યમય કે હું એનો

ભાવ ન મમલ શકુ, ત્યારે મમન્ત જૈન વાસ્તવ્ય તો વળી કેવુય
અને કેટલુય અદ્ભુત હશે ? કેવાડ અનર્ણનીય રહસ્યોથી ભર્યું
પડ્યું હશે ! માગેય એ બાળ્યોદય કે આટલો ગાથાનો અર્થ ન
મમન્તવાને લઈને જૈન ગાંધી સુધી પહોંચવાની તડ પામ્યો !

પ્રભુના મદિર તરફ — મવાગ્ના ઉડી પ્રાભાતિક કાર્ય પતાવી,
હર્ષિભદ્ર પુરોહિત આસ્થા આચાર્યશ્રીના ઉપાગયે ઉપાશ્રયની આગળ
ભગ્ય જિનમદિર હનુ કપાયના તાપવી તપેલા અને વિપયાગ્નિથી
બળેલા બળેલાને એ મહાન ઠંડક આપતું દુષીને દિલામારૂપ,
થાડેલાને નિમામારૂપ અને પાપીને પવિત્ર ઝગારૂ આ દેગસગ
પુરોહિતને એમને એમ એમ શાનો જવા દે ? જો દે આ તો તે જ
મદિર કે જે જ્યાં પૂર્વે મન્મા આવી આ પુરોહિતે વીતરાગની
મુખ્યદેવ મૂર્તિ એઈ મિહાસલોશુ ઠડી મગ્ગરી ઠડી હતી પરંતુ અત્યારે
તો મન્મ ઉતરી ગયો છે, સાધુ પ્રત્યે આકર્ષણ થયું છે, તેથી એમના
ધર્મ-થાપન પ્રત્યે કેમ આકર્ષણ ન થાય ?

મદિરમા જઈને હર્ષિભદ્ર મોટા અવકે મુક્તિ દરે છે —

મૂર્તિરેત તત્ત્વાડ્ડનપ્તે સ્પષ્ટ વીતરાગતામ્ ।

તદ્દિ કાદરમન્થેડ્ડર્ગા તત્ત્વમયતિ શાદ્ગલ્ ।

તમે વીતરાગ છો એવું હે ભગવન્ ! તમારી મૂર્તિનું સ્પષ્ટપણે
કહી નહીં છે કેમકે આડના પોવાણમા જો અગ્નિ હોય, તો જાડ
લીડુદમ હોવું નથી ”

જિનની મૂર્તિ પંચી વીતરાગતાની ગાળિતિ — વિઠાન
હર્ષિભદ્ર પ્રાણાને હવે આત્મ ભાન થાય છે વિઠત્તા તો પૂર્વે પણ
હતી, પરંતુ મિથ્યાતાના લેરમા એ દુષિત થઈ ગઈ હતી, તેથી
ભગવાનના દેહને લટપુટ તરીકે દેખ્યો હતો હવે દ્વિતિમાંની
માનું એ ઠીકની જગ્યાથી એ જ મૂર્તિને પ્રગાત અને નિર્વેકાગ
તરીકે દેખે છે તેથી કહે છે કે ભગવન્ ! તમારમા ગગદેવાદિ

દૂષણો નથી, પરંતુ વીતરાગતા છે.' કારણ એ છે કે મૂર્તિ પર કોઈ પણ શસ્ત્રસંબંધ, સ્ત્રીનું સાનિધ્ય, વિકરાળતા કે દીનતા, હાસ્ય કે રોષ, ગીત કે નાટક, વગેરે કશુંજ દેખાતું નથી. એ જો હોય તો તો એના હિસાબે ભય, કામ, રૌદ્રતા, ચિંતા, હાસ્ય, કૌતુક, રાગાદિ ધ્રુવો સંભવિત ગણાય. એટલે જેમ આડના પોલાણમાં અગ્નિ હોવાના હિસાબે આડ જરૂર સુકાઈ, કરમાઈ, કે ઘળી જાય, અને જો તેવી કોઈ સ્થિતિ ન હોય, પણ ઉલટું આડ લીકુંછમ દેખાતું હોય તો અગ્નિનો ખીલકુલ સંભવ ન મનાય; તેવી રીતે આ ભગવાનની મૂર્તિ પર સ્ત્રી શસ્ત્રાદિના કોઈ ચિહ્ન નથી દેખતા, તેથી માનવું પડે કે આ ભગવાનમાં રાગાદિ કોઈ પણ દોષનો સંભવજ નથી, તેથી એ વીતરાગજ છે.

પુરોહિત હરિભદ્ર ખૂબજ ભીના હૃદયે વીતરાગ દેવાધિદેવનાં દર્શન કરે છે, વિનમ્ર વાણીથી સ્તુતિ કરે છે, અને પછી મંદિરમાંથી બહાર નીકળે છે.

મહા કિંમતી મનની કંદર:- પ્રભુના દર્શન કરી હરિભદ્ર ઉપાશ્રયમાં ગયા. ત્યાં મંડપમાં ધિરાજમાન આચાર્યપુંગવ શ્રી જિનભદ્ર સૂરીશ્વરજીને જોયા અંતરમાં હવે આત્મપરાવર્તનના યોગે ગડમથક તો ચાલુજ હતી. મિથ્યા અભિમાનથી પોતાના આત્માની આજસુધી પોતેજ કરેલી જે કદર્થના, તે હૈયાને કોરી રહી હતી. એમ થતું હતું. મનને, 'અરે! આજ સુધીના દિવસો મેં ખરેખર! વેડકી નાંખ્યા! આત્માને મહાકિંમતી મળેલું મન, એનો કેવો ભયંકર દરૂપયોગ અસાધે શખ્યો! જે મન દ્વારા ખામોશ અને નમ્રતા-મૃદુતાના સુંદર સાવો આત્મામાં રમતા કરી, ખૂબ અભ્યાસથી આત્મામાં એકમેક કરી શકાય, એની જગ્યાએ મેં આ અસહિષ્ણુતા અને અભિમાનમાં શું કરી નાંખ્યું! જે મનથી જાતનું ગૌરવ આંકવાને બદલે પરમાત્માનું અને આવા સાધુસંતોનું ગૌરવ આંધી શકાય, અનુમોદી શકાય, અને'

અનુપમ લાલ ઉપાજી શકાય, એવા મનથી છતી વિદ્વત્તાએ ડેવી મૂર્ખાઈ અને મહાનુક્રમ્યાનીની કૃપાવાહી મે કડી ?' એ આવી આવી પ્રિયાણુમા એક બાજુએ વિહરી રહ્યા હતા, ત્યા ળીજી બાજુ મહાન વિદ્વાન મુનિગણથી એવાતા મૂરિજીના પાવન દર્શન થયા । મૂરીશ્વર દેમ જાણે દેવોથી પગિારેલા ઇન્દ્ર ન હોય । વળી એમણે સાધુઓને તો પ્રથમન્મના મહાનિધિસમા નિગ્જના અહિં વિદ્વાન હરિભદ્ર પ્રાદ્ધણને એટલો બધો આનદ થયો, એવુ દિલ ઠર્યું, કે કુવામના ઝોગળી ગઈ ત્યાગી મુનિઓના દર્શન માત્રનો આ દેવો ઉચો પ્રભાન । ત્યારે વર્તન માયે વાણીનુ તો કહેવુજ નુ ? વર્તન વિનાના ઉપદેગની કિંમત શી ? નાટકીયા ભાણુઓ માન ભાપણુ કડી જાણે જે, પણ એના નાટકીયા ભાપણુ માલજતા સાલજતા વિગગધી ડેટલા પ્રેલકો ઉભા થઈ ગયા ? ડેટલાએ અહિંમા, સત્ય અને નીતિના ભેજ લીધા ? પ્રતિજ્ઞા ડેટલાએ કડી ? તરનની ડેરી વાતો જતની ભોગવૃત્તિને ડેટલીઠ વાર ઢાઢવા માટે વાય છે તમને ખજગ નહિ હોય, આજના છાત્રાલયોમા 'પદમ નાણા તચોદયા'ના મુદ્રાલેખ આજે લખાય છે એ દયાળુ બનવા માટે નહિ, પણ 'જ્ઞાન વિનાની ડેરી દયા શુ કામની ?' માટે જ્ઞાન મેળવો, એમ ઝડી હિંસક જીવનની એટલે કે આરભસમાગ્લમય જીવનની આડે બચાવની ઢાવ ધરવા માટે । નહિતગ તો એ જ્ઞાન ભપાતા ભપુતા ડેટલા અનેજનેક દયાળુ થયા, એ આપણને દેખાતને ? આજ આશ્ચર્ય તો એ છે કે પાણુ એ મૂત્રનો ઉપયોગ કયા ? જ્ઞાન દયાનુ મેળવવા માટે નહિ, પણ જ્ઞાન આરભ-અમાગ્લનુ મેળવવા માટે । । દેવો ઠગાગે કાળ । અસ્તુ

શ્રી આચાર્ય ભજવત આમને ઝોગળી જડે જે, 'ઝોડો આ તો તેજ પ્રાદ્ધણ છે, કે જે અહિં પોતાના શાસ્ત્રમા વિદ્વાન ગણાય છે, નાજમાન્ય જે અને ખ્યાતિવાળો છે પૂર્વે આપેજ હાથીના તોકાન વખતે મંદિગમા પેમી જઈ શ્રી જિનેશ્વરજીવની મૂર્તિ પ્રત્યે મસ્કનીવાળુ વચન ઉચાર્યું હતું કેમકે એનુ ચિત્ત મદના લેપથી લેપાયજુ હતું

પણ આજે આશ્ચર્ય છે કે એણે અહિં આવવા પૂર્વે એ જ જિનમૂર્તિની સુંદર સ્તુતિ કરી ! કાળના ભેદ અગમ છે ! જીવોના હૃદયના ભાવોના ભેદ અકલ છે, દુર્જેય છે, પણ હવે ભેદનો છીએ. આગળ શું બને છે !

એમ વિચારી આચાર્ય મહારાજ પૂછે છે એને, ‘અહો ! અનુપમ બુદ્ધિનિધાન ! કુશળ છે તમને ? ક્યા પ્રયોજનથી અત્રે આવવું થયું ?’ શાસન માટે હીરા ખેંચવા હોય તો શી રીતે ખેંચાય ? મૃદુવાણી અને વત્સલ હૃદયથી, સામાના ગુણની કદરથી ખેંચી શકાય.

પુરોહિત અચંખો પામે છે, ‘હું અનુપમ બુદ્ધિનિધાન ?’ આવા સમર્થ અને વિદ્વાન સૂરિજી મને આ રીતે સંબોધે છે ! આ કેવા વિશાલ ઉરના મહાત્મા ! મારામાં શી બુદ્ધિ છે તે હું જાણું છું. એક સામાન્ય બાળતમાં તો અહિં પૂછવા આવવું પડ્યું છે મારે; આવી તો મારી અજ્ઞાન દશા છે અને હું બુદ્ધિનિધાન ?’

આચાર્ય ભગવંતના ઉદાર વચન પર મુગ્ધ થઈ જોલે છે, ‘પ્રભુ ! એ શું કહ્યું મને આપે ? શું હું અનુપમ બુદ્ધિનિધાન ! જૈન શાસ્ત્રની એક ગાથાનો પણ અર્થ ન સમજી શકું એવી મહા મન્દમતિવાળો હું શી રીતે બુદ્ધિનિધાન ?

ગુરુજી કહે છે ‘મંદિરમાં જે તમે વીતરાગ પ્રભુની સ્તુતિ કરી, એ અનુપમ બુદ્ધિના નિધાન વિના કેમ બની શકે ? આ જગતમા એ રીતે વીતરાગ પરમાત્માની ઓળખાણ થવામાં ખરી બુદ્ધિમત્તા છે.’

‘હશે ભગવંત ! પણ આપ કૃપા કરી ચક્કી દુગંવાળી ગાથાનો અર્થ ન સમજાવો ?’ વસ્તુનો સાચો અર્થી કેવી રીતે માગણી કરે ? તમે વ્રત પચ્ચક્ખાણુ માગો છો ને ? તે કેવી રીતે માગો છો ? ‘મહારાજ એકાસન’ ! શબ્દનો અજળ માહિમા છે. વિનયભર્યા અને સામાના અનુગ્રહની માગણીભર્યા શબ્દોથી આપણા પ્રત્યે સામાને તો આકર્ષણ થાય, પરંતુ આપણા ય દિલમાં એક પ્રકારની એ કલ્યાણકર વસ્તુની

ઠ્ઠર માથેનો સામાના પ્રત્યેનો એવો નમ્રભાવ અને બહુમાન જન્મે છે, કે જે ગુણપ્રાપ્તિ માટે ખૂબ જ મહાયક છે કેમકે, એથી ગુણપ્રાપ્તિના અવરોધક ક્રમેનો ક્ષયોપગમ (એક પ્રકારનો નારા) થાય છે એના વિના ગુણ પ્રગટે નહિ યાદ રાખો કે માઘી વિગા, મુદર ગુણો એ વિનય-બહુમાન અને ઠ્ઠર-કૃતજાતા વિના નહિ મળે.

ગુરુદેવ એને સીવો અર્થ મમનવીને ગ્યાના ન કરે? ના, એમા મામા પર શો બહુ ઉપકાર થાય? એ તો કહે છે કે, 'લો મહાભાગ! જૈન શાસનનો અર્થ સમજવા માટેની ઉંચી અવસ્થા માલગો! અહિં તો પહેલા દીક્ષા લઈ તે તે સૂત્રને લગતી તપસ્યા કરવામા આવે છે પછી વઢન વગેરે વિનય વિધિદ્વારા ગાસ્ર અને એનુ વ્યાખ્યાન મેળવવા યોગ્ય હોય છે તો જ શાસ્ત્રોના સારા વિસ્તાર અને પરમાર્થ મળે, પહોળાઈ-ઉઠાઈ મળે હવે તમને ઉચિત લાગે તેમ ક્રમે તમે વસ્તુના માન ખપી દો, તો મારી તમને સલાહ છે કે એમજ અર્થ મમજી લેવાની ખોટી ઉતાવળ કરતા મા'

હવે શુ થાય? પુરોહિતનુ ચિત્ત ગભીર વિચારણામા ચઢી ગયુ 'આમની વાત તો ઘણી સુદર છે' કેમકે કોને ખબર, કે આવી ગાથાના કરતા તો કેટલુએ અગ્રાધ જ્ઞાન આમને ત્યા હશે, તે એ ગીતે મહેલાઈથી મળે પરંતુ દીક્ષા એટલે જીવનભર માટેનો સંસાર ત્યાગ! એ કેમ બને મારાથી ત્યારે બીજી બાજુ મારે અર્થ સમજવા જરૂર પડ્યે સામાનો શિષ્ય થઈને પણ મમજવાની પ્રતિજ્ઞા છે માટે હવે તો નિયમ તે નિયમ' અદરનુ ખમીર ઉછળે છે અને ક્ષાત્રનટ દાખવી આચાર્યશ્રી પામે ચાગ્રિ અગીયગ કરી, એ હવેથી શ્રી હનિલક મુનિ બને છે આચાર્ય પહાગજને એની આતરિક પ્રતિજ્ઞાની ખબર નહોતી પણ આચાર્ય દેશના માનની હદયના ચાન ન હોય, બાનને બાનારા ન હોય. શુ? એના અવમરે કહ્યાત નહિ કરવાનો કે 'હાય! મહારાજે મને આ બાધા ક્યા આપી?' પ્રતિજ્ઞાના

અવસરના પાલન તો આત્માના અનંત વીર્યને પ્રગટ કરવામાં
 અનુપમ ઉત્તતિ સાધવામાં ખૂબજ મદદગાર નીવડે છે.
 અહિં પ્રતિજ્ઞાએ શું કર્યું? મહા મિથ્યાત્વમાં ખૂંચેલા રાજમાન્ય
 વિદ્વાન ગ્રાહ્યણને જૈન શાસનના એક મહાન પ્રભાવક આચાર્ય
 બનાવ્યા ! મિથ્યાત્વનું જોર, પાછું રાજ તરફથી માન સન્માન,
 વળી વિદ્વત્તા, એમાં ગ્રાહ્યણપણું, આ એકેક વસ્તુ એવી છે કે
 આટલી ઉંચી સાધુતાની સ્થિતિએ ન પહોંચવા દે ! પરંતુ એક પ્રતિ-
 જ્ઞાનો ચમત્કાર અજળ છે. સારો પ્રતિજ્ઞા એ તો મોહને પડકાર છે,
આત્માને આશીર્વાદ છે. એ સમજનારા પ્રતિજ્ઞાના પાલન ખાતર
અવસરે પ્રાણ પણ તજવા સંકોચાતા નથી !

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિજી મહારાજે ફરમાવ્યાથી એમના
 પદ્મધર શ્રી રામચન્દ્રસૂરિજીએ અયોગ્ય બાલચન્દ્રને આચાર્યપદવી
 ન આપવા કબૂલ્યું. પછી તો એક બાબુ કુમારપાળનું મૃત્યુ, અને
 બીજી બાબુ ગુરુદેવ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ મહારાજનું મૃત્યુ થયું.
 કુમારપાળનો ઘાતક અજયપાળ રાજગાદીએ આવ્યો. એણે બાલચન્દ્રની
 ચઢવણીથી શ્રી રામચન્દ્રસૂરિજીને કહ્યું કે ‘બાલચન્દ્રજીને આચાર્ય
 પદવી આપો.’

‘તે મારાથી નહિ બની શકે.’ સૂરિજીએ ઉત્તર આપ્યો.

અજયપાલ દબાણ કરે છે. ‘બનાવવા જ પડશે.’

‘બીલકુલ બને એવું નથી’ શાસન ભડકીરે દઢ નિર્ધાર
 બહાર કર્યો.

રાજા ગુસ્સે થઇ કહે છે ‘એનું પરિણામ સમજો છો ? તમે
 આ કોની સાથે વાત કરી રહ્યા છો ?’

‘ગુજરાતના રાજા અજયપાલની સાથે.’

‘એટલે, મનમાં ખુમારી છે ?’

‘ના, ખુમારી નહિ શુરુજીના વચનના પાલનની, પ્રતિજ્ઞાના પાલનની આ નિશ્ચિત વાત છે’

પ્રતિજ્ઞા ભજનાં ભય કરતા —ગળતો કોપ હવે માઝા મૂકે છે, કહી દે છે ‘આચાર્યપદ તમારે આપણુ જ પડશે, નહિતો ચઢાવી દઈશ તમને અગ્નિ પર’ વિચારો કેવા કટોકટીના સંયોગ ઉભા થયા અહિં નો કદની ગલરામણ હોય, મૃત્યુના નામથી કલેજુ ફેંફેડતુ હોય, તો તો ફેટલાય ખડાના ઉભા ડગાય મન લોચા વાળે કે ‘જીવતા હઈશુ તો ખૂણ શાસન પ્રભાવના કંગી ગઈશુ, ઘણી આરાધના થઈ શકશે’ પણ ગક જીવને એ ખબર નથી કે ઇતિહાસમા એમ લખાય છે કે જૈનાચાર્યે મૃત્યુના ભયથી શુરુવચન ઉલ્લઘ્યુ, પ્રતિજ્ઞા ત્યજી, તો એ પ્રભાવના કે અપભ્રાજના? લોકોને શુ થાય, ‘હે ત્યારે જૈન ધર્મમા આવી પોલ ચાલતી હશે? આચાર્ય પણ પ્રતિજ્ઞા તોડી શકે? વગેરે વગેરે થાય કે નહિ? ત્યાં પોતે જો શુરુવચન ઉત્થાખ્યું, તો એ મહાવિરાપના ખરી કે નહિ? અને પછી એવા નિષ્કુર હૃદયે આરાધના થઈ શકવાનો શો ભરોસો? એમા માલ પણ શું?’

શ્રી રામચન્દ્રમુનિજી તો મૃત્યુની ધમકી પર ગળતો આતંકથી કહી દે છે, ‘કોઈ ચિંતા નહિ’ ‘ક્યા શુરુને આ કબૂલાત આપી’ એવુ જરાય મનમા નથી આવતું પ્રતિજ્ઞા તો તારનારી છે, ઉદ્ધારનારી છે, એના મારે હલકો વિચાર કેમ ડગાય? માનવ જીવનમા પ્રતિજ્ઞા-ઝંડીકાર અને પ્રતિજ્ઞા-પાલનનો અત્યંત તક નાથો છે ખ્યાલ છે આ હકનો? તો હો જોઈ, જીવનને કેટલી પ્રતિજ્ઞાઓથી ભરી દીધું છે?

અજયપાલ ધમધમે છે, ‘એમ નહિ માનો અગ્નિ ધખ્યા ધાતુના પતંગ પર-કઢાયા પર ચઢવુ પડશે ત્યાં માનશે,’ એમ કહી કરાવી તૈયારી મોટી કઢાઈ નીચે પ્રજ્વલિત ધખતો અગ્નિ સત્તાના દમામથી ફેટે છે, ‘હા માની જાઓ, હા આના પર ચઢી જાઓ.’

ધન્યવાદી — કેવી અગ્નિ પરીક્ષા : મું થાય ? હાં નહિ,

જગતમાં ગુરુઆજ્ઞાની ખાતર, દુર્લભ કિંમતી પ્રતિજ્ઞા ખાતર
પ્રાણ ત્યજવા પડે તો, તે ઘડીને અભાગણી ઘડી નહિ, પણ
ધન્યવાદી, અહા ધન્યવાદી માનવાની ! સૂરિજી સ્વમાર્ગમાં મેરુવત
 નિશ્ચલ હતા. દુષમ એવા પંચમ કાળમાં પણ ભયંકર મૃત્યુના
 આક્રમણ પણ એમને ચલવિચલ કે ઝેળાકળા કરવા સમર્થ નહોતા.
 એ જ કાળમાં આપણે જીવીએ છીએ ને ? આજ કાલના અનુપમ
 દયાન્ત આપણી સામે મળે છે ને ? તોય દેવલક્ષિ, ગુરુઆજ્ઞા,
 અને વ્રતપ્રતિજ્ઞા વગેરે માટે કેટલી ચીવટ, અને કેટલું જીગર ?
પંચમકાળ પણ આવી આરાધનાઓ અને એના દિવ્ય પુરુષાર્થથી
ચોથા આરા જેવો કરી શકાય. એમાંનું કશું નહિ અને તો, એ
છઠ્ઠા આરા જેવો !

આચાર્યની અંતિમ આરાધના અને ભવ્ય પુરુષાર્થ :- મહાન
 સાધુગચ્છના નાયક, અદ્ભુત શાસન પ્રભાવક, અને શાસ્ત્ર-રચયિતા
 આ આચાર્યે પરિસ્થિતિ કળી લીધી. વિહરમાન તીથેકરદેવની સ્તુતિ
 કરી, દુષ્કૃતગર્હ સાથે મહાવ્રતનું પુનરુચ્ચારણ કરી લીધું, સર્વ
 જીવોની ક્ષમાપના, મૈત્રીભાવ સાથે અનશન, અને અરિહંતાદિ ચાર
 શરણ સ્વીકારી લીધાં. નમસ્કાર મહામંત્રના સ્મરણ સાથે એક
 લડવીર ચોદ્દાની જેમ લાંચ જેવી કઠાઈ પર ચઢી ગયા ! ચામડી
 તો એકદમ ખળવા લાગી, અનુલ પીડા છતાં સુખપર અતિમ
આરાધનાની અને સમાધિની અપૂર્વ પ્રસન્નતા હતી ! ઘડીમાં
 શરીર શેકાઈ સાફ થઈ ગયું !! પણ જરાય અરેકારો નહિ કે
 ક્યાં ગુરુએ પ્રતિજ્ઞા કરાવી, અને ક્યાં વગર વિચારે મેં ઉતાવળથી
 લઈ લીધી !

આ તવી પર શેકાઈ જવાની વાત નવી નથી. નરકાદિમાં
 આપણને એવું ઘણું મળ્યું. પણ ભયંકર પીડા અને પ્રાણત્યાગના.

માટે મન પનિજાન પાલન એજ અનન્નનાગમા નથી વાત હતી.
 દુલભ-અતિદુર્લભ હતી, તે અહિં લાગી તો હવે એમા પાછી
 પાની શા માટે?

એમજ વીર બનીને હુલિત પુરોહિત અણનમ ટેડરી મુનિ
 બન્યા શી રીતે? ગી રીતે ગુ પૂત્રે એ? બાહ્ય મમાગના મબધ
 અને હૃદયના દગાવીને 'તમના માયા મમનાના બધન ડાપીને!
 અચાનક આમ જવાથી મગામળધીને 'સાશ્વત્ય ન થાય? ધાય,
 અને પૂઠે પાડા બગ 'આ એકદમ શુ?' તો તે કહેવા તૈયાર હતા
 કે 'આ દત્તવ્યના પાનન'

‘પણ તમારે ત્રીલા?’

‘હા, હા, માટે ત્રીલા’

ત્યાં મગા વળી કહે ‘હે મન્યાની બા ॥ શુ હોય તો ધાઓ,
 પાડુ જેનોના માધુ નહિ’

કહો, મગા આ માધુ કહે છે? મમાગ-ત્યાગની મ્ત આપે
 એ? ના કે ના, એ તા એક ગોળો ગળડાવવાની વાત એમ કાઈ
 મમાગ ડોડવા દેનાય? મમાગી-મગાઈની મકેળતા શામા? મોડુ
 જગવામા, વિષયના દીડા બનાવવામા, કપાયના ઉન્તા જગવામા,
 કેમ એમજ ન? ના તુ કહો દો? તપાના જનનમા મગાઈની રૂએ
તન ખીનને ગુ આપા ગીબની રજા એ, અને મગાઈના રૂએ
ખીલ પામેલા તમ ગાની આગા નખી નહા દો? મોજપાણી અને
 માનપાનની? કે વેગવ્ય અને ત્યાગ-તપમ્યાની? હુલિત પુરોહિત
 તો નગ્નીય હતા એ તો મગાને કહી દે કે ‘ખીલ બધી વાત જોવા
 દો માટે તો જનન નયાના આ અપૂર્વ મુકાની મળ્યા છે આ બધુ
 ઘનખાર માલમિલ્લત તમને ભજ્યુ’ હે? મિલ્લત અને માનપાન
 દોડીને આગ્રિ લેનાય? તમાન પોતાના માટે એમ લાગે છે ખરું
 ને? પણ કહે તો બગ કે મિલ્લત ગ્રીને મનાય ખરું કે નહિ?

‘તે તો છુટકો નથી’ તેમ આ પણ સમજે કે જૈન કુળમાં જન્મ્યાની વિશેષતા લાગતી હોય તો ચારિત્ર વિના છુટકો નથી. જૈન તરીકે જન્મ્યા માટે સઘળું છોડીને દીક્ષા લેવીજ જોઈએ, એ આવશ્યક કર્તવ્ય. અશક્તિ વગેરે કારણે ન લઈ શકે એ જુદી વાત. પણ જેમ બધું છોડીને મરવું પડે છે, તેમ બધું છોડીને ચારિત્ર લેવું જ પડે, એવું હૃદયમાં અંકિત થઈ જવું જોઈએ. દેવ-તિર્થંચ-નરકં એ ત્રણે ગતિમાં ચારિત્ર પર અંકુશ; ચારિત્ર ન મળે. અહીં કંટ્રોલ ઉઠી ગયો છે. પુરોહિતને ભાવના થઈ કે તરત અમલ; કેમકે આ ભાવનાનો વિશ્વાસ રખાય નહિ. ! નથી ને કદાચ કોઈએ ટોણું ઠપકો લગાવ્યો તો ભાવના કંપાયમાન ! આપણા સંયોગોને વિશ્વાસ રખાય નહિ. પણ આપણે તો છીંડું જ શોધવું હોય, એટલે એમ થાય કે ‘હજી.....શું વહી ગયું છે ?’ સાચી ભાવનાવાળા જીવો વિપરીત સંયોગો વચ્ચે રુદ્ધ કરે છે, એમનું હૈયું સળગી ‘રહું હોય છે. એ સમજે છે ભાવનાની નાજુકતા ! પણ એટલું સમજી રાખજો કે ચામડાની આંખે આ ભાવનાની નાજુકતા નહિ દેખાય.

ભાવનાની નાજુકતા — એટલા જ માટે ડાહ્યા મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે જ્યારે ઉત્તમ કાર્યની ભાવના જાગી, ત્યારે તુરત તેને વધાવી લઈ અમલ કરવો. નહિતર તો જો કાળે કરીને ભાવના એમ જ પડી ગઈ તો સમજે કે આત્માય ગયો નીચે ! કંઠરિકે દીક્ષા ભાવનાથી લીધી હતી, પરંતુ જો એનું ચોક્કસ ઉપાયોથી સંરક્ષણ ન કર્યું, તો ભાવના પડી. પરિણામ ? સાતમી નરકમાં પડ્યો. અને ભાઈ પુંડરિક ? ઉપર ચૌદમા રાજલાકમાં અનુત્તર દેવ બન્યા ! પુંડરિક તો ભાવના ટકાવવા-વધારવા એને અનુરૂપ ઉચ્ચ અમલ કરનારા બન્યા; માટે પહોંચ્યા અનુત્તર વિમાનમાં ! !

પ્રતિજ્ઞાનો પ્રભાવ— હરિભદ્ર પુરોહિતે તોળી જોયું, પ્રતિજ્ઞાના પાલન વિના રહેવામાં અસત્યગામિતા, આવા મહાન

જૈનાચાર્ય પામેથી લક્ષ્ય એવી અનુપમ વિદ્યાનો અલાલ, ને પ્રપચમય સસાગ્રા એમજ જીવનોની જગ્યાદી ' ત્યારે પ્રતિજ્ઞાના પાલનમા આચરણ પામ્યાના મહત્તા ' કુળને જોભા ' મર્યાદિતની પ્રાપ્તિ ' જ્ઞપવૃક્ષમમા વિનય ર્મની આરાધના ' ઉત્તમ દુર્લભ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ' વિચારજો તમો, મનુષ્યપણુ અને જૈનપણુ પામ્યા એ ને ? તો શુ કહે તો તે પામ્યાની આર્થજતા થાય ? અત્યારે જે કરી ગયા છે, તે તો અનાર્થપણુ, જૈનેતરપણુ પામોનેય વા જાતને ? ત્યારે પશુપણુ પામવાને જાહે આર્થ જૈન માનવતા પામ્યાની કોઈ નિશેષતા નહિ માધવાની ? આ બ્રાહ્મણને એમ થયુ કે મારાથી ધારેલી પ્રતિજ્ઞા કેમ તોડાય ? સામે આવતુ ચારિત્ર કેમ જતુ ઠગાય ? ત્યારે શુ જન તરીકે જન્મેલાને એમ ન થાય કે ' અહો ! ન્યાયસપક્ષતા, સત્યનિષ્ઠતા, ઉદારતા, પરોપકાર વગેરેથી મારા ઉચ્ચ જન્મને કેમ સાર્થક ન કરે ? બીજુ બધુ તો, કંઈ ન જુઈ વનાતુ ' કે પણ આ ગુણની પ્રાપ્તિ કરેલી અક્ષય બનવાની, અને એથી આત્મા સાચો મુખી અને સ્વતંત્ર થવાનો.

મુનિ હરિભદ્રના ઉત્તમ ભાનના — બ્રાહ્મણ હરિભદ્ર આચાર્ય ભગવતના ચરણ સ્વીકાર્યા જે વખતે એમને ચારિત્ર આપનામા આવ્યુ અરિહત પન્માત્માની આશીર્ષે એ રખતે એમના હૃદયાના મનેગ-વિગમના ઉમળકા ગાગર ભગતીની જેમ ઉજળતા હતા ! મિથ્યાર્થાત અને મિથ્યા પ્રવૃત્તિના પશ્ચાતાપનો દાનાનળ ભાગેભાર નળગતો હતો ! ચારિત્ર લીધા પછી જેમ જેમ ગાત્રો ભણતા ગયા, તેમ તેમ એમના અતરમા જૈન ગાગનની જે વધુને વધુ અ ભુત મહેન વ્યાપી ગા તેના પગિખામકપ આજે એમના મધો જનલ ત દૃષ્ટાત છે ન્યારે એમને યાદ આવે છે કે " કયા હું એ પૂર્વનો પુરોહિત ! ને કયા આજે હું સાધુ ! " એ વખતનો હું

કેવો, ને આજનો કેવો ? ક્યાં જો વળતનું ગર્વિષ્ઠ મન ! તુચ્છ લક્ષ્મીના લોભમાં પડેલું મન ! અનેક પ્રકારના દોષોમાં રક્ત નેનાઈ મન ! ને ક્યાં એના પ્રતિપક્ષી આ શું છે !” ત્યારે એમના દિલમાં આનંદ થાય છે. જો યાદિની મહત્તરને માતા માને છે. પાછું શુરુએ જોળખાણ કરાવી છે કે આ અમારા શુરુના ભગિની છે, મહત્તર છે. જન્મદાત્રી માતા જુદી, આ તો ધર્મની માતા ! એટલે જે શાસ્ત્રો લખ્યાં તેની નીચે લખ્યું કે ‘યાદિની મહત્તરના ધર્મ-પુત્ર શ્વેતામ્બરાચાર્ય હરિભદ્રની આ રચના.’ એમ એમને લાગે છે “કેવો સુંદર યોગ ! એ સાધવીજી !! એ જૈન શાસનની ગ્રંથી દુગં....વાળી ગાથા !! આ આચાર્ય ભગવંત !! મને આ મનોરમ જૈન શાસનની પ્રાપ્તિ !! હવે તો હું અગાધને અગમ્ય જૈનશાસ્ત્રોની અવગાહન કરી શકીશ. શુરુએ લેવોલવનું સમજાવેલું રહસ્ય પામી, આજે માઈ મન પ્રભુના આગમો પામવાની આશામાં મસ્ત છે ! હું શુણ્ણ કેટલા ગાઉ આ બધા ઉપકારીઓના !” મન હવે પવિત્ર બની ગયું છે.

આત્મશત્રુ મન :—આત્માના પરાવર્તન સાથે મનમાં પરાવર્તન જોઈએ. ચિત્તે ગમતી વાતો, સજ્જાઓ, અને તેનાં પક્ષપાતી વલણ દાહવાં પડે. આત્માનું ભયંકર બગાડનાર હોય તો સન છે. ઉત્તમ કોટિની આરાધનાની આડે ૧. જેટલી વાત અશક્તિની નથી નડતી, ૨. જેટલા કપરા સંયોગે નથી નડતા, ૩. જેટલો સામગ્રીનો અભાવ નથી નડતો, ૪. દેશ અને કાળ જેટલા નથી નડતા, તેટલું મન નડે છે. મન સુધાર્યું એણે શક્તિ સંયોગ, દેશકાળ બહું સુધાર્યું. મન સુધાર્યું તેણે આત્મા સુધાર્યું, ભવ સુધાર્યું. મનના ફેરફારે એ મહાન પુરુષને અપૂર્વ સમ્યગ્દષ્ટિ અને સમ્યચારિત્રી કર્યા. જૈન શાસનના જ્યોતિર્ધર બનાવ્યા, અતિ ઉચ્ચ કોટિના ઔદસ્યોને ચુંવાલીશ શાસ્ત્રરત્નોના સૂત્રધાર બનાવ્યા.

આ ડેવો જૈનસઘ પણ અને જગતપગ ઉપજાવ કર્યો ।। દોઢ હજાર
વર્ષ પહેલાની આ વાત ત્યારથી માડી અત્યાગ મુધી એ ગાંગ્રો ચાલી
આવ્યા છે તેનાથી કેઈ આત્માઓએ આત્માની અદ્ભુત નિર્મલતા
કરી, અને કેઈ કર્યો । તે ગાંગ્રોનો વારસો ખીલતને મોપશે, અને
મદગતિના ભોજા બનાવશે । એ આવો ઉપજાર ડ્યાગે કરી
શક્યા ? ત્યાગે એક ગાથાના નિમિત્તે, પ્રતિજ્ઞાના ડગળે મન ફેરવ્યું
તો ને ? મને મગજનવાની જરૂર છે આ સવમા મન મમજગ,
અને મમજગનાની ગામ ત મળી છે પછીના ભયના ની અપર ?
તો મનને મનજની ફા એક કવિ મનને ઠીક ઠીક શિક્ષા આપે
કે મન આપણને ડેવી ડેવી ચિયતિમા મૂકે છે, હાવની જિતેલી
ખાજને હુગવે છે, નજીક થતો મોક્ષ ફર ડસવે છે, તૂટતી ભયની
શ્રેણીને મોથદોરાથી માધી લાખી કરી આપે છે । તેના મનથી
થાકેલો આત્મા રહન કરે છે ।

“મનવા છાંડ તુ મગ હમેગ ”

મનનું ફૂર નાટક

નિનો આર્તનાદ —

(ગાંધગડો લીમપલામ મિન)

(૧) મનના ગડ તુ મગ હમેગ

ના ચાલીએ તેરા માવ ખજાના ના નૌખત નધારા,

ના ચાલીએ તેરા ગદી તમયા નજપાટ જા મારા મનના ।

જવિ કરે છે કે “હું મન ! તુ અમારો પલ્લો ડોડ તુ ઘણી
માલમિલકત દેખાડી અમને લલચાવે છે પણ હવે અમારે તેની
જરૂર નવી મહેલ ખરી ગીતે હોય છે જેલ બગબગ, પણ તુ અમને
દેખાડે છે કે ‘જુઓ આ ડેવો મુદર જંગલો છે, એમા તમાગ નામની
નોખત બળે છે’ ઇત્યાદિ ઉપે બોજવી તુ અમને એમા પૂરી કે છે
એમ ગાદીતકીયા, મોટા નજ્ય, અને આખા જગતની ઠકુગઈ,

આ બધું જે પાર્થીની જાળ જેવું છે. તેમાં ફસાવી અમારી પાસે
તું અટકાવે કાળાં કર્મ અને પાપના બંધન ઉપાજાવે છે. આજ
સુધી છે મન ! તને પ્યારું કરવામાં મેં સઘળી કુલવટ કે ધર્મ-
મર્યાદાની શરમ નથી રાખી. પરંતુ એ બધાના પરિણામમાં શું ?
જેટલા પ્રમાણમાં તારું ગમતું કરે રાખ્યું, તેટલા પ્રમાણમાં છે
દુઃખ મન ! તેં મને દુર્ગતિને હવાલે કરે રાખ્યો છે. આહા ! તારી
નિર્દયતા હું શું વર્ણવું ?

(૨) આદિ જનમસે આજ તલક થા, તું માહે સખસે પ્યારા;
સદા રહા મેં તેરા હો કર, તું નહિ હુઆ હમારા...મનવા !
આજ સુધીમાં યુગો વીત્યા, એમાં ઠેઠથી તું મને સૌથી અધિક
પ્યારું હતું. એમ તો આ પૃથ્વીતલને પાવન કરનારા વિચરતા
પરમાત્માય મને મળ્યાં હશે, પણ એમને ય પડતા મૂઠી, છે મન !
તને જ મેં બહાણું કર્યું. તને ગમે તેવું, લલે અધમમાં અધમ, કાર્ય
પણ મેં કર્યું. તું જ મારો નાથ, હું તારો દાસ; સદા સર્વદા હું તારો
આજ્ઞાકિત થઈને રહ્યો. પરંતુ અફસોસ ! કે તું મારું ! ન બન્યું !
એટલે ? તેં મારી કાંઈ જ કદર ન કરી ! મારું કાંઈ જ તેં લલું ન કર્યું !
આ અપાર ભવસાગરના અનંત દુઃખમાં સખડતા એવા મને છે
મન ! તેં જરાય રક્ષણ ન આપ્યું; અને હું ગમાર તારા પુઢે
હેવાન બન્યો ! ન જોઈ રાત, ન જોયો દિવસ ! ન જોઈ દરિદ્રતા,
કે ન જોઈ ધર્મતકવાળી સંપત્તિ ! તને જે ગમ્યું અને તેં જે જે
માણ્યું, તે સઘળું કરી છૂટવા મેં આકાશ પાતાળ એક કર્યાં ! જીવનના
જીવન પુરા બરબાદ કર્યાં ! છતાં તું મારા દુઃશમનનું કામ કરનારું !!
હું આવો બનું એમાં તારે શું ?

(૩) “તેરા તો કંઈ નાહિ ખિગહા, તું બના ફીરે મતવારા;
રાગદ્વેષકા મિથ્યા ફાસા, તુને મેરે ગલેમે ડાલા,”...મનવા !

તારુ તો કશુ બગડતુ નથી તુ તો મતવાળો-આપ મતવાળો
એટલે કે સ્વતત્ર બની ક્રિયા 'કરે' છે તારુ ગમતુ-અણુગમતુ લેવા
મૃદ્ધા પાછળ મને તો તે શુભામ તરીકે ગણ્યો શુભામીમા મને
સખડાવવા તે મક્કતનો ગગદ્વેષનો કાસલો માગ ગળામા ઘાલ્યો છે.
ગગદ્વેષ એ કાસલો એટલા માટે કે રાગદ્વેષ વિનાનો આત્મા સ્વતત્ર
છે, કાઈ પાપ કર્યુ પડતુ નથી, ત્યાં રાગદ્વેષમા એવો બધને
બધાય છે, રસાય છે, કે પાપ કરવાજ પડે માણસ રાગદ્વેષથી જ
હુ ખી છે ગગદ્વેષ હોય ત્યા મુખી હુ બ ન આવે, તે વાત બની જ
ન શકે છે મન ! તુ તો એવુ છે કે —

(૬) આનાગમનમે રૂપ નહિ માને એગા નિર્ઘ જનારા,
સ્વર્ગનરક ના અનુભવ તુને લીધા હે લાબન નાના”
મનના !

સ્વર્ગનરકમા લાખો સ્વાદો લીધા છતા આ સસારમા રણડપટ્ટી
કરવામા તને હુ ખ કે નાલેશી નથી લાગતી ! કેવુ તુ મહાગમાર
અને હડીકુ છે હે અજ્ઞાન ને હડીકુ મન ! તારા લીધે તો, પ્રભુનુ
શાસન માગી મામે છે છતા, માટે ભવાત્મક દેવા વેઠવા પડશે તેની
મે ભીતિ નથી ગખી ! હુ ગગદ્વેષના ક્યયગ ઉપાડી ગ્યો છુ, મને
લજ્જા નથી આતી ! હુમણા બે લજ્જા હોય, કે ‘અરે !
નીતનાગના અનુયાયી એના મને આ ગગદ્વેષના ક્યયગ મઘન્વા
ગોભના નવી. આ તો ઘણુ બરાબ યર્ષ કર્યુ છે’ તો તો ઉલો યર્ષ
બરે, રાગદ્વેષને લાત માગી કાદુ ! પણ ના, શરમ નથી કેમ આમ ?
માત્ર મનનુ કુલેકુ ચઢાવી એને ગમતુ કર્યુ, એનુ અણુગમતુ
છેડવુ, ભલેને વીતગજ મામે હોય પણ મનને પનારે પડ્યા નહેવુ,
આ અનાદિની આવ ગખી છે એટલે ગી શરમ ? પછી તો કેમ ?
તો કે ઇન્દ્રિયોની વેઠ કરવાની, કેમકે મન એને કબજે કરે છે

(૫) “પાંચ :ન્દ્રિય વશ કરેકે અવતી, સરી જતી બાજી હારા,”
 પુરવ પુણ્યકા અમૃત્ય અગતી, જો કર બેઠા, આગ
ચનવા.

મન ઇન્દ્રિયોને પોતાના હુકમ સુજળ નચાવે! પછી તે
 મહેલે મનુષ્ય ભવમાં આવીએ એટલે આમ તે જગતની બાજી
 લગભગ જતી ગયા ગણાય, પણ જે મનનું ગમનું કરવામાં, અને
 તેના હુકમ અનુવવામાં ઇન્દ્રિયોથી કાળાં કાળો કર્યા, આન્મને
 ભારેકમી કરી દીધો, અને દુર્ગતિની તૈયારી કરી, તે એ શું કર્યું?
 પૂર્વે જીતેલી બાજી હારી નાળી! શું બાજી જીત્યા હતા? ત્યાગ,
 તપસ્યા, સત્યાચાર, અહુમત વગેરે ઉચ્ચ કાર્તિના કરવાના અવગાર
 નાથો હતા ને. નરકમાં ભયંકર ક્રોધનાં સ્થાન, તિર્યચમાં માયાના
 સ્થાન! નરકમાં માર એવો ભયંકર પડે છે કે સહેજે ક્રોધ શુદ્ધો
 આવી જાય. નિર્વિચારમાં મુંઝાપણું હોવાથી ધણીને બતાવી ન શકે
 કે આવો ભાર નહિ ઉપડે. એમ પોતાના થાક ભૂળ ન કહી શકે.
 તેથી સહેજે એને માયા કરવાનું મન થાય. દેવને પોતાથી ઉંચા
 ઉંચા દેવલોકના સુખી દેવ પર ઈર્ષ્યા, સહેજે પોતાને એના લોભ,
 વગેરે દેવગતિમાં લોભના સ્થાન હતાં. ત્યારે શું સાનવલે અભિમાનના
 સ્થાન નહિ? ખરા, પણ અહંભાવ તે દરેકને લાગેલો જ હતો.
 નરક અને દેવલોકની ગતિ જીવને સાફ ના પાડતી હતી કે અહિં
 કોઈ જાતના તપ, ત્યાગ કરવાની વાત ન કર! તિર્યચપણામાં
 અવિવેક અને પરાધીનતા ના પાડતી હતી. ગમે તે આગરવું. ગમે
 તે ખાવું, નાગા ફરવું પડે, ભારી જોજ ઉઠાવવા પડે, લોક માને
 કે “પવિત્ર ગાય!” પણ ગાયને એનું મન મનાવે કે “ઘાલ
 વિદ્યામાં મોં!” વિવેક નથી. બાકીની એકેન્દ્રિયથી ઠેઠ અસંજી
 પંચેન્દ્રિયપણાની સ્થિતિઓમાં પણ જીવ હારી રહ્યો હતો, ત્યારે
 અહીં બાજી જીતમાં છે. કેમકે બધું થઈ શકશે. શું શું? દાન, શીલ,
 તપ અને ભાવ! પ્રભુની ભક્તિ અને જિનાજ્ઞાનુ પાલન! કષાયોનો

ઉત્તમ નિગ્રહ ! ઇન્દ્રિયો પર આત્માની જોગદાર આધીનતા આ
બધુ ડરનાના સયોગ મળ્યા એટલે કહેનાય કે અહિં બાજી હવે
જીના જેની યા પણ હુચ્ચુ મન ઇન્દ્રિયોને કબજે કરે છે.
આખને કહે “જા પર સ્ત્રીના ગરીર પર, જા સિનેમા પર”,
કાનને કહે “જા રેડિયો પર”, જીભને કહે “લટક ક્લોઈ-ઓળમા”,
આ સ્થિતિમા ત્યાગ, તથા કે મદદચાર શુ કયય ? બધી બાજી હારી
નાખી એ પગવગતા અને મૂર્ખાઈ ડેટલી ? મનની ચાલે ચાલી,
ઇન્દ્રિયોના અમન ચમનમા શુ કર્યું ? પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યને વિનાશ !
અહિં હુટાવી નાખ્યું પૂર્વનું સરચક પુણ્ય ! તળિયા સાદું જીને
ખેડો ! હવે પગલવમા સાડા કેમ મળે એ માટે આકાશમા જ
જોવાનું ને ? પછી ગ્હી ભીખ

(૬) લોભ મોહની ઝાલી લેજ, ઘરઘર હાથ પસાળ,
ગાઠમે તેરી નક લાલ પાનના, માગત કીરે ઉગા । મનવા
ઘર ઘર એટલે કે જેટલા જગતનાવિષયો ત્યા ત્યા હે મનડા !
લોભ અને મોહની, તૃષ્ણા અને મમતાની ઝાળી તે મને પડાવી-
ભીખ માગતો લટકાવ્યો ! વીતરાગના સાગનમા આવી, આ
ક્યાવતું ? અકલ્પિતો નીકળે ભીખ માગે ? શુ અનતજાળ ભીખ
માગી ઝાળી ભરાવ ગા ? ના, ના, બહુજ ઉડી થઈ ગઈ, તળિયુ
દેખાતુ નથી માટે હવે કહુ છુ

તારી ગાઠ એક પાઈની મુડી નથી રહી અર્થાત્ પુણ્ય ખૂટી-
ગયુ છે છતાં જ ઉગારે માગતો કરે છે, અર્થાત્ અશક્યની
અખનામા પાપ કરે છે. સમજ કે લોભ અને મોહને લઈને
ઇન્દ્રિયોના ભોગવિલાસ માટે જે જ જાળ ઉઠાવે છે, તે પ્રપચમાથી
સાર નહિ નીકળે

(૭) જીવ પ્રપચમે સાર નહિ હૈ, તાકો મોચ વિચાર,
તરપદાચ નિહો જો ચિત્તમે, તેગ મેગ ભન પારા

જગતની જંજળમાંથી સાર કાઢે કાઢ્યો છે, કે તું કાઢી શકશે? અતે તો અપયશનાં પોટલાં મળશે! માથે દુઃખ અને દુર્ભાગ્યના કુંગરા વરસશે! અહિંયા જ્યાં ત્યાં હડધૂત થાય છે, અને પરલોકમાં તો દીન, દુઃખી, અને મહાનિરાધાર બનશે. દુનિયાની આખા પંપાળથી શાખાશી નહિ પણ નાલેશી મળશે! આત્મા હોતો ન હોતો થઈ જશે! તો શાને હે મન! તું ચક્રડોળે ચઢ્યું છે? એક તું સમજે તો ઘણા ઘણા પાપોમાંથી હું બચી જાઉં. તે માટે દેહત તું તત્ત્વ-વસ્તુ જો વિચારતું થઈ ગીજી બધી અતત્ત્વની. ગડમથલ કાઢી નાખે, તો મારા વહાલા મન! તારો અને મારો નિસ્તાર થઈ જાય!

જગતમાં ન મળે એવું જિન શાસનમાં મળે—હરિભદ્રમુનિએ મનને ફેરવીને પવિત્ર બનાવ્યા પછી જેમ જેમ એ જિનશાસનની વાતો ભણતા ગયા, તેમ તેમ એમને અનહદ આનંદ, આશ્ચર્ય, અને નવીન ઉત્સાહ જાગતો ગયો. જગતમાં જોવા ન મળે સૂક્ષ્મ અને વિસ્તૃત કર્મ સાહિત્યની વાતો! પદ્મવ્યની વાતો! લેદા-લેદની, નિત્યાનિત્યની, સત્ અસતની, રૂપી ને અરૂપીની-સ્વાદવાદની વાતો! સપ્તભંગી ને સપ્તનયની વાતો, ચૌદ ગુણસ્થાનકની, ચૌદ-પૂર્વની, ચૌદ રાજલોકની વાતો! આ બધું જગતમાં જોવા ન મળે! ઉત્તમ સંયમની ચર્ચા થીજ જગતના ધર્મોમાં જોવા ન મળે! સૂક્ષ્મ મહાવ્રતોની સૂક્ષ્મ વાતોમાં જગતની દૃષ્ટિ ન પહોંચે! સમિતિ અને ગુપ્તની વાતો જગતને જોવા ન મળે! આ બધી મિલકત જૈન શાસન માટે રિઝવડ છે. હીરા માણેકના ઢગલા તો અનાર્થોનિય બહુ મળી શકે; પણ આ બધું જૈનને જ મળે. એવા જૈન અહિં પાંચ પચીસ લાખની સંખ્યામાં છે! એમાં તમારો નંબર લાગ્યો! જગતમાં મહાર્કિમતી મિલકતને પ્રાપ્ત કરી લેવા ભાગ્યવાનમાં તમારો નંબર નોંધાયો! છતાં મનને સમજાવી શકાતું નથી! એટલે પછી મન નચાવે તેમ નાચવાનું જ ને? મન શીખ-

વાડે છે કે “ધર્મ-ળર્મ તો છે ઝે ને છે એ કાંઈ જતો નહિ
 ગ્હે । સાચવવાનું તો આ બધું (જગતની જબજબ) છે ” આ ડેવી
 કુલાલ દશા ! છતાં સદ્લાભ્યને અવગણવાની દશા ! અલ્યા ભાઈ !
પણ એટલું તો મમજ, કે જેને તું તારૂં મમજે છે તે પછી નથી,
અને તું તો પછીય છે । હવે જો તે ધર્મ નથી સાધ્યો, તો તેનું
પગિણામ શું ? આની પછી જે તું રહેવાનો ં, એમા અહિં તે જે
મારું મારું કર્યું તેની વાસના તને લવિષ્યમા બહુ પીડશે । એનું
કારણ એ, કે ત્યાં તૂંણા બહુ, પણ પુણ્ય નહિ તેથી અખેડું ન
મળવાથી પીડાનો પાર નહિ । ત્યારે ત્યાં તારી દશા કયી ?
 શ્રી હગ્ગિલદ્ર મુનિવરે તો મનને છતી લીધું છે કમમજ જેન
 ગામો ભણે જાય છે એમા વળી પૂર્વનામના શાઓના વિચેદ પછીનો
 નજીકનો એ કાળ એટલે ઘણી વાતો શુરમહારાજના મુખેથી જાણવા
 મલે । જોતજોતામા શ્રી હગ્ગિલદ્રમુનીશ્વર આગમો અને બીજા શાઓ
 શુદ્ધ ગીતે ભણીને તૈયાગ થયા

મર્વજ-અસર્વજના શાઓ વચ્ચે આકાશ પાતાળના અતર —

એક વાર શુરને એ કહે ં કે “હે મુનીન્દ્ર ! આટલા દિવસ તો
 અધિકરણને ઉપદેશનાગ શાઓમા પ્રમત્તતાથી મારી મતિ ખુચી
 એનાથી આસુરી બળને માગમા પ્રગટાવવાના કોડમા હું ગચ્યો
 આનું કારણ એક જ હતું કે આપનો પગિય નહોતો, તેથી હું
 મૂંછિત હતો પરંતુ હવે હે પ્રભો ! આપના પવિત્ર પાવન સંનિધાનના
 ગુણ પ્રભાવ જાયત એવું મારું મન હવે પીરજ ધરી મમ્યક
 વ્રુતના મહામાગરમા અત્યત લીન થઈ ગયું ં જગતને લક્ષ્મી
 વગેરેના વિયોગો જે પીડા આપી ગયા છે, એવી ડોષ બ્યથા હવે
 મને નથી હે નાય । અનેક જન્મોની ઉચ્ચ નેવાઓથી પણ બદલો
 ન વળી શકે, એરો આ કિવો આપનો માત્ર પર અનુપમ ઉપકાર । ”

જીવદયાનો મહાનધર્મ કયાં :— શ્રી હરિભદ્ર સુત્રિની આ

ધિકાર વાણીમાં જૂળ જ રહેલું લેવાં છે. એની શોધ સુસ્ત જીવનને તાજગી આપે એમ છે, અતત્ત્વના આકર્ષણને મૂળમાંથી તોડી નાખે એવા છે ! અર્ચવંશના શાસ્ત્રો અધિકરણને ઉપદેશનારા છે. અધિકરણ એટલે ? જીવહિસાના સ્થાન. એનાથી જીવ દુર્ગતિનો અધિકારી થાય. જીવહિસાના સ્થાનમાં અભ્યન્તર સ્થાન તરીકે હિસક વિચારણા, રાગદ્વેષ વગેરે આવે; અને બાહ્ય સ્થાન તરીકે સાધન-સામગ્રી તથા એનો હિસક ઉપયોગ આવે. દા. ત. તમ કપડું ઝાટક્યું, એથી વાયુના જીવ અને ખીન્ત ઉડતા ત્રસ જીવ હણાય. ગર્દિ કપડું અધિકરણ બન્યું. તમારી ઝાટકવાની ક્રિયા અધિકરણ બની. તમારું ગાડું ખીન્તે કોઈ લઈ ગયો. અને એનાથી જીવ કાપવાની એણે ક્રિયા કરી, તો તમારા માટે એ નિર્થક અધિકરણ થયું. એવી રીતે ધર્મના નામે જંગલમાં પંચાગ્નિ તપ-કષ્ટ કરવાની ક્રિયામાં અગ્નિના જીવ, વાયુના જીવ, વનરૂપિતા જીવ, લાકડામાં છૂપાયેલા ઝીણા કુંથુ આદિ ધીકા વગેરે કેટલાય જીવ બિચારા મરે, તે અધિકરણ. અધિકરણ ઉપદેશનારા શાસ્ત્રો પૈકી કોઈ ગંગાસ્નાન કહે છે, તો કોઈ અપુત્રને ગતિ નહિ મળે એમ કહી લગ્ન અને વિધવાક્રિયા છે; કોઈ શાસ્ત્ર ઘરબારી અને આરંગ પરિગ્રહમાં ખુંચેલા ગૃહસ્થને ગુરુ કરવા કહે છે; તો કોઈ સંન્યાસી-વાનપ્રસ્થ જે કહે છે, તેમાંય જીવનિકાયના સ્વયં સંહારના જીવન બતાવે છે, અને ખીન્તને એના ઉપદેશ કરવાનું કહે છે. આ બધું શું છે ? જીવહિસાના, અધિકરણના ઉપદેશ. જીવના સંહારમાં ધર્મ કયાંથી સમાય ? ત્યારે વિચારો કે અધિકરણના સ્વરૂપ અને એના લયંકર પરિણામ સમજાવી, એનાથી પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક પાછા વાળનાર જે એક સાત જૈન શાસન છે, તે કેવું અજોડ !

આસુરી બળ : આત્મિક તારક બળ :—શ્રી હરિભદ્રસુત્રિ ગુરુને કહે છે કે “ મને અધિકરણી શાસ્ત્રોના જોર પર આસુરી

અનુગ્રી બળ પ્રગટાવવાની મતિ લાગી. આનુ ક્ષણ એ કે શ્રી વીતંગ
 નર્વનના એ ઉપદેશોના નહિ તેમજ અજ્ઞાનતાના યોગે મને સૂક્ષ્મ
 ઉપદેશના અરૂપી બળ નહિ, તેમ માને અતઃના ગાદિય પર
 વિનય મેળવવાનો છે, એ માન લક્ષ નહિ એટલે 'વાનીજાને કેમ
 છતુ, માનુ વર્ચસ્વ કેમ જમાનુ, ખીનજાને પડિત ભાવાથી કેમ
 ડોતારી પાડુ' (જા ત શ્રી વીતંગ પ્રભુની મૂતેની મિલાસભોજ
 તરીકે મસ્કરી કરી હતી,)-આ બધી આમુગ્રી બળ પ્રગટાવવાની
 ભાવનામાં મ્યા ક્યાનુ હતું હવે એ મટી યોગિક બળ, આ મક
 તાન બળનો યોગ થયો. કેવી રીતે? સદગુણ અને સાનુ ધર્મની
 પ્રાપ્તિના યોગે પોતાની કૃપિત વતનનુ સાનુ જ્ઞાન થયુ, અને અધિ-
 કાર્યમાર્ગી ઉચ્ચા મળ્યુ અપૂર્વ નિર્મળ જ્ઞાનની ક્રમાઈ થઈ
 નમતા નુમાધિમા મનને જજળની નાલી અનલદ્દ ઠડકનો અમૂળપૂર્વ
 અનુભવ મળ્યો. તેથી લક્ષી વગેરે અત્યંત હેય લામ્યા, એટલે
 નો. પુકે જગતની જે પમાચકરી જે મદન છે, એનું તો નામ
 નિશાંચ ન નાનુ કેવુ મુદ્દ કેવુ મુખી અને કેવુ ગ્રાભામર્થ
 'અન' છે. આ ગાબળીને મુ સાય છે મનમા? મુ એમ સાય
 કે કે 'તાય' ન્યાને હું કેમ અહીં બેઠી છો મુ? હું મુ ગાનિત્રમાર્ગે
 નગર' બુવમો નહિ કે મુ ન્યા હું બદ્ધ કતા મુદ્ધ તમે વધ
 આખ્યમાર્ગી રા. સાગિના હકાર રા. અને? એટલ જ નહિ પણ
 ગાનિત્ર રી ભાત નહિ હા. તે આ જાનની મુદ્ધાય, તો ભને કદાચ
 અન નહિ, તો નિમ્ન દિશીને નો જરૂર સાગિત્ર મારે 'રહારી છો

ઉપમારની સ્થિતિના અનુ — શ્રી હર્ષિજી મુનિ અને ગુરુ

દેવનો ઉપમાર અગતીમ રોવાનું મુદ્ધે છે. અને આનુ અગતીમ
 ઉપમારે આદ્યના એ ની આમુગ્રી આખો જ અર્થ વલય છે. મુદ્ધ
 અનુ અગતીમ, 'કે હું પૂર્વનો નહિ' અને કયા અર્થ અનુમા
 મુ અગતીમ અગતીમ. મુદ્ધે છે જે મુદ્ધે, તે મુદ્ધે મુ

કરાય ? આવા નિઃસ્વાર્થપણે અનંત ઉપકાર કરનાર ગુરુના આજ્ઞાકિત બની રહેવું, એ સિવાય ઉપકારના બદલા તરીકે બીજું તો શું કરી શકાય ? કેમકે આ તો જૈન ગુરુ, એમને કશી જરૂર નહિ; એ તો નિરંતર ઉચે ઉચે સ્વયં જમ રહ્યા છે. ત્યાં શિષ્ય એમનું શું લાડું કરી શકે ?

ત્યારબાદ ગુરુએ યોગ્ય બાણી એમને આચાર્યપદ પર આરૂઢ કર્યાં. એ હવે કલિયુગમાં યુગ-પ્રધાનસમા આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર-સૂરીશ્વરજી મહારાજ બન્યા.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી ભાણેજીને દીક્ષા આપે છે. — એક વખતની વાત છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ બહાર ગયેલા છે. બહારની ભૂમિએ તેમને તેમના ભાણેજી મળ્યા. નામે હુંસ અને પરમહુંસ. કેવા સુંદર નામ ! કાન્તિ અને ગુણે પણ તેવા ! હુંસ ઉજ્જવળ કાન્તિવાળા, ઉચ્ચ ધોરાકવાળા, અને વિવેક-શાંતતા વગેરે ગુણોવાળા. આ પણ તેવા છે. મામાને જેતાં જ હાથ જેડી પગમાં નમી પડે છે. સૂરીશ્વરજી એમને કંઈક ચિંતાવાળા જુએ છે.

પૂછે છે: “ કેમ શું છે ? ”

“ મૂંઝવણ છે. ”

“ તમારે મૂંઝવણ ? ”

“ શું કરીએ ? પિતાજીના ઘરમાં ન સાંભળી શકાય તેવાં કર્કશ વચન સાંભળવા મળ્યાં. તેથી મન ઉદ્વિગ્ન થઈ ગયું છે. એમ થાય છે કે આ આપણા સ્નેહી ! ” બંને ભાઈ જળરજસ્ત યોદ્ધાઓ છે. સૌ શસ્ત્રથી યુદ્ધ કરી જાણે છે. એક ભાઈ સહસ્રમલ્લ છે. એકલો હુન્નર યોદ્ધાઓને પૂરો પડે ! આવાનેય સ્વજનોનાં ટોણાં ઠપકાં ખાવાં પડે, એ કેવી કર્મની વિચિત્રતા ! કેવો સંસાર ! અંતરમાં સ્વજન પર અને ઘર પર એમને વૈરાગ્ય થઈ ગયો છે. તમને ?

મનનીય ઉપદેશ મસારની ઓળખ — એટલે મામા કહે છે, બપોરી વાત છે ભાઈ તમારી સસારના સ્નેહી સ્વાર્થમા મ્મતા હોય છે એમના મ્નેહ પાછા ચયળ ! એ ખરે એટલે મામાનુ આવી બન્યુ ! પણ તમે એકલા સ્નેહીનુ જ એવુ મમજતા મા ચારેય જડ ચેતનમય સંસાર જ એવો છે ! એના પર વિશ્વાસ શા માડુ ? હદાય અવિશ્વાસનીયમાના એકને મૂઠી ખીજને વળગશે, તો કઠી આવો ધસ્તાવો વેઠવો પડશે, માટે સાગ વિરાગી થાઓ " મૂરિજીએ શુ કહ્યું ? વિરાગી થવાનુ તમે વિરાગી છો ને ? ખબર કે વિરાગીને શુ ખરે ? વિરાગીને ચાગિ જ ખરે ત્યારે કહો કે સમાર કાને ખરે ? જેને રાગનો જ ખપ હોય તેને રાગમા જેને કંઈ વુઠ્યાની કે ગુનો ન જાણ્ય તેને, જા નાવો રાગમા ન દખાય તેને, ખરે એટલે શુ, એ મમજલો ખપતી વસ્તુ ન મળે, કે ન મેળવી શકાય, એ વાત જુદી પણ એના માટે હાર્દિક લગની હોય એને દોડીને ખીજમા મઝા ન આવે આ બે ભાઈઓને શરીરનુ પુણ્ય છતા કુટુંબનુ પુણ્ય નહોતુ ભલે તે પુણ્ય નહોતુ, પણ તે છતા ખુબ વિચાર ન આવ્યો બન્ને ગુરુજીના વચને તેના પગથી સસારનુ માપ કાઢ્યું કે, આપણા ગણાતા સ્નેહી તગ્દથી પણ જો પીડા મળે તો પછી જગતના તગ્દથી શુ મળે ? પીડા જ તો પછી એવા મસારથી સર્ચું એ કહે છે, 'મ્રણુ ! આપો અમને ચાગિ અમે તો હવે તમાગ શગ્લે છીએ !'

સગાકના માપ — મામાએ ભાણાને માથે હીધા, અને લઈ દીક્ષા આપી શુ ? બહેનના દીકરાઓને દીક્ષા આપી દીધી. "અપાય ? સગા થઈને આવુ કામ કરાય ? બહેનને ભાઈ મર્યો તો ખરો જ ને ! તો મગાના છોકરા ઉપાડી જાય ? " આવા બરા પ્રશ્નો રાગની અને અજ્ઞાનતાની લેણીના છે ભયકર ભૂતકાળની ભૂતાવળનુ જ્ઞાન નથી, બારી અનનકાળ દષ્ટિમા નથી, એટલે તેના મવા ઠાના મુઝે છે

જૌદમન જાણવાની ઝંખના :— બન્નેને શ્રી હરિભદ્ર-

સૂરિજી મહારાજ અધ્યયન કરાવે છે. પ્રમાણ-શાસ્ત્રો અને જિનાગમોની તાલિમ આપે છે. એમાં એક વાર બન્નેના મનમાં એક વિચાર આવ્યો. સૂરીશ્વરજીના ગરબે ધરતી પર માથું નમાવીને તેમણે શુરુમહારાજની આગળ તે વિચાર મનોરમ વિનંતિપૂર્વક રજૂ કર્યો. “ ભગવંત ! આજ્ઞા આપો. જૌદમના તર્કશાસ્ત્રના રહસ્ય જાણવા ઇચ્છા છે. અમારી બુદ્ધિની પરીક્ષા માટે એના કઠિન શાસ્ત્ર જાણવા એના મહત્માં અમે જઈએ. જગજીવ તેમનું જોઈ લાવીએ. પછી એના જોરદાર ખંડન કરી, એ કુમતનાં મૂળિયાં ઉખેડી નાંખીએ. તો હવે અમને તેમનું સ્થળ બતાવો. ” શુરુમહારાજ આમની આવી ધગશ જોઈ ખૂશ થાય છે. પરંતુ નિમિત્ત શાસ્ત્ર જોઈને કહે છે, “ નિમિત્ત સંયોગ એવા જણાય છે કે તમારા ત્યાં જવામાં લાલ નથી દેખાતો, માટે એ ઇચ્છા માંડી વાળો. ”

“ ભગવન, ત્યાં ગયા વિના એના ભેદ શી રીતે જણાય ? ”

“ અહો, એજ ને ? એ તો તમે આ દેશમાંય શુણ્ણવાન્તે આગમાભ્યાસી સાધુમહારાજ પાસે ચ જાણી શકશો. એમ તો કેટલાક એવાય હાલ બુદ્ધિશાળી લેબવાળા હોય છે કે જે અન્ય શાસ્ત્રોનાથ સારા વિદ્વાન હોય છે. ”

“ પણ...ભગવન, અમારે ઠેઠ એના ઘરમાં ચાલતું તંત્ર જાણવું છે. ”

“ તમારે ઉપયોગી તો અહીંય જાણી શકાશે. બાકી ત્યાં તો હું નુકસાન જોઈ રહ્યો છું. અને કદાચ નુકસાન ન પણ હોય તોય શુરુનો વિરહ પડે, એવા માર્ગે કોણ ભટકે ? તેમ નુકસાન જાણ્યા પછી ક્યા શુરુ રજા આપે ? તેથી હું તો તમારા જવામાં સંમત નથી. ”

શુરુ કૃપા પર શ્રદ્ધા :— શુરુના આ વચન પર હંસ જરા હસીને કહે છે, “ શુરુજી, આપનું આ કથન અમારા પર આપની

અતિશય વત્સલતાને મૂચવે છે અમને આવા આપના અનહદ પ્રેમ પર શ્રદ્ધા છે ”

“ પણ નુકસાનનું શું ? ”

“ અરે પ્રભુ, એ શું બોલ્યા ? આપ જેવાની કૃપા છે પછી નુકસાન ? ના રે ના, અવસ્ય કાલ જ થવાનો આપે અમને આજપણુમા ય ક્યા એના નથી સાચવ્યા કે જેથી અમને પ્રભાવવાળા ન બનાવ્યા હોય ! ડેટલી કૃપાની વૃષ્ટિ સાથે અહીં પણ આપે અમને હુલનવ્યા છે ! પછી અમારા પર નિમિત્ત શું કરશે ? ” મામાનો લાણેજ પર પૂર્વે કેવો પ્રેમ હશે ? એય છોડી મામાએ દીક્ષા લીની છે ! એ કહે છે કે “અમે બગબગ જંગલમાં રહીશું આપના પ્રભાવિક નામનો મંત્રની જેમ જપ કરશું પછી અપશુકન શું નરવાના હતા ? ”

ત્યાજે ઉવરે શું કહે છે કે “તમને મુખ ઉપજે એમ કરો અમારે તો હિતકામી બેસુ એ યોગ્ય છે બાકી વધારું તો થશે જ ”

બમ, બન્ને ભાઈઓ ગયા હશે જોઈના મઠમાં, પણ પોતાનો આધુવેશ મારી ગીતે છુપાવી, જોઈને બેઠમ ન પડે એવો વેરા કરીને ગયા ત્યાં જોયું કે કુમતિઓએ બાળ તો ડીક પાથરી દીધી છે ! વિદ્યાનો ઉછરંગ કેટલો બવો છે ? અત્યંત ! શા માટે ? શામનનો હજી પણ વધુ ઉદ્યોત કેમ થાય, એની તીવ્ર ડામના છે આમ તો શુંગ્રી જગત છૂટા પડવાનું દિલ નથી પરંતુ અતરમા ઉજળેલી એમની વિદ્યાની ધગશ અને શાસન મેવાના ડોડ આ મહાન માહસ કરાવે છે તમે બાળ્યુ ને કે એમને ક્યા રહેવાનું છે ? વિરોધિના કિલ્લામાં ! તેય ડોષ ગ્લણ વિના, એકલા પડે ! કેમ એ ગલગતા નથી ? કહોને કે એ યોદ્ધા છે માટે ના, ના, યોદ્ધાએ એકલા જતા વિચાર કરે આ તો અતરમા પર વિદ્યા બાળવાની અને પછી એનું જોરદાર ખંડન કરવાની તીવ્ર ઉમેદ છે તેથી ગલગમણ નથી રાખી

તેમ ગુરુ નિશ્રા પર અનહદ શ્રદ્ધા છે, તેથી બીક નથી. ગભરાટ સાથે જે કામ કરવા જવાય, તેમાં ભલીવારેય શો આવે છે ?

પ્રચારના પાકા ઉપાય :—ઠેઠ ઐશ્વર્યના મઠમાં પહોંચી જુએ છે તો, શું દેખાયું ? જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા માટે અનેક શાળાઓની હાર છે. તેમ ભણનાર વિદ્યાર્થીઓને બીજી ખટપટ ન કરવી પડે તે માટે દાનશાળા પણ ત્યાં છે; અને ઐશ્વર્ય ભિક્ષુઓનો વડેરો શિષ્યોને ભણાવે છે. કહો ! પોતાની વિદ્યા પોતાનાને ભણાવવા માટેની દેવી સગવડ ? કેમ વારુ ? સ્વધર્મના અનુયાયીને યાવજીવ એમાં જ દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા બનેલા રાખવા માટે. ક્ષત્ર્ય કોઈ બહારનો વાદી વગેરે મળે તો ગૂઢ યુક્તિઓથી તેનું ખંડન કરી ઐશ્વર્ય ધર્મનું ગૌરવ અને પ્રચાર કરવા માટે, શક્ય હોય તો એનેય ઐશ્વર્ય ધર્મને ઉપાસક બનાવી દેવા માટે. વિદ્યામાં એવી શિક્ષણપદ્ધતિ રાખી છે ! તેથી જ ત્યાં ઐશ્વર્ય સિવાય બીજા કોઈને પ્રવેશ નથી. જટિલ અને તર્કભરી એના ગઢ પદાર્થોની વિચારણા ત્યાં મુખેથી આપવામાં આવે છે. એ યુક્તિઓની બહારનાને બળર ન હોય, એટલે વાદમાં ઐશ્વર્યને બહારનો જીતી ન શકે. જૈન શાસનમાં ગૃહસ્થોનો અધિકાર પહોંચે એવા જૈનશાસ્ત્રો આજે ય મળે છે ને ? કેટલા ? કેવા ? કહે, ઘણાય શાસ્ત્રો મળે છે. અને તે બહુ ઉંચા તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન કરનારા.

શ્રાવક યોગ્ય શાસ્ત્રો :—ચારે અનુયોગના મહાન ગ્રંથો શ્રાવકને ભણવા યોગ્ય આજે અનેકાનેક મોજુદ છે. અનુયોગ જાણો છો ? અનુયોગ એટલે વ્યાખ્યાન. ચાર અનુયોગમાં એક ગણિતાનુયોગ, એમાં ગણિત એટલે ગણતરીની વાતો આવે. ધર્મકથાનુયોગમાં ધાર્મિક દૃષ્ટાન્તો, ચરિત્રો આવે. ચરણકરણાનુયોગમાં મૂળ ધર્મ, આચાર અને એના ઉત્તરગુણો કયા કયા અને કેમ પાળવા તે આવે. દ્રવ્યાનુયોગમાં પદાર્થોની વિચારણા આવે. પહેલા ગણિતાનુયોગમાં નાની-મોટી સંગ્રહણી-ક્ષેત્રસમાસ-ક્ષેત્રકાળ લોકપ્રકાશ, લોકનાલિકા

વગેરે આવે બીજા ધર્મકથાનુયોગમા ઉપદેશમાળા, ત્રિપદીશલાકા
પુરુષ, સમરાદિત્ય ચરિત્ર, કથાદિપ, ઉપમિતભવ-પ્રપચાકથા, ઉપદેશ-
પ્રામાદ, બીજા અનેક ચરિત્રો, વગેરે આવે ત્રીજા ચતુર્થ કન્થાનુયોગમા
નવપદ ગૃહ્યુત્તર પ્રકરણ (જેમા નવ સ્થાનોએ સમક્ષિત અને બારમતોનુ
અદ્ભુત નિરુપણ છે), આચાર પ્રદીપ, (પચાચારનો ઉત્તમ ગ્રંથ)
ધર્મસંગ્રહ, ધર્મબિંદુ, પોડશક, ત્રણ ભાષ્ય, અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, ઉપદેશ
ચિંતામણિ, શાંત સુધારસ, અર્થદીપિકા, શ્રાદ્ધવિધિ, આવશ્યક સૂત્ર-
ભાષ્ય-ટીકા, વગેરે આવે ચોથા દ્રવ્યનુયોગમા તત્ત્વાર્થ મહાશાસ્ત્ર,
પ્રશમરતિ, દ્રવ્યગુણપર્યાયરામ, મમ્યકત્વ સમતિકા, જીવવિચાર,
નવતત્ત્વ, ૬ ડંક, ૭ કર્મગ્રંથ, પચસંગ્રહ, કમ્મપયડી, પ્રવચનમારોદ્ધાવ,
પચાશકજી, યોગદષ્ટિ, યોગબિંદુ, દ્રવ્ય ભાન લોકપ્રકાશ, નયોપદેશ,
અધ્યાત્મમાગ, અનેકાંત વ્યવસ્થા, અનેકાંત જયપતાકા, મન્મતિતર્ક,
પ્રમાણનય-તત્ત્વાલોકાલકાર, પ્રમાણમિમામા, શાસ્ત્રવાર્તા-સમુચ્ચય
ઉત્પાદાદિમિદ્ધિ, વગેરે વગેરે ધણુ આવે

શાસ્ત્રાધ્યયનના નુકર ડાળી — જો આ બધુ લખ્યા હો ?
ના ? આમાનુ અર્ધ ? ચોથા ભાગનુ ? કાઈ જ નહિ ? ત્યારે શું
ભણતર નથી ? ના મસાગની વિદ્યાઓ તો સારી રીતે લખ્યા હો
કેમ એમ ? માનવ જીવન એવી તુચ્છ અને આત્મહિતષાતક
જડ વિદ્યાઓ માટે ખરુ અને મહા તારક આત્મવિદ્યાઓ
માટે નહિ, એમને ? ત્યારે કહાય તમે જાતે નહિ, તો બીજા
ભણી શકે એ માટે કોઈ મગવડ સખી છે ? નવકાન્નગ્રંથી માડી
ઉપર જોલા શાસ્ત્રો સુધી લખવા લખાવવા માટે કોઈ વ્યવસ્થા ?
હવે જીજીએ કે જંનોની સખ્યા અને જંનોનો પ્રભાવ ઘટતો આવે
છે, પણ એમા ની નનાઈ ? આનંદો જે આ ધર્મ શાસ્ત્રો ભણેલા હોય
તો (૧) કોઈની માથે વાતચીતમાય એ ગાઓની અદ્ભુત વસ્તુઓ
વાર્ણવે (૨) રમ જગાવવો હોય તો ધર્મકથા કહે (૩) ક્યાક

ભાષણનો અવસર આવ્યો હોય તો તત્ત્વોની સુંદર છણાવટ કરી, એનો અજળ પ્રવાહ દેખાડે. (૪) ક્યાંક બિમાર સ્નેહીને કે આપ-ત્તિવાળા કોઈને મળવા ગયા હોય, ત્યાં શાસ્ત્રીય આશ્વાસનની અમજૂતી કરે તેવા શાસ્ત્રીય પ્રસંગો અને દાખલા બતાવે, (૫) રોજ કુટુંબને ઘરમાં ખેસાડી ઉચ્ચ જીવનની હિત શિક્ષા આપે, ધર્મમાં શ્રદ્ધાળુ અને સ્થિર કરે, કુટુંબના જીવનને નિર્દોષ અને ગુણાન્નંદ બનાવે. (૭) કુશુરુઓના ઉત્સૂચ ભાષણોનો પ્રતિકાર કરે. ઇત્યાદિ બધું ક્યારે બને ? શાસ્ત્રોના અધ્યયનથી.

બૌદ્ધના કિલ્લામાં બૌદ્ધમતનું ખંડન :—બૌદ્ધોને ત્યાં ભણાવવાની વ્યવસ્થા હતી. હંસ અને પરમહંસ ત્યાં પહોંચી ગયા પછી તો તરત જ અત્યંત વિષમ એવા બૌદ્ધના શાસ્ત્રોના થોડા ભણવાનું શરૂ કરી દીધું. દિવસ અને રાત મથવા માંડ્યું. શું કામ બાકી રાખે ? ઉચ્ચ ધ્યેયથી આદરેલા કાર્યમાં આગ્રહ કરે તે મૂર્ખ ! જીવન ટૂંકું, અને સાધના મોટી; પછો શી રીતે એક ક્ષણ પણ પ્રમાદમાં જતી જાય ? ત્યારે પ્રમાદી સુસ્ત અને વિલાસી જીવન ગાળનારા શું બહુ દહાવો લઈ લે છે, કે એ દહાવાની લાલચમાં પડી મહાન સાધના ગુમાવવી ? હા, પ્રમાદમાં કોઈ દેવતાઈ આનંદના, દેવતાઈ શાતાના અનુભવ થતા હોત, તો તો હજીય પ્રમાદ પ્રત્યક્ષમાં તો. કારણત ગણાત. પણ આ તો ચિંતાની જવાબાથી બળી ગયેલા માનવના તુચ્છ સુખ, તે ૫ ક્ષણિક, પરાધીન અને વલોપાત-ચિટ-બળા ભર્યા ! શું એની ખાતર મહાન ઉમદા અને અતિ મૂલ્યવતી આરાધના ગુમાવવી ?

બીજાનું ભણવામાં પોતાનું ગુમાવવાનું નહિ, પણ શ્રેષ્ઠ કરવાનું :— અધ્યયનમાં હંસ-પરમહંસના અપ્રમત પુરુષાર્થ ચાલ્યા. ભાવ્યશાળી એવા કે પર પંડિતોને સમજવા અતિ કઠિન પડે એવા બૌદ્ધ તત્ત્વોને એમણે ચરણતાથી કુશળ રીતિએ સમજી લીધા. એમાં એમણે

જેથું કે શ્રી જિનેશ્વરદેવના મિદ્ધાન્ત ઉપર જૌદ્ધોએ કલ્પિત એવા
પણ પ્રખર દૂષણો ઉભા કર્યા છે, તો હવે એ રાજવાનુ ઠાક ડરવું
તોઈએ પહેલેથી જૈન દર્શનના અભ્યાસી તો જનીને જ આવ્યા
'હતા, અને અહિંની ગલીકુચીઓ મમજી લીધી, એટલે હવે
એમણે એ દૂષણોનું ખડન જિનગામ-પ્રમાણથી સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ
એવું કર્યું, કે જેની મામે હવે ઉત્તર ડગ્ગો જૌદ્ધોને અશક્ય હતો
એટલું જ નહિ પણ ઉપરથી એની સામે જૈન તર્કની પ્રવીણતાથી
જખરજમ્ત હેતુ, યુક્તિ અને દૃષ્ટાંત ખડા કર્યા, કે એથી જૌદ્ધમત
પોષણ અને અસત્ય માળિત થયેા જૌદ્ધમતની અમત્યવાદિતા અને
અપ્રમાણિકતાની આ માળિતિઓ એટલી ઘઘી મચોટ અને દઢ હતી
કે એની મામે ઉત્તર ડગ્ગાનું કે એને જોડી પુરવાર કરવાનું સામર્થ્ય
જૌદ્ધના ખુદ વડેગમા નહોતું જૈન શામનના ડેળવાયેલા મુનિરત્નોની
ડેવી અચિંત્ય શક્તિ ! કેવી અદ્ભુત બુદ્ધિ !

આવ્યો નિ ન પિગાય — જૌદ્ધોએ ઉભા ડગ્ગેલા કલ્પિત
દૂષણો, એના નિગકરણ, એની પ્રતિપક્ષી જૈન વસ્તુની માળિતિના
હેતુ-યુક્તિ, એ બધું ભૂલી ન જવાય, એ માટે હસ પરમહને
લખી લેવા માડ્યું, પણ તે એકાતમા જેમીને કિન્તુ બન્યું એવું કે
પવનના જોડે એમાથી લખાણના જે પત્ર ઉડી ગહાગ પડ્યા, અને
ખીજના હાથમા આવ્યા એણે તે તમ્ત જ પોતાના આચાર્યને આપ્યા
હવે શું બાકી રહે ? આચાર્ય તો અત્યાર મુધી એમ જ મમજે કે કે
ત્યા બધા લણનાગ ચુગ્ગ જૌદ્ધમતના શ્રદ્ધાળુ કે તેથી જ નિગતથી
પોતાની શુદ્ધ યુક્તિ-પ્રયુક્તિ મૌને બતાવતા હવે જો નાણે કે આ
તો ડોઈ પોતાનો દુરુમન બધું ખીખી ગયો કે, તો શુન્નો, કેપ,
અને કુબુદ્ધિ કેના જન્મે ? બમ, થયેા દેકડાટ !

પુણ્યના સ્ત્રીમા નહેનારા નમ્તુ પર માગનો મ પોગળ —
પત્રો જોઈ જૌદ્ધનો આચાર્ય ચમ થેા, ‘અહો ! આ અમે મામામા

ઉભા કરેલા દૂપણો, જે આજ સુધી કોઈ હટાવી શક્યું નથી, તેના
 પર પણ આમાં આક્રમણ કર્યું છે! એ દૂપણોનું આટલું જોરદાર ખંડન
 કર્યું છે! પાછું ઉપરથી અમારા મતમાં આવા અકાટ્ય દૂપણો ઉભા
 કર્યા છે! હવે આનો શો જવાબ હોઈ શકે? જૌદ્વાર્યની તો આ
 વિચારણાએ છાતી જ ખેંચી ગઈ! આજ સુધી નહિ અનુભવેલી
 વ્યથતા હૈયામાં વ્યાપી ગઈ! મન નાહિ મત યની ગયું! વાદના
 વિજયની કીર્તિ જાણે ઓસરી જતી લાગી! આ જોવા જેવું
છે કે માનવી શું જોઈને મદં કરતો હશે! મૂર્ખને શું એટલા
ખબર નથી કે જેના પર મદાર આવી તું મદ કરે છે. એ શું
તારા કબજામાં કે તારા કબ્જામાં છે? એ તારી કબજાને નહિ
 ગણુકારે, એ તો કાળના અને કર્મના નિયમનને અનુસરશે.
કાળના નિયમન શું છે, જાણો છો? નવાનું જૂનું, જૂનાનો નાશ,
 નાશ પામેલાની ઉત્પત્તિ, એ વગેરે. શાશ્વત કહેવાતા દેવતાઈ
 વિમાનોનાય પુદ્ગલ અસંખ્યકાળે પલટાઈ જાય છે! આ
 સ્થિતિમાં મદ શું કરવો? કર્મના નિયમનની ખબર છે? સનતકુમાર
 ચક્રવર્તી જેવાની કાયાના આરોગ્ય એકાએક ઝુંટવી લે! હરિશ્ચંદ્ર
 જેવાને લગીની નોકરીમાં મૂકે! મહાસતી સીતાજી જેવા પર અસતી-
 પણાના કલંક અયોધ્યામાં ચઢાવે! સમ્રાટ સુભૂમ જેવાના કોહ.
 કંકડભૂસ કરી, સેના સાથે એને સમુદ્ર તળીયે પથરાવે! માણસના
 કબ્જામાં કે કબજામાં આ બધું નહિ, એના પર માણસ શું
 સમજી મદ-શુમાન કરતો હશે? જૌદ્વાર્ય વિચારે છે કે “આ
 કોઈ જૈન દર્શનના અભ્યાસી વિના લખી શકે? જરૂર કોઈ જૈન
 અરિ લખવાના નિમિત્તે ઘુસી ગયો લાગે છે! નહિતર મારાથી
દૂષિત કરાયેલા પક્ષને ફરીથી વિભૂષિત કરવા ખીજે કોણ સમર્થ
 હોય?” જૈન દર્શનની કેવી અદ્ભુત ખ્યાતિ! હંસ પરમહંસની
 જૈનદર્શનમાં કેવી હોંશિયારી!! સમ્યક્શ્રુતને એટલે કે સર્વજ્ઞના

ગાસ્ત્રોને ચિત્તમા સુપરિચિત અને દૃઢ કર્યા વિના મિથ્યાશાસ્ત્રોમાં દોડાદોડ કરે તો માર ખાઈ બેસે । ગુરુ શ્રી હંગિલદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે હસ-પરમહસને એના તૈયા કર્યા છે કે અહિં જૌદ્ધની પ્રખર યુક્તિઓમા પણ લોખવાઈ જવાની વાત તો નહિ, કિન્તુ ઉપગ્રથી એને એની સામેની જળરજસ્ત જેન યુક્તિઓથી તોડી ફેડી નાખવાની જ વાત ।

અરિહુતના ચિત્રથી પરીક્ષા—જૌદ્ધાચાર્ય વિચારમા આગળ વધે છે, ‘હવે જો આને રહેના દઈએ તો તો કોણ જાણે આપણુ ઢેલયુય ઉખેડી નાખે’ ત્યારે આને પકડી પાડવોય શી રીતે ?’ વિચાર કરીને પોતાના ચુસ્ત જૌદ્ધોને કહે છે કે “વિદ્યાર્થીઓના શયનમુહ આગળ એક અરિહુતનું ચિત્ર એવી રીતે દોરો કે જેથી બહાર નીકળતા ચિત્રમાના મસ્તક પર પગ મૂકવો જ પડે પછી તપાસો કે કોણ મગ નથી મૂકતું સાચો જૈન હશે તે પગ નહિ મૂકે આ રીતે ઓળખી લાવો એને ” એ કાળે ધર્મની શ્રદ્ધા એવી કે ધર્મદાતા દેવગુરુની અનાદર આશાતના કરીને પ્રાણ પણ બચાવવાની વાત નહિ, તો ખીજી તો કઈ લાઝચે એવું અઘટિત કાર્ય થાય ? જૌદ્ધોએ વિદ્યાર્થીઓ ઉઘતા હતા ત્યારે એ ગીતે ચિત્ર દોગી દીધું ખીન્ત વિદ્યાર્થીઓ તો જાગીન એના પર પગ મૂકી મૂકી બહાર નીકળવા માલ્યા પણ હસ પરમહસ ચિત્ર જોઈ આગળ વધતા અટક્યા એ વિચારે કે ‘અહાહા ! આ કેવું મકટ ? આપણી પરીક્ષા કરવાનો આ દીમીયો લાગે છે, અને જો જૈન તરીકે પકડાયા, તો આ નિર્દય જૌદ્ધ મઠાધીરા પાસેથી છૂટવાની આગા શી ? ત્યારે જું આપણા છૂવતરના બલિદાન એની સેવામા આપીએ ? બલિદાન તો ત આપણા લવોદધિ-તારક ગુરુદેવ શ્રી હંગિલદ્રસૂરીજી મહારાજના ચરણમા દઈએ કે જેમણે આપણુ અત્રેનું આગમન અનર્થમય જોઈ આપણને પૂર્વે અહિં આવવા જ ના કહેલી. ગુરુદેવનો

જે આ અવિનય કર્યો, તેનું ફળ આજ જન્મમાં જોવા મળ્યું.
 પણ હવે અહિં બહુ શો વિચાર? અહિં તો જે વાત છે. કાં ચિત્ર
 પર પણ દર્શ જન્મ કલકિત કરવો, કાં મૃત્યુ વધાવી લેવું! પણ
 શ્રી જિનેશ્વરદેવના ણિણ પર પણ દેવા એ તો નરકના પાપ ઉપાર્જવાનું
 કાર્ય? અહીં એક મૃત્યુથી લય પામી ભવિષ્યમાં નરકમાં અસંખ્ય
 મૃત્યુની પીડા ડોણ ઉપાજો? જીવનમાં કિંમત કર્મ વસ્તુની? અહિં
 ખૌદ્દોના રહસ્ય એવાં જાણી લીધાં છે કે બહાર નીકળી જાહેરમાં
 વાદી તરીકે બહાર પડે તો તો મહા નામના મળે એવી છે! પણ એ
 બધું શું કામનું, જે મૂળ દેવશુરધર્મનું બહુમાન ન સચવાયું તો?
 આ એક ટૂંકા જીવનમાં આમ બચીને શાખાશી કે મુખ શું મળ-
 વાનું? મુખશાખાજી તો ગુરુ અને ધર્મના બહુમાન પાછળ છે.

“બચવાની ચતુરાઈ:—હંસ પરમહંસ વિચારે છે, પણ
 સડી જાય તે સારા, પણ જિનતા મસ્તક પર પણ મૂકી
 શકાય જ નહિ. ત્યારે કોઈ ખીજે માર્ગ શોધવોજ રહ્યો. વહિતર
 અહિં અવશ્ય મૃત્યુ થાય.” વિચાર કરીને ચિત્ર પર બડીથી જનોઈ
 ચીતરી લીધી, એટલે તો ચિત્ર હવે જિનનું રહ્યું નહિ, તેથી તેના
 પર પણ મૂકી બહાર નીકળી ગયા. પણ જામુસ તરીકે ઉલેસા
 ખૌદ્દો ધુંઆપુંઆ થઈ ગયા, આમને ઓળખી લીધા, પાતાના
 આચાર્યને વાત જણાવી કહે છે, ‘બસ હવે આપ હુકમ આપો
 એટલી વાર. આ હુસ્મનોને મારી નાખીએ, હવે એને જીવતા ન
 રહેવા દઈએ.’ આ કેવી ધર્મીધતા! કેવી કૂરતા! અને કેવી કાયરતા!
 સામે વાદ કરવાનું જીગર નથી. ન જોઈએ તો કાઢી મૂકો એય નહિ,
 મારી નાંખવાની જ વાત! આ ખૌદ્દોની અહિંસા! આ એમનું
 તત્ત્વજ્ઞાન! તત્ત્વજ્ઞાન તો વીતરાગ સર્વજ્ઞ પ્રભુના શાસનનું! દયા
 તો જિન-શાસનની! ઉદાર મન તો જૈનના! ધર્મની મધમધા-
 યમાન શ્રદ્ધા રૂંવાડે રૂંવાડે! પણ આવું અંધપણું નહિ કે હુસ્મનના

પ્રાણ લેવા પૂર્વે જેન માધુષામે વિધામત્રો ઘણા, પણ હુશ્મનનીય -
 હિંમત કરવાની વાત નહિ ત્યારે જૈનત્વના પ્રકાશના અભાવે ડેવી
 દુઃખ સ્થિતિ । હિંમત તો જ્ઞાન નય હી શકે, પણ હિંમત વિચારે -
 બાહુ મન્તા અને ચુલ્લભ જનત્વનો પ્રકાશ મળ્યા પછી બાહુ
 વિચારવા જેવું કે કે હી મહાન મિદ્ધિ મળી છે । જેવું મહા-
 ભાગ્ય । દુઃખોની મંપત્તિ એ ભાગ્ય નહિ ભાગ્ય તો જૈનત્વ । જે
 હિંમત વિચારે નાશૂ ન થાય તા એ એજે ભય ।

જનપાત્રની બીજી પત્રી ૧૧ ભયમા શ યાદ ? —

જૈનધર્મના જોડેને ગેરે છે હો કે કે 'ઉભા ગો, આ પન્દેની માલમે
 છે, માટે એમ એની કાર્યના ન થાય હજી બનજત પરીક્ષા કરે ।'
 એમ કહી બીજી પત્રીકાની નીત બતાવી અને ભાગ્યોના માથે
 હોરે બીજી પત્રીકાની તલવાર ઝૂલ્યા માટી । હમ પગમકમ ગેતી
 તો ગયા ન છે, કે આપણે જોગખાઈ ગયા લાગીએ છીએ, એ
 ચિંતામા ઉઘ પણ નથી આવતી પન્નુ એક વખતે અચાનક કમક
 ઉઘ આવી ગયું છે, ત્યા માજ પન્ધી નીચે અચનકરમા કમક
 ધડાધડ પડવાને અચાન નાભળ્યો નાભળી બીજા વિદ્યાર્થીઓ
 નામે જાગી પડ્યા હર્તું તો ખાસ કમ નહિ, માત્ર પેલા જૈન ગુપ્ત
 ને ઉપન્ધી માટીની ઘડીઓ નાખતા હતા તેય ખાત્રી જના પર
 પણ જાદિ અધાનમા એમ લાન્ધુ કે આપણા માથા ફૂટે એવું કામક
 ઉપન્ધી પડી ગયું છે । ઓ પોતપોતાના ઇષ્ટ દેવનું નામોજ્યાન્તુ-
 ન્મનનું કે તા લાગ્યા હસ પગમકમગી પણ જિનનું નામ મોટેથી
 જોતી જગાયું । જિન નામની રક કેવી કે આપા અવગરે
 બા-ભાષા યાદ ન આવતા દેવધિદેવ યા આવે છે । કેને ? જન્મે
 જન નહિ, કોને ? ન્યાયે જનકુળ પામ્યા પછી આપણે જિનનું નામ
 નામે નામ ન વનાવી દઈએ તો કેવી મૂખાં ? તે નહિ તો બીજા
 મુલ કી મકવાના રના ?

ક્રૂર જૌદોથી બચવાની રીત:— હવે તો જૌદો જિનનું

નામ સાંભળી કંઈકાં ઉઠ્યા છે. ‘બચ, મારીજ નાજો’ એમ ચિંતવી રહ્યા છે! ભાઈઓ પણ સમજી ગયા કે ‘અહિં’ જીવનનું મંદાન જોખમ છે! હવે જો સીધે સીધા નીચે ઉતરવા જઈએ તો તો જીવતા રહેવાની શંકા છે. કેવા નાદાન આપણે કે શુરુજીની એ વાતસલ્યભરી વાણીના મૂલ્ય ન આંક્યા! શ્રીમદ્ની ઇચ્છાને ન અનુસર્યા! ખેર! હવે વખત શુભાભ્યો કામનો નથી, ત્યારે હવે શું કરવું?’ તરત જ એમના ફળદ્રુપ ભેજમાં યુક્તિ સ્ફુરી આવી! મોટી જ છત્રી લીધી અને ખુલ્લી ઉભી કરી એના ડાંડા પોતાના શરીર સાથે બાંધ્યા. પછી મેઠા પરથી નીચે પડતું મૂક્યું. આજની પેરેશુટની શોધ પર લોક આશ્ચર્ય પામે છે! પૂર્વે તો એવી કેઈક વિદ્યાઓ અને યુક્તિઓ હતી. વિદ્યામંત્ર વિનાના લાકડાના કમળની રચના એવી કે એમાં યત્ર અરસપરસ સામસામા ચાલે એટલે એક ચક્ર ગતિવાળું બની આંટા ઉકેલે, તે આંટા ખીજું ચક્ર વીંટતું જાય. એમ વગર ખેટ્રોલે એ આકાશમાં ચાલી શકે. એક ખીલી જોડતાં મોટું કમળ ખીડાઈ જાય; ત્યાં અંદર ખેઠેલા પછી ખીલ પેક. ખીજી ખીલીએ કમળ વિકાસ પામે, તેથી પાછું અંદર દિવ્ય ભવન વગેરે પ્રગટ થાય.

ભય આવતા પહેલાં ભાગો!:— હસ પરમહંસ સહીસલામત

નીચે આવ્યા, ને તરત જ ત્યાંથી નાઠા. જૌદો તો ‘મારો! મારો!’ કરતાં પાછળ પડ્યા. પેલા દોડ્યા તો ઘણું, પણ દોડી દોંડીને કેટલું દોડે? હવે તો જૌદો ચોદ્દાઓ ઠેઠ એમની નજીક પહોંચવા આવી ગયા. કેવી આપત્તિ! આ શિખવે છે કે જો ભય આવતાં પહેલાં ભાગી છૂટ્યા, તો તો ફાવ્યા; નહિતર ફસામણી! જીવ સંસારમાં આમ જ ફસાય છે. મૃત્યુના આક્રમણ પહેલાં, કે વિષમ કર્મના ઉદયના આક્રમણ પહેલાં નિરાંતે ઠગારા મોહના સ્થાનોમાં ઠરીને

એમે છે, રમે છે, પણ આપત્તિ ઉભી થતા એવો દેસાય છે,-
 દા ત વ્યાધિમા, વૃદ્ધાવસ્થામા, અથવા પુત્ર મરણાદિ
 ઉપાધિમા,- કે પછી એના લોગ થઈ નાશ પામવુ પડે છે હમે
 અવસર ઓળખી લીધો 'હવે અહિં પસ્તાવો કરી જેમી જહેવા જેવુ
 નહિ' તન્ત જ નાનાભાઈ પરમહસને કહે છે, 'જા ભાઈ! તું
 શુરુજી પામે પહોચી જા અને શુરુજીને મારા વદન માથે મિચ્છામિ-
 દુષ્ટક કહેજે એઓશ્રીનુ કષ્ટુ ન કર્યું તે જાહલના અવિનયના
 મહાન અપરાધની મારા વતી ક્ષમા યાચજે આંદો! ગુરુ કેરલો
ઉચ્ચ, અને હું કેરલો નીચ.' જા જલ્દી જા, વિલજ ન
 કર' શું મોટાભાઈની મોટાઈ આ? કે નાનો પગ ધસડતો
 ચાલતો હોય, ત્યા મોટાભાઈ મોટર જગલામા જહે એ મોટાઈ? આ
 મોટાએ તો જાતે મરી ખુટવુ પડે તો પગ્વા નહિ કઠી, પણ 'નાનાને
 ગચાવી લેવો, તેમ જ શુરુજીને માટે થોડું પણ આશ્વામન જહેવા
 દેવુ, અને સૌથી કિંમતી તો એ, કે એ નાનાભાઈ દ્વારા જૌદમતના
 મહાન ખંડન કઠી, આપણા પગ્મ-ઉપકારી જિન શામનની મહાન
 જેવા જાતનવી,' આ નિર્મળ શ્રેષ્ઠ આશયથી નાનાને ભાગી જવા
 સૂચવ્યું' પણ મોટો ભાઈ આટલો ઉમંગ, તો નાનોભાઈ એના જ
 ને? એ કેમ જ ભાગે? ન ખચ્ચે એ એટલામા અહિં તો જૌદ
 મુબટો આવી પહોચ્યા, ચાલ્યું ગમખાનું! હસ સહમચોધી છે,
 તેકડો જૌધ નૈનિકો સામે એકલો ટક્ક જીલે છે પણ પેગાઓએ
 આંકે તરકથી જાવો છેવ્વા તે જાધા રોકવા ગી રીતે? નીચએ
 દમ્મના શરીરને જાજાંતિ કઠી નાખ્યું હવે હસ લોટીપુડાજી થઈ
 મુર્ખા ખાઈને પડ્યો નીચે નાનો ત્યા જ છે કહો, શુરુ પાને આ
 જીવના પહોચી જાય તો ધર્મનાથના અને શામનનેવા કેવી કદે એવો
 છે? પણ આવા વિજા ન હોય તો ને? શું ધર્મના પગકમ સાધવા
 મહેળા છે? નમ્ના છે? વિજોની લગર લાગતી દેવ ત્યા એકલી
 ધમગ શું ધમ રાગે? માટે જ્યાં વિધનું લગભ નામ નિગાન

નથી, ત્યારે ધર્મ પુરુષાર્થ કરી લેવો બહુ મહેલો અને સસ્તો. તમારે પણ આજે જે દિશામાં વિદ્ય ન હોય તે તરફનો પુરુષાર્થ કરી લેવા ચૂકવું નહિ. એમાં ખરી વેપારી બુદ્ધિ છે. હંસનો હંસ ચાલ્યો ગયો. હજુ સુધી પરમહંસ તો લાઇને છોડી જવા તૈયાર નહોતો. પણ એક દયાળુ માણસના કહેવાથી ઉતાવળે પગલે ત્યાંથી ભાગી પહોંચ્યો રાજ સુરપાલ પાસે.

[પોતાના બે ભાણેજ શિષ્ય હંસ-પરમહંસ બૌદ્ધ મઠમાં ભણવા ગયેલાં. ત્યાં ઓળખાઈ જવાથી. ‘બૌદ્ધો મારી નાંખશે’ એવા ભયે ભાગ્યા. પણ રસ્તામાં હંસ બૌદ્ધોથી મરાયો. પછી પરમહંસ પહોંચ્યો રાજ સુરપાલ પાસે—આગળ વાંચો.]

રાજ સુરપાલની ન્યાય પ્રિયતા અને પરા-સ્પર્ધારિતા:—

રાજ સુરપાલ હતો તો બૌદ્ધ સાધુનો અનુયાયી. પરંતુ પોતાના આંગણે અતિથિને આવેલાં જોઈ સત્કાર કરે છે. પૂછે છે; કહો, ક્યા શુભ નિમિત્તે આપનું અહિ આગમન થયું ?

પરમહંસ કહે છે, ‘અમે જન છીએ એટલા માટે અમને મારી નાખવા બૌદ્ધો પુઠે પડ્યા છે. તમારા તરફથી રક્ષણ જોઈએ. હા, જો તે લોકો વાદ કરતા હોય, તો તો તે બ્યાજબી ગણાય. પણ પોતાનામાં વાદ કરવાની શક્તિ નથી, માટે પશુબળથી સામાને મારી નાખવા, એમાં શું માણસાઈ છે ! મારા મોટા બંધુને તો તે લોકોએ મારી પણ નાખ્યો ! પછી હું અહીં આવ્યો છું. બૌદ્ધો પણ પણ આવશે. શું રક્ષણાર્થીને તમે છેડ દેશો ?’

રાજ—‘બીલકૂલ નહિ, તમે અહિ નિર્ભય છો. પણ તમારે વાદ કરવો પડે.’

પરમહંસ—‘તેની ક્ષીકર નહિ.’

જૈનત્વની જવાબદારી મેટી:— રાજએ એમને સુરક્ષિત રાખ્યા. તે કાળની માનવતાનો વિકાસ બુઝ્યો. રાજની કેવી ઉદારતા ! કેવી

શબ્દાગતવત્સલતા ! જૈન નથી એ, છતાં ન્યાય-પ્રિયતા, પરોપકારિતા વગેરે ગુણોનો ખપી છે ! ત્યારે જૈન તો ઘણા ઉચ્ચ દેવગુરુ અને શાસનવાળા એના આદર્શ, એની ન્યાય-પ્રિયતા વગેરે કેવા જોઈએ ! આ ખ્યાલ કરી ઉચ્ચ ગુણોના ખપી બનવું જરૂરી છે જોઈ એનિકો આવી પહોંચ્યા ગજને કહ્યું છે કે, ‘અમારો શત્રુ અમને એાપી દો.’

‘તે નહિ બની શકે’ રાજાએ ઉત્તર વાળ્યો.

જોઈ એનિકો કહે, ‘પણ જમે બળાત્કારે ઉપાડી જઈશું.’

રાજા કહે, ‘મારી પાસેથી બળાત્કારે લઈ જવાની કેની તાકાત છે ? અને તે હું આ ન્યાયી અને કળાવાનનો દ્રોહ કરું ? અન્યાયી હોય નો પણ શરણે આવેલા પ્રત્યે માનથી દ્રોહ નહિ જ થઈ શકે.’

જોઈએ-‘રાજાનું ! આગ્રહ ન રાખો એમા સાર નહિ નીકળે. અમારા આચાર્યને આપ ઓળખો ડો ? એ ગુસ્સે થશે, અને તમે રાજ્યપાટ વગેરે ખોઈ બેમશો ! રખડી પડશો રખડી ! એક પરદેશી ખાતર આવું સાહસ કા કો ? અતે મૂર્ખ બની રહવું પડશે !’

સાગા ગરુ દર્શન — કેવું ધર્મ સકટ ! જોઈઆચાર્ય બહુ સ્થિતિમંપજ છે ત્યારે તો આ સૈનિકો રાજા જેવાનેય દમ બીડાવી શકે છે ‘તો શું આ જોઈએના કહેવાતા ધર્મગુરુ સસારી જીવની જેમ પરિગ્રહનો રસાલો ગળતા હશે ?’-એમ તમને પુછવાનું મન થાય છે, કેમ ? પણ તમે સમજો કે તમને જન્મથી અપંગિડી લાગી વિરાગી ગુરુ મળ્યા છે, એટલે નવાઈથી આ પ્રશ્ન થાય છે બાદી આ જગતમા તો કેઈ કહેવાતા ધર્મગુરુઓ પરિગ્રહધારી છે, રાગી છે, ભોગી છે, સ્થાવર જીવોની હિંસામય, આત્મ સમાન્ભામય મહવાસને ધરનારા છે એવા જગતમા માયા ધર્મગુરુને પ્રાપ્ત કરવા એ

કેટકેટલું મુશ્કેલ છે ! એનો જો ખ્યાલ કરો, તો સાચા ધર્મશુરો
મળ્યાની મહાન કહર થાય, અને ઉત્તમમાં ઉત્તમ સેવાનો લાલ તથા
ઉપકારનો લાલ લેવાય. અહિં તો ઔદ્યાચાર્ય અત્તાધીશ છે, તેથી
એના સુલટો રાજાને ડરાવે છે.

રાજાની કુલવટ-વાણી —પણ રાજા કહે છે કે, ‘તમને
 ખબર નથી, અમારા પૂર્વજોની એ કુલવટ છે, કે જેને શરણું આપ્યું,
 એનો પ્રાણાન્તે પણ વિશ્વાસઘાત ન કરવો. ખસ એ કુલવટ, એ
ખાનદાની, અને એ શરણાગતના રક્ષણનું ત્રત પાળતાં મને મૃત્યુની
પણ કોઈ દરકાર નથી. લલે એમ કરતાં મૃત્યુ કાં નથી આવતું ?
પછી રાજ્યપાટ લૂટાઈ જાય એનો લય જ શો ? આશ્રિતને હું
હરગીજ સોંપનાર નથી. પણ હા, તમને એક ઉપાય બતાવું.’

આર્ય દેશમાં તે તે સ્થાનના કર્તવ્ય નિર્ણીત થઈ ગયા છે ! :—
 શો ઉપાય ? શું આડકતરી રીતે મારી નખાવવાનો ? ના, એમ
 આડકતરી રીતેય દ્રોહ થવા દે એમ નથી. નહિતર તો પછી સાચી
 કુલવટ શી ? ખાનદાનીના અભિમાન શા ? યાદ કરો; સૈનિકોએ શું કહ્યું
 છે ? ‘રાજા ! અભિમાન સારું નહિ. અમારા સ્વામીને ગુસ્સો કરા-
 વવામાં બધું ખોલું પડશે. માટે સોંગી દો અમારા દુશ્મનને, પણ રાજા
 સ્વકર્તવ્યના પાલનમાં નિડરતાથી મગ્ન છે. આર્યદેશમાં કેવા
 કર્તવ્યપાલનના રંગ ! જીવનની સફળતા શામાં લાગેલી ? એ સમજે
 છે કે જીવન તો લાગ્યને અનુસારે સુખદુઃખમાં પસાર થઈ સમાપ્ત
 તો થવાનું જ છે. જે નિર્ણીત છે. તે થવાનું જ છે. કર્તવ્યપાલન
 કરવાનું ગુમાવીએ તો ય જીવન સમાપ્ત તો થવાનું જ છે, પણ ટકવાનું
 નથી જ. ત્યારે એમાંથી જે સત્કર્તવ્યના પાલન કમાઈ લીધા, તે
દીર્ઘકાળની આપણી નક્કર મુડી છે.

કહો ત્યારે, સત્કર્તવ્ય તે કયા ?

ન્યાય, નીતિ અને સદાચાર,

કરુણા, અહિંસા અને સયમ,

હૃતસતા, પરોપકાર, નિરુપદ્રતા,

ઉદારતા, ગૌરીરતા અને મહિષ્મત્તા,

પ્રભુભક્તિ, મૈત્રી અને માધુર્યવા,

જ્ઞાન, ધ્યાન અને ક્રિયા, ઇત્યાદિ મત્ કતવ્યો છે

આર્થ દેશમા તે તે સ્થાને રહેલાના કર્તવ્ય નિર્ણય થઈ

ગયેલા છે તમારે પણ નિશ્ચિત છે ને ? જોનોના શુ શુ કર્તવ્ય ?

રાજા અત્યારે શરણાગતનુ ગ્દાણુ અને વિશ્વાસપાલનનુ સુદૃઢ કર્તવ્ય હાથ લાગ્યા બદલ જાતને ધન્ય માનતો, 'જૌદ્ધ સુભટોની હરામણીને ગણુકાગ્તો નથી પવિત્ર કર્તવ્ય બળવતા દેહ પડી ગયો તોય' શુ થઈ ગયુ ? રાજા જરૂર પડયે મરવા તૈયાર છે ગીર્ધી લેન્ને ભારતનો પૂર્વ ઇતિહાસ શુ લણાવી ગ્દ્યો 'ઠે, અને એની સામે નિચાળે છે આજે શુ આવી રહ્યુ છે ?

જૌદ્ધ સુભટો પૂછે છે 'પણ ઝોઈ રીતે એ હાથમા આવે ?'

ગાનએ જૌદ્ધોને દશવિદ્યો વાદનો ઉપાય —

ગાન કહે છે 'હા, એક ઉપાય છે તમે એની માથે ન્ય પરાજયની શસ્ત્ર ડરી વાદ કરો, અને જીનો તો તમારા હાથમા એ આવે ' ત્યારે જૌદ્ધોનો અધિપતિ આવી શસ્ત્ર ડરે છે કે 'અમે એની સાથે વાદ કરીએ પરતુ એ અમારા શુદ્ધ ભગવાનના મન્ત્રક પગ પગ મૂઠી ચાલ્યો છે, તેથી અમે એનુ મો લેવા નથી માગતા અમે પડદા પાછળ ગ્દીને વાદ કચ્ચુ લે એ છતે તો ખુશીથી એ છૂટો, અને હારે તો અમે એનો વધ ડગીએ'

તમે મમજ્યા ? કેમ આવી પડદાની ગરત ? એમા જૌદ્ધોની પોલીમી છે જૌદ્ધ મતની 'તારા નામે શાસન દેવી છે તેનાથી અધિષ્ઠિત એક ઘડામા જૌદ્ધે, મો ગમી બોલવાનુ છે જેથી ખુદ

દેવી જ વાદ કરવા માંડ. એ વાત ગુપ્ત રાખવા માટે પડદાનું કપટ છે. હવે દેવીની સામે આ પરમહંસને વાદ કરવાનો ! એમાં હારે તો મૃત્યુદંડ ! વિચારો કઠિનાઈ ! હંસને સેંકડો મુલદો શસ્ત્રોથી વીંટી વળ્યા હતા !! ત્યારે પરમહંસને ગુપ્તપણે વાદ કરનારી દેવીને વધની શરતથી છૂતવાની છે !! જનેય શાસન પ્રભાવનાના શુભ ઉદ્દેશથી દેવું ભગીરથ સાહસ કરી રહેલા હતા ! સત્ત્વને ખીજવવાના આ ભવમાં શું કામ બાધી રાખવું ?

બૌદ્ધોનો પ્રપંચ :—વાદનું કામ શરૂ થયું. પડદામાંથી બૌદ્ધોનો મત એવી એવી રીતે રજુ કરાયો, કે જેમાં ભરદ્વાર પ્રમાણ અને તર્કનો આધાર અપાયો હતો. છતાં પરમહંસે એનો પ્રતિકર કરી, સામે પોતાનો પક્ષ રજુ કર્યો. પણ તે દેવીએ તોડયો, અને નવો પક્ષ માંડયો. પરમહંસની અસાધારણ બુદ્ધિએ અને જૈન શાસનના અકટ્ય સિદ્ધાન્તોએ તે તે બૌદ્ધ પક્ષનું ખંડન કર્યું ! એના પર નવો પક્ષ, એનું ખંડન, એમ છ માસ વાદ ચાલ્યો. એમાં પરમહંસ કંટાળી ગયો. ત્યારે એણે શાસનદેવી અંબિકાને યાદ કરી. અંબિકાએ હાજર થઈ બૌદ્ધોનું ગુપ્ત રહસ્ય કહીને કહ્યું કે ‘ તમારે એ લોકોને સમક્ષમાં વાદ કરવા કહેવું. ’ જાસ, બીજે દિવસે એ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું. ત્યાં તો તુર્ત બૌદ્ધાચાર્ય મૌન ! પરમહંસે પડદો ખસેડી ઘડો ફેાડી નાંખ્યો. પછી એ ગર્જને કહે છે કે, “ અહો ! કેવો તમારો દંભ ! આવી તમારી અતિનિંદા પડિતાઈ !! આ તમારા વાદના ઢંગ !! મરદ થઈને દેવી પાસે વાદ કરવતા હતા ! તેય આ પડદા પાછળ ! આવો હવે, કરો મારા મતનું ખંડન ! ” શું ખંડન કરે ? રાખ ? બૌદ્ધોનું સરાસર મૌન ! મોં શ્યામ ! બૌદ્ધો હાર્યા.

રાજાનો ગણાનુરાગ અને મનિની ગોગ્યતા ! :—રાજા બધું સમજી ગયો. પરમહંસ ઉપર રાજાને ખૂબ જ માન પેદા થયું.

બૌદ્ધોની ઉપદંતળ અને કુશીલતા પ્રત્યે એનું લોહી તપી ઉઠ્યું !
 કહે કે બૌદ્ધોને એ, ‘આવા ન્યાયી અને વિજયીનો શું વધ ઇચ્છો
 છો તમે ? હવે તો હું જ એના રક્ષણ માટે, યુધ્ધ કરવું પડે તોય
 તૈયાર છું’ કેવો ગુણાનુગામી ! ત્યાં પરમહુમની કેવી મહાન
 લાયકાત ! જેનું ગામન પામેલામા આવી લાયકાત આવવી સહજ
 છે ત્યારે સમને કે જગતમા માયા મનમાન પણ લાયકતા થાય છે
 હવે રાજાએ બૌદ્ધનું ટોણું ધુધવાતું એઈ અવસર એળખી લીધો
 એ લોહોને વાતમા ગળી, પગમહ મન લાગી જવા સંકેત કર્યો

બૌદ્ધોનો ઉપદંતળો જુ મ કર્મ ગણવાનું ઐષધ માત્ર એક
ધર્મ — પરમહસ લાગ્યો પણ પાછળ બૌદ્ધના ઘોડેસ્વારે પુઠ પકડી
 કમેના આ કેવો જલમ ! મહેલમા સહેતા થઈ અનેક સરક્ષણ
 સામગ્રી પણ હોય, ત્યારે ત્યાં કોઈ આક્રમણ નહિ ! ત્યારે અહિં
 એકાકી અને શસ્ત્રરહિત અવસ્થામા મહાન આક્રમણ ! આ સ્થિતિમા
 ટોણું બચાવે ? ઠહો એક માત્ર પૂર્વે કરેલો વર્મ ત્યારે તો તત્ત્વજ્ઞ
 પુરુષો કહે કે “કર્મના ઉપદ્રવને ટાળવાનું ધર્મ ત્રિવાય બીજું કોઈ
 ઐષધ નથી તેથી, કર્મના આવા અણગિત્યા નહીં આક્રમણ
 આવે એ પૂર્વે ધર્મ માધી લેવો એ જ પરમ કર્તવ્ય છે”

પગમહ મન યુક્તિપૂર્વક ગરુ પામે — પરમહસે યુક્તિ કરી
 આગળ જતા એક ધોળી તળાવમઠે કપડા ધોતો હતો તેણે તેને કહ્યું કે
 “મોટી આપત્તિ આવે છે !” ધોળી તો બિચારો ઉઠીને તગત લાગ્યો !
 પરમહસ ત્યાં ધોળી તરીકે ગોઠવાઈ ગયો અન્નદયો ઘોડેસ્વાર આવી
 એનેજ પૂછે કે ‘અહિંથી કોઈ માણસ ગયો ?’ એણે દૂરથી ધોળીને
 દોડતો બતાવ્યો ઘોડેસ્વાર તો ખૂશ થતો લશ્કરને પાછું વાળી
 ધોળીને જ્યાં પકડવા ગયો, ત્યાં અહિંથી પરમહસે તરત ઉઠીને
 પલાયન કર્યું, અને એ ક્રમે કરીને ગુરુ શ્રી હરિબદ્ધસૂરિશ્ચ મહારાજ
 પાસે પહોંચી ગયા

હંસમૃત્યુના વર્ણને પરમહંસનું મૃત્યુ:—ગુરુના ચરણમાં માથું

મૂકીને પરમહંસે પ્રણામ કર્યા. ગુરુએ પણ દૃઢ આલિંગન કર્યું. પરમહંસ કહે છે, ‘હે પ્રભુ! આપે યોગ્ય નિષેધ કર્યો હતો; પરંતુ અયોગ્ય એવા અર્થે વિનય ચૂક્યા, એમાં આવી આવી વસ્તુ બની.’ એમ કહી બનેલી વિગત ન્યાં કહે છે; ત્યાં હંસના મૃત્યુની હઠીકતનું દૃશ્ય વર્ણવતાં વર્ણવતાં, પરમહંસના પ્રેમભર્યા અને ગુણાનુરાગી હૃદયને એવો તો આઘાત લાગ્યો કે ત્યાં જ એ શાસ્ત્ર-રત્ન પંખેડું પ્રાણવિહ્વળ થઈ ધરતી પર ઢળી પડ્યું!! મોહુ શું કામ કરે છે! હાથીના હાડ તોડી નાખે, બળવાનના બળ મોડી નાખે, તત્ત્વવેદાના હૃદય ભેદી નાખે! એવા મોહ પર વિજય મેળવનાર શ્રી અગ્નિહંત પન્માત્માને અને અન્ય ઉત્તમ પુરુષોને આપણે કોટિકોટ વંદન કરીએ.

શ્રી હરિભદ્રસૂચિ ભાડારાજની હૃદયવેદના:— મહાન શાસ્ત્ર-

કાર અપાર્થ શ્રી હરિભદ્રસૂચિ મ. પણ આનું મૃત્યુ જોતાં ડઘાઈ ગયા. એમને એમ થાય છે, કે “અરે! આ શો જુલમ? દુઃસ્મનના ઘરમાં જઈ એના રહેલ્ય બાણવાની ધગશવાળા આવા ઉત્તમ સંયમી સાધુના મૃત્યુ! ત્યારે મારે આવા સુખોદય શિષ્યોનો વિરહ! હું દેવો દુર્ભાગી કે એમને આ રીતે નાની વયમાં મૃત્યુ આવ્યું, અને એ મારે શુભાવવા પડ્યા! હું તે તેમના વિનયને સંભારું, કે એમની શૂરવીરત્વને? એમના હું કયા ગુણ ગાઉં? એમની શ્રદ્ધાના કે એમની સત્ તર્કની બુદ્ધિના? હજી તો હમણા જ બચ્ચાને પાંખ આવી, ત્યાં તો ફર ચમસજ એમને ઉપાડી ગયો!! દુષ્ટ કાળને કોઈ પાપી ઉપાડી જવા ન મળ્યા, તે આવા નવરત્નને ઉપાડી ગયો! છવતા હોય તો કેવું એ જગતનું લકું કરત!! હે અરિહંત! હે મારા નાથ! સુયોગ્ય અને વિનીત વર્તનવાળા આ હંસ-પરમહંસના મૃત્યુથી તો મારા પ્રાણ હચમચી ઉઠ્યા છે! હું ક્યાં જાઉં? શું

કુ ? આ જોદોએ તો લયકર દુષ્ટતા કરી છે ! એ જોદોને તો મેં ગૃહસ્થપણામાં પણ સાગી રીતે પગમ્ત કરેલા છે તો અત્યારે તો જેન શાસનની મહાયથી એનો પૂણ્ણ પરાભવ કર્યો, એમાં શી મોટી વાત છે ? હવે એ દુષ્ટોને હું નહિ છોડું મારા કંથાના ગાદ્યનો ઉધ્ધાન કર્યો જ પડ્યો”

મૃરિછ રાત્ર પાત્રે — એમ વિચારી શ્રી હર્મિલદ્રસૂરિણ મહારાજ આન્યા સુરપાલ નામ પાત્રે એ કહે છે કે ‘હિ ન્યાયી ગતન’ ! પૂર્વે તે લાખો સુભટો સામે મારા પરમહસને કેવું અજબ રક્ષણ આપ્યું હતું તે જાણી અતિ આનંદ થાય છે ! ધન્ય છે તારા શાત્રવટને ! તે રક્ષણ તો કર્યું પણ હવે પગમ્તહસની તો આવી સ્થિતિ બની ! હવે હું જોદો સાથે વાદ કરવા ઇચ્છુ છું”

ગત કહે છે, “પણ પ્રભુ ! એ તો ચોદાઓના મોટા સમૂહથી પરિવરેલા હોઈ જતા ॥ દુષ્ટ છે કેમકે આપ ઇચ્છો કે બુદ્ધિ વડે વા’ કરવાનું, અને એ કે બળ વડે વાદ કરે એવા ! તો આપની પાસે એની કોઈ અજેય શક્તિ છે ? એ હોય તો હું યુદ્ધિથી એમને નહિ મોલાવું”

આચાર્યશ્રી કહે છે કે, “અભિકાદેવીની મહાયવાળા એવા મને એ ગુ જીતી શકે ? ખુશીથી મોલાવો એમને !”

ગતએ દૂત મોખ્ધે — દૂત ભારે ચાલાક ! જ્યંને જોદશુરને કહે છે કે “ગરુડવતી સન્ધ્યા આપને ભક્તિથી મહારાજ સુરપાલ વિનંતિ કરે છે કે જોદ મત સાથે વિરોધ ધરાવતો કોઈ એક પડિત અત્રે આવ્યા કે પણ મને આ આશ્ચર્ય થાય છે કે સૂય સરખા આપ બેઠા હો ત્યાં વળી આવા વાદી શા ? અમને તો શરમ આવે છે ! આપ અત્રે પધારી એને એવો હરાવો, કે એ બિચારને મરવું જ પડે”

ઔદ્યાચાર્ય ધુઆપુઆ થતો ફૂતને કહે છે કે, “વાદી ? મારી આગળ કોઈ વાદી ? સમસ્ત વાદીઓને જીતી બેઠેલા મારી આગળ હવે કોઈ વાદી બાકી હોય ? એ તો હશે કોઈ જેન મૂર્ખ વાચાળ ! મોટા મોટા વિકટપોની જાળથી હું એને હરાવી દઈશ. પણ હું ફૂત ! એ શું મરણની શરત કરે ખરો ?”

ફૂત—પ્રભુ ! શું કામ નહિ કરે ? ન કરે તો એની આખર શી ? વિચાર તો આપે કરવાનો છે. બાકી શરત એવી કરો, કે જેથી એક જ પ્રશ્નમાં આપ એને હરાવી ઠેકાણે કરી દો !

ઔદ્યાચાર્ય કહે “હા એ ખરાબર. આપણે કોને નથી હરાવ્યા ?” ફૂત કહે, “ધણાયને. ત્યારે લગવાન ! બધું સરસ થઈ જવાનું ! પણ હું પ્રભુ ! ક્ષમા કરજો, એક વાત જરા કહી દઉં. યદ્યપિ આજ સુધીમાં આપે સેંકડો વાદીને જીત્યા છે, પરંતુ કદાચ આ વાદીને ન જીતાય, તો આપણી મહાન અવજ્ઞા થાય એમ છે ! તે કરતાં તો વાદ ન કરવામાં શોભા. જોકે આ તો અમારી ભ્રમણા છે, પણ ‘બહુરત્ના વસુધરા,’ એ ન્યાયે કોઈ સમર્થ વાદી નીકળી આવે તો વિસામણ થાય. અમે તો આપનાથી જ સનાથ છીએ. એટલે જ અમને આવી ચિંતા થાય છે.”

ઔદ્યાચાર્ય કહે, “આવો ભય શાને રાખો છો ? શું તમે જાણતા નથી આપણા પ્રમાણ—શાસ્ત્રને, કે આપણી પ્રકાંડ ગૂઢ યુક્તિઓને ? ભલભલા વાદીના મદ મેં તોડી નાખ્યા છે, તો આ કોણ માત્ર ? જા, તારા રાજને કહેજે કે, અમે હમણાં જ આવીએ છીએ.” આમ કહીને ફૂતને રવાના કરી પોતે પણ જાય છે. ફૂત તો રાજને ખુશાલીના સમાચાર કહે છે કે, “ખરાબર પાસા પાખાર ! ઔદ્યાચાર્યને સોળવ્યા છે. હમણાં જ આવી પહોંચે છે.”

ઔદ્યના સિદ્ધાન્ત અને તેનું અર્થન :- અભિમાન એ બહુ ખુરી ચીજ છે. અભિમાનથી આત્મા અતિ વિશ્વાસમાં ચઢી સાધનાના

અવસરે એના જરૂરી નાધનને જૂલો જાય છે, અને આપત્તિના અવસરે સાચા પ્રતિકારથી વચિત રહે છે' આ ખૌદાધીશન એવું જ બન્યું ! રાજસભામાં આવી અલિમાનથી જોયું કે “આ વાદીને સહેજ વારમાં છૂટી લઈશ” એમ કરી શાસનદેવીની મહાયની ઉપેક્ષા કરી, અર્થાત દેવીની સહાય લીધા વિના સીધો વાદ શરૂ કર્યો, પણ માણ્યો કે ‘જે મત હોય છે તે બધું ક્ષણિક હોય છે’

ક્ષણિકવાદના ખડનમાં અનેક યુક્તિઓ — અહિં નો અવગ

શાસ્ત્રના મહાન જ્ઞાતા આચાર્ય લગવાન શ્રી હરિભદ્રમૂરીશ્વરજી મહારાજ હતા એમણે તરત ઉત્તર કર્યો કે (૧) “તો પછી એક વસ્તુનું જ્ઞાન થયા પછી દીર્ઘકાળે તેનું અંગણ થાય તે સંસ્કારને લીધે છે તો શું વચલા ગાળામાં એ સંસ્કાર કાયમ રહે છે ? અર્થાત્ એ સંસ્કાર સ્થિર છે કે ક્ષણિક ? (૧) જો સંસ્કારને સ્થિર કહો તો ‘બધું ક્ષણિક છે,’ એવા તમારા સધાનતનો લગ થયો વળી ‘જે ક્ષણિક નહિ તે મત્ નહિ’ એવા તમારા મતના હિસાબે એ સ્થિર સંસ્કાર કે એ સંસ્કારની સ્થિર સતતિ મત્ નહિ રહે ! અને ‘મત્ નહિ તે અર્થાક્રયાકારી નહિ’ એવા તમારા મતે તે સંસ્કાર કાર્યમાધક નહિ બને તેથી તેનાથી અમરણકાળી કાર્ય નહિ થઈ શકે (૨) ત્યારે જો સંસ્કારને ક્ષણિક કહો તો એ ક્ષણમાં તો નાચ પામ્યા તો પછી દીર્ઘકાળે એનું અમરણ કયાથી થઈ શકે ? જો એમ કહો કે “ઉત્તરોત્તર સમાન જાતીય ક્ષણિક સંસ્કાર ઉત્પન્ન થતા આવે છે, તેથી લાખા ગાળે અમરણ થઈ શકે,” તો તેય ખોટું છે કેમકે, તો પછી સંસ્કારની એવી જે ધારા ચાલી, તે ધારા જો ક્ષણિક હોય તો એનું એ જ આવી ઉભું રહ્યું તેથી ધારા સ્થિર માનવી પડશે હવે જો ધારા સ્થિર, તો સંસ્કાર ક્ષણિક હોઈ શકે નહિ કેમકે ધારા જો મઈ ક્ષણિક સંસ્કારથી કોઈ જુદી ચીજ નથી

(૨) બીજી રીતે જોતા ક્ષણિક વાદમાં લાલ અને કાળો જે જાતની માટીમાં ઉત્પન્ન થતા ઘડામાં લાલ ઘડો કાળો માટીમાંથી, અને

કાળેા ઘડો લાલ માટીમાંથી બન્યો, એવું કેમ નહિ ? કેમકે ખંતેય કાર્યો પોતાના કારણની ગેરહાજરીમાં સમકાળે ઉત્પન્ન થાય છે. એમાં જો હા પાડો તો પછી નિયમ નહિ રહે કે કાળી માટીમાંથી કેવો ઘડો બનશે ?

(૩) વળી ક્ષણિક વાદમાં કાર્યકારણના જ્ઞાનને બાધ નહોતે, કેમકે કાર્ય-કારણનું જ્ઞાન તેને થાય કે જે ક્યાંક જે ચાર સ્થાને કોઈ કારણ દેખે, અને તેમાંથી કાર્ય થતું દેખે. પછી એ નિર્ણય કરી શકે કે આ આ કારણમાંથી આ આ કાર્ય થાય. અહિંયા તો તમે બધુંય ક્ષણિક કહો છો એટલે, તમારે તો આત્માય ક્ષણિક છે. તો ક્ષણમાં ઉડી જનારો આત્મા આ બધું જાણવા ક્યાં રહી શક્યો ? તેમ બધાં કારણો એક સાથે નાશ પામી, બધાં કાર્યો એક સાથે જન્મે છે. ત્યાં ‘કોણ કોનું કાર્ય’ એની શી ખબર પડે ? સ્થિરવાદમાં તો કારણ એ કાર્ય વખતે ઉભું હોય તેથી ખબર પડે.

ખૌદોની હાર અને સૂરિજનો ગરસો :—ચાવી રીતે ખૌદના મતનું ખંડન કર્યું, તેના પર ખૌદાચાર્ય ચૂપ થઈ ગયો. ત્યાં કોઈ કહે છે કે, ‘હારે તે તપેલા તેલના કુંડમાં પડે’ એવી ખૌદાચાર્ય શરત કરી હતી. તે હિસાબે ખૌદાચાર્ય તપેલા તેલના કુંડમાં પડ્યો. પછી ખૌદધર્મના શિષ્ય વાદ કરવા આવ્યો ! તે પણ હાર્યો. તેણે પણ કુંડમાં અંપલાવ્યું. એમ થોડુંક ચાલ્યું. ખીજો ઇતિહાસ એમ કહે છે કે, હારેલા ખૌદવાદીઓ હોમાવા માટે તૈયાર થયા. તો ત્રીજું એમ પણ જાણવા મળે છે કે ખૌદોની હંસ પરમહંસ તરફની ભયંકર કુટિલતાના હિસાબે, એમને સમડી બનાવી તેલના કુંડમાં ઝીંકી દેવા માટે લાવવામાં આવ્યા.

ગુરુજીની દ્વિનશિક્ષા :—ગમે તે હો, પણ આ પ્રસંગની ગુરુ મહારાજ શ્રી જિનલક્ષ્મી મહારાજને ખબર પડી ગઈ. એમને થયું કે “અ ર ર ર ! જુલમ થઈ ગયો ! ઐઠ ગીતાર્થ એવા

હરિભદ્રસરિને આવો કપાય ? બનવાનું બની ગયું હવે કપાય શા, માટે ? ” તરત એમણે ‘ગુણમેણ અગ્નિસમ્મા’ વાળી સમરદિત્ય અને શત્રુ-અગ્નિશર્માના લવોની ગાથાઓ મોકલી આપી. શ્રી હરિભદ્રસરીન્ધરજી ગુરુ પાસેથી આવેલો ગાથાપત્ર શિષ્યાવદ્ય કરી વાંચે છે વાંચી ચોકે છે.

શ્રી હરિભદ્રસરિનંદા નનંદ પદ્યાનાપ — “આહાહા !

આ મેં, ગુ ઈચ્છું ? ગુ હું આટલો બધો કપાયમા ચડી ગયો ? અહિ કપાય કરવામા તો કાંઈ પણ વાન ન લાગે, અને કંઈ જ કઠિનાઈ પણ ન નડે, પરંતુ એનો વિષાડ કેટલો બધો દીર્ઘકાળ ભોગવવાનો ? અને તે પણ કેટલો બધો ઝંકનતાલયો ! મનનદિત્ય કેવલી મહર્ષિના અગ્નિમા જીવનભર માસખમણને પાંચે માસ-ખમણની સાધના કરના અગ્નિશર્મા તાપસને પોતાનું પારણ્ય ચૂકાવવા નિમિત્તે પણ જો એક ગુણમેન રાજા પર ગુસ્સો થયો, તો તે જે તાપસને એટલું બધું નડ્યું, કે પછી ભલે ભલે એ અધમાધ્ય-વાહી કરતો રહ્યો, અને નીચી નરકમા પડતો ગયો ત્યારે ગુણમેન રાજા સમરદિત્યના લવમા કેવળજ્ઞાની થઈ માફે ગયા તે પછી એ અગ્નિશર્માના જીવને આ ઘોર મસારચક્રમા અનંત ભવ ભટકવવાનું ઉભું થયું ! એક લવના ક્રોધનો આ ડેવો કરુણ અન્તમ ! ત્યારે માટલા ખોદ પરના મારા ક્રોધથી મારી કંઈ દશા ? માનવની બચકર હત્યા કરનાનું ડેવું આ અધમાધ્યમ કૃત્ય ! આમા મેં ન જોયું મારૂં સાધુપણ, કે ન જોયું મેં ઉચ્ચ ગુરુ પ્રત્યેનું મારૂં શિષ્યપણ ! કયા મારૂં અહિમાનું મહામત અને કયા આ વ્રતભજક હત્યા ! કયા આ મને શાસને અર્પેલું મમ્યગૃહાન, અને કયા આ ક્રોધનો અજ્ઞાનમય અધકાર ! આ તો જાણે પાછો હું પૂર્વની અજ્ઞાન અને મદની અવસ્થામા જઈ પડ્યો શાસ્ત્ર તો કહે છે ‘ક્રોધે ક્રોડ પૂર્વતણુ મયમ ક્ષણં જાય’ ! તો પછી જ્યાં ક્રોડ પૂર્વને બદલે ક્રોડ વગ્સનુય.

સંયમ નથી, અરે ! સો વરસનુંય આરિચ્ય નથી, ત્યાં આના ઉગ્ર
ક્રોધના કેવા કટુ વિપાક ! કેવા ચોરાશી લાખ યોનિમાં પરિભ્રમણ !
આહો ! ગુરુજીએ મને કેવો અવસર પર અપૂર્વ બોધ મોકલ્યો ! વાહ !
જૈનશાસનમાં ગુરુ તત્ત્વની ખલિહારી છે ! શું કામ છે મારે ક્રોધ
કરવાનું ? ક્રોધ કરું તો મારી વિરતિ, મારું જ્ઞાન, મારું જૈન
શાસન, સંઘ અને ગુરુ સૌને કલક લાગે. ભલે બિચારા બૌદ્ધો
સુખી રહે ! ” ઇત્યાદિ વિચારણા કરી એમણે બૌદ્ધાને જતા કર્યા.
બૌદ્ધોને દેવીની તર્જના અને હિનશિક્ષા :- અહીં એવું બન્યું
કે બૌદ્ધોના મહાગુરુનો પરાજય, પછી એના અનુયાયીનો પનાજય,
એમ હાર પર હાર થવા માંડી, ત્યારે બૌદ્ધો પોતાની તારાદેવી
પર ગુસ્સે થઈ જેમતેમ બકવા માંડ્યા; ‘હે પાષાણી ! જે અમારા
સ્વામીએ તારી ખૂણ ખૂણ પૂજા ભક્તિ કરે રાખી, કૂલ ફળ-નિવેદ
તને ચઢાવ્યા, તે શું પથ્થર પર ચઢાવ્યા ? હે રાક્ષસી ! આટલો
ભયંકર ગજબ જુલમ વરસે, ત્યાં તું રક્ષણ કરવા નથી આવતી, તો
તાઈ અગ્નિધાયકપણું શું ? ’ ત્યાં અંતર્હિત રહેલી તારાદેવી બૌદ્ધોના આ
પ્રશ્નનો ઉત્તર કહે છે કે ‘હે બૌદ્ધો તમારું અને તમારા ગુરુનું અધમ
કૃત્ય કેમ ભૂલી જાઓ છો ? દૂર દેશથી લાણવા અર્થે આવેલા પેલા
એ જૈન મુનિઓ રૂપ નિર્દોષ બકરાને તમે ભૂખ્યા વરુની જેમ મારી
નાખવા ધસતા હતા ! તેમાં એકને તો બાણથી ખતમ પણ કરી
નાખ્યો, અને ખીજાએ તમને પરાજિત કર્યા, ત્યારે ઉલટું તમે એને
મારી નાખવા દોડ્યા. એ બધાં કાળા કામ તમે કેમ વિસરી જાઓ
છો ? અને ફાગટ મારા પર ગુસ્સે થાઓ છો ? હજીય બચવું હોય
તો ડાહ્યા થઈને આ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજીની ક્ષમા માગી તમારા સ્થાને
ચાલ્યા જાઓ ! ” દેવીની વાણીથી બૌદ્ધોમાંના વૃદ્ધ પુરુષો વસ્તુ
સમજી ગયા, અને બધાને પાછા વાળી સ્વસ્થાને ચાલ્યા ગયા.
આ હુનિયામાં કેવી વિચિત્રતા છે, કે જીવ પોતાનું અનાડીપણું
આગરે જાય, એમાંથી પાછો વળવાની વાત નહિ, પણ બ્યારે સામેથી

એનો ખયાલ આવે, ત્યારે ઉઝો નીચો થાય ! રક્ષકને ગાળ દે !, બૂલ સમજવાને બદલે નવી નવી ભૂલોની યોજના કરે ! એ કેવું વિચિત્ર ! પણ મિથ્યામતિની આજ સચકરતા છે કે સ્વરૂપે શુદ્ધ એવા આત્મા પામે ઘણીએ અધમ વિચારણા, અને જ ગલી કાર્યવાહી કરાવે ! માટે જ મિથ્યામતિથી દૂર રહે !

સૂરિજનો ગુરુ પામે અદ્ભુત ઝોકરાર — શ્રી હરિભદ્ર-
સૂરીશ્વરજી મહારાજ ગુરુનો અને જિનશાસનનો મહા ઉપકાર માનતા
 ત્યાથી ઉઠીને જઈ પહોંચ્યા ગુરુ પામે ગુરુ શ્રી જિનભદ્રસૂરીશ્વરજીના ચરણમા માથુ મૂકીને ચોધાર આસુથી ગળતી આખે કહે છે, ‘હે નાથ ! શિષ્યના મોહમા મેં કેવું ભયકર કાર્ય કર્યું ? કેવું ભયકર કરવા તૈયાર થયો ? એ તો આપનો સંવેશવનો ઉપકાર, કે મોહ અને કપાય-અટવીમા ભૂલેલા મને જ્ઞાન અને પ્રશમના માર્ગે આણ્યો ! હે પ્રભુ ! પૂર્વે પણ મદ અને ક્રુમતના પિશાચી પાશમાંથી છેડાવનાર પણ આપ જ હતા, અને અત્યારે પણ પાપમાંથી બચાવી લેનાર પણ આપ જ હતા, ઓ’ પૂર્વે કયા મારી વીતરાગને નિંદવા મુધ્રીની અનદશા, તેમ વર્તમાનમા કયા મારી ક્રોધાધ હાલત ! ત્યારે કયા આપની પત્યગ્ને પરમાત્મા કરવા જેવા મહાન ઉપકારને કરવાવાળી ઉચ્ચ દશા ! હવે તો સજવન ! મારા આ ગુનામા મને પ્રગળ પ્રાયશ્ચિત આપી શુદ્ધ કરો, ને અવિનયી એવા આ કુશિષ્યને ધમા આપવા મહેરબાની કરો’

ગુરુનો દિલામાં — ત્યા ગુરુ કહે છે કે “કમ્મેસૂગ, ધમ્મેસૂરા જેવા સમર્થ હનિહ્ર સમાન શિષ્યો કયા છે !” ગુરુએ પ્રાયશ્ચિત આપી શુદ્ધ કર્યા આચાર્યપુગવ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે પણ તીવ્ર તપ કરવા માળ્યા એમનું આત્મચોજન વધતું આદ્યુ કોઈક વાર હ્રમપરમહુમનો વિરહ મનમા લાગી આવે છે, ત્યા અંગિકા-

દેવી પ્રગટ થઈ કહે છે કે “તમારે આ શું? તમે તમારે મહાન ગ્રન્થો રચો, અને એને જ સાચી સંતતિ સમજો. ચિરકાળ સુધી એ તમારા રચેલા શાસ્ત્રો જગત પર મહાન ઉપકાર કરશે. બાકી તમે ક્યાં નથી જાણતા કે, ‘સંયોગમૂલા જીવેણ પત્તા દુઃખખપરંપરા’- સંયોગોના લીધે જ જીવે દુઃખની પરંપરા મેળવી છે. સંયોગ છે ત્યાં વિયોગ છે. જન્મ છે ત્યાં મરણ છે. તો પછી હુંસ પરમહંસ પોતાના આયુષ્યની સમાપ્તિએ અહીંથી ચાલ્યા જાય, એમાં શું શોધ કરવો? એ તો એમનું કર્તવ્ય યોગ્ય રીતે બનેલી ગયા. આપ આપનું બનેલો. મારે કંઈ આપને કહેવાનું હોય નહિ. આપ નિરાંતે ઉત્તમ શાસ્ત્રો રચો.” આચાર્યશ્રી સ્વસ્થ થઈ ગયા. એમણે ચૌદસો ચુંવાલીસ ગ્રન્થ રત્નોની રચના કરી, ગ્રન્થના છેડે ‘વિરહ’ પદ જોડ્યું હા. ત. “લવવિરહવરં દેહિ મે દેવિ સારં, હે દેવિ ! મને ઉત્તમ સંસાર-વિરહ અર્થાત્ મોક્ષ આપો.”

આચાર્ય ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરીવરજીના ગ્રન્થરત્નો
-ચૈદીના આજ્ઞેય કેટલાક અદ્ભુત ગ્રન્થો મળે છે. જે ચૈદી,
એમની ‘સમરાધ્યક્રહા’ તો સંવેગ વિરાગથી છલકતી
કથા-રત્નોની ખાણ છે.

એમણે ‘લલિતવિસ્તરા’ માં ‘નમુત્યણુ’ સ્તુતિ-સૂત્રના પદે-
પદના અર્થ પર અપૂર્વ દાર્શનિક મંતવ્યોનો પ્રકાશ પાડ્યો છે;
સાથેજ અરિહંત પરમાત્મા પરનો અનુપમ તાત્ત્વિક ભક્તિ રસ
વહેતો મૂક્યો છે.

દશવૈકાલિક સૂત્ર-ટીકા. તત્ત્વાર્થ મહાશાસ્ત્ર-ટીકા. પંચસૂત્ર-
ટીકા અને આવશ્યક સૂત્ર પર મહાટીકા,-આ ગ્રન્થોમાં તો આ
સૂરિપુરદરે પદાર્થોના સૂક્ષ્મતાભર્યા પ્રતિપાદનના સાગર સંભર્યા છે.

‘ધર્મસંગ્રહણી’ માં ભવ્ય વાદો દ્વારા જિનમતની ખીનત્વો

કૃતા વિશિષ્ટતા, સપૂર્ણતા અને મર્વથા શુદ્ધતાનું સુદર નિરૂપણ એમણે કર્યું છે

ઉદ્દેશપદ મા સસાર-બુગુન્સા, ભવબ્રમણનો ખેદ, મોક્ષા-ભિલાષા વગેરે જગાવનાર અને પરમ મંગલમય ધર્મજીવન અનાવવાનો ઉપદેશ ઉલ્લસી ગયો છે

પ્રથમ-પદ મા સાધુજીવનની યોગ્યતાથી માઠી ઉત્સર્ગ અને અપવાદ-માર્ગને સ્પર્શતી વિસ્તૃત સાધુચર્યાનું આકર્ષક આલેખન છે

અષ્ટક મા ૮-૮ શ્લોકના એકેક પ્રકરણમાં એકેક વિષયને વર્ણવતા બત્રીસ પ્રકરણો છે એમાં વીતરાગ દેવ, નિર્ઘન્ય ગુરુ તથા સર્વશક્તિત ધર્મનું વર્ણન છે

ચોઠાક મા ૧૬-૧૬ શ્લોકનો એકેક, એના ચોળ પ્રકરણ છે એમાં અનુષ્ઠાનના પ્રણિધાનાદિ પાત્ર અગોના, જ્ઞાનર્ષિજન-નિર્માણ પ્રતિષ્ઠાપનના વિધાનના, ઈત્યાદિ વર્ણન છે

ત્રિશનિ વિશિકા મા ૨૦-૨૦ શ્લોકની એકએવી વીમ વીસી છે એમાં લોકધર્મથી માઠી કુમશ મોક્ષ પર્યન્તનો અર્થાત્ આત્મ-અગોધનનો સચોટ માર્ગ વર્ણવ્યો છે

પચાશક મા ૫૦ શ્લોકનો એક એવા યોગણીમ પ્રકરણ મળે છે એમાં સમ્યક્ત્વ, શ્રાવકના બાગ્મત, શ્રાવકનું દૈનિક જીવન, દ્રવ્યસ્તવ, ભાવસ્તવ, વગેરે વિષયો લીધા છે

ધર્મખિન્નુ મા દસ અવ્યાય છે એમાં સામાન્ય ધર્મ, વિશેષ શુદ્ધધર્મ, સાધુધર્મમાં સાપેક્ષ યતિધર્મ, નિષ્પેક્ષ યતિધર્મ વગેરે આત્મમાધનાનો ક્રમિક માર્ગ પતાવ્યો છે

અનેકાત-જય તાત્રા મા મહાસસુદ્રના અનેકાનેક તરંગોની જેમ અનેકાનેક વિકલ્પો, પ્રતિવિકલ્પો વગેરે દ્વારા ખૌદ વૈશેષિકાદિ દર્શનના એકાત સિદ્ધાન્તોનું ભવ્ય નિરાકરણ કરી, અનેકાત મતની જયપતાકા લહેતી છે

‘યોગમિન્દુ’ માં યોગના ગોચર, સ્વરૂપ, અને ફલની મૌલિક વિચારણાથી અનેકાંત આત્મવાદના મંડાણ કરી, જગતમાં ચાલતા એકાંતવાદોની ભૂલભરી માન્યતાઓના સચુકિતક ખંડન કરવા સાથે યોગની પૂર્વસેવા વગેરેના અપ્રતીમ વિવેચન કર્યા છે. ત્યારે પ્રસ્તુત ‘યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય’ નામના શબ્દસંક્ષિપ્ત પણ અર્ધગંભીર મહાન ગ્રંથમાં યોગની આઠ દૃષ્ટિના અપૂર્વ નિરૂપણના ગગાસ્રાવ વહી રહ્યા છે. એ એવા તો અમૃતરસથી ભરેલા છે કે આહા ! એને ચિંતનમાં ઉતારતાં અનુપમ તત્વપ્રકાશ, આત્મસ્વાદ અને સ્વસ્થતાનો લાભ મળે છે. જાણે એ અરિહંતની વાણીનો અર્ધિ સાક્ષાત્કાર કરાવે છે !

આવા તો ખીલ અનેકાનેક ગ્રંથ એઓશ્રીએ રચેલા છે. આ તો માત્ર શ્રાવકો પણ ભણી શકે એવા થોડાક જ ગ્રંથોનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું.

યોગદૃષ્ટિ જેવા ગ્રંથને સમજીને જીવનમાં ઉતારવા માટે પુરુષાર્થ જોઈએ—મંત્રસાધકની જેમ એકાકારપણે એ પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. જે હૃદયમાં ઉતારી, જીવનમાં એને જીવંત કરશું, તો જ આપણે એના અમૃતફળ પામી શકીશું. યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય એ મહાન ગ્રંથ છે. એ રચવા માટે શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજની પોતાની પાસે જ્ઞાન છે, ગુરુકૃપા છે, શાસનની આરાધના છે; તો જ રચવાનો અધિકાર ગણાય. આવા ગ્રંથની રચના કરવી એ શુભ કામ છે, એટલે મંગળ તરીકે ઈષ્ટદેવનું નમન—સ્મરણ કરવું જોઈએ. એ માટે એમણે મંગલાચરણ કર્યું. તેમાં સાથે એનો અધિકારી કોણ ? એનું ગ. ભૈલ સૂચન કર્યું.

યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય

તત્ત્વેચ્છાયોગતોયોગ યોગિગમ્ય જિનોત્તમમ્ ।

વીર ચક્ષુઃ સમાસેન યોગ તદ્-દષ્ટિમેવત્ ।

શુભ કાર્યના પ્રારંભે મગળ ઠરવું જોઈએ તે માટે અચકાર અહીં ઇચ્છાયોગથી વીર પરમાત્માને નમસ્કાર કરે છે મગલ એ નિર્મોને દૂર કરનાર છે એના જે પ્રકાર છે (૧) દ્રવ્ય મગળ, અને (૨) ભાવ મગળ દ્રવ્યમગળ હર્ષિ, હર્વા, શુભ શુકન વગેરે ભાવમગળ એટલે આત્માના શુભ અધ્યવભાવ, શુભ વિચાર જે આપણે ચિત્તમા શુભ વિચારવા રાખીએ, તે આપણે ભાવમગલમા જીએ જે ભાવ મગલમા આવ્યો, તેણે હવે બીક રાખવાની જરૂર નહિ. નમસ્કાર એ પદમ એટલે શ્રેષ્ઠ મગલ છે એનું ફળ સર્વ પાપનો નાશ । એવું તાત્કાલનાણું મગળ પામ્યા હોઈએ, ત્યારે આત્મા માની ગઢે કે હું સર્વ પાપનો નાશ કરી રહ્યો છું અહિં પરમાત્માને જે નમસ્કાર કર્યો, એ નમસ્કાર અતરાતમામા શુભ ભાવ ઉત્પન્ન કરનામા અદ્ભુત માધન છે, માટે એ મગળ કહેવાય છે

‘હું યોગને ઝીંશ’ એમ કહી અથમા કહેવાનો વિષય સૂચવ્યો યોગ એટલે મોક્ષ સાથે જે મળધ કગવી આપે તે એ યોગનું વર્ણન કેવી રીતે કરવાનું ? દષ્ટિના પ્રકારો ઝીંશને યોગની આઠ દષ્ટિ એ યોગની આઠ દષ્ટિ એટલે એવું વિમાન, કે જેના ઢાંગ જીવ અહીંથી મોક્ષ મહેલમા જઈને જશે ! યોગ એટલે મોક્ષ માથે

સંબંધ કરાવી આપે તે, અર્થાત્ મોક્ષનો ઉપાયભૂત વ્યાપાર. દૃષ્ટિ એટલે શું? દૃષ્ટિ એટલે આત્માનું અમુક પ્રકારનું બોધનું વલણ. એનાં આઠ પગથિયાં છે. આત્મા તેમાં ઉચે ઉચે જાય, એની શી ખબર પડે? એનાં લક્ષણ પરથી. પહેલી દૃષ્ટિ કરતાં ખીજમાં આટલા દોષ જોયા થાય, ને ગુણ વધે. ખીજ કરતાં ત્રીજમાં વળી આટલા દોષ ઘટે, ને ગુણ વધે. એમ ઉત્તરોત્તર દૃષ્ટિઓમાં આત્માનું વલણ ઉજ્જવલ થતું જાય. તે કેવી રીતે? દોષો ઘટતા જાય અને ગુણો વધતા જાય. અંથકારે કહ્યું કે યોગની દૃષ્ટિના પ્રકારો પાડી હું કહીશ. તે ચ સંક્ષેપથી કહીશ, વિસ્તારથી નહિ. કેમકે જગતમાં વિસ્તારવાળા અથો છે. અથવા તત્ત્વજ્ઞાનની બાબતમાં વિસ્તાર-રુચિવાળા હવ જોયા, સંક્ષેપરુચિવાળા હવ ઘણા ! તમે શું ચાહો? તત્ત્વની વાત હો તો ‘ટૂંકે પતાવો’ એમ જ કહેાને? એટલે? ટૂંકું મળે તો ઝટ લઈ લો. અંથકાર એમ કરીને જગતના બાલ હવો પર અનુગ્રહ કરવાની કૃપા બતાવે છે. પરમાત્માને નમસ્કાર તે મંગલ, અને જેનું વિવેચન કરવાનું છે એવો યોગ તે વિષય. વિષય કહેવાની સાથે એ વાત ગર્ભિત આવી ગઈ કે કોણ અધિકારી? યોગનો જેને ખપ નથી, તેને અધિકારી નથી કહેતા, જેને યોગનો ખપ હોય તે અધિકારી.

પ્રયોજન શું? મોક્ષ સાથે આત્માનું જોડાણ કરી આપવાનું. શિષ્યને સાંભળવાનું શું પ્રયોજન? અને શાસ્ત્ર રચનારને કહેવાનું શું પ્રયોજન? રચનારનું પરંપરાએ પ્રયોજન મોક્ષ, ને સાક્ષાત્ પ્રયોજન શિષ્યના હૃદયમાં યોગદૃષ્ટિનું જ્ઞાન ઉતારવું તે. શિષ્યનું પ્રયોજન પરંપરાએ મોક્ષ, ને સાક્ષાત્ પ્રયોજન યોગદૃષ્ટિનો બોધ. આમ મંગળ, વિષય, અધિકારી, અને પ્રયોજન બતાવ્યાં.

હવે અહીં મંગળમાં જે શ્રી વીરવિભુને નમસ્કાર કર્યો છે, તેમને ચાર વિશેષણથી અલંકૃત કર્યા છે. વીર એટલે કોણ? અને વિશેષણોના કયા બે મુખ્ય રહસ્ય છે, તેનો વિચાર કરવામાં આવે છે.

વીર કેમ બનાય ? — મગલના શ્રી વીર પ્રભુને નમન કર્યું
માથા વીર ડોળ કહેવાય ? આતશ્યત્રુના વિજેતા એ સાચા વીર છે
આતશ્યત્રુથી દબાયેલા એ તો ઘાયલ ગણાય આપણે શુ ક્ષય રહીને
વીરના મંતાન ? વીરના મંતાન તે, જે વીર બનવાની ડોશિયમા જ
હોય ! કોગિય મેટલે ? દા-ત એ મલ્લ લડતા હોય, ત્યાં એક મલ્લ
મીલતને હોઠા પાડવાની કેવી ડોશિય કરે ? એક પટે કે બીજા એના
હાથ ચઢી બેસવા આવે, છતાં પડેલા મલ્લ ઉઠવાની અને મામાને
પાડવાની તૈયારીમા હોય તેમ આપણા મમારમા, આપણને અતરના
અભિમાન, કામ, ક્રોધ, ગગ-દ્વેષ વગેરે જેમ નીચે પાડવા આવે,
તેમ આપણે કોગિય ટગી એને નીચે પાડવાના, અર્થાત્ એ આતશ્ય-
ત્રુને સ્થાવતા જવાનું, સ્થાવવા માટેની ચિંતા અને કોગિયમા રહ્યા
કરવાનું રહે છે ને ? વીરનું મંતાનપણ્ય ખપતું હોય તો એમ જ
કોશિયમા નેહુ પછો

મમાર એવે પાપમ્યાનક સાથે અવલનાતુ ધામ — મંત્રારની
કોઈ ચીજ એની નથી કે જે જીવને અઢાર પાપમ્યાનક પેટીના
કોઈને કોઈ પાપમ્યાનક સાથે ન અથડાવે એમાથી દેવ-શુર અને
ધર્મના સાધન બાદ થઈ બચ કે કિંતુ શુર પણ ને ગળી હોય તો
હોવાય શુર, પણ એની પાનેય કોઈ જીવ આનતા, પાઠો તે પાપ-
મ્યાનક સાથે અથડાઈ બચ આમ તો કપાયોથી બગતા દિલને
ડાગવાનું કામ શુર છે ! ત્યાં ગગદ્વેષની બળતરા નિવારી મગતાની
કંડક મળે પણ ને ત્યાં એ ધર્મની બધી બળતરા ઠાલવે, ઉભરા મટે,
અધો દ્વેષ ત્યાં ઠાલવે, અને જો શુર એમા રસ લે તો ? કહો કે
બક્ષ અને શુર બંને રાગદ્વેષની જલજમા પડ્યા, એટલે શું ?
પાપમ્યાનક સાથે અથડાવાનું

પ્રશ્ન — બીજે જગત આગળ જઈને કહે, તેના કરતા અધિક
શુરને કહે એમા શું ખોટું ?

ઉત્તર:—જરૂર સાચું, કિંતુ તે રાગદ્વેષની આગ ચોલવવા માટે કહેવાય; પણ આગ વધારવા માટે નહિ, કે એના પર વ્યાજબી-પણાનો સિદ્ધો મરાવવા માટે નહિ! રાગદ્વેષની જડ ઉખેડી નાખવા માટે અને સમતાના લાભ માટે કહેવાય. ભકતે કહી દેવું જોઈએ કે “કેવળ મારા આત્માની દયા ખાજે. મને કપાયમાંથી બચાવજે!” શુરુ પણ એને કહે “ગાંડા! જરા તો જૈન-શાસનને સમજવું હતું! આ તો કસોટી છે ક્ષમાની પરીક્ષામાં પાસ થવાની! ત્યાં તો દિલની ઉદારતા બતાવાય. માત્ર એક, જે કે ત્રણ વાર જ ક્ષમા નહિ, તેર વાર જ નહિ, એ ક્ષમાના તો દીર્ઘકાળના અભ્યાસ કરવા પડશે! અરે! ભૌતિક દૃષ્ટિએ પણ શુસ્સો મારો નહિ, તો પછી લોકોત્તર દૃષ્ટિનો તો શી વાત?” આવા શુરુ જીવને પાપસ્થાનકમાં અથડાવે નહિ.

વીરનાં સંતાને આંતર શત્રુને દબાવ્યા કરવાની કોશિયમાં રહેવાનું છે—જૈન શાસનને પામ્યાની ખુમારી ને કિંમત સમજઈ હોત, તો એમ થાત કે ‘પેલાં જગતનાં સ્થાનો મને પછાડવા માગે, પણ હું તેને પછાડું. પાપસ્થાનક મને રાંજવા માગે, ને હું પાપસ્થાનકને હુંડાવવા મથું!’ શી રીતે આ બને? જીવને એમ સમજવીને બને કે, જગતની તુચ્છ ચીજ ખાતર કોઈના ઉપર તે ચઢાઉતરી કરી, પણ એમાં તારૂં શું બહું લીધું વળવાનું? શું એમાં અધું મનમાન્યું થઈ ગયું? પછી જો ખોટું હશે. તો તું અભ્યાખ્યાનનું પાપ લઈને જઈશ. તું કહાય કહેશે કે ‘એ ખોટો છે;’ પણ તે એને બહાર હલકો પાડ્યો, તે નિંદાનું પાપ તો થયું ને? તેની ગાંઠ ક્યા ભવમાં છૂટશે એ વિચાર્યું છે? જે માત્ર દશ જણની વચમાં તુચ્છ કાળ માટેની તુચ્છ અને કલંકી શાખાશી, તે શું-હું લેવા જાઉં? અભ્યાખ્યાનનું, નિંદાનું, સામાની ખરાબી કરવાનું, ઇત્યાદિ પાપો પછી ક્યાં છૂટશે?” આવી કે બીજી રીતે આત્માને ઠામ ઠામ સમજુતી આપવી જોઈશે.

જિનેન્દર દેવની ચાર વિશેષતા — અહીં મ જલમા વીર પ્રભુને

નમસ્કાર કર્યો તે વિશેષણો જોવા સાથે એમા એક વિશેષણ જિનોત્તમ કહ્યું જિન એટલે વીનગગ એમા ઉત્તમ એટલે અતિશયોએ કરીને થકીયાતા તે કોણ ? તીર્થકં દેવ એમના ચાર મહાન અતિશયમા પહેલો અપાયાપગમ અતિશય છે પ્રભુએ દમમા ગુણસ્થાનઠની પરાક્રમ્યોએ, દુશ્મનભૂત અપાયો જે ગગદેવાદિ, એમને છતી લીધા છે માટે શ્રી રીતરાગ પરમાત્મામા અપાયાપગમ નામનો અતિશય પ્રગટ થયો અપાયના બે અર્થ છે, એક તો અપાય એટલે પ્રભુ જ્યા વિચરતા હોય તેની આસપાસ મવામો ગાઉ ફરતા માગી, મરદી વગેરે મર્વ ઉપદ્રવો તેનો અપગમ એટલે કે તે દૂર ભાગી જાય તે મૃગાપુત્ર લોલીયા જેવા કોક ઘોર રાતે પીડાતા હોય, તો તે પોતાના તીમ નિકાચિત પાપના ઉદયે એ અપવાદ છે બીજો અર્થ રાગદ્વેષાદિ આતર દુશ્મનો છે એને દૂર ભાગી મૃકુ તે અપાયાપગમ પ્રભુએ પહેલુ કામ આ દુશ્મનોને દૂર કરવાનું કર્યું પછી મવામો યોજનમા માગી, મરદી વગેરે દૂર કરનાર બન્યા, તેમ અપાયાપગમ અતિશય આની માથે પ્રભુ અતિશયો બીજા પ્રગટયા તેમા ડેવજ્ઞાનથી મર્વજ્ઞતા=જ્ઞાનાતિશય પ્રગટયો યાત્રિમ અન્નેડ ગુણવાળી વાણી બની તે નવન-અતિશય ઈકો મુધીના ત્રણ જગતની પૂજ્યતા થઈ તે પૂજ્યતિશય તે જિન છે માટે આપો! જ ગગદેવમા ગમતા હોઈએ, ને ભગતને ગગદેવ છોડનાની વાત ફરીએ, તો ભગત જદ પકડે, “મહારાજ, તમે પ્રદ્યુમ્નને અમને ઉપદેશ આપો છો, તો તમે ગોરાણી દેમ ગમે છે ? તમે અમને શ્રી મામે જોવાની ના પાડો જા, તો વગમા તમે કેમ મટકુ મારી લો છો ?” પણ અહીં તો તીર્થકં દેવોનો એનો મચોટ ને ન્યાયી માર્ગ છે કે પહેલા જાતે વીર બનવું જોઈએ, પછી જગતને વીર બનાવાય સતી મુગ્ધુદરી જુઓ, કેવી વીરતા બતાવે છે ? એને વેશ્યા ખરીદીને લઈ ગઈ બેમાડી કરે છે કે “કાના ઘરમા આવી છે, ખાન છે ? હું વેશ્યા, અહીં ઉમદા

ઉમદા ઘરાડ આવે છે ! રાજની માનીતી છું ! તું જો મારો વધેશ ચલાવીશ તો તારી બોલણાલા થશે ! ને મોટામોટા રાજકુમારો હાથ લેડીને ઉભા રહેશે. ” આ કેને સાંભળવું પડે છે ? મહાસતી સુરસુંદરીને ! એના કાળજનું શું થતું હશે ! જેને જે શુભનો ભારે ખપ, તેના વિનાશની વાત સાંભળતાં કાળજું કપાઈ જાય. નીતિના ખપીને કાઈ અનીતિની આડીઅવળી પ્રેરણા-દલાલી કરવા આવે, તો એનું કાળજું ફેફડી ઉઠે ! એવું આપણું કાળજું ફેફડતું હોય તો કહેવાય કે આપણે સત્યનીતિના હિમાયતી છીએ.

પાપમાં વિલંબ અને ધર્મમાં ઉતાવળ:-

સુરસુંદરી તો થીજી ગઈ ! જવાબમાં વેશ્યાને શું કહેવાય ? ‘ વેશ્યાના કિલ્લામાં ભરાઈ છું, ઉતાવળ કરવા જઈ ને વધારે ભરાઈ જવું પડે ! ’ માટે કહે છે, “ સાંભળ, દરિયામાં ડબી હતી, માંડ માંડ કાંઠે આવી. ત્યાં હાથીએ ઉછાળી ફેંટી, ફેર વહાણના ઉપદ્રવમાં હતી, તે હમણાં વેચાઈ તારે ત્યાં આવી છું. માટે થોડું સ્વસ્થ થવા દે. ” પાપના કામ ખોરંખે નાખતાં આવડે તો કેટલીય વાર પાપથી બચી જવાય. ધર્મનાં કામ જેને ખોરંખે નાખવાની દેવ, તે ધર્મમાંથી વહી જાય, ખસી જાય. સુરસુંદરીએ પાપનું કામ ખોરંખે નાખ્યું ! વેશ્યા વિચારે છે કે વાંધો નહિ, ધીરે ધીરે બધું માનશે ! છતાં પ્રયત્ન કરવા જાય છે. કહે છે. “ હીરાના હાર અને જરીયાત સાડીઓ તૈયાર છે ! ઉમદા ખાનપાન અને લોગસુખ તૈયાર છે ! ” વેશ્યા કેની સાથે વાત કરી રહી છે ? સુરસુંદરીના મનોહર રૂપ સાથે ! એ જુઓ છે કે આ રૂપમાં એક પંખેડું ફસાય, કે હજારો રૂપિયાનો વરસાદ ! જાત વેશ્યાની. એટલે શું નજર સુરૂપ ચામડા પર જાય, કે સુશુણ આત્મા પર ? લોગવિલાસમાં સર્વસ્વ માન્યું હોય તેની દૃષ્ટિ ચામડા પર જ જાય ! ધર્મનાં નાટક શું કામ કરે છે ! સુરસુંદરી વિચારે છે કે:-

“કર્મે વેચાણી ઇહા રે, વેશ્યા દુરજન મગ,
ખલ પાસે ગ્રેતા થકારે, શીયળ તણો હોય ભગ,
તે ભવિયા, કર્મ તણી ગતિ લેય, કર્મ મમો નહિ કોય
તે ભવિયા”

“વિશુદ્ધ શીલને વરનારી, અને અનુપમ જિનધર્મનુ ગતદિન
રટણુ વરનારી એવી મનેય આમ રસાણુ પડે, એ મૂચવે છે કે
કર્મ મમો કોઈ મત્તાધીશ નહિ આ બધા રૂપના ભૂતડા ! આમડીના
મગા ! ભોગના ભખારી ! વિષયમેવાના દલાલ ! આવા દુર્જન
માણુસોના સંસર્ગમા માફ શીલ શી રીતે માચવવુ ? અહીં તો
આનનાગ કેવા ? આમડીના પતાગિયા, રૂપના ભમરા, ને દંષ્ટિના
ચોર ! એટલે મારે એકાત જ સેવવુ પડે એ લોકની નજરમા તો
મારે ન જ આવવુ” એમ કરી એ એકાતમા રહી

નમસ્કારના અલોકાનો નિમ્મલ —યોગદર્શિ ગ્રથના કતા
પહેલા અગિયત પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવને નમસ્કાર કહે છે “અનત
ઉપગરી પગ્માત્માને હુ નમુ છુ” એમ નમસ્કાર કરીને જીવ
આગળ વધ્યો, પછી જગતની ગમે તેટલી મગવડ મળે, પણ તેને
ધમડ ન હોય માણુમને જો કોઈ મારતુ હોય તો તે માહુકાર છે
એ માન કધાય કે જગતમા બાણે ચાગ ધ્યાયોને જીવોએ વહેંચી
લીધા છે ! દેવતાએ લોભ લીધો નારકે ક્રોધ ગખ્યો, તિર્યચે માયા
ગખી માનવે માન પકડ્યુ દેવતાને લોભ મારે ! લોભે કાયદો
રાખ્યો કે જેની પામે ઘણુ હોય, તેની ગળચી પકડવી કેમકે ઘણુ
છે, છતા મનાવે “કાઈ નથી !” ચમત્કેન્દ્ર નીચે ભવન-
પતિમાથી ઉચે સુધર્મ દેવલોડમા ઉછળી ગકેન્દ્રને દબાવવા ગયો !
‘એ આટલો બધો વૈભવ ભોગવે ? શુ એના પગ મારા માથા પર ?’
સ્વર્ગમા કુદરતની શાશ્વતી રચના છે કોઈ મલાટને તે સિંહાસનો
ઘડવા પડતા નથી ત્યા શાશ્વતી અમૃદ્ધિઓ છે ! અનત ઇન્દ્રો

આવ્યા ને રવાના થયા, પણ એનાં એજ વિમાન ત્યાંના ત્યાં!
 ચમરેન્દ્રનું તોફાન શંકેન્દ્રે જોયું! ખોડાબું વળતે! આવું તાગુખા
 ઝરતું ને દોડયું ચમરેન્દ્રની પાછળ! હવે ચમરેન્દ્ર ગલસયો, ક્યાં
 ઉભો રહે? એ તો ત્રીધોજ પહોંચ્યો વીર પરમાત્માના ચરણોમાં!
 કેમ? શંકેન્દ્ર ભગવાનનો ભક્ત છે, એટલે ભગવાનના પગમાં હું
 પેસી જઈશ પછી પ્રભુના પગ પર તો વજ્ર નહિ મૂકે!’ આ
 તોફાન ઇર્ષ્યાનું. કેમકે લોભની પાછળ ઇર્ષ્યા આવે, ખાર આવે,
 અને અનેક જાતના પ્રપંચ પણ આવે.

(૧) અહંકાર તોડવા પહેલો ઉપાય : અહિંસાની વિશેષતા
 વિચારો:—પાપની શરૂઆત પ્રાયઃ લોભથી થાય. નારકીના જીવને
 દુઃખનો પાર નહિ, અને સહન થાય નહિ, એટલે આંતર ક્રોધ-
 ક્ષાયની આગ ધીખતી! તિર્યંચ મરે માયાથી. તિર્યંચને ખાવાનું
 શું? કુસકા ને ઘાસ! પણ માયામાં સડવાનું. ત્યારે જો માણસ
 મરતો હોય તો અભિમાનથી. એક અહંકારની પાછળ લાખો રૂપિયા
 કુરબાન કરવા માણસ તૈયાર! આખી મુડી હોડમાં મૂકવા તૈયાર!
 જુઓ તો ખરા, કે જો મંદિરનો કચરો કાઢતાં આવડે તો આત્માનો
 કચરો નીકળી જાય છે; છતાં પણ મંદિરમાં સાવરણી કોણ પકડવા
 નથી દેતું? અહંકાર! ‘હું તો મોટો માણસ! મારાથી સાવરણી
 કેમ પકડાય?’ મનુષ્ય માન ખાતર શું જોવા તૈયાર નથી? શુરોનો
 ગમે તેવો સારો ઉપદેશ હોય છતાં ‘હું જ્યવહારમાં આવો આરો
 મનાયેલો કેમ એ છોડું?’ એવા માનમાં ધર્મ શુભાવે છે. અહંકાર
 ખસે તો સારામાં સારી આત્મ-ક્રમાઈ થાય. પરમાત્માની જે
 વિશેષતાઓ છે, એ જ્યાંસમાં ન આવે ત્યાં સુધી અહંકાર શી રીતે
 ખસે? અહંકાર ખસેડવા પરમાત્માની સમૃદ્ધિની-દીર્ઘિની-જ્ઞાનની
 વિશેષતા વિચારો. પરમાત્માની સમૃદ્ધિ કેવી! ઇન્દ્ર જેવા આમર
 ઢાળે! સંભવસરણુ ઝગમગ શોભતું હોય! ‘આવા મારા નાથને

અહુકાર નહિ, ને હું અહિંયા કઈ વાત ૫૦ ગુમાન કડ ?' એમ થાય એટલે પોતાના અહુકાર માટે શરમ લાગે પછી અહુકાર અને અહુલાવના યોગે કેટલાય મફતીયા પાપો કરતો હોય, તે અટકી જાય પગ્માત્માને દિલના નમસ્કાર કર્યાના આ મચોટ રૂળ છે કે એ આપણા અહુકારને અવો ધણો મારે, કે એ ધણાની પાછળ અનેકાનેક હુશુરો ખસવા માટે, અને શુણોનુ વેગળધ આગમન હૃદયમા થાય !

(૨) માનને મારવા બીજો ઉપાય કર્મના અપમાન નિચારે. —

બરાબર હૃદયમા પગ્માત્માના અતિશયોનુ અમળ ગળ્યુ હોય, પછી બલે હુનિયામા કરનાનુ થાય, અર્થાત્ અનેક પ્રસંગોમા આવવાનુ થાય, પણ અહુલાવ એવી ગીતે ન મારી જાય, કે આત્માને શુણોને બદલે એકલા દોષોનુ ધર બનાવે ! માપસ રોનો હોય તોય માનના યોગે, અને હમતો હોય, ઉન્મત્તતાના શિખરે ચઢતો હોય, તેય માનના યોગે પશુ આમા અને એ જોવા કુરમદ નથી કે ઈર્ષ પોતાનુ માન કયા રાખે છે ? મવાગ્ધી માડી માન મુધી ઈચ્છાઓ પોતે ધણી કરે, ને કર્મ એમાની ધણી ઈચ્છાઓનુ અપમાન કરે ! તમારે તો માનુમે કરેલા અપમાન લખી ગળવા છે, પણ કર્મે કરેલા સેકડો ગમે અપમાન લખવાની જરૂર નહિ ! ! કેમ ? વાહ તમારી ખુદ્દિ ! કહો જોઉં, કર્મ આપણી ઈચ્છાઓ પુરનાના મન્માન કેટલા કરે છે, અને ઈચ્છાઓ ઠોકરે માગનાના અપમાન કેટલા કરે ? એનો હિસાબ કાઢયો છે ? એમા અપમાન અનરુદ્ધ છતા શુવની નફટાઇ એવી કે ત્યા તો મત્તજ્યો અપમાન છતા અને વળગ્યા નહેવાનુ ! અને અહિં એક અપમાનમા શુઓ અને વેર ! બહાગના માનની ભૂખોય પાર નહિ, તેમ બહાગથી મળેલા માનના ગર્વનોય પાર નહિ, આ માનવની કઈ કહગી દશા ! કર્મેથી ચતી દચડામળી

તરફ ધ્યાન રખાય તો માન અને અહંકાર મૂકી દેતાં વાર નહિ..
માન મૂકાય એટલે ગુણોનો અપ અને દોષોનો ત્યાગ વધે.

પ્રભુના અતિશય :—જ્યારે પ્રભુમાં તો જ્ઞાનનો પાર નહિ !
 વચન શક્તિ એટલે ? જગતને પાંત્રીસ અતિશયવાળી સર્વજ્ઞતા-
 પૂર્વકની વાણીથી વશીકરણ કરવાની શક્તિ અપરંપાર ! કંઈકના
 મિથ્યાત્વ તોડે, સંશય ફેડે, સંસાર મૂકાવે, મહાજ્ઞાની બનાવે !
 દોષનું નામ નહિ, એટલે ગુણનો પાર નહિ ! પ્રભુનો પૂજા-અતિશય
 એટલે ? આગળ પગથું ક્યાં માંડવાનું એની ચિંતા દેવો કરીને
 સુવર્ણકમળ સ્થપાવે. તીર્થંકર નામકર્મના પુણ્યની શક્તિ છે કે દેવતાય.
 અદના સેવક બને ! કેવળજ્ઞાન પામ્યા ત્યારથી મોક્ષ પામે ત્યાં સુધી
 કઠોર ધરતી પર પ્રભુને પગ મૂકવાનો નહિ ! પગ તો માળણ જેવા
 મૃદુ સુવર્ણકમળ પર પડે !! આની આગળ કઈ સમૃદ્ધિ જીવને
ગુંગળાવી ગુમાનના શિખરે ચઢાવી શકે ? પરમાત્મા પાસે કેવી.
સમૃદ્ધિઓ છે ! કહો જીવને, 'જા રે જા, ચેલા જીવ ! એની.
અપેક્ષાએ તો તને કથિરનું મદ્યું છે; એમાં શું રાચવાનું ?'

ધર્મનું ફળ 'સારા થવું તે' :— પણ ખરી વાત એ છે કે
 જીવન જીવતાં જીવતાં 'મારે સારા થવું છે, વધુ સારા થવું છે,'
 એ ખ્યાલ નથી. અને સારા થવા માટે મહેનત નથી. તેથી
 કેટલી વાર એકાદું સારું કામ કરવા છતાંય બીજી ખામી એવી રાખશે,
 કે પરિણામે સારા થવાય નહિ. જેમ દાન-ધર્મની યોગ્યતામાં બે.
 ગુણો છે. એક અકૂરતા, ને બીજો સૌમ્યતા. અકૂર એટલે દયાળુ,
 અને સૌમ્ય એટલે શાંત મુદ્રાવાળો તથા પ્રેમાળ હૃદયવાળો.
દયા કરવા છતાં પણ માણસ જો સૌમ્ય ન હોય તો જગતને તેટલો
સારો લાગી શકે નહિ.

પ્રશ્ન :—દયાના કાર્યથી સૌમ્યતા વિના નલાવી ન લેવાય ?

ઉ—જો દયા ગળીએ, ને સૌમ્યતા ન ગળીએ, તો મામા .

મામામના હૃદયના ઉડાણ મુધી આપણી દયા અડી શકે નહિ, એટલે જોઈએ તેવો લાભ ન થાય ઉપચી આપણી અશાત ઉચ્ચ-મુદ્રા જોઈને એ ડરે ત્યાં આપણે દયા તો કરતા રહ્યા, પણ હૃદય ને પ્રેમાળ ન રચુ તો શી બાહુ નિશેષતા આપણને મળી ? માતૃમ પર્મ ગા માટે કરે ? વધુ માંગે થવા માટેને ? જેમ, દુનિયામા પેમા ગા માટે કરમાય ? અમાગને મારો મુખી બનાવવા માટેને ? મારો માલમ ડોને કહેવો ? અર્થાત્ માગ બનવું એટલે કેવા થવું એ વિચારવું જોઈએ

પહેલા તો સારા કેને કહેવા જ, એ કહો જોખાને કે જોખાના માલિકને ? હું એટલે બહાર દેખાઉં છું તે ? કે હું એટલ અદર બેઠો છું એ ? જોખાનું માગપણ એટલે શરીરે મુદ્રતા હોય, નિરાગિતા હોય, મનમાન્ય મળતું હોય, અને લોક જગત ગાતું હોય ! સમૃદ્ધિમન્માન, ખાનપાનાદિના લોગ અને આરોગ્ય-આ ત્રણની ભૂખ જગતને છે કાળુ કે જગત જોખાને 'હું' અમને છે, તેથી જગતે આ ત્રણમા સાગ પા. માન્યું છે જગત એટલે નિર્ગોદિયા અનતાનત જીવો અને પૃથ્વી-ઝાર્યાં એકેન્દ્રિવી માડી પચેન્દ્રિ મુધીના બધા જ જીવો એમણે આ ત્રણમા કન્ચુ માગપણ ! પણ આ માનપણ તો કયાનું !

ત્યાર આત્માનું મારાપણ નું ? એજ કે જેમા આત્મા રહુ સુતીયલ, વધુ ન્વચ, સ્વાધીન, ઉચ્ચવલ અને સાચો મુખી બને તો આત્માનું સા પાળ એકનું મુખ નહિ, એકલી સ્વાધીનતા નહિ, કે એકલી ઉચ્ચવલતા-સ્વચ્ચતા નહિ, પણ આ બધાનો મગાજો તે સાગપણ 'માટે વધુ સાગ બનવું', એ માટેનો તો આ જન્મ', એમ મનમા થવું હોય તો વિચારે મત્ત શી રીતે બનાવ ? સૌમ્યતા વિનાની દયાને પા ડવાયી ? નમ્રતા વિનાના જ્ઞાની બનવાયી ? ના ધગથ એ જોઈએ કે

એવો ધર્મ કહું કે જે ક્રમસર મારામાં વધુ નારાપણું લાવે જ નહય !
 વધુ સારા એટલે વધુ ક્ષમાશીલ, વધુ સારા એટલે વધુ નમ્રતાવાળા,
 વધુ સારા એટલે વધુ નિસ્પૃહ, વધુ સારા એટલે વધુ પ્રેમ-પ્રેમ-
 દવાળા, વધુ સારા એટલે અવિવેકને મૂકી વિવેકને આદરનારા, વધુ
 સારા એટલે પરમાર્થી અને પરોપકારી યનનારા. ધર્મક્રિયાઓ
 જરૂર કરવાની જાણ, પણ સાથે વિચારવું જોઈએ કે, આ કરીને
 કરવાનું શું ? જેટલી ધર્મક્રિયા કરીએ એમાંથી ઉઠતાં વિચાર કરવો
 જોઈએ કે એમાંથી આત્મામાં સારાપણું કેટલું યનાવ્યું ? દ્રવ્યક્રિયા
 એવી સ્ટીમર નહિ કે આપણે આંખ મીંચી હંકારે જઈએ, અને
 એ સારાપણાનું સ્ટેશન લાવી આપે ! એ માટે તો ભાવની આંખ
 ખુલ્લી જોઈએ. સ્ટીમરની જરૂર તો છે જ, પણ જાતિવાળી સ્ટીમરની
 જરૂર છે. અર્થાત્ દ્રવ્યક્રિયા સાથે, સારા થવાના ભાવ અને સચોટ
 પુરુષાર્થ જોઈએ.

ધર્મકાય-કર્મકાય-તત્ત્વકાય એટલે ? :—જ્યાં સુધી આત્મા પર
 કર્મોનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી મોક્ષ સાથે સંબંધ થઈ શકશે નહિ.
 મોક્ષ એટલે આત્માની સર્વશુદ્ધ અવસ્થા. કર્મોનો સંબંધ એ
 અશુદ્ધ અવસ્થા છે. તેને તોડી મોક્ષના સંબંધને જે જોડી આપે તે યોગ.
 યોગ-સાધનાનો આઠ પ્રકારનો ક્રમ તે યોગની આઠ દષ્ટિ. તેને
 જીવનમાં લાવવા માટે સમ્યક્ શ્રદ્ધાસહિત યોધ જોઈએ. એ યોધ
 કરાવવા માટે શાસ્ત્રકાર શ્રી હરિભદ્રસૂરિભાઈ મહારાજે મહાન શાસ્ત્રોની
 આપણને ભેટ કરી.

અહીં મંગળાચરણમાં પ્રભુને નમસ્કાર કરતાં વિશેષણો કહ્યા.
 પ્રભુના વિશેષણમાંથી જેમ ચાર અતિશયો વિચાર્યા, તેમ
 ત્રણ કાય વિચારવાની છે. તે ધર્મકાય, કર્મકાય, અને તત્ત્વકાય.
 કાય એટલે અવસ્થા પ્રભુના આત્મામાં ક્રમશઃ આ ત્રણ પ્રાપ્ત થયેલી
 છે. એનું સૂચન અહીં મંગળપ્રતોષમાંથી મળી રહે છે.

ત્રણ કાયના અર્થ —કાય એટલે શરીર નહિ, કિંતુ આત્માની અવસ્થા. ધર્મકાય એટલે ચારિત્ર ધર્મ સાધવાની અવસ્થા, કર્મકાય એટલે કર્મની અર્થાત્ તીથકર નામકરના ઉદય વખતની અવસ્થા, અને તત્ત્વકાય એટલે તત્ત્વની અર્થાત્ આત્માના શુદ્ધ અનન્તજ્ઞાન અને અનન્ત સુખમય સ્વરૂપની અવસ્થા તીર્થકર દેવ સસાર ત્યજી ચારિત્ર લે, તે કેવળજ્ઞાન ન પામે ત્યાસુધીની તેમની ચારિત્ર-અવસ્થાએ પહેલી ધર્મકાય ગણાય કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી નિર્વાણ સુધી જે તીર્થકરપણામા જગત પર અનન્ત ઉપકાર કરે, તે ખીજી ધર્મકાય કહેવાય અને સિદ્ધ સુક્ત અવસ્થા તે ત્રીજી તત્ત્વકાય કહેવાય

નાચી વીરતાના ચાર લક્ષણ —જગવાન વીર છે, એમ કહીને ધર્મકાય અવસ્થા સુચવી રાગદ્વેષ અને કર્મની સામે અજીમી એને પગમ્ન કરવામા જે ભાગે પરાક્રમી તે વીર વીરના ચાર અર્થ છે

૧. અનુપમ તપવીર્યથી વિગળે તે વીર

૨ કર્મનું વિદાનજી કરે તે વીર

૩ કેવળલક્ષ્મીના સ્વયં પ્રહણમા—એને વરવામા—પરાક્રમી તે વીર

૪ વિશેષે કરીને કપાય શત્રુને હરે, બહાર કાઢી મૂકે તે વીર

જગતના શત્રુને દબાવવામા, મહાન જીપૂતાણીઓને વરવામા, મહાન રાપત્તિ મેળવવામા જે પરાક્રમી છે, એ તો કહેવાના વીર છે ત્યાં પૂર્વે કહેલી ચાર વસ્તુ ધરનાગ એ સાચા વીર છે, એ મહાવીર છે. કેવળલક્ષ્મી માયકાગલાને નથી વગ્તી. આત્મવીરને એ વર છે. પછી ભલે તે આત્મવીર કાયાથી દુબળા હોય જગતના સર્વ સુખને તુરંજ અને નિ આગળી તેની પરવા છોડી દઈ કર્મના ઉપદ્રવો અને જગતના પ્રદોષનોમા જે અડગ રહ્યા અને પોતાના યોગશત્રુ એવા રાગદ્વેષનો સંપૂર્ણ નાશ કર્યો, તેને કેવળલક્ષ્મી વરે ૩

પ્રશ્ન—સ્વયંવરમાં કોઈ કન્યા સામે આવીને પરણે એમાં પતિની શી વીરતા ?

ઉત્તર—આર્યદેશની સાર્વિક બાળાઓ વીરને વરતી હતી. લલે એ વીરને બીજા અનેક પત્નીઓ હોય. છતાંય એ વીરને વરવામાં જે સુખ, અને જે ગૌરવ એને લાગતું તે માંચકાંગણની એકની એક પત્ની બની માત્ર વિપત્તના ધીકા થવામાં અને સ્વચ્છંદ વર્તવામાં સુખ—ગૌરવ નહોતું લાગતું !

મોહને છૂટ્યા વિના અજ્ઞાન સમુદ્રને ન તરાય :—

કેવળજ્ઞાન મળે છે તે અજ્ઞાન ટાળવાથી મળે છે. પણ અજ્ઞાન, રાગદ્વેષને ટાળ્યા વિના, ખસે એમ નથી. માટે જ નમુત્યુષ્ટીની સ્તુતિમાં પ્રભુને પહેલાં ‘જિષ્ણુ’ કહી પછી ‘તિષ્ણુ’ અને પછી ‘બુદ્ધાણુ’ કહ્યું. ‘જિન’ એટલે દશમા શુષ્કાણુને અંતે રાગદ્વેષને પૂર્ણ છૂટનારા. અને પછી જ, ‘તિષ્ણુ’ એટલે બારમા શુષ્કાણુના અંતે અજ્ઞાનના સાગરને તરનારા બને. એ પછી જ ‘બુદ્ધ’ એટલે તેરમા શુષ્કાણુના પહેલા સમયે કેવળજ્ઞાની બને. જેમ સમુદ્રમાં પહેલો તરવૈયો માણસ મગરમચ્છથી પકડાયેલો હોય; એ પહેલાં મગરમચ્છને છૂટી એનાથી છૂટે, તો પછી સાગર તરી શકે. અને તે પછી જ કાંઠાનો પ્રકાશ પામે, અને સ્વનગરમાં પહોંચી જાય. એમ અહીં રાગદ્વેષથી છૂટે તો જ અજ્ઞાન તરે, પછી જ સર્વજ્ઞ બની સ્વમોક્ષનગરમાં જાય. આનો અર્થ એ છે કે અજ્ઞાન કરતાં રાગ—દ્વેષ જ મોટા વિઘ્ન છે; તેથી પહેલાં પ્રયત્ન રાગદ્વેષને ટાળવાનો કરો. માટે જ્ઞાન નહિ લાવવાનું, આવો અર્થ નથી. કેમકે જ્ઞાન મેળવવાથી રાગદ્વેષની ઓળખાણ થાય, છે અને એ ટાળવાનો ઉપાય જડે છે. પણ લાવવાનું લક્ષ્ય રાગદ્વેષને ટાળવાનું રહેવું જ જોઈએ. ધર્મકાયમાં આ બધી મહેનત ચાલુ છે.

ચારિત્ર એટલે પડિતાઈ નહિ, પણ નિષ્પાપ જીવન —

સગવાન વીર પ્રભુ જેવા થયું હોય તો શું કરવું જોઈએ ? ચારિત્ર પાળવું જોઈએ. સગવાનને જન્મથી જ અવધિજ્ઞાન મહિત ઝળકતો નવાબ્ય હતો, છતાં વીતરાગતા મહિત કેવળજ્ઞાન હોવા માટે ચારિત્ર લીધું, અને દુનિવાર એવા પણ રાગદ્વેષના અનેક પ્રસંગોમા ગગદ્વેષનો નાશ કરવા માટે તનતોડ મહેનત આદરી ચારિત્ર પાળ્યું તો આપણે ? શાસ્ત્રમા પણ ‘કેડ વર્ષનું ચારિત્ર પાળ્યું’ એમ કહેવાય છે ‘કેડ વર્ષ સુધી જ્ઞાન ભણ્યા,’ એમ નથી કહેવાતું. આજે તો એમ મનાય છે કે “અમને કંઈ જ્ઞાન નથી, હવે અમને ભણતા આવડતું નથી, શું ચારિત્ર લઈએ ?” કેમ જાણે ચારિત્ર એટલે વિદ્વત્તા, અર્થાત્ જ્ઞાન વિના ચારિત્ર નહિ ! એવું કહેનાર ચારિત્ર શબ્દનો અર્થ પડિતાઈ, વિદ્વત્તા કરી રહ્યો છે અલ્યા ભાઈ ! નમન કે ચારિત્ર એટલે તો પાપ વિનાનું જીવન. એમા જ્ઞાન હોય એ જરૂર હરિષ્ઠવા યોગ્ય છે પરંતુ જ્ઞાન વિના પણ જાનીની નિશ્ચામા નિષ્પાપ જીવન જીવી શકાય પાપ છોડવા માટે શું પડિતાઈની શક્તિ જોઈએ, કે પાપનો ત્રાસ જોઈએ ? ચારિત્ર એટલે ક્ષમા, નમ્રતા વગેરે આત્મગુણો અને અહિંમાદિ ધર્મો ચારિત્ર એટલે જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર વગેરે પચાચારનું પાલન આમા પડિતાઈ ક્યા આવી ? એ જરાબર છે કે જ્ઞાન એટલે દીવો, એ માર્ગને જતાવે પરંતુ માર્ગ પાળવો એ ચારિત્ર ત્યાં બીજાના દીવેય બીજાની પાછળ માર્ગ ચલાવ. ગાસનની રૂએ ચારિત્ર એટલે મયમ મયમ એટલે પાત્ર મહામત, પાત્ર ઈન્દ્રિયનો નિમજ્જ (પાત્રસમિતિ), ત્રણ ગુપ્તિનું પાલન, અને ચાર કપાયોનો ત્યાગ એમ સત્તર પ્રકારે સાધના એ મયમ કહો જોઈ કે આ મયમ પાળવા કેટલા જ્ઞાનથી ચાલી શકે ? શાસ્ત્ર નથી કહેતું કે ચૌદપૂર્વના જ્ઞાન વિના કેવળજ્ઞાન ન જ મલે ! હા, એવા દાખલા છે કે ચૌદ પૂર્વ તો નહિ પણ અગિયાર અગના

જ્ઞાન વિના માત્ર આ સત્તર પ્રકારના સંયમને, ગુરુને સમર્પિત રહી, પાળનારા માસતુષ વગેરે મુનિઓ મોક્ષે સિધાવ્યા.

શં પુઠ્ઠીક સ્વમી સાથે પાંચ કોડ, દ્રાવિડ-વારિખિલ્લ ને પાંડવો સાથે વીસ કોડમુનિઓ, એમ જે વિપુલ સંખ્યામાં મોક્ષે ગયા, તે બધા શું પંડિત હતા? બધાય શું આચારંગ, ભગવતી, વગેરે અગિયાર અંગના ભણેલા હશે? ના, એ તો માત્ર ચારિત્રના અર્થાત્ મહાવ્રતના જ્ઞાનવાળા હતા. તેથી ચારિત્રનું પાલન કરી, રાગદ્વેષનો સમૂળ નાશ કરનાર બન્યા, અને કેવળજ્ઞાની થઈ મોક્ષે ગયા! અહિંયા મહાવ્રત પાળવા કયું જ્ઞાન જોઈએ? એકેન્દ્રિયથી માંડી પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવોની ઓળખ જોઈએ, અને એ જીવોને મારનારાં જે શસ્ત્રો તેનું જ્ઞાન કરવાનું. એ પહેલાં મહાવ્રત માટે જરૂરી જ્ઞાન છે. વસ્તુના સ્વરૂપથી વિપરીત જરાય ન યોગાય તે સત્યવ્રત. એમ પાંચે મહાવ્રત પાળવા એટલું જ્ઞાન જોઈએ. કાંઈ બહુ ઉંડા તત્ત્વજ્ઞાન જોઈએજ એવું નથી. એમ ઇન્દ્રિયનિગ્રહમાં અને સમિતિમાં પણ ઓછી શક્તિ કે આવડતવાળા અજ્ઞાન માણસ સમજી શકે એવી સીધી સાદી વાત છે. બસ, જ્ઞાની ગુરુની નિશ્રામાં રહી આનું બરાબર પાલન થાય તો મોક્ષ મળે છે પછી ‘ચારિત્ર કેમ નથી લેતા?’ તો કહેવું કે ‘જ્ઞાન નથી ચડતું,’ એ કેવું ઘોર અજ્ઞાન છે!! ફરી યાદ રાખો, ચારિત્ર એટલે પંડિતાઈ નહિ; ચારિત્ર એટલે નિષ્પાપ અહિંસક જીવન.

આત્મ પ્રગતિનો અચૂક માર્ગ રાગદ્વેષને કેટલા જીતતા આવ્યા? :- જીવનમાં એટલું નિશ્ચિત થઈ જાય કે મારે આત્માની પ્રગતિ સાધવી છે, તો સાથે એ જરૂર સમજવું જોઈશે, કે તે પ્રગતિ માત્ર ધર્મક્રિયાનો સરવાળો કરી એમાં સંતોષ માની લેવાથી નહિ થાય, કિંતુ ‘હું સંસારમાં જકડી રાખનારા રાગદ્વેષના કબજામાં કેટલો હોતો, અને ધર્મ કરતાં કરતાં રાગદ્વેષના કબજામાંથી કેટકેટલો છૂટતો આવ્યો,’ તે જોવું જોઈશે. ગયા વર્ષ કરતાં આ વર્ષે, ગયા

મહિના કરતા આ મહિને, ગઈ કાલ કરતા આજે, આત્માને રાગ-
 દ્વેષમાથી વધુને વધુ ડેટલો છોડાવ્યો, એ માપવું જોઈએ, અને વધુ
 છૂટવા અધિક પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ તો જ આત્મા પ્રગતિ સધાય
 ચારિત્ર એ રાગદ્વેષથી છૂટવાના અભ્યાસ મહેલાગંધા અને
 મચોટપણે કરવાની શાળા છે. આ માટે મન વચન ને કાયાની ત્રણ
 ગુણિતને એવી વ્યવસ્થિત કરે કે હિંસા વગેરે અનિષ્ટ તત્ત્વો મન-
 વચન કે કાયા દોષમાં પેસી શકે નહિ માથે પચાચાર એ મન-
 વચન ને કાયામાં રચ્યા કરે, એવું કરવું જોઈએ એ થાય એટલે
 બિચારી ઇન્દ્રિયો તુ ઠરી શકે? મન, વચન, કાયામાંથી હિંસા જુઠ
 વગેરે પાપ પાપ નીકળી ગયા, અને મન વચન કાયામાં પચાચાર
 છનાઈ ગયા, તો ઇન્દ્રિયો અને કપાય મરવા પડે !

વિવેકી આત્મા સાવધાન હોય એ એ મમજે છે કે ઇન્દ્રિયોની
 પરાધીનતા એવામાં અને કષાયોમાં નિર્ભય રહેવામાં આત્મા
 માથી પ્રગતિ કરી શકતો નથી, ઇન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવા માટે
 જીવે અનતકાળ મજુરી અને પાપ કર્યા, અને અનત વિષયો અને
 આધ્યા, છતાં એ હજુ પોતાના ઉધરાણા બધ કરતી નથી ! ! !
 આ તે એની કેવી ઝગમી ભૂખ ! ! પણ જો મોહના મહાન વિજેતા
 જિનનો હું હવે ભક્ત બન્યો, તો મારે પણ નક્કી કરવું જોઈએ
 કે હવે અનાદિની અવળી રમત ચાલુ ન રખાય આવું નિચારી
 મોહાધ ઇન્દ્રિયો અને મનને સાફ કહી દેવું કે 'હવે તમારા
 ઉધરાણા ભરવા હું, તૈયાર નથી !' અને તે પ્રમાણે એની ઘણી
 ઉધરાણી જતી કરવી આને બદલે જો મોહનું, ઇન્દ્રિયોનું અને
 કપાયી મનનું ઉધરાણું મતોપવા જીવ હરેક પળે તૈયાર હોય, તો
 પડી વિષયના વિગગ ક્યા, ટકે? તે જો નહિ, તો રાગદ્વેષને જોવા
 ધકકો ક્યા લાગે? ગગદ્વેષને જોવા ધકકો જો ન લગાવે, તો
 ધર્મની મજબુત સાધના ક્યા રેઢી પડી છે? જો મન કંઈપત

મહાન ધર્મ સેવ્યાનો દાવો રાખીએ, અને રાગદ્વેષને લેસ્ટાર ધકકો ન લાગતો હોય, તો જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાં આપણને સુંદર પ્રમાણપત્ર નથી મળવાનું એ નક્કી વાત છે. જ્ઞાનીના પ્રમાણપત્ર ઉપર આત્માની પ્રગતિ નિર્ણીત થાય છે. રાગદ્વેષને લેરણંધ ધકકો લગાવવા માટે વિષયો પર વેરાગ્ય કેળવી, આંતરું ખળનો. ઇન્દ્રિયોને કબજે કરી, બાહ્ય વિષયોમાં મૂઢ જેવા બનવું ઘટે. મૂઢ એટલે ગતાગમ વિનાનો. એટલે કે ત્રીવટ, ચોક્કસાઈ અને ચતુરતા વિષયોની ન રાખતાં આત્માની રાખવી. વિષયોની કેળવણીમાં અને ક્ષિંમત-આંકણીમાં જેની ઇન્દ્રિયો અને મન મૂઢ, એટલે કાર્ય કરનાર નહિ, તે જ સાચો પડિત યુગ્ય; તે જ નકકર ધર્માત્મા કહેવાય.

તીર્થંકરપણું શી રીતે મળે ? :—કર્મકાયને પ્રાપ્ત કરાવનાર નામકર્મ પંચપરમેષ્ઠીના અને પ્રવચનના વાત્સલ્યથી ઉપાર્જેલું હોય છે. એ વાત્સલ્ય વિશિષ્ટ ચોખ્ખતાવાળું હોય છે. એમાંથી “સારાય જગતના જીવોને અનંતસુખ પમાડનારા મોદ્ય માર્ગના મુસાફર હું ક્યારે બનાવું ?” એવો અપૂર્વ પ્રેમભાવ પ્રગટે છે. કેટલો ઉચો આ પ્રેમ ! કે જેના પાત્ર તરીકે કોઈ જીવ બાકી ન રહે ! સર્વ જીવ આ પ્રેમના, અને આ દયાના પાત્ર ! અલવ્ય કે દુર્લભ પણ બાદ નહિ ! દુસ્મન પણ આ દયા અને પ્રેમમાંથી બાકી નથી. એ તો જુએ છે કે ‘કર્મપિશાચ અતિ કૂર રીતે જગતના જીવોને સંસાર ચક્ષીમાં પીસી રહ્યો છે. એવો ક્યારે ધન્ય દિવસ આવે કે હું સર્વને એ કર્મના પંતમાંથી છોડાવું !’ આવો વિશ્વપ્રેમ ને વિશ્વદયા તીર્થંકર નામકર્મ કમાવી આપે. ત્યારે, એવો કુટુંબનો પ્રેમ અને દયા ગણધર પદવી આપે છે; અને તેવો એકલા પોતાના આત્મા પરનો પ્રેમ પોતાની મુક્તિ આપે છે. એવો આત્મપ્રેમ ઉપરના બેમાં છે, એ ભૂલતા નહિ. બીજાની દયા બાતી વખતે મોહપરવશ એવી પોતાની જાતનીય મહાદયાપાત્ર સ્થિતિ વિસરવાની નથી.

એથી જ પહેલું એ વિચારવાનું કે કર્મના યોગે અનંતકાળથી
હુ ખી-મહાદુ ખી એવા મારા આત્માને ક્યારે એ હુ ખમાથી અને
કર્મમાથી છોડાવું ! એ ડાકાવવા માટે કષ્ટ વેઠીને પણ જિનાજ્ઞાના
પાલનને જ માફ છવન ક્યારે જનાવું ? વ્યાન રાખજો કે અનતા
કર્મને મારવા માટે અને અનતા સુખને મેળવવા માટે જિનાજ્ઞા-
પાલનના અર્થાત્ ચારિત્ર અને નપના કષ્ટ-તકલીફ ડાકાવવા જોઈશે !
એમ જેરનું ઔપધ જેર, તેમ અહીં હુ ખનું ઔપધ હુ ખ ! અર્થાત્
કષ્ટમય ચારિત્ર-તપ એ કર્મના કષ્ટ કાઢે જ ગલમા લાગેલા દાવાનજની
આંખે ખીજે દાવાનજ ખડો થાય તો જાનને એક ખીજાને શાત પાડે
છે પણ લાગેલા કાટાને કાઢવા તેનાથી પણ વધુ અણીકાર એય
જોઈએ છે એવું જ સસાગ્ના ચર્વ કષ્ટ ટાળવા માટે તપ-અયમના
ચુદ્ધ સ્વીકારવા જોઈએ જેર જેરને મારે, કાટો કાટાને કાઢે, અગ્નિ
અગ્નિને જુઝાવે, એમ કષ્ટ કષ્ટને દૂર કરે છે એટલે ? કાઉચ્ચગ્ગ
કર્યો, અને પગ દુખ્યા, છતાં કાઉચ્ચગ્ગ જો જરાજગ પુરો કર્યો
અને મનની સ્થિરતાથી કર્યો, તો માનવું કે કાઉચ્ચગ્ગ સિદ્ધ
થયો ! એ કષ્ટથી અનેક કર્મકષ્ટ દૂર થયા ! ઉપવાસ કર્યો, બૂખ
લાગી, અને એ બૂખને સારી રીતે સહી, તો માનવું કે ઉપવાસ
સિદ્ધ થયો ! માટે જ, જો કોઈ કષ્ટ જરાય ન ઉપાડવું હોય, તો
શો વિશ્વાસ કે ભવિષ્યમા કષ્ટ વખતે ધર્મ પકડી રખાશે ?

કષ્ટ વેઠવાની, ભોગ આપવાની તૈયારી હોય તો ધર્મ સિદ્ધ
થાય — પણ આ તો તે કડી ગકે કે જેને તકલીફવાળો ધર્મ
જોઈતો હોય, જેને ધર્મને કષ્ટ વેઠીને અને ભોગ આપીને મેવવો
હોય. આટલી ગર્જ ન હોવાને લઈને શક્ય એવા ઘણા ધર્મના
અંગો કષ્ટની ખીકથી માધવા રહી જાય, એમા ગી નવાઈ !
એટલે જ એવા જિનગરજુને પૂછો કે, “ કેમ, આ ધર્મ નથી મેવતા ? ”

તો કહેશે કે “આમાં તકલીફ ઘણી, બીજી અગવડો બહુ, કષ્ટમય લાગે છે !...” આમ કાયરતા આગળ ધરે ! એનો અર્થ એ થયો કે ધર્મ તો સુખ-સગવડવાળો અમારાથી બની શકે ! ત્યારે એવાને પૂછવું પડે છે કે “શું ત્યારે સંસાર તમે અગવડવાળો નભાવી નહિ લેતા હો ? અગવડવાળા ધર્મમાંથી જેમ ખસવાનું, તેમ અગવડવાળા સંસારમાંથી કેમ ખસવાનું નહિ ? કહોને કે, ના ભાઈ, ના, આવા સંસારમાં બહુ અગવડ અને ઘણાં કષ્ટ ! આપણને કંઈ આ દાવે નહિ, એટલે આપણે તો સંસાર મૂકી દેવાનાં !” એવું કેમ નથી કહેતા ? કર્મકાર્યનું પુણ્ય ઉપાજનાર જિનેશ્વરદેવો તો સમસ્ત જીવોની પ્રેમભરી દયા ખાય છે. ત્યારે આપણે આપણા આત્માની, કુટુંબ, સ્નેહી, કે મિત્રની પણ પૂરી દયા ખાતા નથી. કારણ ? આત્માનું સરાસર અજ્ઞાન ! પરલોકની ઉપેક્ષા ! વિષય સુખોની કારમી ભૂખ ! એની ભૂખ ચિંતા અને એ બધાની આંખાદીના ચતન ! એટલે આત્માની એપરવાઈ અને બરણાદી હોય તે સહજ છે. દેવી તમારી હોંશિયારી ! કેવો તમારો પ્રભુ પ્રેમ અને શ્રદ્ધા !!!

પરમ ઉપકારી શાસ્ત્રકાર મહર્ષિ ‘યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય’ નામના મહાન શાસ્ત્રની શરૂઆત કરતાં મંગલરૂપ જે પરમાત્માને નમસ્કાર કરે છે, એ પરમાત્માના અમુક વિશેષણો બતાવી, એથી પરમાત્માના અતિશયો સૂચવે છે. એવી જ રીતે પરમાત્મામાં રહેલી ધર્મકાય, કર્મકાય અને તત્ત્વકાય, —આ ત્રણ અવસ્થાનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

‘ધર્મકાય’ની વસ્તુથી અંધ્યાત્મદર્શન તમારો:—કાય એટલે અવસ્થા. ધર્મકાય એટલે ધર્મને સાધવાની અવસ્થા. ધર્મ તે સર્વ-વિરતિને એટલે કે સાધુધર્મને સાધવાની અવસ્થા. તીર્થંકર પરમાત્મા જન્મથી વિરાગી, અને ઈન્દ્રોનેય પૂજ્ય તથા સેવ્ય હોવા છતાં, સંસાર છોડીને અણુગાર (સાધુ) ન બને ત્યાં સુધી એમનીય એ અવસ્થા ધર્મકાય અવસ્થા નહિ. કારણ ? ધર્મ એ દેવળ મનની

વન્તુ નથી લેવી, પણ મનમા પ્રતિજ્ઞા માથેનો, ડાયાથી મર્વત્યાગનો
 જે અમલ, તેને ધર્મ તરીકે લેવો જે તેય ચાવજીવની એટલે કે
 મનના પર્યાતની પ્રતિજ્ઞા માથે આન્ત્રધર્મ એટલે હવે ત્યામુધીનો
પ્રતિજ્ઞાપૂર્વકનો નસાત્યાગ એમા ઝીણામા ઝીણા, અર્થાત્ અતિ
 અલ્પ પણ ડિંચા, મલુન, પગિચહાદિ પાપોનો ત્યાગ હોય છે, પછી
 ધન, કુટુંબ અને નૈલપવિલાસમા માલવાના તો શુ, પણ માથે
 રહેનાનાંય વાતજ ક્યા? આ ન મનજનાસ આજના અધ્યાત્મ
 દબીઓ વી કેળા ઉડવતા જતા, માત્ર મુદ્દ જાતા-ફટા બનનાના
 દબ ઉપર ધર્મ સારનાનુ માને જે! આશિર અને તપ વનાની
 અધ્યાત્મ ભારના ધૂળના ધન લેવી જ, ટકે નહિ

અધ્યાત્મ ભાનુ સાયન્મ —એ કહે છે કે “ક્રિયાઓ અને
 બાહ્ય ત્યાગ તો આ હોને અનતી વાજ ક્યા, પરંતુ એથી ક્યાણુ
 ક્યા થયુ છે? થયુ હોત તો બાજ મુધીમા ક્યાણુ થઈ ન જતત?
 આજે કહે છે કે ‘અનતી વાજ દ્રવ્ય ક્રિયાઓ કરી હતા કઈ વળ્યું
 નથી,’ તો અભ્યાન પણ એવી મનુડી કરાથી શુ ક્યાણુ થવાનુ
 હતું? કાઈજ નહિ, કેમ કે એ બધી જડ ક્રિયાઓ છે અને બાહ્ય
 ત્યાગ એ જડ ધર્મ છે જડની ક્રિયા અને જડના ધર્મથી આત્માનુ
 ક્યાણુ થાય, એમ માનવુ એ પણ મિથ્યાત્વ છે, આત્માનુ ક્યાણુ
 તો આત્માની ક્રિયાથી અને આત્માના ધર્મથી થાય એક દ્રવ્યની
 વિગેગતાની જે બીજા દ્રવ્ય પર અસર થતી હોય, તો તો શ્રી મહાવીર
 પગામ્મના પોતાના આત્મધર્મથી આખા જગતનુ ક્યાણુ થઈ
 જયુ એઈનું ફળ એમની તો આખાય જગત પર દયા હતી ત્યારે
 તમે કોંગે છે ‘પણ જગતની ચોબ્યતા નેઈએ ને?’ એનો અર્થજ
 એ છે કે જગત તરે એ પોતાની ચોબ્યતા પર, પોતાના પુર્યાર્થ
 ઉપર, પોતાના આત્મધર્મ ઉપર એમા જેમ બીજાના આ મા કાંણુ
 નહિ, તેમ જડ દેહની ક્રિયાઓ કે બાહ્ય ત્યાગનો ધર્મ પણ કારણ
 નહિ. એની કાંઈ અસર આત્મા પર નહિ એ તો આમા પોને

અંદરથી રાગદ્વેષાદિ ઘટાડે, સ્વપર્યાયિ મુધારે, અને બાહ્ય વસ્તુને માત્ર શુદ્ધ જ્ઞાતા અને દ્રષ્ટા બને, તો કલ્યાણ સાધી શકે." આ અધ્યાત્મદંડીની માન્યતા છે.

બનાવટી આત્મધર્મવાદીની પરીક્રા:- હવે આપણે એને કેટલાક પ્રશ્ન પૂછીએ.

(૧) બાહ્યક્રિયા જરૂરી નથી તો શું તીર્થંકર પરમાત્મા ગૃહ-વાસમાં વિરકત નહોતા? શું જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા નહોતા જો હતા, તો ત્યાં એમની ધર્મકાય અવસ્થા કેમ નહિ? એથી જ દેવજ્ઞાન કેમ નહિ? એમને ગૃહત્યાગ કરવાની શી જરૂર? જો કહો, કે એ બાહ્ય સંસારના ત્યાગ પછી આવે. તો એ સૂચવે છે કે બાહ્ય ત્યાગની આત્મા પર અસર તો થઈ.

(૨) વળી સમયસાર, પ્રવચનસાર વગેરે ગ્રંથોનું કાનેથી સાંભળવું એ ક્રિયા જડ કાનની કે ચેતનની? એની અસર શું આત્મા પર ન થાય? એ શ્રવણથી આત્મપર્યાયને શુદ્ધ કરવાનું, અને એ માટે મિશ્ર્યાત્વ અને રાગાદિલાવ છોડવાનો આંતર પુરુષાર્થ પ્રગટ કરવાનું સરળ બને કે નહિ? એ શ્રવણથી આત્માને સ્વનું શુદ્ધ લાન થાય કે નહિ? વસ્તુસ્વરૂપ સમન્વય કે નહિ? જો ના, તો તમે તમારા શ્રેતામાંથી પ્રશ્નો કરનાર કોઈ નવાને એમ કેમ કહો છો કે 'એમ પ્રશ્નોથી નહિ સમન્વય, અહીં સ્થિરતાથી રહી પ્રવચનો સાંભળો, પછી આપોઆપ સમન્વયશે.' આ કહેવાનો અર્થ જ એ છે કે સમયસાર-પ્રવચનસાર કાને સાંભળવાથી આત્મામાં સમજ આવે. આ સમજવાનું એ તો આત્મધર્મ છે. પણ પ્રવચનોના શ્રવણરૂપી બાહ્ય ક્રિયાથી એ નીપજવાનું તમે કહો છો. એનું જ નામ એક દ્રવ્ય પર બીજા દ્રવ્યની અસર.

(૩) ત્યારે એ કહો, કે જો અંતરાત્મામાં સર્વત્યાગના પરિણામ ઘરમાં બેઠાય થઈ શકે, તો પછી ઘર છોડી દિગંબર થવાની શી જરૂર છે?

(૪) વળી એ કહો કે મમારમા આત્માનુ જે મનુષ્યપણુ વગેરે થાય છે, કોધીપણુ વગેરે થાય છે, એ એ આત્માનો ઔદયિકભાવ ખરો કે નહિ? જો ખરો તો એ પરદ્રવ્ય જે કર્મ, તેની જ અમરથી ને? જો કહો કે એ આત્માનો ઔદયિકભાવ નહિ, તો આત્માને મસાગ શાથી એ કહો આત્મ-દ્રવ્યને દેહની આકૃતિ કેમ? કહેવું જ પડશે કે કર્મના લીધે કર્મ એ પર દ્રવ્ય છે આ બધી વિચારણા સૂચવે છે કે પર દ્રવ્યની અસર વિનાનો કહેવાતો આત્મધર્મ ણનાવટી છે બાહ્યક્રિયાઓ નકામી ગઈ તે વાત સાચી, પણ તે તો આતરભાવની સહાય ન હોવાના કારણે નકામી ગઈ બાકી તો જ્યારે મોક્ષ થશે ત્યારે બાહ્યક્રિયા અને આતરક્રિયા બેના મુમેળથી જ થશે બીડની જમીન પર વરસાદ નકામો ગયો. એનો અર્થ એ નથી કે વરસાદ નકામો છે એને રસાળ જમીનની સહાય નોંધ્યો, તો પાક થાય એવું અહીં જ્ઞાન અને ક્રિયાથી કલ્યાણ થાય

કર્મકાયમા લોકોત્તર ઉપકારઃ અવસ્થા — ‘કર્મકાય’ મા

કર્મ એટલે તીર્થંત્ર નામકર્મ, એના ઉદયની અવસ્થા તે કર્મકાય. એમા મમવસરણમા બિરાજી તીર્થ-આપના જેવો લોકોત્તર ઉપકાર શ્રી તીર્થંકર દેવો કરે છે જગતમા ઉઘામા ઉઘી કોટિનો ઉપકાર કરવાની અવસ્થા કર્મકાયની છે પણ તે ધર્મકાયને-ધર્મ પુરુષાર્થ કરવાની અવસ્થાને-સર્જણ કર્યા પછી જ કર્મકાય પ્રગટે જ્યાં સુધી તીર્થંતર પરમાત્મા ધર્મકાય અવસ્થામા હોય ત્યાં સુધી તેઓ સાધક છે કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી જિનનામ કર્મનો ઉદય થાય પછી એ મમવસરણ પર બિરાજી ધર્મતીર્થને પ્રવતવિ મમવનરણુ એટલે દેવોએ રચેલા ચાલી, સુવર્ણ અને રત્નના ઉપરાપર ત્રણ ગઢ પ્રભુ પછી તો પૃથ્વી પર વિચરે, અને સ્થાપેલા ધર્મતીર્થની ખૂબ પુષ્ટિ અને વૃદ્ધિ કરે છે જગત પર વિચરીને સંસારને કાઢે

એટલે કે ચરમાવર્ત કાળમાં આવેલા ભવ્ય જીવોને ધર્મ-દેશનાનું આલેખન આપી વીતરાગ અવસ્થામાં અગર તેની નજીક લાવવાનો ભવ્ય ઉપકાર કરે છે. એ રાગદ્વેષ અને કર્મનો સંહાર કરવાની ચાવીઓ બતાવે; એ સંહારના સંગ્રામમાં શૂરવીર બનાવે; જેના પરિણામે જીવો સફલ મોહ અને સફલ કર્મનો ક્ષય કરી તત્ત્વકાય અવસ્થા પામી સિદ્ધશિલા પર શાશ્વત વાસ કરે.

જગત-દિવાકર પ્રગટ થાય એટલે અંધકારમય થઈ જાયેલા જીવોના હૃદયનાં અંધારાં ઉલ્લેચાઈ જાય ! કર્મકાયને ધારણ કરનાર તીર્થંકર પરમાત્મા એવા સૂર્ય સમાન છે કે એ કેઈ અંધકારમય હૃદયો પ્રકાશમય કરી નાખે. જગતમાં એવા ઉપકારીની તોલે કોણ આવી શકે એમ છે ? કોઈ જ નહિ.

પ્ર. જીવનમાં ધર્મ શા માટે જોઈએ ? તથા ધર્મ કેવી રીતે ને ક્યાંસુધી આરાધવો ?

ઉ. કહેવાય કે મોહ-અજ્ઞાનના નાશ માટે ધર્મ છે. એ નાશ થતો જાય તેવી રીતે ધર્મ સેવવાનો; અને તે મોહ-અજ્ઞાન સંપૂર્ણ નાશ પામે તથા કૈવલ્ય-પ્રકાશ મળે ત્યાં સુધી આરાધવાનો.

પ્રકાશ જાતમાં પ્રગટ કરવાની ઉઘમ-અવસ્થા તે ધર્મકાય, અને જીવનમાં પ્રગટ કરવાની સ્થિતિ તે કર્મકાય. પછી કર્મકાયને પૂર્ણ કરીને સર્વશુદ્ધ સિદ્ધ થયા એટલે તત્ત્વકાય.

તત્ત્વકાય અવસ્થા એટલે ? જન્મ, જરા અને મૃત્યુથી પર અવસ્થા ! શરીરધારી, ઇન્દ્રિયાળી, રૂપવાળી, શાતાવાળી, યશવાળી, જડના સંસર્ગવાળી, ઈત્યાદિપણાથી પર અવસ્થા તે તત્ત્વકાય. આત્માનું તત્ત્વ શું ? શું રાગીપણું, દ્રેષીપણું, ને કામીપણું ? ના, આનાથી પર અવસ્થા ! ત્યારે તમને વિચાર આવે છે કે મારા આત્માનું સ્વરૂપ શું ? તત્ત્વ શું ? પરના મિશ્રણ વિનાનું પૂર્ણ અરૂપી, શુદ્ધ અને

જ્ઞાણાધિક પ્રગટ અનત જ્ઞાન સુખાદિમય અવસ્થા તે આત્માનું
સ્વરૂપ તેજ પ્રગટ થાય તે આત્માનું તત્ત્વ એ લઘ્ય સ્વરૂપનો જ્ઞાલ
આવે તો આને જે મુક્તિમ પ્રવૃત્તિ પણ જીવ ભારે શેખી રાખતા
શીખ્યો છે, તેના પણ હસવું આવે । પત્રી ઢેલેલો હું નાદાન અને
પાગલ છું, એમ વિચારી ખોટી જ જાણમા પડવાનું મન ન થાય
વધારે પડતી મારી પણ દેખાતી જડની વાતો તે ન કરે
કારણ કે જડની વાતો આત્મતત્ત્વને આખું કુનારી છે, આવરી
લેનારી છે

તત્ત્વ પર મૌલિક વિચારણા — જગલો જ્ઞાને જડેલો હોય,
પણ તે આત્માનું તત્ત્વ નથી । દુનિયામા વેલવી મુખો મળતા હોય,
પણ તે આત્મતત્ત્વમા નહિ । અરે, તુ-જે તાગ માને છે, એ તારું
તારી માલિકીનું ? તારું જે એ છે, તો તારી ચીજ ખાતર તારે
રોવું પડે ? ચિતા કરવી પડે ? તારે વેઠ કંઘી પડે ? અને એ બધું
કરવા છતાં તારે અકાળે વિયોગનો અકસ્માત થઈ જાય ખરો ? તારે
મૃત્યુ જોવું પડે ? “હું આ બધું એક દિ’ ખલાસ ? મારું નહિ ?
જગલો ઉભો છે, ડોકરા, કુટુંબ, તિલેગી અકબધ હોય છે, પરંતુ એ
બધું જ છતાં હું જ હોયો નહિ ? બધાંને હું માગ માન્યા કરું, ને
હું જ અતે અહિં નહિ ? કોઈ ચીજ મારી બની શકે એમ નથી ?
આનો કોઈ આધાત કેમ નહિ ? દુન્યવી ચીજ મારી મારી કહેતા
મારી થઈ શકે એમ નથી, અને મારી ન માનું તેથી કાંઈ ખગળ
થઈ જનાર નથી તો માન આત્માના તત્ત્વને છોડી આ જડના
તત્ત્વમા હું ક્યા એકમેક થઈ જયો ।” શું આટલી વિચારણા કરવા
જ્ઞાન નથી ? બુદ્ધિ નથી ? છે, બધું છે, પણ વિચારણા કંઘી નથી
જડને જડણુ જે આત્મા અતે કાળો થાય —
શું આજનું જગત નથી બતાવતું કે તમે છિંછો ઘણું ને ફળે આપું ?

આશા જેમ અપરંપાર તેમ નિરાશા અપરંપાર? એ ખબર છે, કે તમે જેમ જડને ઉજાળું કરવા મથો તેમ તમારો આત્મા કાળો થતો જાય, ને જડ એમનું એમ રહે? આવું છતાં ય જગત જીવને કેમ આકર્ષી રહ્યું છે? કારણ કે પોતાની તત્ત્વકાય અવસ્થાની કેવી મજા છે, તેનું ભાન નથી! તત્ત્વકાય અવસ્થા એટલે? અનંત સુખમાં ને અનંત જ્ઞાનમાં અનંતાઅનંત કાળ સુધી મહાલવાનું! રોગ, શોક કે દારિદ્ર નહિ! કામ નહિ, અને ક્રોધ નહિ! શરીર જ નહિ, તો જન્મ-મૃત્યુ વચ્ચેની કોઈ ખીડા નહિ! આટલી બધી આત્માની સ્વસ્થ અવસ્થા!! કેવી શ્રેષ્ઠ અને મુંદર કલ્યાણમય તત્ત્વકાય અવસ્થા!

તત્ત્વકાય કેમ પ્રગટ :—તીર્થંકર પરમાત્મા પણ એ ક્યારે પામે? સઘળા કર્મેણિ સંસર્ગ છોડે ત્યારે! સઘળા કર્મેણિ સંસર્ગ છૂટે ક્યારે? સર્વ કર્મ તોડવાની યોગ્ય સાધના થાય ત્યારે! કર્મને તોડવા યોગ્ય સાધના કઈ? પરમાત્માના પંથની કે પાપના-પ્રમાદના પંથની? જડના ગુણોની ખીલવણીની કે ચેતનના ગુણોની? હિંસાદિ અઠાર પાપસ્થાનકની કે અહિંસાદિ ધર્મસ્થાનકની? કર્મ તોડવાની સાધનામાં શું આવે? જગતમાં ફેફડ લાલ થઈને ફરવાનું આવે કે જગતથી ફારગતિ લેવાનું આવે? આજની ખૂબી કેવી છે. બધે ફારગતિ છે, માત્ર અહિં નહિ!

સંસાર ચોર દુઃખ દે છે. ભયંકર અપમાન કરે છે છતાં ફારગતિ નહિ! —મગો ભાઈ દુઃખ દે છે, તો ચાલ ફારગતિ! માળાપ નથી ગમતા, ચાલો ફારગતિ! સગી બાયડી જરા દુઃખ દે છે, ચાલ ફારગતિ! પણ આ સંસાર ચોર દુઃખ દે છે, છતાં? ફારગતિ નહિ!! તમને સ્વમાન નથી? અનંત અનંતવાર, સંસાર તમને અગવડમાં મૂકે, ત્રાસ આપે, છતાં સ્વમાન નથી! શું એમ ન થાય કે સંસાર સાથે ચાલ ફારગતિ કરું અને ધર્મ અગવડ વેઠીનેય કરું?

૧મું કેવો જોગ્યો ? તકલીફ કે અગવડવાળો, કે અગવડ વિનાનો ? — સમારમા ગમે તેટલી તકલીફ કે અગવડ હોય તો શુ ઝહેશો ખગ, કે અસાર નહિ પાલવે, મૂઠી દઉં ? જગ ઉડા ઉતરી જુઓ તો ખબર પડે કે ‘મંમા’ અને આત્માની ભાગીદારીમા બધી મુડી આત્માની સાફ થઈ જાય છે, ને છતાં નફો દેખાવની વાત નહિ, ને નુકશાનનો પાગ નહિ ।’ મારે કહો હવે આવા ધોન સમારથી ફારગતિ ક્યાં લેવી છે ? પણ તમે કહેવાના કે ‘માહેજ, ઘરમા બેઝીને ધર્મ થાય એવો હોય તો બતાવો-સંસારથી લુચ્છો ભાગીદાર ભલે સાથે રહે, અને ભગવાન ને એવો કોઈ મહેલો ધર્મ બતાવતા હોય, તો અમે ધર્મ કરીએ,’ એમને ?

પ્ર - ત્યાં શુ નસારમા ગ્હીને ધર્મ ન થાય ?

ઉ - થાય, પણ લુચ્છાની લુચ્છાઈ જાલીને, બદમામની બદમામી બગબગ ખ્યાલમા ગળીને, પછી તેના પ્રત્યે તે તે ગીતનો વ્યવહાર રાખીને ધર્મ થઈ શકે મોટા શાહુકાર નાથેનો વ્યવહાર કેવો ખાય છે ? ભય અને શકા ગળ્યા સિવાય, ચીટ્ટી વગર, હંતરો રોકડા આપી શકીએ તેવો એના પર એવો વિશ્વાસ કે એ જામે કરનાનો જ પણ ને બદમાસ માથે કદાચ વ્યવહાર કરવો પડે, તો ખાનુ પડવી, સામે મોનુ નાખી, પછી નાણા અપાય છે કેમકે ભય છે કે, નહિતર લુચ્છો ફગી બેમે છે તો ? સમાજની સાથે ભય ખગે ? પ્રેકરો આવે ને કહે “દમ ઉપિયા, પિતાજી ! આપો મિનેમા જોવા,” તો શુ કહે ? “લડ જા બેગ !” દિકરાની સાલગિરિમા મની મિનેમાની ટ્રિકિટ મલે ! અવસરે વીઝ પચીમનો ખર્ગ કરીને દમને જનમ આપવાનું મલે ! ત્યાં શુ ન મલે ? પાચ ઉપિયાની પગ મા માની આગી ન મલે ! પાચ માધર્મિની ભક્તિ ન મલે ! કેમ આમ ? મંમાગમા ભય નથી, શકા નથી, મારે નિશ્ચંકોય છૂટો રાય. લુચ્છા સમાર સાથે વિશ્વામનો વ્યવહાર જેને હોય, તે.

ધર્મ કરે ખરો પણ માયકાંગલો, અને કરીને ! શક્તિ કરતાં
ઓછામાં ઓછો ! આવાને માનવ-જન્મ શું સફલ ?

પ્રગતિમાં વિઘ્ન કોણ ? ધર્મમાં ભય :—આંખ મીંચીને

વ્યવહાર ક્યાં ? ને આંખ તીણી કરીને વ્યવહાર ક્યાં ? સંસાર સાથે
કે ધર્મ સાથે ? સંસાર સાથે ભય તો નહિ, પણ સુખના વિશ્વાસ !
સંસારના વ્યવહાર ઉલ્લાસથી બને ! ભોગ આપીને બને ! અને
અહિંયા ધર્મ સાથે ? ભય ! અવિશ્વાસ ! એટલે અદ્વિસાસ ! કે પ્રતિજ્ઞા
સાથે પણ એટલો ઉમળકો કે ઉલ્લાસ નહિ, નિયમિતતા નહિ !!
એમાંય બને ત્યાં સુધી પ્રતિજ્ઞાથી, બાધાનિયમથી આધા ને આધા
રહેવાનું, પાછું એ થોડું કરવાનું, તેય વેઠીયાની જેમ, પરાયાની જેમ;
જોખી જોખીને !! ઓછું થયું તો શોક નહિ પણ કાળ્યા માને !!
કેવી કરુણ આત્મદશા !

જગ્યાના સંસાર, ઊઘ્યાના ધર્મ !!—બાર વાગે વેપારી

કળાલો કરવા આવવાનો હોય, અને એ કળાલાના સોદામાં સેંકડો
રૂપિયાનો તકાકો પડે એમ હોય, ભારે નફો થાય એમ હોય, તો
અગીયાર વાગેથી કેવા તૈયાર અને સ્વસ્થ થઈ બેસો ? ફજુલ વાતોથી
ઘરના માણસ પજવે તો કહી દોને ? કે “ચૂપ કરો !” કેમ વાડ ?
પૈસાની વાત આગળ બધું ફજુલ લાગે છે. એથી રખે પજવણી કરે ને જો
મગજ બગડી જાય, તો કળાલો બગડે ! આ કેવી અને કેટલી તક-
દારી ! પણ ધર્મના કળાલા હોય ત્યાં શાંત ચિત્તે વિચારેય કરવાનો નહિ,
ને અમલેય નહિ ! તેમ સ્વસ્થતાયે નહિ ! પણ ખૂબ અશાંતતા
અને ઉતાવળ હોય ! પછી નવકારવાળી હાથમાં ઠેઠ રાતે લેવાની.
તે ઉતાવળે ગણી કાઢવાની ! એટલે એક નવકારવાળીમાં આખા
દિવસની પાછળ કેટલી અસ્વસ્થતા અને કેટલાં ઝોકાં ? શાક્યા એટલે
સુવાની વાત ! કહોને કે જગ્યાના સંસાર અને ઊઘ્યાના ધર્મ !
વિચાર તો કરો કે જગ્યાના ધર્મ જોઈએ કે સંસાર ? ઊઘ્યાના

મંસાર જોઈએ કે ધર્મ ? જો જાણ્યાના ધર્મ જોઈએ, તો ટપોટપ ધર્મમાધના થવા માટે એમ થાય કે, ઉઘવાનુ આવે તે પહેલાં જાને તેટલો ધર્મ કમાઈ લઉં જાગ્રતિમા જરાજગ્ર ધ્યાન રાખીને ધર્મ માંગ કરી લઉં 'જિઘ્યાનો સસાર' એટલે જાહુ મગજ પડેાવ્યા વિના જાહુ ગસ લીધા વિના, મમારી કામ પતાવવાના ગતના સુવાના અગમકે મથારા પોરસિનુ ધ્યાન, જીવનમા ઉત્તમ વિચારણાઓ, અને મહાપુરુષોના ચરિત્રોનુ સ્મરણ કરવાનુ તે જિઘમા પણ સમાર ન ચાલે એ માટે પ્રેર છે વિચારણામા એ વિચારવાનુ છે કે આ કેવો મમાર ! આત્મા કયા સ્વરૂપવાળો, ને કેવી પુરૂગલની ગદ્દા મજરી માટે ચાલી રહી છે ! પાચે ઇન્દ્રિયો આત્મધનને કેવી લૂટી રહી છે ! અરે ! આવા સસાર સાથે મે ભાગીદારી ગળી ! મને એ આખો ને આખો લૂટી રહ્યો છે છતાં તેનાથી છુટાછેડા લેવાની વાત હજી નથી આવડતી ? હુ કેવો મહોજડિમા, મેહાન, સત્ય મહાદાન, મહાદુમા, મહાસત્ય ઇત્યાદિ મહાશુભોનો હિમાયતી, અધિકારી અને ચાંદડ ! ત્યારે મસોરની જ જાગ અને મમારના વિષયો, એ જાહુ માનુ કેવુ લૂટી લે છે ? ધમ, હવે તો જાગ્રત થાઉં, અને એની લૂટમા ભગ કડ !

મહાપુરુષતા પ્રભુએ હાપા ! ગામા માન્યુ ?

એવા લૂટારા, સસારથી મર્વથા કારગતિ લેવાની તીર્થકરને પણ કેટલી જહેમત ? તેમને પણ જગતની અનાદિ ચાલથી જાહુ વિપરીત ચાલવુ પડે ! એ સુખી અને માનસર્યા મંમાગ્ના સવ મળધો દોડી ચાન્ત્ર લે ! અનેકમાથી એકાદી જાને ! મહેલ, શિખિકા, અને અન્ય વાડનો દોડી જગલમા થઈ પગપાળા ક્રૂતા ગ્દે ! દૈનિક અનેક ટકના જાનશાદી ભોજનો મરી, દિવસોના દિવસો સુધી ભૂખ્યા રહે ! મોટા ગલ નજકુમારોની તથા દેવતા અને ઇન્દ્રોની મલામી

જીલવાની વાત છેડી રસ્તે જનાર ગમારનાય ધણ્યા ખાય !
 કેમ એમ ? અછલ ઓછી હશે એમ ? ના, પ્રભુ તો અવધિજ્ઞાની
 હતા ! મનઃ પર્યાયજ્ઞાની હતા ! ‘આ જોવાસિયો, આ સંગમ
 શું કરવા માગે છે,’ તેના મનના ભાવ બાણી
 શકે ! અઢી દ્વીપના સંજી પંચેન્દ્રિયોના મનની વાત બાણે !
આવું અદ્ભુત જ્ઞાન ધરનાર પ્રભુએ જીવનમાં શું અપનાવ્યું ? શેમાં
હાપણુ માન્યું ! કહો કે ઉપસર્ગ સહવામાં ! દેવતાઈ થાળ હાજર
 થઈ શકે છતાં, એમણે ભૂખ્યા રહી તપ તપવાનું પસંદ કર્યું ! ઇન્દ્ર વગેરે
 સલામ કરી સેવામાં હાજર રહેવા તૈયાર છતાં કર્મ ખપાવવા ગમા-
 રના ગરહાપાટુ ખાવામાં હાપણુ માન્યું ! મોહને કચરવા અપમાન
 સહવામાં આત્માનું સુખ માન્યું ! ‘ધન્યરે મારા જિન !’ ત્યાં સુધી
 આ રીતે જીવનમાં ઘટાયો નહિ, ત્યાં સુધી તીર્થંકર પરમાત્માના
જીવનમાં શું ચમત્કાર છે, તેની ગમ નથી પડવાની; જીવનમાં સાચું
કર્તવ્ય શું છે તેનું જ્ઞાન થવાનું નથી. આત્માને આ ટૂંકા ઉચ્ચ
જીવનમાં કોઈ લવ્ય સાધના કરી લેતા બનાવી શકવાના નથી.

જીવની કુંગાલ દશા એવી કે “એક શેઠ હતા,” આટલું જ
 સંભળાય, ત્યાંતો “હા, હા, પછી શું ?” એમ જિજ્ઞાસા સતેજ
 થાય ! પણ ‘જુઓ મહાવીર પ્રભુ નામે ચોવીસમા તીર્થંકર હતા,’
 એમ સંભળાય, ત્યાં તો ‘એ તો અમને ખબર છે !’ એમ ઝટ
 માંડવાળ અને નીરસતા કરાય ! આ શું ? તત્ત્વની કોઈ જિજ્ઞાસા
 નહિ ! કેમ આમ ? પરમાત્માના ચરિત્રમાં કેવો આત્મશૌર્યનો
 ચમત્કાર ભર્યો છે, તેની ખબર નથી.

‘પરમાત્માનું’ સ્વરૂપ :—આ શૌર્યમાં એવી અદ્ભુત વાતો
 છે, કે ‘ઘરમાં એ એકલા અટુલા નહોતા ! એમને ભૂખ્યા રહેવું
 પડે એવું નહોતું ! અપમાન-ટોણાં નહોતા ખાવાના ! ઘરમાં કોઈ
 મહેણાં મારતું નહોતું, કે ‘ક્યાં સુધી ઘરમાં બેસી રહેશો ?’ તો

પણ પ્રભુ સસારમા બેઠા છતાં એવા વિરાગી છે, કે અવસરે સસારને તણ બેઠેલા એવા ન હોય ! સમૃદ્ધિમા બેઠા છતાં એવા અલિપ્ત કે જેવા બીજા કંઈ આત્મા, સમૃદ્ધિ ન હોય છતાં પણ ઠેઠ મોત આવે ત્યાં સુધીય અલિપ્ત ન થઈ શકે કે ન બની શકે ! પ્રભુ મહાજ્ઞાની છતાં એવા કોઠ નહિ કે “લાવ, પ્લેટફોર્મ મુજબી દઉં” કાઢના ભવિષ્ય ભાખી કે હૃદયના ગુપ્ત ભાવો કહી ચમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર કરાવુ, કાઢના આ ભવના છૂપા પાપ કહી હલકા પાડુ” આવા કાંઈ કોઠ નહિ ! આવા પરમાત્માને કેમ કહેવાય કે “સસારમા કેમ પડી રહ્યા છો, ચાલો બિઠો ચારિત્ર લો” કેમકે એ સંસારમાય મહાવિરાગી, ઉદાસીન, ગણીર, અને ઉચ્ચ કોટિના ગુણોને ધરનારા હોય છે માટે જ લોકાતિક કેવો જુદી રીતે વિનવે છે—‘પ્રભુ, ધર્મ તીર્થ પ્રવર્તાવો’ ત્યારે હવે પ્રભુ પણ ચારિત્ર લે છે, તે શા માટે ? તીર્થંકર બનવાના શોખથી નહિ, પણ માથે અનત કમેનિ ભાર છે, તેને તોડવા માટે સસાર ત્યજી સયમ, તપ અને ધ્યાનનો જ ભવ્ય પુરુષાર્થ કરવાના હિસાબે જ ચારિત્ર લે છે ! કોણ ? ઇન્દ્રોના પૂજ્ય તમે લેશો ! લેશો તો આ જ પુરુષાર્થ માટે લેશો ને ? જેવો સસારને હાશથી બાઝીને રહેવાનો નેરદાર પુરુષાર્થ આજ સુધી કર્યો છે, એમા ગમે તેટલા દુષ્ટ નુકશાની લેવા પડે છતાં સસારથી ક્ષારગતિ ન લેવી, આવા નિર્ધાર સાથે એને વળગી રહેવાનો પુરુષાર્થ છે, તેવો મોહ અને કર્મ તોડવાનો જ નેરદાર પુરુષાર્થ નથી, તો આવા લોકોત્તર દેવાધિદેવને આપણે શુ પામ્યા, શુ સમજ્યા ? એવા પરમ પુરુષનો સથવારો પામ્યા પછી તો મોહની સુન્તી ઉઠાડી દેવી જ નેઈએ એકલી ભાવના રાખે જઈએ તેથી શુ વળે ? સારી ભાવના સાથે પ્રભુના ચીત્તે ચાલવાનો પુરુષાર્થ નેઈએ

પ્રતિજ્ઞાનું માહાત્મ્ય અને અનિ આવર્યક્તા —તીર્થંકર પરમાત્મા સંસારની ક્ષારગતિ પહેલી તકે લેવાના હિમાયતી ! એમને

દેખાય કે ભાવના ગમે તેવી સારી, પણ જો અમલ ન થાય, સંસાર ખરાબ લાગ્યો પણ જો એનો ત્યાગ ન થાય, તો તે કર્મ તોડવાનો લબ્ય પુરુષાર્થ નહિ ! માટે પ્રભુ પોતે પ્રતિજ્ઞા સાથે સંયમમાં બહાર પડે છે. દીક્ષા વખતે પ્રભુને શણગારી દેવો વરઘોડો ચઢાવી નગર બહાર લઈ આવે. હવે 'ત્યાં વેષ અલંકાર ઉતારાય પછી સંયમ લેવાય. સૌ પહેરાવવા તૈયાર ! ઉતારવા કોણ આવે ?' શિબિકામાં બેસાડવા બંધા આવે ! ઉતારવા કોઈ નહિ ! ન કુટુંબીઓ કે ન દેવતા ! પ્રભુ જાતે જ બધું કરે. બીજા તો મુંગા મુંગા બેસ્યા જ કરે. લોચ કોઈના કહેવાથી કે કોઈની પાસે કરાવવાનો નહિ, જાતે જ કરવાનો ! તેય પાંચ જ સુઠીમાં ! સમસ્ત નરનારી અને દેવદાનવની વચ્ચે મોહને પડકાર સમી લીધમ પ્રતિજ્ઞા ઉચરવાની ! શું ઇન્દ્ર ત્યાં ન કહે કે 'પ્રભુ ! આપને વળી પ્રતિજ્ઞાની શી જરૂર ? આપને પ્રતિજ્ઞાની જરૂર નથી.' કેમકે પ્રભુ તો મેરુ જેવા નિશ્ચલ છે. પ્રભુનો નિર્ધાર, એક બાજુ કદાચ પ્રહ્લાદ ઉથલી પડે પણ, ન ઉથલે તેવો પ્રબળ છે ! તો અહીં સમજવું જોઈએ કે જીવનમાં ઘણું એવાં પાપ પ્રભુ આચરતા નથી. છતાં પણ પ્રતિજ્ઞાની જરૂર જો તીર્થંકર પરમાત્મા જેવાને પણ લાગી, તો આપણે કોણ માત્ર ? ન આચરવા છતાં જીવનમાં પ્રતિજ્ઞાનો અભાવે જગતના પાપોનો જે જે ભાર લાગે છે, તે અવિરતિના ઘરનો, અને વળી એમાં આચરીને પાપ કરાશે તે યોગના ઘરનો; એમાં પાછા રાગદ્વેષ લબ્યા એટલે ભાર વધ્યો કષાયના ઘરનો; તેમાંય કર્તવ્ય માન્યું તે પાપનો ભાર મિથ્યાત્વના ઘરનો ! પાપસ્થાનકને આચરીએ નહિ, તો આચરવા અંગેનું યોગનું પાપ ન લાગે, પણ એ પાપ ન કરવાની જો પ્રતિજ્ઞા ન કરીએ, તો ત્યાં સુધી અવિરતનું પાપ તો સતત લાગે જ !

સ્વચ્છતા યાગવાનું અમોઘ સાધન પ્રતિજ્ઞા :—બાધા નિયમથી લાગોં માં. જીવનને એનાથી બાંધી લો. સમજો કે 'ત્રણ

જગતના નાથને પણ પ્રતિજ્ઞાની જરૂર છે મન પર્યાય મહાજ્ઞાનીને પણ પ્રતિજ્ઞાની જરૂર છે ! જેને તેમજ એટલા ભોગવૈભવ મળે અને ભોગવી શકે, છતાં એનો મનથીય ખપ નહિ એવા નિર્ધારવાળાને પણ પ્રતિજ્ઞાની જરૂર છે ! ત્યાં જેને પુરૂ મળતું નથી, અને છતાં ખપ ઉભે છે, અથવા તો ન જ ખપે એવો નિર્ધાર નથી, એવાને પાપથી બચવા શુ આજે પ્રતિજ્ઞાની જરૂર નહિ ? માત્ર જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા જનવાના ડોળ ડગી તરી જવાય ?

મૂર્ખની ઠન્દિયો દુઝળીયણ અને દેવાળીયણ — આજે તો અળખાઓ હિંમતવાન છે ! વાતવાતમા છઠું અને અઠ્ઠમ, અને તેય પન્નાન્નભર્યા ઘરમા, બહોળા કુટુંબમા ! જ્યાં આચકુથી માનભેર પેટ ભરીને નિગતે ખાના મળી ગયે ત્યાં ! ગા માટે ? મમજે છે એ કે, ‘અનતકાળ ઘણુ ખાધુ પીધુ, હવે નહિ ઇન્દિયોના ઉઘગણા ધાપા ભર્યા, હવે ભગવાના નહિ ઇન્દિયો તો દુઝળીયણ છે, કેમકે વહી વગવાની નથી એ દેવાળીયણ છે, કેમકે કશું જમે જતાં નહિ હવે તો કોઈ શાહુદાગના ઉઘગણા ભરે, જેથી જમે થાય, અને મજે મળે’ ઇન્દિયોને શાહુદાગ ગણતા નહિ એને તો એકવાર ‘ગોઠી મેકડો હતને વાગ દીધેલુય એ ફોફાડે ! એને તો જાણે ‘ખા ગયા, મો ખા ગયા’ જીવ પાને ઝેર માગે ‘નયુ લાવ ! જ્યાં મુઘી છન ! તુ મૂર્ખ ગયે ત્યાં મુઘી હુ માગીશ’ છનની મૂર્ખતા કઈ ? અવિરતિની માટે જ નત-પચ્ચકખાણના, અને પ્રતિજ્ઞા-ધમના ફોટિ મૃત્યુ ગમજી છનને પ્રતિજ્ઞાની આજળવી જે ખાધી લે, તેની ઇન્દિયો મુઠ્ઠાલ ચઈ જાય ! એવા બહુ ત્રતોના અભ્યાસના પતિલામે તો ઇન્દિયો પછી માગતી જ જાય, અને કર્મજાય પાપ અટકી જાય !

નિર્યાવી પાછી વગેલી ઇન્દિયોને ત્યાં ઝે-ની ? — પ્રતિજ્ઞા ધર્મથી ઇન્દિયોને વગ કર્યા પછી એ કહે છે કે ‘હવે તું ડાહ્યો

ચયો, એટલે તારી પાસે મારાં ઉઘરાણાં નહિ ! હવે તો જગતના બીજા મૂર્ખાઓ પાસે માગીશ !” તો પછી શું ઇન્દ્રિયો તદ્દન નિષ્ક્રિય થઈ જશે ? ના, હવે પ્રશસ્ત સ્થાનોમાં એની પ્રવૃત્તિ થાય. આખા કામિનીના રૂપ ન માગે, એ તો હવે દેવમૂર્તિ અને શુરુના દર્શન, શાસ્ત્રનાં વાંચન, અને હાલતાં ચાલતાં કે વસ્તુ લેતાં મૂકતાં, જીવંતુની હિંસા ન થાય તે માટે સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણમાં ખૂબ પ્રવર્તે. કાન વીતરાગની વાણી સાંભળવામાં દોડાદોડ કરે. જીભને તો બાળે વલવલાટ હોય કે ‘અદા પ્રભુશુણ ગાવામાં મસ્ત રહું ! કૃતરાતા માનવામાં, અપરાધ કે સ્વદોષ કબૂલવામાં તૈયાર રહું ! અન્યના શુણ પ્રશંસવામાં જરાય આનાકાની ન કરું !’ વળી જીભનો પ્રશસ્ત ઉપયોગ બીજાને પાપથી બચી ધર્મમાં જોડાય એવી સલાહ-પ્રેરણા આપવામાં છે. મહાન જે પરમાત્મા, એમના સંબંધમાં આવતા પદાર્થોમાં ઇન્દ્રિયો આનંદથી જો જોડાય, તો વિષયો તરફ વિરાગી થાય.

પદાર્થો તરીકે દિવ્ય સમવસરણ દેખાય. દિવ્યવાણી, સુર-પુષ્પવૃષ્ટિની સુગંધ, જગદ્ગુરુના ચરણે સ્પર્શ, વગેરે ઉચ્ચ શુભસ્થાનમાં ઇન્દ્રિયો લઈ થઈ જાય. “મારા પરમાત્માનું આ બધું કેવું મુંઢર !” એ વિચારે મનનો ઉપયોગ ક્યાં કર્યો ? પરમાત્માને યાદ કરવામાં ! બસ, શ્રી જિન અને જિનશાસનને વધુને વધુ આત્મસાત્ કરવામાં ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ, એ પછી અનાદિની જોડી વિષયોની લત ભૂલાવી દે છે; કુટિલ કર્મની લપમાંથી જીવને છોડાવે છે. ઇન્દ્રિયો શાંત થઈ જાય છે. પછી કોઈ વિષયના વિકાર નહિ. વિકાર એટલે બહારના વિષયો પ્રત્યે ઇન્દ્રિયોની લહેવાઈ જવાની સ્થિતિ, વિહ્વળતા, વિકાસ કે ખિન્નતા. અનુત્તરવાચી દેવતાનં કેમ વિકાર નહિ ? કારણ એ છે કે એમને એટલી બધી ઉંચી શાતા છે કે વિકારની અશાતા ઉઠતી નથી. બાકી તો એ

અવાધરાની છે, તેથી જે સાગ ઉપને ભેઈ શકે ત્યા માહી કેવો કચરો છે, તેય જુઓ ! ઇન્દ્રિય કયા સુધી ફૂટે ? આત્મા મૂર્ખો થઈ એકલુ ઉપરનુ જુએ ત્યા સુધી મિથ્યાદષ્ટિ દેવતાય અદગ્નુ જુએ ખરા પણ હિમાળ માટે કે “એ તો માનવની સ્ત્રીઓ ગદી અમારી દેવીઓ ગરી નહિ” ત્યાં મમ્યદષ્ટિ દેવ તો લાવી અનર્થ કેવો આ કરે, તેના તરફ ખગખર લક્ષવાળા હોય, અને વર્તમાન પદાર્થો-માય તાત્વિક અસુહરતા તથા ખરાખીને મચોટ નીરખનાગ હોય

યાન ગાખો કે નિઝરોની અવસ્થામાં અગાતા છે — કામ વિકારમાં મૌઘર્મ-ઈશાન નામના પહેલા જે દેવલોકવાળાની જેવી વિહળ નિશિતિ તેવી ત્રીજા ચોથાની નહિ એને એમ થાય કે ‘આ પ્રશુરમત ગી ? ખડું મન થાય તો ગરી કે અર્થ માત્ર કરી લેવાનો’ ત્યારે પાચમાં છઠ્ઠા સ્વર્ગવાળાને લાગે કે ‘આ અઠવાનાય ટાયલા શા ? જરા આખે ભેડ લેવાનુ, એટલે ખસ’ સાતમાં આઠમાવાળાને એમ થાય કે ‘દેવીના રૂપમાં ભેવાનુ શુ ? એનુ મગીત સાલજુ કે ધણુ’ નવમાંથી બારમાવાળાને વળી એવુ લાગે કે ભેવુ-સાલજુ એ શુ ? ખડું દિલ થાય તો દેવીનુ ચિંતન જગ કરી લીધુ કે ખસ’ ત્યારે ઉપરના ઐવેયક-અનુત્તરાગ્રી દેવતાઓને તો શાતા અને અવસ્થતા એટલી બધી ઉંચી કે ઇન્દ્રિયો કે મનના વિકાર નહિ ! વળી સ્ત્રીનો નિચાળ પણ શા માટે ભેઈએ ? એના અલખરાજ નહિ એ તો અજળ નિર્વિઝાર છે ! ! મિથ્યાત્વી છુન નવગ્રંથેયકમાં જાય, તે પણ ત્યા નિર્વિઝાર છે, સખખો-મુલક્ષણો છે ! એ ડોટે કે પાંડો અપલક્ષણો થાય’

ઇન્દ્રિયનિકારના મુખ કળા અનતગુપ્તમુખ નિર્વિઝાર
અનુત્તરાગ્રી દેવની ગાતાનુ અને એવીય અનતગુપ્ત મુખ
મોક્ષની તરફાયનુ એટલે કે ઈર્મ નહન આત્માનુ — પાચ
ઈન્દ્રિયોના સફરુપ દિશા પહેલા, જે મુખ અને જપ હોય છે, તે

ઉઠ્યા પછી નથી હોતો. શાતા થાય તેવો જે ઇન્દ્રિયોને વિષયસંયોગ કરાવે તો જ આડીં મઝા આવી. પણ આ શાતાની મઝા માનસિક સંકલ્પ અને ઇન્દ્રિયસંયોગ વગરની મઝા પાસે નુચ્છ છે! મોક્ષમાં કોઈ કર્મના ઉદય નહિ, કોઈ વિકાર નહિ, આત્માની નૈઋર્ગિક અનંત આનંદમય અવસ્થા! કોડા જોઈ, આ તત્ત્વકાય કેટલી ઉચી? તે ક્યારે થાય? આઠ કર્મનો સંગંધ તોડવાથી, તે સંગંધ તોડવાનું જાણી વાંતા કરવાથી ન થાય, પણ ધ્રુમ કાયના કષ્ટમય પાલનથી થાય. ધર્મકાય માટે સંસાર છોડી પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈએ કે, “સઘ્વં સાવજ્ઞં જોગં પચ્ચક્કવામિ જાવજ્જીવાણ...અર્થ પાપમય પ્રવૃત્તિ છુવનભરને માટે હું ત્યજી દઉં છું.” આ પ્રતિજ્ઞાની સાથે સદ્ધર્મ અહિંસા, કઠોર તપ, અને અપ્રમત્ત સંયમની આરાધના મજબુત મનોબળ સાથે, અને ગંગાદિને મચક ન આપવાનો દૃઢ નિર્ધાર કરીને કરવાની છે. જે પ્રભુની માનસિક સ્થિતિ એવી શ્રેષ્ઠ છે, કે કદાચ ઉપસર્ગમાં ચક્ષુમાં ખીસે તોય ટહુકાર નહિ કરે, તેવા તીર્થ કરદેવ જેવાનેય એ પ્રતિજ્ઞાની. એ વ્રતની, અને એ પાલન સાથે કડક તપ-અભિગ્રહની જરૂર લાગી, ત્યારે આજના અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને જરૂર નહિ!! આજના કહેવાતા જ્ઞાતા-દ્રષ્ટાને એવું કશું આવરવાનું નહિ, અને એ એમજ મોક્ષે પહોંચી જવાના!! મોક્ષ એ લોકોએ ઠીક સસ્તો અને સરળ કરી દીધો!

નળખાને દેડા પ્રતિજ્ઞા :—જગતના જાહેર યોગાનમાં પરમાત્મા પ્રતિજ્ઞા ઉચરે છે! તે સાંભળવા ઇન્દ્ર કોલાહલ યંધ કરાવે છે! એ સાંભળે એ માટે, કે ‘એ પ્રતિજ્ઞાના શ્રવણે અમારા જેવા પામરોથી સંભળાઈ જાય, તેથી કાંઈક મોહના હાંબ ગગડી જાય, ને રાગદ્વેષની દિવાલો ખખડી ઉઠે તો સાફ!’ પ્રતિજ્ઞા વિનાના ત્યાગમાં તો જ્યાં પ્રલોભન આવ્યું કે લપસતાં વાર નહિ! તણખલા જેવા વિષયો આત્માને જ્યાં નચાવી જતા હોય, ત્યાં પ્રતિજ્ઞાધર્મ વિના

કેમ ચાલે ? મહામૂલ્યવતી લાભ ને પ્રતિજ્ઞાધર્મથી નજીવા પ્રયત્ને
અને અલ્પ ભોગ આપે સમાઈ ગઢાતા હોય તો તેને કેમજ જતા કરાય ?
માટે જ જીવનને અનેક મારી પ્રતિજ્ઞાઓથી ગણુમારી દેવું જોઈએ

ગાગ્રેન નામે મોગ્યા — તણુ અવગ્યા કહ્યા પછી ચોથી
 વાત એ કહી કે શ્રી મહાવીરદેવ યોગીગમ્ય છે યોગીગમ્ય કહીને
શુ મૂલ્યવ્યુ ? યોગીઓ એટલે જિન (કેવળજ્ઞાની), હતજિન
(ચૌદપૂર્વી), અવધિજિન (અવધિજ્ઞાની) વગેરે એમા કેવળજ્ઞાની
વીતરાગ એટલે કે જોરો રાગદ્વેષને છૂટી લીધા છે તેય હોય, તેમજ
રાગદ્વેષને છૂટનાગય હોય વીતરાગ એટલે જેમના સમસ્ત ગગદ્વેષ
ચાલ્યા ગયા છે તે જિતનાન એટલે જેમણે ગગદ્વેષને બહુબહુ
દષ્ટાવ્યા છે તે રાગદ્વેષ રીતીને દબાય ? ને એની નામે મોગ્યા
માગ્યા-હોય તો-રાગદ્વેષને ઘેલી-દેવાય-કે અમારે તમારી બધી
વાતા ઝણુલ નહિ બધી લાગી-ગરી ઝણુલ નહિ તમારૂં શિષ્યવ્યુ
બધુ ઠરીએ એ હવે નહિ તમને અમે અમારા માનીએ એમ નહિ
તમારા લાભમા આત્માનો લાભ દેખીએ નહિ ” આવા નિર્ધાર
 કરી વીધા હોય, તો મોગ્યા એને હઠાવનાના થાય આ તો મૂર્ખો
 છે જીવ, ગગદ્વેષના લાભમા પોતાનો લાભ દેખે છે । માટે જ
રાગદ્વેષ તેને બનાવી જાય છે, રમાડી જાય છે, અને દુર્ગતિમા
ધસડી જાય છે । ગગદ્વેષને જિતનાર એટલે તે, કે જે ઘરો જિન
 બનેલા છે તેમ ઉચ્ચ આત્માઓને આ પગમાત્મા ગમ્ય છે, અર્વાત્
 જાણી સમજી શકાય તેવા છે યોગી બને નહિ ત્યા સુધી પરમાત્માને
 હૃદયમા જાણી મમજી ગઢે નહિ જા ત જેમ, માચી મા હૃદયમા
 લીકરાને સમજી શકે છે ને આત્માઓ મસારના પક્ષપાતી છે,
 નિયા છે, તે આત્માઓ પગમાત્માની જિજ્ઞાસા કરવાને પણ સમર્થ
 નથી સસારથી રહેજ પણ ઢલગે, એને એમ ગાય ‘ અગેરે । આ

સંસાર ?' તો પછી સંસારથી પર એવા પરમાત્મા કેવા સુંદર હશે !, એવી જિજ્ઞાસા થાય.

સંસારને કર્તાવ્ય અને સુખનું સર્વસ્વ માનવું તે ઓઘ-દૃષ્ટિ — યોગની દૃષ્ટિમાં સંસારનો રસિયો લવાલિન'દી જીવ ન હોય. દૃષ્ટિના બે લેદ એક ઓઘ અને બીજી યોગ. ઓઘ દૃષ્ટિમાં અનાદિ કાળથી જગત પડેલું છે. બીજીમાં ક્યારે આવે ? સંસારનો રસ છોડે, એનો પક્ષ છોડે ત્યારે. પરમાત્મા યોગીગમ્ય છે, એમ કહી સૂચવ્યું કે જે આત્માઓ ઓઘ દૃષ્ટિમાં રમે છે, જે જીવો માત્ર સંસારને કર્તાવ્ય અને સુખનું સર્વસ્વ માને છે, તે જીવો પરમાત્માને સમજવાની ભૂમિકાએ નથી, તે તો ઓઘદૃષ્ટિની પકડમાં છે.

સાફ કાર્ય કરવું છે તો વિઘ્નની તૈયારી રાખવી જોઈએ — પરમ ઉપકરને માટે યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય ગ્રંથમાં જે સુંદર વાતો ગ્રંથકાર કહેવા ઇચ્છે છે, એને ધાર્યા મુજબ પૂર્ણપણે કહી શકે એ માટે એમણે પરમાત્માને વંદનરૂપ મંગલ કર્યું. શુભ કાર્યોની વિશે મોટા મોટા પુરુષોને પણ વિઘ્ન નડે છે, તો ગ્રંથકાર સમજે છે કે 'મારા જેવો નાનો માણસ કાર્ય કરવા બહાર પડે, અને વિઘ્ન ન આવે, એની શી ખાતરી ?' સાફ કાર્ય કરવા માણસ તૈયાર થાય એટલે કેટલીય વાર વિઘ્ન દોડયું દોડયું આવે ! એવી જાણે કોઈક કુદરત છે. આ જો જ્યાલમાં રહે તો એમ થાય કે અમારા મહાપુરુષો ય શુભ કાર્યો કરવા ગયા અને જો મોટા મોટા વિઘ્નો આવ્યા, તો મારે થોડુંક વિઘ્ન આવે, તો એને વધાવી લેવું જોઈએ. શું મોટું વિઘ્ન આવ્યું ? દા. ત. — વેપારી સામાયિક લઈને બેઠો હોય, ને કોઈ સારા ઘરાકે ટહુકાર કર્યો ! મનને થશે કે 'હવે શું થાય ?' અલ્યા ! થવાનું શું હતું ! આ વિઘ્નને મામુલી સમજી સમતાલાવને અખંડ રાખવો જોઈએ. પણ આપણું તો મન પડેલું પૂછી લે છે કે

‘ભાઈ! ધર્મ સાધતા મને વિદ્ય તો આવશે નહિને?’ પણ એ મનને
 ઝટી દો કે ‘અરે ભાઈ’ વિદ્યનું પૂછે કે શું? સમજી જ રાખ કે
 જરૂર વિદ્ય આવશે! પણ એના પર વિજય મેળવી માત્ર શુભ કાર્ય
 હું અવશ્ય પાર પાડીશ એ સમજીને જ મારે ધર્મ સાધવાનો છે’
 શાસ્ત્રોએ બતાવેલી જે આ ‘શ્રેયાસિ વદુ વિદ્વાનિ=શુભ કાર્યો બહુ
 વિદ્યભર્યા હોય છે,’—એ જે મનાતન વસ્તુ, તેની મામે આખ-
 મિચામણા કરે છે એટલે જ, પહેલા વિચારે છે કે ‘વિદ્ય તો
 નહિ આવેને?’

જીવનમાં અનર્થદંડની ભયકરતા — આ મૂખ જીવની
 કમળાલીયતતા એવી, કે માહસ કળ્લા હોય તો વિદ્યની પરવા નહિ
 કરે ત્યા તો એમ થાય કે “વિદ્ય આવશે તો ભેઈ લઈશું એમ
 તઈ ભયથી શું કાર્ય જ ન ઉપાડવું?” બસ પાપની આ નિહરતાએ
 મોટા દુધ્યાન કરાવે તેવા અનર્થદંડના અને કર્મહાનના માહસ
 આજે સસ્તા કર્યા છે! કર્મહાન એટલે જેમા ઘણા ડોમોનુ આદાન
 એટલે કે ગ્રહણ થાય વધુ પડતા જેમા કર્મ બધાય, તે કર્મહાનના
 ધધા ગણાય તે તો વળી પેમાના સ્વાર્થથી ડરાય છે પણ ફેટલાક
 કર્મના બધન કરાવનારા અનર્થદંડ એના, કે જેમા લાભ કંઈ નહિ,
 ને પાપનો પાર નહિ જીવન-જરૂરિયાતની બહાનુ તે અનર્થદંડ એક
 ગળને એક વખત તજી જાયો કે ‘જીવન પર કંકોત્રી લખાવું!’ એ
 માટે ચાલીસ હાથીઓનો કચ્ચરઘાણ કાઢ્યો! કંઈ કંકોત્રી લખી? લખનની
 કે લાખા મમાગની? ‘બાણે કે તમે વહેલા પધારજો, અમારે ત્યા
 લાખા સંમાન કરે એવો લખનનો પ્રોગ્રામ છે’ લખની કંકોત્રી આવે
 એટલે તમે ખુશી થાઓ ને? ‘કોડનાય લખનની વાત વખતે
 તમે કેવા ઉચ્ચ આણી છો અને તમારૂં શું કર્તવ્ય છે,’ તે યાદ આવે
 ખરૂં? સધળા જીવોમા માનવની દેખાતી ને બહારની પોતાની

વિચારણા, ને હિસાનો તિરસ્કાર હોય. ‘અહો છકાય જીવના કુટા અનેકલવ કર્યા, ક્યારે એવું જીવન મળે કે કાચા પાણીના એક ટીંપાનાય જીવોની વિરાધના ન થાય, લીલી વનસ્પતિનો જરા પણ સ્પર્શ ન થાય એવી દયા પાળું.’ એવા મનોરથ હોય. એમ બીજા ધર્મસ્થાન સત્ય. એની વિચારણા હોય એવી, કે પ્રાણ જીવોનો વખત આવે પણ સત્યથી મારે નહિ ડગવાનું, અસત્ય નહિ જ ખોલવાનું.’ તોજ બહારથી હિસા જૂઠના કાચ ચોછા થવાના. એવી રીતે જો અંતરમાં ત્રીજા ધર્મસ્થાનકમાં નીતિ અને ન્યાયનો ખપ છે, તેમ ચોથા ધર્મસ્થાનકમાં પળે તો બ્રહ્મચર્યનો, નહિ તો શુદ્ધ સદાચારનો ખપ છે, તો બહારથી અને અંદરથી અનીતિના અને દુરાચારના પાપ સેવાતાં અટકવાના. પણ જો અંદર પાપવાસના છે, તો આપણે જો કે એવા કુળમાં જન્મ્યા છીએ કે આગળ વધીને મોટાં પ્રગટ પાપ થઈ શકશે નહિ, તો પણ અંદરની પાપવાસનાના યોગે મનગમતાં રૂપ જોવાયાં કરાશે, નોવેલો વાંચાયા કરાશે, ઘેલાં ગીત રાત દિ સંભળાયા અને ગવાયા કરાશે, કેળવેલાં અલક્ષ્ય ખાવામાં સંકોચ નહિ રહે. આવું આવું તો કેટલુંય ચાલવાનું. આનો અર્થ એ કે હૃદયમાં ધર્મસ્થાનક નહિ, પણ પાપસ્થાનક રમે છે.

આજી વર્તનનો મોટો આધાર અંદરની રમત પર છે :—

અપેક્ષાએ વિચાર કરો કે કોઈ એક માણસ દુરાચારી હોય, પણ એવો કે પોતાની એક સ્ત્રી ઉપર બહાર કોઈ બીજી એક જ સ્ત્રીને ચાહતો હોય, તો તે એટલા પાપમાં જ અટકવાનો; પણ આજની શૃંગારી નોવેલોના વાંચન, ગિલ્લેસ સિનેમાનાં પ્રેક્ષણ, ગણિકાના જેવા વેશ-પરિધાન કરેલાના રૂપનાં નિરીક્ષણ, ઇત્યાદિ કરનારો મનથી કેટલી સ્ત્રીઓ પર ધસે, તેનો કંઈ પાર ? આમાં કોઈ કાંડું પકડનાર નહિ, એટલે ક્યાં ક્યાં સ્વચ્છંદી મન ન પહોંચે એનો હિસાબ નહિ !

દુષ્ટ મનના નતીજા -લાલમા શુ ? સત્ત્વનો નાશ ! અવિવેકનો
 વિલાસ ! લોડોનો અણવિશ્વાસ ! અમ્મી સાથે કકાસ ! આ તો આ જ
 ભનમા ! પરંતુ આગળ ઉપર, દષ્ટિના દોષથી નજર આગ્રહ્ય જોવાનું
 હોય તો ત્યાં આખોમા લાલા પડે ! તે ચામડીના અપર્શના રાગથી
 નજરે ગયો, તો અગ્નિ-ધીખતી પુતળીઓને લેટવાનું ! ન ભેટે તો -
 પગ્ગાધામી શરીરે લાલા લોછી ભેટાડે આ તો વળી એક પરલવનાં
 ફળ ! એ પછી પણ અનેકાનેક દુષ્ટ ખમય હલકા ભવોનો પાઠ નહિ !
 અહિં ભલે મોટા ગભ મહાગભ હોય, પણ તે ગણીના સુવાળી -
 ચામડીના અધરાગમા ગ્હી મર્યા, તો મરીને ડહાથ એ જ રાણીની
 ચામડીના શુભડામા ફીડાપણેય જન્મે ! કેમ જાણે ઈર્ષરાજનો
 કાયદો કે 'જે વિષયની તને છેલછા થઈ હોય તે તને ખતાવુ ખરો,
 પણ એનો ઉપાભોગ ઢગલ્યા નિના ઉલટુ ત્યાં તને ગડાવી ગીખાવીને
 તારો વચગાળુ કર !' છાન જે આ સાગ તરીકે જુવે છે, અર્થાત્
ખગલો મારો, ખગીચો મારો, લક્ષ્મી સારી, લલના સારી, શરીર
મારૂં, આગત સન્માન માન વગેરે, જુવે માનેલા એ માગના જ
પ્રતાપે છાનો નિનાશ સર્જાય છે ! એ જ શુભડા પર તર આવતા
 એવો પતો ઈર્ષ દળાનગવે કે ફીડાનો અચરધાણ નીકળી જાય રૂપ-
 એને મુનહાને મુદ્દર અને મારી ગીતે શ્રી તરીકે ખૂણ જોઈ, વધુ
 નેના ધત્યો, એમા પામ્યો અનેક અકાળ મોત !

ધર્મ-રાગ પકડો -જગતનું નારૂં જોવાનું જો ભૂલે, તો અકાળ
માતના પજમાથી છુટે ને ? પણ ભૂલે ક્યાથી ? પાછો મરીને
 રૂપસેન ગયો અ જ માનેલીના જલમા ખાગ્યી મડી મરવા !
 વળી એ જ મારી માનેલી સુનહા પાછળ મર્ષ-કાગડો-હસ અને
 હરખ તરીકે ક્રોધે મરતો ચાલ્યો ! દુનિયામા આ સારૂં, પરુ
 નારૂં, એ લત ભયંકર છે એવા રટણ ખૂણ ગટણ અને જખનાને

ધીશ પણ અવસરે ગુલાંટ ખાઈ જાય ! સદાચાર પાળવો છે, તો સતી સુરસુંદરીને ઘણાં વિઘ્ન નડે છે. પણ જેને ચોરી, કે દુરાચાર કરવો હોય તેને શું ? અરે, અવસરે પકડનાર પોલીસ ત્યારે ઉભોય હોય, પણ તેનીય આંખો મિચાઈ જાય ! મંગલમાં પરમાત્માનું ધ્યાન છે. એ વિઘ્નભૂત કઠીન પાપોનો નાશ કરે છે. ઉત્તમ કોટિનું પરમાત્માનું ધ્યાન લાવવા માટે આત્માને કસવાની જરૂર છે.

રાજા ચંદ્રાવત સકનું દૃષ્ટાંત

સંસારના વફાદાર સેવકો કર્મનું બંધન લેવાને તૈયાર છે. સત્તરસો સંકટો વેઠીનેય સંસારને એ બરાબર સંભાળી રાખે છે. પણ ધર્મના કામમાં તકલીફ દેખાય એટલે કહે કે ‘તકલીફનું કામ અમારું નહિ. તકલીફવાળો ધર્મ અમારાથી નહિ બને. બ્યાબ્યાન સાંભળવાનું કહેશે તો રવિવારે એ ટાઈમ હાજર થઈશું. પણ તમે ત્યાગની વાત કરો છો, તિથિએ એક ટંક પણ ખાવાની બંધી કરાવે છે, એટલે તો અમારા પ્રાણ જતા લાગે છે.’ પછી બીજી મોટી તકલીફની તો શીય વાત ? આમ સુંવાળા રહેવાથી જ મહામૂલી ધર્મસાધના આ લવમાંય મોંઘી થઈ પડી છે !

રાજા ચંદ્રાવત સક એક વાર પોતાની પાસે રહેલા દીવાને ાહિસાએ પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે આ દીવો બળે ત્યાંસુધી મારે કાઉ-રસગમાં રહી ધ્યાન ધરવું. આ દેશાવકાશિક વ્રત છે. પૂર્વે રાજાઓ પણ ધર્મી હતા અને હાલતાં ને ચાલતાં વ્રત અને પચ્ચક્ષણ, ઉદારતા અને સહિષ્ણુતા, ટેક અને નિયમના અભ્યાસી બનતા. ત્યાગી સાધુલગવંતો પાસેથી એવી પ્રેરણા એ મેળવતા, કે રાજશાહી ઠાઠમાંય આત્મસાધના કરી લેવાનું ચૂકતા નહિ. અઢાર દેશના માલિક પરમાર્હત કુમારપાળ રાજા સદ્ગુરુ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ લગવંતથી પ્રેરણા પામીને દ્વઠાર વ્રતધારી બન્યા હતા. ચોમાસામાં નગર બહાર

જવાનું નહિ ! રોજ એકાશન ! પાત્ર વિગયોનો ત્યાગ ! પૂર્ણ પ્રહાર્ય !
 ડોને આ ? ગજશાહી સુખસમૃદ્ધિવાળાને દયા ખાતર દેવીનું ત્રિશુળ
 ખાધું ! બળી મળ્યા તૈયાર થયા ! વાગસાહકની કરોડોની આવકજતી
 ડરી ! મ કોડોને બચાવવા પોતાની ચામડી ઉખેડી નાખી ! સામાન્ય
 સ્થિતિવાળા માટે આવા દૃષ્ટાંત એક અત્યુત્ક્રાંત આલણ છે જીવને એમ
 થવું જોઈએ, કે એમની પામે આટલી ઉચી વૈભવવિલાસની પુણ્યાઈ
 છતાં જો એ કદ વેડીનેય ધર્મ માધે, આત્મશુદ્ધિને ખીલવે,
 ખાનદાનીના રક્ષણ કરે, તો પછી અમારે તો મહમપણે આ
 ધર્મમાધક બનવું જ જોઈએ એટલા રાજદ્વારી પ્રપચોની વચ્ચમાય
 જો એ પોતાના હૃદયને પવિત્ર રાખી શકતા, અને તે દૃઢ તકેદારી
 પૂર્વક, તો અમારે એવી ખટપટેય નથી, પછી અમારું હૈયું
 પવિત્ર રાખવામા કેમ જ ખેદરકાર રહેવાય ? ધર્મની સાધના, અને
 હૃદયની નિર્મલતાનો એક એવો મરસ વેપાર છે કે એ દુન્યવી
 મોટી મુડી ધરનાર રાજાય કરી શકે, અને મુડી વિનાનો ગરીબ
 પણ કરી શકે એથી, અહીંના અસમાન પણ સવિધ્ય માટે
 નમાન થઈ જાય અરે ! ડહાંચ રક જીવ રાજ કરતાય વધી જાય !
 ત્યારે અહિં પણ એવી પવિત્ર ધર્મસાધના અને હૃદયની નિર્મળતા
 કેળવવામા જીવને શી ખડું ખોટ પણ આવી જાય છે, કે જેથી પ્રમાદ
 કરવો ?

દાસીના ચોજે ડોટી બિનમાનવાનો એ રીત મરે —

ચંદ્રાવતસક ગજ જ્યા કાઉમ્મગ્ગ ધ્યાને ગદ્યા છે, અને દીવો ખુઝાઈ
 જવાની તૈયારીમા છે, ત્યા દામી આવી વિચરે છે કે, આ દીવો
 ખુઝાઈ જશે તો રાજાને અધારામા ખલેલ પડશે, માટે લાવ દીવામા
 તેવ પુર !' એમ કઠી દીવામા તેવ પુરે કે હવે વિચારો કે
 નાનનું શુ થાય ? ધાગણુ તો એ હોય કે આ દીવો ડયા લાગે

ચાલવાનો છે, ઘડીએક ચાલશે, તો તેમાં કાંઈ વાંધો નહિ આવે. અને અહીં તો એમાં તેલ પુરાઈ કાઉસસંગ લંબાવાથી, કેડ કાટી પડે. અને નસો તૂટી પડે એવી ખાસ્સી ઘડી બેઘડી વધતી હોય, તો ત્યાં સમતાનું શું થાય? કેટકેટલા કુવિકલ્પો ઉઠે? એ સમય કેવો રોઈ રોઈને કઢાય? દાસી પર ગુસ્સાનો પાર ન રહે! એમ થાય કે ‘ખસ ઉઠું’ ત્યારે એને અટકી કાઢું. દોઢડાહી! જ્યાં ત્યાં ડહાપણ ડહોળવા આવે છે?’ હવે ખૂબી જુઓ કે આવું મનમાં લાવતાં શું એમ લાન રહે ખરું, કે તું કોઈ વાર અંધારામાં ટીચાયો તો એજ દાસીને એમ અટકવાનો, કે ‘ગમાર! વગર કહે દીવો કરી રાખવાનું એટલુંય ડહાપણ તારામાં નથી?’ વાહ! લાઇ, વાહ! બીજના માટે શું તમારા કાયદા! શું તમારા ધોરણ! દાસી ડહાપણ ડહોળનારીય ખરી અને ગમારેય ખરી! પણ આ બધું અલાગીયાં જીવનું નાટક.

કર્મના ભાર પ્રભુના ધ્યાનથી ટળે છે :—ચંદ્રાવત સદે રાજને તો કોઈ એવો વિકલ્પ નથી. એ તો ધ્યાનમાં વધુ મસ્ત બને છે. કેમ વાડ? એ સમજે કે ‘અનંતકાળથી આ કર્મને પરવશ પડેલા જીવને મોથે લદાતી એકલી આંસારક જળોજથાનો, અર્થ-કામના વેપલાની, કે રાંજ્ય ખટપટની ભયંકર જ જળના ભારમાંથી પાછું વાળી આપનાર આ જગતમાં બીજું છે કેણું? માત્ર પ્રભુનું ધ્યાન અને પ્રભુભક્તિ, સત્સમાગમ અને આધુસેવા, શીલ અને તપ, વિરતિ અને તત્ત્વજ્ઞાન. આ જ બધા આત્માને પેલી જ જળના ભારમાંથી બચાવનાર છે. મને આ દેશાવકાશિકવ્રતમાં આ મળ્યું છે. કેવો આ ઉત્તમ યોગ! આનાથી મારો આત્મા ઘણો કર્મલઘુ થશે. તનને તકલીફ તો પડશે, પણ આત્માનું મહાન કલ્યાણ સધાશે. માટે હાલ દીવો ન ખુઝાય ત્યાંસુધી મારે બધું વોસિરે; માત્ર પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાનું.’ સુકોમળ રાજકાયા, એટલે કેડો કાટવા માંડી, નસો તૂટવા લાગી, માથું ચક્કર ચક્કર ઘુમવા માંડ્યું, પગ કળતરવા માંડ્યા! છતાં

જમે તે થાઓ પણ હાલવાની વાત નહિ ! ધ્યાનમાથી જરાય આધા ખસવાની વાત નહિ ! દાસી પરલેશ પણ આકળા-ઉતાવળા થવાની વાત નહિ થોડા કાળમા ભવના ભ્રમેણ કેમ મીટે છે ? આમ જ દૃઢતા અને સમતા થોડીક વાર સાચવો તો મહાકલ્યાણ થાય એમ છે !

ધ્યાનની રીત —સાતમા માળની અટાગીની પાળ પર જેમ ચલાય તેવુ પરમાત્માના ધ્યાનમા થોડીવાર પણ સાવધાન રહેનાય તો બેડા પાન છે એ માટે જ્યારે પરમાત્માનુ ધ્યાન રહે, ત્યારે તો સંસારની કોઈજ વાત, અને શરીરની કોઈજ વસ્તુ મનમાય લાગવાની નહિ વિષયોની, લક્ષ્મીની, કે માનપાનની કોઈ પણ પૌદ્ગલિક ભાજગડ યાદ કરવાની નહિ ત્યારે તમે પૂછો કે ભગવાનના અદ્ભુત રૂપના અને મધુર વાણીના અમરણુ તો કરીએ છીએ એય પૌદ્ગલિક છે, તેનુ કેમ ? ઉત્તર મીઠો છે તીર્થકન્દેવના રૂપના અને વાણીના શુભ યાદ કરાય છે તે વિકાસ દૃષ્ટિથી નહિ, કિંતુ (૧) પરમાત્મપણાના પ્રભાવની દૃષ્ટિથી, (૨) પૂર્વની 'સવિ શ્રવ કૃત સામનરમી'ની ભાવનાના મહિમાની દૃષ્ટિથી, (૩) જગતનુ પણ નૌથી સાડે ધર્મિને જ મળે છે, એવા પૂર્ણ વિશ્વાસથી જોડા કે સર્વ પૌદ્ગલિક મોહ દૂર કરવા માટે પ્રભુના રૂપના, અને મધુર વાણીના, તથા એમના મહિરની ગમણીયતા ઇત્યાદિના શુભ ગવાય છે, કે સ્મરણ કરાય છે ધ્યાનમા સંસારીના કેપંગ, સસારીના મીઠા બોલ, ઇન્દ્રિયોને મળેલા અનુકૂળ વિષયો, વગેરેનો કોઈ વિચાર ન કરે, તો જ પરમાત્મા વિષે ધ્યાન ધરાવર લાગે

ધ્યાનના ચાવી —જગનની અમર ન લો. અમર ન લે તે ચેતન અમર લે તે જડ —વળી પ્રશ્ન ઉઠે છે કે શ્રવની આજ્ઞાસુધીની આદત તો જડમા રમવાની છે, તો પત્રી એ પ્રમાણે પરમાત્માને ધ્યાનમા કેવી રીતે લાવવા ? તો એના માટે વિચારવાનુ એ છે કે 'માગ એ નાથને પોતાને પણ સામે જગત કયા આધુ દેખાતુ

હતું ? પરંતુ એમને એની કોઈ અસર લેવાની નહોતી. જગતના પદાર્થો કે પ્રસંગો ન એમને રાજી કરી શકે કે ન નારાજ, ન રડાવી શકે કે ન હસાવી શકે. જડ એવા સિંહાસનને હસવાનું હોય તો, તીર્થંકર દેવને હસવાનું હોય !' ત્યારે જો પૂછો કે તો શું એ જડ જેવા હતા ? આવું, પૂછતાં પહેલાં એ કહો કે તમે 'જડ' એટલે શું સમજો છો ? શુ લાગણીવશ થઈ વિકારી બની જાય એ જડ નહિ, અને વીતરાગ ભાવમાં અવિચલ અવિકારી રહે તે જડ, એમ ? ના, આ ઉંધી સમજ છે. અવિકારિતા એ તો સ્વાધીનતા છે. જરાય રાગદ્વેષ ન કરવા, એમાં પ્રભુ સ્વાધીન હતા. તેથી જ સામેના જડને, રાગદ્વેષથી વિનિર્મુક્ત એવી નિર્મળ વૈરાગ્ય દૃષ્ટિથી જોતાં એમને આવડતુ હતું. એ એનાથી લાગણીઓમાં તણાઈ જતા નહોતા. માટે જ એ જ સાચા ચૈતન ગણાય. જડમાં જે લાગણીવશ થઈ તણાય જઈ, તેણે ચૈતન્ય શું જાળવ્યું ? ચૈતન્ય તો શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જો એમાં રાગદ્વેષની, મોહ મમતાની કે અહંકાર-તૃષ્ણાની લાગણીઓ ભળે, તો એ તો કલંકરૂપ છે, ચૈતન્યને કદ્દુપું કરનાર છે. માટે એવી લાગણીઓમાં તણાવામાં તો આપણે શુદ્ધ ચૈતન્ય શુભાવી ઉલટા જડ બન્યા ગણાઈએ. એટલે કે કહો કે વસ્તુ જોઈને રાગદ્વેષ કરવામાં જડતા છે, વીતરાગ રહેવામાં ચૈતન્ય છે. સંસારમાં રહ્યા એટલે જડ-સંયોગ તો રહેવાનો. જડ-પદાર્થોનો રસાલો એ કાદવવાળું તળાવ છે. પરમાત્મા એમાં કમળ જેવો વર્તાવ રાખે છે, ત્યારે અધમાત્મા ક્રીડા જેવો વર્તાવ રાખે છે.

ઉંચા લાલની મોશમ કોકવાર મળે છે. માટે ત્યાં કમાવાની ધુન - એવા પરમપવિત્ર પરમાત્માના ધ્યાનમાં કેમ સ્થિર બની રહેવાય, પરમાત્માના ધ્યાનમાં સ્ખલના કેમ ન આવવા દેવાય, તેના માટે રાજાને પછી તકેદારી છે. પછી કેડને કાટવું હોય તો ભલે કાટે, પગને તૂટવું હોય તો ભલે તૂટે, નસોના કટકા થવાના હોય તો ભલે

થાય, પણ 'અપાણ વેસિરામિ'તો અખડ છવતું અને સુવિશુદ્ધ
ગ્હેનાનુ, -એજ વિનસકૃતનો એક નિર્ધાર રહે એમા શી નવાઈ?
એ નિર્ધાર ઉપર નવનવી ઉચી ધ્યાનમાત્રામા એ ચઢે, એ સહજ છે
વેપારી મોટા વેપાર અને નફા મોગમમા ફરી લે છે દામી આને
વર્મના વેપારી આ ગભરાતા ઉચા ઉચા ભાવ રૂપી વેપારમા અભણ-
પણે નિમિત્ત બની ગઈ છે જેમ જેમ એ દીવો વધારે ચલાવે છે, તેમ
તેમ રાજા અદ્ભુત મહિષ્ણતા અને ધ્યાનને કેળવ્યે જાય છે । જો કે
દામી જમાણમા છે, પણ નિમિત્ત મારામા થાય છે એમા વિશેષના
એની કે દીવાની નથી, પરંતુ ગભરાની પ્રતિજ્ઞાની, ઉચ્ચ ભાવનાની
અને મહાન ચોચતાની છે

બીજાના મોહમા નિમિત્ત ન બનેા ઇન્દ્રાણીનો વિવેક -
માણને આ ધ્યાન રાખવુ ઘટે કે આપણે નગ્નમા નિમિત્ત ન બનીએ
અલગત પ્રવૃત્તિ વિવેકની જોઈએ ઇન્દ્રાણી ઉપનો અખાર, છતા
વિવેકનો ખતનો નમોવમગ્નમા જાય પણ જૂજ મર્યાદાથી । તે
સમજે છે કે જગત સહે ઘેરુ થાય, પણ આપણાથી ઘેરુ ન થવાય ।
જગતના જીવો માડ માડ અહીં માગ પગમાત્રાની વાણી માલજ-
વાનુ પામ્યા હોય, વળી અહીં મારા પગમાત્રા જીવોના હૃદયમા
અનતકાળે ફલંસ એવો વૈરાગ્ય તત્ત્વજ્ઞાન મહિત પેમાડતા હોય,
ત્યા અમે જો એ જીવોને અમાગે એક ચેનચાણો ઉપનો કે ચેબ્રાનો
જતારીએ, તો જીવોની ફૂંડતસ થા જાય । પ્રભુએ આપેવો વૈરાગ્ય
જાન્યુંએ રહી જાય, અને લટમગી લલનાનો ચાગો ચિત્તમા ચોટી
જાય । ઇન્દ્રાણીમા પણ પૂરો વિવેક હોય છે

આજના ઝેર આર્યનિગમતી વાત - -વાત પણ માચી છે કે
વિવેકીને જીવોની આ મહાન બાનદયા રૂંધે વમી જ હોય
એને એમ થાય કે જીવોને જિયાએ એને ક્યા અમે પાપના પોટલાં
અધાવીએ? આજના કાળે પણ આવા ચીરનો પાકે છે એક

ભાઈ, પુત્ર નહિ હોવાથી એક પત્ની ઉપર બીજી મુખી ઘરની કન્યા પરણ્યા. ભાઈ ટેસવાળા, શોળીન અને વિદ્યાસી. ભાઈ બહુ મુશ્કેલ. તે એવી, કે પતિ કહે કે ‘આ તમે બહાર જાઓ ત્યારે આ સારા કપડા વેશદાગીના પહેરતા જાઓ,’ ત્યારે ભાઈ કહેતી કે ‘ત્યાં અમારે કેને બતાવવું છે ? ઉલટાં બિચારા કેટલાય જીવો અમને જોઈને પાપ બાંધે’ આજની શૃંગારની પદ્ધતિ જગત પર ઝેરમય પાપની પ્રભાવના કરી રહી છે, કંઈ નિર્દોષીની સીધી ચાલતી પવિત્ર જીવનસરણી પર કારમાં ખંજર પ્રહાર કરી રહી છે!! તેની સામે આર્યદેશના ચિંત-કેને, વડેરાઓને કેમ કંઈ પડી નથી ? સદાચારના પ્રાણુવાળા આર્યદેશમાં કેમ આવી મર્યાદારહિત દેશન, ઉદ્ભટવેશ, ઉદ્ભટ બોલીચાલી ચાલે છે ? કહો કે એ આર્ય જગતને ગમે છે, માટે પીરસાય છે. આર્ય જગત પરનું કોઈ માણસ પરડૂપ જોવા તૈયાર ન હોય તો, કોઈ મોઢક શખ્દો સાંભળવા તૈયાર ન હોય તો, ચેનચાળા કરનાર શું કરે ? એને બધું ભૂલવું પડે, મૂકવું પડે.

ઈન્દ્રાણીઓ સમોવસરણુમાં આવે પણ એમનુંય એક ધ્યાન; ‘શું અહ્ભુત મારા પરમાત્મા છે ? શું તેઓનું આત્મપરાક્રમ છે !’ કેવી અજબ જ્ઞાનદશા છે ! શું એઓની વીતરાગતા ! અહો ! પ્રભુ મારા ! તમને કોડ કોડ વાર નમસ્કાર !’ ઝુકી ઝુકીને એ વંદના કરે, ટસી ટસીને પ્રભુનાં દર્શન કરે. બસ, એક ધારાએ પ્રભુવાણીનું અત્યંત બહુમાન અને રસ સાથે શ્રવણ ચાલે ! કોઈ રૂપનાં પ્રદર્શન કરવાની વાત નહિ; કોઈ કટાક્ષ કરવાના નહિ. એકલી પ્રભુને જોવા સાંભળવાની જ વાત. એમાં સ્વયં હૃદય પવિત્ર રાખે અને બીજાના હૈયાંય પવિત્ર રહે. આજની ઉદ્ભટ રીતરસમમાં પોતાનાય હૃદય મલિન કરવાના, અને બીજાનાંય મલિન કરવાના.

ચંદ્રાવતંસકની ચંદ જેવી શીતલ અમના:— ધ્યાનમાં રાજ વધુને વધુ મજકમ બને છે. હવે દાસીને તો લત લાગી, ‘રાજ

સાહેબને ખલેવ ન પડના દઉ ' એટલે આવી આવીને તેલ પુગી જાય છે ત્યાં અહીં તો ગળ હવે મગ્વાની તૈયારીમાં છે પણ જાણે 'વિદ્યન વેડીને, કપટ સહીને, તકલીફ ઉઠાવીને જ્યાસુધી ધર્મ ન સાધુ, ત્યાસુધી માનમાં ધર્મ ખીલે ક્યાથી? આત્મામાં બરાબર પજળે કે પચે ક્યાથી? ' એમ કહી ચદ્રાવત મકે ચદ્ર જેવી શીતળ સમતા જાળવી ને હાતે આવ્યા વિના જે ડોળિયો ઉતાર્યો તે પચે? શુ ગેરકી આવ્યા વિના એમજ ગળે ઉતારી દીધાથી રસ આવે? ના, એ તો આવીને ઉતારીએ તો પચે, તો ગસ આવે તેમ સ્વયં ભોગ આપીને, તકલીફ સહીને ધર્મ અને પરમાત્માનું ધ્યાન થાય તો જ આવે, તો અતગતમામાં પચે ભોગ આપવા માટે અગવડને વહાલી કંવી પડે, પ્રતિકુળતાને અનુકુળતા માનવી પડે પછી જુઓ કે પચેલા ધર્મનો મહાપ્રભાવ કેવો છે !

સમતાથી માર્તિન્કના ખીલે છે - ગળએ બગબગ સમતા જાળવી શરીરે તો હવે અપરપાગ પીડા હતી, પણ ધ્યાન સચોટ જાળવ્યે રાખ્યું ! દાઝી પર કોઈ રોષ નહિ ! પોતાની પ્રતિજ્ઞા માટે એવો કોઈ પશ્ચાત્તાપ નહિ, કે ક્યા મેં ઉતાવળે પ્રતિજ્ઞા કરી નાખી ! પ્રતિજ્ઞાના પાલન આગળ તબ્બે શુ કે પ્રાણુ શુ, ડોઈના પર લોહુપતા નહિ ! જીવનમાં સાત્ત્વજ્ઞતા એમ જ ખીલે છે અને એ મહાન સુદર પરિણામ લાવે છે, તેમ જ ભવાતર માટે પણ ધર્મપણાનું સુદર મરક્ષણ કરે છે એના બદલે ખીલ ઉપર (૧) રોષમાં ધમધમવાથી, (૨) કર્તવ્ય કે પ્રતિજ્ઞાની પાછળ ખોટા પશ્ચાત્તાપ કંવાથી, અથવા (૩) જડની લોહુપતામાં રગ્યા પચ્યા રહેવાથી - મૃત્યાદિના લીધે જીવો હાથે કંઈને પોતે જ પોતાના મરવને હુણે છે, પરિણામ ભુડુ લાવે છે, ધામિકતાનો અને યાવત માનવતાનો વિનાશ કરે છે રાજાનું અમાધિમાં મૃત્યુ થયું, કાગ કંઈને એમનું જમન થયું સ્વર્ગમાં ! શી ભાઈ! ખોટ આવી? આ મળ-મૂત્રની કાયા મૂઢી, દિવ્ય શરીર

મહ્યું તુચ્છ ભૂ-રાજ્ય મરીને મહા વિશાળ સ્વર્ગીય વૈભવના રાજ્ય મળ્યાં ! એ તો પૌદ્ગલિક લાલ ! પણ પૃથ્વી કે આત્મિક લાભમાં ? એ, કે સ્વર્ગમાં આ આરાધનાના ઉચ્ચા ફળના હિસાબે ધર્મ પર અને એના ઉપદેશક પરમાત્મા પર શ્રદ્ધાળળ અને પ્રીતિભક્તિના ફળ વધી ગયો ! સમતાથી પોતાની કાયાને કસવાનું કેવું સુંદર પરિણામ !

આત્માનું જતન : ધર્મ : અને સમજ :—એક યંત્ર ચાલવાની પાછળ કેટલા જીવેનો કચ્ચરધાણ નીકળે ? ‘હું જ કદાચ જો એ યંત્રમાં ધીકા તરીકે જન્મી ગયો તો મારી શી દશા ? અજ્ઞાતાનો કેવો કારમો ઉદય !’ આવો વિચાર આવે ? જગતના જીવેની, જીવે નહિ તો માનવેની તો કરૂણ સ્થિતિ નિહાળો. તો પણ ખબર પડે કે એ કેવા કેવા અજ્ઞાતાના ઉદય, કેવા દરિદ્રતાના અને ત્રાસ-તકલીફના ઉદય, અને કેવા અપયશ-અપમાનના ઉદય ભોગવે છે ! છતાંય પાછું ધર્મનું તો નામ નહિ ! અહીં રાજ ચંદ્રાવત સહે રાજશાહી સ્થિતિમાં પણ પ્રતિજ્ઞાપાલનનો અને સુંદર એકાગ્ર ધર્મ ધ્યાનનો કઠિન ધર્મ સાધવાનું લગીરથ ધર્મકાર્ય કર્યું ! કાયા ખોઈને પણ આત્માની જતના કરી ! જતના એટલે સાવચેતી-સંરક્ષણ. એવિના ધર્મ નથી, ને સમજ વિના સાવચેતી-સંરક્ષણ નથી. જતના માટેનો આ જન્મ છે, ને પાછું અહીં તમને શાસનના પ્રતાપે સમજ મલી છે ! હવે જો જીવની જનતા નહિ ખીલવો તો લાંબમ્મમાં શું ? ત્યાં આત્માનું જતન કરવાનું અને તે માટે સમજ મેળવવાનું સુશકેલ છે. આ જતના અને ધર્મ માટે રાજ ચંદ્રાવત સકની જેમ સુખ-શીલતા તોડવી જોઈએ. સુશકેલ નથી એ. ‘જગતના સુખ કલંકિત છે,’ એ જુઓ, ખરાબર જુઓ, તો સુખ અકારા લાગશે. જગતના સુખ કલંકિત આ રીતે.

કેલંકના દ્વાર પાપોદય પર આપણા તુચ્છ પુણ્યોદય :—
જગત વિચિત્ર છે, સરોવરમાં સતી સુરસુંદરીનું કેઈ નહિ. મગર-

મનના પેટમાં આખી ને આખી જાળાઈ ગઈ માછીમારે મનને
 બહાનું કાઢ્યો 'મરછ આટલો ફૂલેલો કેમ?'-માછીમારની આ
 વિચારણા ઉપર મરછનું મોત છે ત્યારે ખૂબી તો તુઓ કે ને
 નનમરછ પાપના ઉદયથી કપાય, તો મુગ્ધુદરીને બચવાનો પુણ્યોદય
 જાગે ! જગતના પુણ્યોદય કેઈક જિયાગ જીવોના મત્યુ મુધીના
 પાપોદયે જાગે છે આ પુણ્યોદય ! એના પર તો વિરાગ થાય એવો
 કે વિચારે કે તમારો જાનનો મમાન કટલા જીવોના મત્યુ મુધીના
 પાપના ઉદયથી ચાલે છે ? કેટલા જીવોના ઘોર પાપના ઉદયથી
 તમારો એક દડ તેવાન થાય છે ? કેટલા જીવોના ઘોર પાપના
 ઉદય થાય ત્યારે એક કપડુ તૈયાર થાય ? ખેતન ખેડાય ત્યાગથી
 માડી, ખેતનમાં ઘર ઢગી રહેલ દીડા-દીડી વગેરે કેટલા અદગક
 જીવો વરનાદમાં માફ થઈ જાય, કપામના પાક વગેરેમાં તથા
 મીઠમાં કેટલા જીવોના કચ્ચગ્ધાણ નીકળે, એનો હિસાબ માટે !
 તમને વિપદક્રિયામાં શાતાનો પુણ્યોદય મલે એમાં કેટલાની કતલ થાય ?
 નન લાખ ગર્ભજ અને અમ ખ્યાતા ખીજા જીવોની કતલ માલખી
 છે ને ? ખીજાએ કંઈ આ કતલ પર મને મનુષ્યભવ મળ્યો-એ જો
 નમનત્યુ, તો ધર્મ સિવાય ખીજ ન ગમે. એક મવારથી ખીજ મવાર
 મુધી હું કેટલા જીવોને ઘોર પાપોદયે થતી અશાતા ઉપર શાતા
 મેળવું છું-ને આ વિચારણા આવે, તો તે જાતના પુણ્ય પર તિરસ્કાર
 દૂધ્યા વિના ન ને, જો હુયુ હોય તો !

જગતના મુખો જેનને કેમ ન ગમે —એ મુખો પ્રત્યે કેમ
 એને અદરખાનેથી ગળો ઉદ્દેગ હોય ! ગળુ એ છે કે એ જાણે છે કે,
 'કેટલાય જીવોના જીવનભરના મુખનો નારા કરે એવા પાપના
 ઉદયે મારા મુખનો એક દિવસ પુરો થાય છે ! ત્યારે એવા મુખ
 ઉપર શું રાજ થયું ? શું ગવ લેવો ? કે જોણ મળ્યું, તો એમાં

શી અદ્વિતીયી માનવી ? એવું તો ઓછું મળવામાં ઉદ્દેગને બદલે ઉલટો આંતરિક સાચો ઉલ્લાસ ન અનુભવું ? મારા વીતરાગનાથે તો, મારા અરિહંત દેવે તો આ ઉલ્લાસ શિખવ્યો છે.

યોગદૃષ્ટિ માટે અધ્યાત્મભાવ જોઈએ :—ધન, કુટુંબ વગેરે જેમ શ્રીમંતને સંસારવર્ધક બને છે, તેમ અધ્યાત્મ વિનાનો શાસ્ત્ર-જ્ઞાનનો સ્ટોક પડિતને સંસારવર્ધક બને છે. કારણ કે શાસ્ત્રો પરજ લોકમાં ચરી ખાવા માટે એ મસ્તાન હોય છે. એનો ઉપયોગ એ ક્યાં કરવાનો ? બીજાને નિરુત્તર કરવામાં, પોતાની અર્થકામની વાતોને શાસ્ત્રથી આગિત કરી લોકને ઉધે રસ્તે લઈ જવામાં, સાધુને હલકા પાડવામાં ! જ્ઞાનીના વચન પર શ્રદ્ધા રાખી સન્માર્ગે ચાલનારને કુચુક્તિના ગોળા પર એ એવો ચઢાવે કે સન્માર્ગથી પેલો બિચારો ચત્તોપાટ ઉથલી પડે ! ધની ધનથી મદમાં ચઢે છે. પડિત પડિતાઈથી મદમાં ચઢે છે. અધ્યાત્મભાવ વિના સારા નથી બની શકાતું; તેમ શક્તિ સામગ્રીનો સદુપયોગ નથી કરી શકાતો.

અધ્યાત્મ એટલે આત્મા ઉપરથી મોહનો અધિકાર ઉઠી ગયા પછી આત્માના ઉદ્દેશથી જે શુભ ક્રિયા કરાય તે. એનું શુભ વલણ તે અધ્યાત્મભાવ. અધ્યાત્મી પુરુષ સમ્યક્ ક્રિયાનો ખૂણ ખૂણ ખપી હોય. ક્રિયાઓ સમ્યક્ શાથી ? ક્રિયાઓ આત્માને ઉદ્દેશીને કરે છે માટે. આમાં ત્રણ વાત થઈ. (૧) આત્મા પરથી મોહનો અધિકાર ઉઠી ગયો હોય, (૨) બીજું, ઉત્તમ ક્રિયાઓ આવી હોય, અને (૩) ક્રિયાઓ પણ આત્માને ઉદ્દેશીને થતી હોય. અધ્યાત્મભાવ આત્મામાં આ બધું જમાવે-મોહ પર કાળુ, વિગુદ્ધ ક્રિયા અને શુદ્ધ ધ્યેય.

પ્રશ્ન :—એ હજી મોહની ક્રિયા તો કરે છે, તો પછી મોહનો એના પર અધિકાર કેમ નહિ ઝૂંવાય ?

ઉત્તર — જગતમાં સાપના ખેલથીય પૈસા કમાનારા મદારી લોકો છે, તો શુ એના પર સાપ અધિકાર જમાવી જાય ? ના, નાપતુ એ કાઢીને પકડ્યો એટલે સાપ અધિકાર વિનાનો થઈ ગયો. મદારી નાપનો પછી ઉપયોગ કરે ખરો, પણ પોતાનો અધિકાર રાખીને અધ્યાત્મી માણસ વળને ગગદેષનો ઉપયોગ કરે ખરો, પણ એ દેવા કરવા, કયા કરવા, એમાંય એ આત્માને કેના બહુ અડવા નહિ દેવા, એની અસર વાછી આત્મા પગથી દેવી ભૂમી નાખવી, વગેરે અગે અધિકાર હાથમાં રાખીને એને વાસના નડે ખરી, પણ વાસનાની નાહ એણે પકડી ગયેલી ! એટલે વાસના પાછળ એ નિર્વિવેકી દે દીન-ઓશિઆળો ન બને રાગનો ઉપયોગ દેવો ? દિકરો છે, વહાલ પણ કરે, પણ અધિકાર હાથમાં રાખીને ! એ તો કહે છે કે “વહાલ કંઈ છુ, પણ જે લાઈન બહાર ગયો તો તારો-મારો મળધ નહિ ! માટે જે યોગી ન કરતો, અસત્ય ન બોલતો, ઉદ્ધત ન બનતો, ધમ ન ભલતો” દિકરા પર આ દેવો મોહ કે ? પોતાના અધિકારનાળો, મોહના અધિકારવાળો નહિ ! અધ્યાત્મભાવમાં પાપનો ભય છે, સમાજ પર ઉદ્દેગ છે, જડની લીલામાં ગાડપણ લાગે છે, ત્યાં મોહ શો અધિકાર જમાવી ગઈ ?

અધ્યાત્મના દીના વિનાનો આત્મા જ્ઞાનેશ્વરી એ- અ પારી ગુફા છે એમાં છતા જ્ઞાન ન મળે, છતી અકુચિપકાઓ ન દેખાય, ન બોગનાય અનુસંગવામી દેવો એ અનુભવે છે ! જે અધ્યાત્મ વિનાની પડિતાઈ, અધ્યાત્મ વિનાનું ગ્રાસનું જ્ઞાન મસાવૃદ્ધિનું ગ્રણ્થ થાય, તો કહો એ જીવોએ પડિતાઈના પગિલાએ જુ બહાદુરી મેળવી ? દુકાઈ જતા સસારને લાળો લચક કરવાની ને ? જે અધ્યાત્મના ભાવ વિના ધર્મશાસ્ત્ર બણે, તો પણ તે સંસાર વધારવા માટે બને છે, ત્યારે ખબી તો જુઓ કે એવા ધર્મશાસ્ત્રની તો નહિ, પણ સસારવિધાના શાસ્ત્રની

કેળવણી આપવા જેવી સંસારને વધવા-વધારવાની પ્રવૃત્તિને જૈન ધર્મની સેવાનાં નામ અપાય છે !! આજના જગતનું વિજ્ઞાન અને અને શાણપણ જુદી કોટિનું છે !

સમજાવે કે જીવનમાં ક્રોધ, ખુમારી વગેરે કપાયના ઉપયોગ, અને ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ થતી હશે, પણ એના પર કાંબુ આત્માનો લેઈશે, પણ નહિ કે એનો દાળ આત્મા પર ! એનું નામ મોહનો અધિકાર ઉઠાડવાની પ્રવૃત્તિ. ત્યારે કપાયનો ઉપયોગ કરતી વખતે કપાયો આત્મા પર અધિકાર જમાવે છે, ત્યારે ભણેલા ધર્મશાસ્ત્રના જોર પર એ લોકો મહાવ્રતધારી પવિત્ર સાધુસંતોને હલકા પાડવાની નાદાનીયત પણ કરે છે. એ કહે છે કે ‘છે કાંઈ આ સાધુઓને ? સમાજના માલ ખાવા, નિષ્ક્રય પડી રહેવું...’ પણ આવું ખોલનારને એટલી ખબર નથી કે એ સાધુઓ જે પવિત્ર જીવન ગુજારે છે, એ મોટી સક્રિયતા છે. જગતને પવિત્ર બનવાનો આદર્શ આપે છે, જૈન સંસ્કૃતિનો વારસો ટકાવે છે, એવી સક્રિયતા કોરા ભાષણની નથી, સંસ્થા, મીટિંગ અને ઠરાવોની નથી. પૂર્વે પડિતો હતા, પણ અધ્યાત્મી. ત્યારે મોહના પૂર્ણ અધિકાર નીચે કામ કરતી આજની કેળવણી શું આપે છે ? આર્યતાને ધીમું ઝેર. Slow poison ! એ કુસંસ્કાર અને કુપ્રવૃત્તિ શિખવે છે, વાસના અને વિકાર જગાડે છે; કુમતિ અને અજ્ઞાન પાથરે છે; આત્મવાદની નજીકની સ્થિતિને દૂર દે’કવાનું કરે છે; ધર્મની રહી સહી નીતિને દૂર દે’છી દેવાનું ભયાનક કાર્ય કરે છે ! આમ આજની કેળવણી કેટલાંય ઝેર આપે છે ! જે પરીક્ષા લો, તો બહુ ટકા રિઝલ્ટ મલે ! તો પછી બહાર જ્યાં ભવિષ્યના અનત જીવનને બગાડે તેવાં ઝેર નિત્ય પીરસાતાં હોય, ત્યાં જો તે ઝેર લઈને ઘેર આવેલા બાળકમાંથી એ કાઢવાની વાત નહિ રાખો, તો કલ્પના કરો કે શું પરિણામ આવશે !! આજે સંશોધન દૃષ્ટિ, ઐતિહાસિક દૃષ્ટિ અને સમન્વય દૃષ્ટિમાં મનાયેલી વિદ્વતાએ

શાસ્ત્રોના ભાવાર્થ, તાત્પર્યાર્થ, પારમ્પર્યાર્થને, તથા બોધ, ચિંતન પરિણમન અને અનુભવજ્ઞાનને ભૂલાવી દીધા । પછી આત્મામાં પર્ણિભવાનુ શુ ? આત્માની વાતો કરનારા ગામ્ત્રો, એ પણ અધ્યાત્મ વિના જો ભણાય તો સમાર વધારે, તો પછી આજની અધ્યાત્મ વિનાની કેવળ શુદ્ધ જડવાદની કેળવણી આત્માની અને આત્મવાદની કેવી દોષ બોદશે, આત્માને ક્યા કેવો અને કેટલો નીચે પડશે, એનો વિચાર કરો । એમાથી જાતને અને આશ્રિત કુટુંબીઓ વગેરેને બચાવવા અધ્યાત્મભાવ ખૂબ વિસ્તારવાની જરૂર છે અહીં જ્યાં માનવ જીવનનું મહાન પુણ્ય મળેલું છે, તો એમાં મત્ પુરુષાર્થ ભેળવી નહોતો, પણ એ માનવ આયુષ્યનું પુણ્ય પત્યા પછી ઇશ્વરે તોય કંઈ સત્ પુરુષાર્થ નહિ કેળવી શકાય । તેમ પુણ્ય વખતે અમત્-ઉદ્ધો પુરુષાર્થ કેળવેલો ભારે પડશે ।

આજ ૧૧ મગવડામાં આત્મચિંતાનું મંડપ —આજે તો માનવને કાસ-મજા પીડતા હોય તો જલીટની મગવડ । ઉદર નડતા હોય તો એનો પ્રાણથી નિજલ કરના મ્યુનીમીપલ પાજરાની મગવડ । કોર્ટમાં જુઠ ચલાવવા વડિલોની આજ ખૂબ મગવડ । ભોગનીય મગવડ અને વિલાસનીય મગવડ । ઇત્યાદિ ઘણી ઘણી અનુકૂળતા આજના કાળે કરી દીધી પરંતુ રૂપ જોવાના અસહાયતાનીય આજના માનવોને ખૂબ મગવડ । કેમકે એક બાજુ રૂપ ભટકતા રહે અને પ્રદર્શન રહે । બીજી બાજુ એ જોવામાં પાપ કે એવી માન્યતા હોય ગઈ । આટલી ભયંકર સ્થિતિ હોવા છતાં તમને તમારી જાતની કે તમારા મતાનની ચિંતા ન થતી હોય, તો તમે પાત તમારો આત્માના કે સત્તાનના શત્રુ જ થવાના ને ? મમ્મણુ મુબૂનને માતમી નરકે કોણે નાખ્યા ? આત્મચિંતાને ભૂલેલી પાતાની જાતે જ

પ્રુણ્યાન કેટલી ઊંચી ? અને અધ્યાત્મભાવના અભાવે જીવન કેટલું નીચું ? જ્યાં આગળ આર્ય દેશમાં ઊંચામાં ઊંચી કોટિના તત્ત્વોની વાતો પીરસાતી હોય, વળી મહાન શાસ્ત્રો સાંભળવા મળતાં હોય, તદુપરાંત શાસ્ત્રો સમજવા માટેનું મહાન ભાગ્ય અને ખુદ્ધિ મળ્યા હોય, તેમ છતાં અધ્યાત્મભાવની સામાન્ય પણ કાળજી ન ન રખાય, એ તો ખરેખર કમભાગ્ય છે ! આ તો જેટલી ઊંચી સ્થિતિએ ચઢ્યા છીએ, ત્યાંથી પટકાવાની તેટલી મોટી મૂર્ખાઈ થાય છે ! મળેલી મોક્ષ સામગ્રીને સંસારના ઉકરડે નાખવાનું થાય છે ! સત્ત્વ દશાર્ણભદ્રને પ્રભુનું અનુપમ સન્માન કરી વદન કરવા જવાની ભાવનાની સાથે અધ્યાત્મભાવ હતો, તો કેટલો ઉચ્ચ વિકાસ ઝડેજ વાતમાં એ સાથે છે ! એને એમ થાય છે કે ‘ જો હું પ્રભુને સર્વશ્રેષ્ઠ આડંબરથી વંદન કરવા જવાનું અભિમાન કે દાવો કરી શકું, તો એવુંય ગૌરવ કેમ ન સાચવી શકું, કે મારે એ દાવો કોઈપણ ભોગે ફલીભૂત કરવાનો જ. તેથી ઈન્દ્ર ન કરી શકે તેવું વંદન કરું.’ પછી શું ? એ જ કે ત્યાં જ દીક્ષા લઈને વંદન કર્યું. જો અધ્યાત્મભાવની આત્મામાં ગેરહાજરી; તો એના કારણે સવારથી સાંજ સુધી સંસાર સિવાય કંઈ યાદ ન આવે. પરિણામ એ કે સુખમાં છકેલ અને દુઃખમાં પોકતો પાર નહિ ! !

પ્રતિકૂળ એવા પણ સંસારનો ખેદ નહિ અને અનુકૂળ એવા પણ ધર્મના આદર નહિ, એ શું ? — છતી ધર્મસામગ્રીમાંય અધ્યાત્મભાવની ગેરહાજરીને લીધે બહાનાં કાઢવાના કે ‘ ઉપાધી ઘણી છે, ઉદયકાળ નથી, સગવડ નથી, પ્રમાદ છે, અંતરાય નડે છે, ભારે કર્મી છીએ,’ વગેરે વગેરે. ધર્મસાધનાથી દૂર રહેવા આવા તો કેઈ ઓઠાં ! ત્યારે આશ્ચર્ય તો એ છે કે સંસારની સામગ્રી ભારેભાર અગવડ અને વિઘ્નથી ભરેલી હોય તો પણ સંસાર પર કંટાળો નહિ, સંસાર સામે બચાવ કરી સંસારને સાધવાથી

હું થવાની વાત સગ્ગીય નહિ ।। ઉલટું અસાધ્યને સુધારવા મથે એવો । કે લોહીના પાણી કરે, લાતો ખાય, છેલ્લા શ્વાસોશ્વાસ સુધી તેને વળગી રહે । પરંતુ ડહાપણ એ છે કે આ સ્થિતિ સુધારો, અને કમમા કમ અનુકૂળતાવાળો ધર્મ તો જરૂર ખૂણ સાધી લો પ્રતિકૂળતાવાળો સસાર જરૂર છોડો દીડરો લાતે મારે છે તો એના

પર ગગ છોડો પેમાની તગીમા મિઠાઈના લોજનનો સસાર, નિનેમા જોવાનો મંમાર, ફેશનનો સસાર, ગિસ્સાને પ્રતિકૂળ છે, માટે એ ત્યજો મોહ આપણને ખેલાન કરી શકે નહિ । જરૂર પડે આપણે એને ખેલાન કરી શકીએ મસારને કહી દઇએ કે “ તારે મારા આત્માની સેવામા રહેવું હોય તો ગ્હેજે, બાકી એ દિવસો ગયા કે તું કહે એ જ મારું જીવન-કર્તવ્ય માનું । કે તું કહે એટલું જ ઠ્યા કરે । હવે તો તને પોષવાને બદલે શોષવાની વાત છે કેમકે તને સંપૂર્ણ શોષી નાખનારા અરિહત દેવનો હું અનુયાયી છું ”

‘ આત્મગુણને કુલ માથે કેટલો સખધ — સુસ્મુદરીને કિનારે ઉતારી વાણોતરે વેશ્યાને વેચી દામ ક્યાં અને મગ્ગના પેટમાથી હાથમા આવેલી એ જ સુસ્મુદરીને માઝીમારે રાજાને લેટ ધરી । વિવેક અને ઉદારતા ઝ્યા વસેલી હશે ? ધોળા કપડામા કે કાળામા ? રોટલી ખાનારમા કે મિષ્ટાન્ન ઉડાવનારમા ? ભારે પડિતાઈવાળામા કે અજ્ઞાનીમા ? મહા બળવાનમા કે અબળામા ? આતો મદ અને ખુમારી તમારી છાતી ન ભરી જાય, એ માટે આ વાત છે આત્માના ગુણો તન્કે જુઓ, તો કલ્યાણ થશે એની ચીવટ ચોકંસાઈ રાખો ક્યા ગુણો ? ઉદારતા અને ગભીરતા, સૌમ્યતા અને દયા, સરળતા અને નિર્ભયતા, પરમાર્થ અને પરોપકાર, જગતમા તેની સુવાસ ફેલાય છે, એના પર ગમે તે માણસ પોતાનો અધિકાર જમાવી શકે છે, એને ધારણ કરનારા પૂજાય છે

ઉદારતા વગેરેને ગુણરૂપ શાથી કહેા છે ? કારણ એ છે, કે પાપી જગત પણ માને છે કે અમારા પ્રત્યે બીજા સ્વાર્થ ન રમે, પણ પરમાર્થ કરે; અપકાર ન કરે, પણ પરોપકાર કરે; હિંસા અને ક્રૂરતા ન કરે પણ દયા ને સૌમ્યતા દાખવે; ભુદ્રતા અને ધર્મ્યા ન બતાવે, પણ ઉદારતા ને ગંભીરતા રાખે ! જગતનો પાપીમાં પાપી પણ ઇચ્છવાનો કે ' મારી સામે કોઈ સ્વાર્થી ન બને , નિર્દય ન બને, જહાણું ન હાંકે, અપકાર કરનારો ન બને, કૃપણ ન બને, તુચ્છ ન બને ! ' જગતનાં જીવ માત્ર આ ઇચ્છે છે ! એ શું સૂચવે છે ? એજ કે જીવનમાં એ ગુણરૂપ છે, અને ક્રમાવાયોગ્ય છે. સારી ચીજ ઉદારતા છે, કૃપણતા નહિ; સત્ય છે, જુઠાણું નહિ; પરમાર્થ છે, સ્વાર્થ નહિ; આવકારવા યોગ્ય દયા છે, ક્રૂરતા નહિ ! એટલે નક્કી થયું કે જગતને સુખ આપનાર ઉદારતા છે, દયા છે, દાન છે, પરોપકાર છે, સત્ય છે ! આત્માના એ જે ગુણો, તેનો ઠેકો અને મરદાનગી, પાંડિત્ય પર નથી, છેલછળીલાઇ પર નથી, પણ આત્માની મુક્તાયમતા પર છે. ગમાર જેવો હોય તે પણ મુક્તાયમ બની શકે છે, અને ઉદારતાદિ ગુણો કેળવી શકે છે. માછીમાર આમ ગમાર ગણાય, પણ એણે સુઢર મુરસુઢરીને બંતે ન રાખતાં રાબાને સોંપી. ત્યારે સવાલ એ છે કે ઉદારતા, પરમાર્થવૃત્તિ વગેરે વગેરે ગુણો કેવી રીતે મેળવવા ?

ત્યાગની ચાવી :—જે ચીજ માટે એ માન્યતા આવે કે

(૧) આ મેળવવામાં મારી કોઈ હોશિયારી કે મહેનત નથી, અથવા

(૨) આ ચીજ જ કિંમતી નથી. અથવા

(૩) મારા આત્માના કરતાં વધુ કિંમતી નથી, કે

(૪) આ ચીજ ભોગવવાનો મારો કોઈ અધિકાર નથી, અથવા

(૫) આ ચીજ મને ભવિષ્યમાં મહાન દુઃખ કરશે,

તો એનો ત્યાગ સહેલાઈથી થઈ શકે ત્યાગ કરવાની આ ચાવી ।
પુણ્યને બદલે બલમહેનતનો વધુ ખ્યાલ, અને પોતાના આત્માને
બદલે વિનશ્વર જડ પદાર્થની મોટી કિંમતઆકર્ષી, -આ બન્નેએ
તાન અને ત્યાગ મોઢા કરી દીધા છે એને દૂર કરી દો, તથા
 સાચી અનર્થના વિચાર કરો, એટલે પત્યુ પછી તો દાન અને ત્યાગ
 કયા કયા કરી શકાય છે, એની ચોટ સહેશે । માછીમારે મગરના
 પેટમાંથી કાઢેલી સુગ્ધુઢરી માટે જોયું કે આના પર તો અધિકાર
 માગે નહિ, પણ મારા ગળનો હોય તેથી જઢને એણે ગળને લેટ ઢગી
 ‘ જે ગળપાટ બાપાણ આપવાના હતા, તેમા મારી મહેનત
 નહોતી, તો પછી એની બહુ કિંમત નહિ. માટે છોડા એને ’ એમ
 વિચાર કગય, તો રામચન્દ્રજીની જેમ મોટું રાજ્ય છોડવું દાય તો
 શ કઢીન ? તેમ જમીન પગથી તમે ચપટી ધૂળ ઉચકી, ત્યા ડોઢ
 કહે કે ‘ એ ફલાણા ભાઈને આપી દો ’ તો આપોને ? કેમ ?
 જાણો છે કે એની કિંમત નથી જેના માટે એમ
 મમજાય કે આની કિંમત ઢઈ નથી, એટલે અવગરે એને
 મડોચ વિના ત્યજી શકાય એવું જ બહુ મહેનત વિના મેળવેલી
 વસ્તુનું બને એમ થાય કે મહેનતમા મારી જોડે એ પણ ઉભો
 નહોતો, છતાં એ જે રૂપિયા પામ્યો ને હું દન । તો મારે આઠ રૂપિયા
 વગર મહેનતના કે મહેનતના તો જે રૂપિયા મળી ગયા ઉપરાત
 આઠ મળ્યા આમ માન્યુ એટલે આઠમાંથી ત્યાગ કવો મહેલો
 એમ ભયકર નુકશાનવાળી વસ્તુનો ત્યાગ કવો મહેલો આવા
 ત્યાગના પુરૂપાર્થ માટે ચોખ્ખ વિચારણા લેઈએ માત્ર આવી ત્રીધી
 અને જડગી મારી માન્યતા ઘરતા નથી આવડતી, એટલે એ વસ્તુનો
 સાગે ઉપયોગ કરવાના અવગરે હૃદયકમળ ણિડાઈ જાય છે !
માનવને મળેલી શક્તિ અને મામત્રીનો પરમાર્થમા વિનિમય

કરવાના પ્રસંગે કે સદુપયોગના સમયે તો, સૂર્ય ઉગતાં કમળો વિકસ્વર થાય, તેમ હૃદય વિકસ્વર થવું જોઈએ.

અખૂટ સંસાર પણ કેમ ખૂટે ? :- યોગનું વર્ણન સાંભળેલું

ત્યારે જ જીવનમાં સફળ બને કે ન્યારે અધ્યાત્મભાવ જાગે. મોહનો અંધકાર જાય, ને સુપ્રવૃત્તિ જીવનમાં આવે. તમે અધ્યાત્મભાવમાં રમણ કરનારા બન્યા, એટલે મોક્ષ તમારે સરળ બન્યો. કેમકે મોક્ષ એટલે આત્માની સર્વથા શુદ્ધ અવસ્થા; અને અધ્યાત્મભાવ એટલે એ વિશુદ્ધિ થવામાં અનુકુળ વાતાવરણ. અનંતાકાળના મલિન આત્માનું સંશોધન કરવાની તાકાત બીજામાં નહિ, એ તાકાત તો અધ્યાત્મભાવમાં જ છે. અધ્યાત્મભાવ જ સંસારનો અંત લાવી શકશે, અનંતાકાળથી વહી આવતા અખૂટ સંસારને એ ખૂટાડી દેશે ! સાચું કહો, તમારે સંસાર ખુટાડવો છે ? તો આવા સંસારને અતિનિર્ગુણ સમજો. સંસાર એટલે ? પાપના મહાઉદયથી કલંકિત એવા પુણ્યના ઉદય એ સંસાર. આને ખરાબર ઓળખી લ્યો, જેથી સંસારનાં સુખ મુંઝવે નહિ, કે જીવને રસિયા બનાવી શકે નહિ. તેથી ક્રોધાદિ કુલાગણીઓમાં અથડાઓ નહિ. પછી સંસારને અવસરે તમારો મારતા વાર નહિ !

પુણ્યના ઉદય પર ચૈરાગ્ય કેળવવાની આવી :- એક તો

પુણ્યના ઉદય બીજા અનેક પાપોના ઉદયથી કલંકિત છે. તેમ એ પણ એક હકીકત છે, કે આપણા પુણ્યના ઉદય બીજાના પાપના ઉદયે સફલ થાય છે ! એટલે જ એના સત્કાર કરવા જેવા નહિ. આપણાં પુણ્યના ઉદય આપણાં બીજા સહવર્તી પાપોદયથી કલંકિત હોય એમાં શું ગૌરવ લેવા જેવું ? તેમ બીજાને મૃત્યુ સુધીના પાયોદયના દુઃખ આપી જે પુણ્ય ઉદય પામતા હોય, એને આવકારવા જેવું શું ? એ ઉદય સંલે દેહાય આવે, પણ એના પર હૈયાના હેત ન ઉભરાવાય.

મતી મુરમુદરીએ હેટ્ટેટલુ મણુ ? તમે મળો હા ? મુરમુદરીને મુખ ગયુ તેનું દુ ખ નથી, કે દુ ખ આ મુ તેનુંપણ દુ ખ નથી । ગીલ પગ આકમણ આનતુ દેખાય-તેનું દુ ખ છે રાતના અતેપુર-માથી નીકળીને જગલ તરફ ચાલી જાય છે ગણીઓએ રાતને મુરમુદરી લાગી ગયાનું અગડબગડ મમનબધુ ગળએ એની ગોવ ન ઠગવી, પણ હજી મુરમુદરીને આપાત્ત છે સતી, નમકિતી, અને નમમ્દાર મહામત્રને લણનારી છતા તેને દુ ખ આવે છે, પણ મુરમુદરી નવી કેમકે એમા પૂર્વભવના ઉભા કચેલા દેવા મુરવાતા જાય છે જગલમા ચો મહ્યા મુરમુદરી વિચારે છે કે “હું ભગવાન, ગનમહેલમા તો સકટ થયુ, પણ જગલમાય અપમગલ ।” ચોરને મુરમુદરી દીવુ કે ‘દૂર નહે, અડીગ નહિ’ અડ્યા વિના ચોરે તેને પકડી તરફ લઈ ગયા ખરાબ મયોગમા મુરમુદરી ખરાબ થતી નથી નહિતર ખરાબ વસ્તુના મસર્ગમા તો મારામા મારી ચીજ પણ દેવી બગડી જાય ? પુત્ર મારામા મારે, પણ તેના માટે પ્રશસા ઠગી એટલે એને ઉદ્ધત બનતા વાગ ન લાગે । કુસગ થાય, એટલે નિશ્ચયતા વાગ નહિ । પ્રગમાનુ શ્રમણ એ જાણે એક એવો કુમમર્ગ છે, કે આત્મામા ઉદ્ધતાઈનો બિગાડો લાવે

જ્યા ઉત્તમ ભાવના, જિનનાણીનું શ્રમણ, અને તત્ત્વચિંતન મલતા હોય, પણ જો કુચિંતનના, આપમતિના અને મોહમૂઢતાના કુમગ થાય, તો બગડતા વાગ નહિ । અહીં મુરમુદરીએ ધર્મવીર્ય એવું પ્રગટ રાખ્યું છે કે, મયોગોની અસ નથી થતી । પ્રાણ જાય તો ભલે જાય, પણ ગીલ ગ્લવાનું તે ગ્લવાનું । એને ઉત્તમ ભાવનાના જ ખપ છે, કુચિંતનનો ખપ નથી જિનવચનનો ખપ છે, આપમતિનો નહિ, તત્ત્વ વિવેકનો ખપ છે, મોહમૂઢતાનો ખપ નથી મસારનો અત ર્મવીર્ય કારનાવી જ આવગે — ધર્મવીર્ય કારનાવું એટલે (૧) મસાગની ક્રિયા કરવા છતા અલિપ્ત ગ્લેવું,

(૨) એની ખરાબ અસર ન લેવી, અને (૩-૪) ધર્મક્રિયા જેટલી થાય તેટલી વીર્યોદ્ધાસપૂર્વક તથા સમજ સાથે કરવી. મોહના ઉદયની સામે ધર્મક્રિયાઓનો તથા શુભપ્રાપ્તિ વગેરેના વ્યૂહનો (યોજનાનો) મોરચો માંડવો જોઈએ. દરરોજ ટેવ પાડતા જાઓ, એટલે તે સ્વાભાવિક થઈ જાય. મનને ધર્મ સ્વાભાવિક બને, અને સંસાર પરાયો અને અળગો લાગે, ત્યારે સમજવું કે હવે પોતે કંઈક ઠેકાણે આવ્યો છે, પોતે ધર્મને સિદ્ધ કરી શક્યો છે.

જે આત્માપરથી મોહનો અધિકાર ઉઠી ગયો હોય, શુભ ક્રિયા જે કરે, ને ઉદ્દેશ આત્માનો રાખે, તે અધ્યાત્મી. (૧) ક્રિયા કરે છે, કેવી રીતે? મોહનો અધિકાર દૂર રાખીને. (૨) કંઈ ક્રિયા? શુભ ક્રિયા. (૩) શા માટે કરે? આત્માના ઉદ્દેશથી. આત્માનો ઉદ્દેશ એટલે? આત્માનું હિત કેમ થાય, આત્માની શુદ્ધિ અને સ્વતંત્રતા કેમ થાય, એ લક્ષ્ય.

વસ્તુની ઝોળખ અને વિશ્વાસ વિના સાડું મળેલું યદ્રાગટ' :—

જરિયાન જેવું કપડું કોઈએ આપણને અંધારામાં આપ્યું. પણ જરી એટલે ખુંચવા માંડે; ત્યાં જો એમ માની લઈએ કે 'શું આ મટોડા ચોંટેલા ચીંથરા આપ્યા?' તો સારી ચીજ હાથમાં આવ્યા છતાં તે તેવા પ્રકારનો લાભ નહિ આપે. ઉલટું એને ફેંદી દેવાનું મન થશે. યોગદષ્ટિની ઉંચી વાતો એટલે એવી અદ્ભુત વાતો છે કે 'બીજું' લાખું તત્ત્વજ્ઞાન દ્વાર ન પણ હોય, તો પણ જો આ વાતોને જીવનમાં પચાવતાં આવડી, તો સહેલાઈથી મોક્ષને સાધી શકીએ. જે આત્માઓએ ચૌદપૂર્વના કે અગિયાર અંગનાય પુરા જ્ઞાન સિવાય મોક્ષ સાધ્યા છે, તે કેવી રીતે સાધ્યા હશે? તે આ ભૂમિકા જોવાથી જણાશે. જીવનમાં અવશ્ય પ્રાપ્ત કરવા જેવી આ અપૂર્વ ચીજ છે, એવો દૃઢ વિશ્વાસ જોઈએ. તો જ આની પાછળ ધીમતે પુરુષાર્થ થશે.

મમાર એટલે શું ? — ચાલજેલા ગાંધો આત્મામા પ્રગતિ

કેમ નથી આપતા ? શું કાણુ છે તે ગોધી કાઢો ઢહો છો કે
ચાહીને ચાલજના આવીએ છીએ, ચાહીને કલાક ઝડીએ છીએ, એક
કલાકમાય ખજ સાલજવા મલે છે, કેટલા ગખ્દો ? મીનીટના પચામ
ગણો, તો ૬૦ મીનીટમા કેટલા થાય ? વાત ભેગા ત્રણ હન્ટર !
એવુ પાછુ એક જ દિવસ નહિ, એક જ મહિનો કે એક જ વર્ષ
નહિ, પણ વર્ષોના વર્ષો સાલજવા મળે ! છતા પ્રગતિનુ માપ કાઢો તો ?
કહો મંસારને કેટલો ઝપતા આવ્યા ? ને ઝપવુ છે, ઝો'ડુ ઝરવુ છે,
તો એ વિચારવાનુ છે કે જેનુ નામ મમાર છે તેમાથી કેટકેટલુ
ઝો'ડુ થયુ છે ? ત્યારે હવે ફરી યાદ રાખો —

સમાર એટલે ? ૧ એક લગ્નમાથી ખીન્ન લગ્નમા સગ્ગવાનુ,

ચારી ગીતે મરડવાનુ

૨ એક લાગણીમાથી ખીજી લાગણીમા,

૩ એક ચિંતામાથી ખીજી ચિંતામા,

૪ એક રાગ કે દ્વેષમાથી ખીજી રાગ કે દ્વેષમા,

૫ એક પુહ્નગલ ઉપગ્રથી ખીજી પુહ્નગલ ઉપર,

આમ સગ્ગવાનુ જ્યા સુધી ચાલુ છે, ત્યા સુધી મમાર છે
આમાથી આ જીવનમા કેટલુ ઘટાડયું ? એની ખાલી લાવના નહિ,
ત્રાન્ન ડેરડી છે ? ને નથી, તો અનતઝગ વીતવા છતા જીવ હજી
સાકયો નથી લાગતો ઢહો, ચાકનો અનુભવ વાય છે ખરો ?

મમારમા મગ્ગવાની ૬- કે માપ ખડ ? -

મોટા ઉંચા મેરુને મથાળે ઝકગે મૂકયો હોય તે સરડતો મરડતો
ચાડ્યો, પણ તેને અત હોય ભૂમિ પર આવી અટકે પણ જીવને
સગ્ગવા કગવાનો ઢોઢ અત ? ને મમાર જીવે પોતાના માથે કર્યો છે

તેનાથી લપ એવી વળગી છે કે જે ઉંચે નહિ જવાય, તો નીચે જઈને પણ એક લવમાંથી ખીજી લવમાં સરકવાનું કામ ઉભું જ છે.

વિપયસુખ વિનાનો મોક્ષ આલો છો ?—

આત્માની કેટલી કંગાળ દશા, તે વિચારો ! પહેલાં પાતાનો જેટલો મંસાર હતો (એક લવમાંથી ખીજી લવમાં સરકવાનો) તે આજે કેટલો છે ? આજે કે વધારે ? ચિતાઓ પહેલાં હતી તેમાંથી કેટલો દેર પડ્યો ? અનેક ઉપાધિઓ પહેલાં હતી તે આજે પણ છે ને ? ક્લાય વધી હશે ! એટલે સમન્વય છે ને, કે ખરો સંગાર હજી થઈ ગયો નથી ? જેટલા પ્રમાણમાં બાહ્ય સંજોગો વધાર્યા, તેટલા પ્રમાણમાં ચિતાઓ વધી કે ઘટી ? છતાં આવો મંસાર સુખનો (!) અનુભવ કરાવે છે, માટે તેનો અરેરાટો નથી થતો મોક્ષના અધિકારી કહેવાઈએ છીએ ને ? સંસાર મહા દુઃખરૂપ લાગે છે ? તમને સંસારના ભૂખ-તરસ, રોગ-રિખામણ વગેરે દુઃખનો ત્રાસ છે, પણ સંસારના સુખનો ત્રાસ નહિ ને ? મોક્ષ જોઈએ છે કિન્તુ દુઃખ વિનાનો; પણ કહો, વિપયનાં સુખ વિનાનો મોક્ષ જોઈએ છે ખરો ? એ જો જોઈતો હોય તો પડવાતના સુખ પર કંટાળો આવ્યો ? મળમલની શય્યાના સુખ પર ? ના. ડીક ત્યારે હવે ચ. કંટાળો આવી શકે એમ લાગે છે ? ના, કેમકે આત્મા નિર્વિચાર બન્યો છે. આત્મા વિચારક થાય તો સંસારના સઘળા સુખ પર કંટાળો આવે એમ છે. સંસારની દગાખોરી, કલંકિતતા, સંસારવર્ધક લાલસાકારિતા, ધારણાભંગકતા, વગેરેથી શું કંટાળો ન આવે ? શું એમ ન થાય, કે ‘આ મોટરો દોડાવવાનું શું, અને જગતનાં ખાન-પાન શું ? એવો સોનાનો સુરજ ક્યારે ઉગે કે આ બધા પર કંટાળો આવે એટલે મોક્ષનો સાચો અલિલાપી બનું !’ એવી રોજ તમન્ના અને અનુરૂપ ત્રેવડ જોઈએ. જીવ એટલે ? છોકરાં વચ્ચે દડો ! લાગ-ણીઓ અને ચિતાઓ એ રમતિયાળ છોકરાં, એ જીવરૂપી દડાને.

આમથી તેમ ઉછાળે ! ડૂબેલા ઉઠ્યની વચમાં ડોળ વાતની નિવરતા નથી, ભાગે અનિવરતા છે જડ પાયોની વચ્ચે જીવની કે કંઈક નિધિતિ આવી ગઈ છે ! આ બધું મસાર એવા મમાગને ઝપવાની રૂઝા કાને જાગે ? મોલના સાચા ધિંધુને, મોક્ષના માચા ગળીને, માચેસાચ મોક્ષમા જવાની ઉતાવળવાળાને

મસારમુખ પર કટાળો કેમ જાગે ? — તમે કહેશો કે 'ભાઈ

આહિણ ! પણ અમને તો મમારના મુખો સાગ લાગે છે, ત્યાં કટાળો ? હા, કટાળો દિવાળીના પડવાન નખાતા ખાતા કટાળો આવે છે ને ? ભલે કટાળો કાણિડ છે, અહીં આપણે નમાગપર જયમી કટાળો લાવવાનો છે પણ એક રખત એવો કટાળો આવી જાય તો ? ખાઈઓને માતા થવાના ડોઠ વાય છે ! કેમ થાય ? બીજી માતાઓને જોઈને પણ ન્યારે પ્રસુતિમય આવે ત્યારે ? પ્રસૂતિની વેદનાના અલ્પ ત દુખથી એવો કટાળો આવે, કેવો ? હવે કહી આ ભોગક્રિયા ન જોઈએ એવો ! પણ એ કટાળો ક્યા મુખી ટકે ? અરે ! ટકવાની શી વાત ? ત્યારે મમાગ પ્રત્યે આપણે કટાળો જોઈએ છે અમર કટાળો હૃદયમાથી જાગે નહિ તેનો કટાળો જના મુખી વીતગમ ન જનીએ ત્યાં મુખી કટાળો વધી વીતગમખામા ન કટાળો, ન ગણ્યો સાચા સજ્જાન જનો, એટલે મુખનો કટાળો મહેજે આવશે વધુ મજાન જનનો એટલે દુખના કટાળા કરતા મુખનો કટાળો વધુ થશે દુખ પર પ્રેમ હોય તો આ કયા પર દુખ આપતા એમ થાય કે, 'તે તો જોઈએ,' અને ડોઠ માન-પાન આપવા આવે એટલે કહે કે ભાઈ ! એ ન જોઈએ ' કેમકે મુખ પ્રત્યે લય છે મમાગથી ઉભગ્યા હો તો દુખ પર પ્રેમ ડેળવવાનો અને મુખ પ્રત્યે લય કેળવવાનો ઉદ્યમ અવશ્ય ગણવો જોઈએ

મુખનો કટાળો કેમ લેવાય — જરી યાદ કરી લો (૧) મુખ જે પુણ્યથી આવે છે, તે પુણ્ય જગવા માટે અનેક જીવોના મૃત્યુ

સુધીના પાપના ઉદય જાગે છે ! માટે તે પુણ્યના ઉદય કલંકિત છે. કેઈ ત્રસ સ્થાવરોના મોતથી ઝાડીં લોગના જે પુણ્ય આપણે લોગવીએ, એ પુણ્ય કલંકિત નહિ, તો શું પવિત્ર ? (૨) વળી ખીજ રીતે જોતાં, પાપના ઉદયથી મિશ્રિત પુણ્યના ઉદય, એ પણ કલંકિત ગણાય. પુણ્ય સંપત્તિ-શાતા વગેરે સાફ આપે; પણ પાપ અપજ્જ જળરો આપે ! પુણ્યથી ખોલવાનું યુક્તિસર હોય, પણ પાપ એની સાથે અનાદેયતા એવી આપે, કે જેથી યુક્તિસરનું આપણું કથન કેઈ ગ્રહણ ન કરે ! આમ સુખ મલ્યું, પણ રોવાનું ! પાપના કલંકથી કલંકિત થયેલું ! (૩) આ સુખ કેવી સ્થિતિમાં, કેવી રીતે આવે છે, ને આવ્યા પછી કઈ સ્થિતિમાં આત્માને મૂકે છે, આ વિચારણા આત્માને સાવધાન કરી મૂકે, આત્માને સુખ પર તિરસ્કાર જગાડી દે, એવી છે.

મનને શિખામણુ :—સુખ આવ્યું છતાં જીવ જો મનને શીખવે કે “હમણાં આની બહુ કિંમત આંકવાની નહિ; ખાવું હોય તો ખા, પહેરવું હોય તો પહેર, પણ બહુ ખીલતું નહિ. નહિતર મૂર્ખ ઠરીશ !” તો શું આ કર્યું ! ઘડીભર માટે એ સુખ પોતાને સુખરૂપ લાગતાં છતાં, એને ફિકકું બનાવી દીધું. તો જ ઉદાસીનતા અને ગંભીરતા કેળવી શકાય. એ માટે (૪) સંસારની કિંમતી ગણાતી ચીજને મામુલી ગણો, મીઠીને કડવી સમજો. (૫) સંસારના સુખો જાતેય નાલેશીલયા છે, અને (૬-૮) જીવને પણ નાલેશી આપનારાં છે, મુર્ખ બનાવનારાં છે, જીવને કુચા જેવો કરીને વિરાટ વિશ્વમાં ક્યાંય ફેંકનારાં છે. માટે જ કેઈ સદ્ભાવ સંસારસુખ ઉપર ધરવા જેવો નહિ. એના કરતાં મોક્ષનાં સુખો સારાં કે એ મળ્યાં પછી નાલેશી તો લેવાની નહિ. આતો ખેસાડે હાથીના હોદ્દે, પણ રસ્તા ઉપર નાટકીયાના ખેલ કરાવે કે ભીખ માગતા હાલે ! (૯) સંસારના સુખ લીધા પછી જીવને ભવેભવ ભસવાનું ! !

‘મમાન્ શી રીતે જ્ઞાનય ? હાલતા ને ચાલતા સસાર જ્ઞાનય
 જ્યો મમાર ? ભૂલો નહિ (૧) એક ભવમાથી બીજા ભવમા પડવાનો,
 (૨) એક ચિંતામાથીબીજી ચિંતામા ફરવાનો, (૩) એક જડમાથી
 બીજા જડને ગાય ભવવાનો, (૪) એક ઈર્ષના ઉદયમાથી બીજા
 ઈર્ષના ઉદયમા ફરતી વિવિધ લાગણીમા લહેવાઈ જવાનો ! આના
 મમાનની કાપણી ઢરી રાકીએ આજમુધી ન્યા આવેજ આવ્યો કે છવ
 જડ બઢી નાખતો હતો, બાકી નાખતો હતો, ત્યાજે હવે ? જો કે આવેશ
 તો આવ્યો, પણ છવે જો મિનિટ ઉભા રહેવાનું ક્ષાયિક ટોટિના જે
 શુભો ઢહેનાય છે તે અનતગ્રાણ મુધી મોહમા આપણી સાથે ટકે
 એના શુભો છે પણ તે ઘઈ પળવાગમા મલી જાય, એ વાતમા
 માલ નથી તેના માટે તો કઠોર સયમ ને ઢરોડો વર્ષ પાળવું પડે
 છે, ત્યાર તે મલે જે ડેમ આટલું બધું ? જોડા કે એ માટે દીર્ઘકાળ
 મુઠી મમાન્ ઘાતરવાનું કામ ક્યાં કરવું પડે છે એના લાખા
 અભ્યાસ પછી મન ઠરે છે

ઉપાધિઓથી ગ્રન્થો, એવી ચિંતાઓ —

જોડા જેઉ, મનથી દુનિયામા આ બધી ઉછળા-ઉછળી શા
 માટે કરા છે ? એના બદલે ધર્મની વિચારણામા અને તત્ત્વની
 ચિંતામા એકાગ્રતા કેમ નથી ? કારણ એ જે સસારનીય તર્કવાહીમા
 એકાગ્રતા નથી ત્યાં પણ ચિત્ત હામાડોળ હોય છે નહાવા બેઠા
 ત્યાં ખાવાના, અને ખાવા બેઠા હોય ત્યાં બહાર જવાના, એમ
 કાંઈ કોઈ વિચારોની હામગતા ચાલુ ! ઘણા વિચારો એના હોય
 જે જે જેમા પોતાનું જ ઠેકાણું નહિ હોય ! હવાઈ ઇમારતો ન્યાતી
 હશે ! આમ ન્યા મનાગમા મોજથી બેઠા છે, ત્યાં પણ મન જે
 ચિત્ત નહિ, તો એના ચળવિચળ ચિત્તનાગા તમે ધર્મમ્યાનકોમા
 પણ ચિત્ત ચિત્ત ક્યાવી ઢગી ગકો ? માટે, ચિત્ત એકાગ્ર શી રીતે
બને, એ વિચારતા જણાશે કે કેવલ ચિંતાઓમા ચિત્તને અડવાનું
નહિ કરવું લેખ્યું, અને જગતની બાળતોમા પણ ચિત્તની

અસ્તોવ્યસ્તતા ટાળવી જોઈએ. અનેકાનેક ઇચ્છાઓ અંદર જે પેઠી છે, તે નવીન નવીન ચિંતાઓ જગવે છે. એવી ઇચ્છાઓને કાપતાં આવડે, એટલે ચિંતાઓ શાંત પડે. ઇચ્છાઓ ક્યારે કપાય ? જે ઉપાધિઓ બહાર અને અભ્યંતર વધારી છે, તેના પર કાપ પડે ત્યારે ઇચ્છાઓ કપાય. બહારની ઉપાધિને ઇચ્છા સાથે, ને ઇચ્છાને ચિંતા સાથે, એમ અંકોડા મેળવાયેલા છે. ચિંતાઓ ચિત્તને આકૃણવ્યાકૃણ અને અસ્થિર રાખે છે.

સંસાર કાપવો એટલે ? :—સંસારને કાપવાના ઇરાદાવાળાએ (૧)

જેમ શુભ લાગણી અને શુભ વલણનું સંરક્ષણ કરવું જોઈએ, તેમ (૨) આરી વિચારણાઓનું પણ સંરક્ષણ કરવું જ જોઈએ. (૩) સંસારને કાપવાનો અભિલાષી આત્મા જડ પદાર્થો પર ઠેકવાનું ન કરે. ભૂલતા નહિ કે હમણાં સંસાર શબ્દથી ચાર ગતિમય સંસારની વાત નથી કરવી. હમણાં તો સંસાર એટલે જડ પદાર્થોમાં જે આત્માની દ્રે'કાદ્રે'ક થઈ રહી છે, તેની વાત લેવી છે. તેને કાપવાની એટલે કે તેમાંથી કંઈક પાછા હઠવાની અહીં વાત છે. એટલે ? દા.ત. એ ચાર સગા હોય તો તો કંઈ નહિ. પણ આ તો કહેવાનાય સત્તર સગા પાથરી રાખ્યા હોય, એટલે હવાની માફક બધા સગાવહાલાંને ત્યાં ફરતા રહેવાનું રાખ્યું હોય છે. ત્યારે કહો કે સંસારી જીવ એટલે શું ? જગતની સ્થિર એવીય વસ્તુઓમાં પળે પળે વિઝિટ લેવા અસ્થિર પળે ભમનારો વેઠીયો ! એજ ને ? સંસાર એટલે સંસરણ, ભમવા-પણું. આવા સંસારને કાપતા ચાલીએ તો વિશ્વાસ લઈ શકીએ કે આપણો આત્મા પ્રગતિ સાધી રહ્યો છે. એ કાપતાં ચાલવું એટલે શું કરવાનું ? એજ કે જડ પદાર્થોમાં ભમવાનું ઓછું કરવાનું

હિસાબ ક્યાં રાખવાનો કાળાં કામોમાં કે ધોળાં ?

મોહનો અધિકાર ઉઠે એટલે જીવ મોહને કહી દે કે 'તું જેમ કાવે તે હુકમ કાઢી મારી પાસે કાળાં કામ કરાવવા માગે, પણ

હવે એ કંવાનો મને મોળ નથી આજ સુધી ધોળા-ઉજળા કામમા
 હિસાબ રાખતો હતો, ને કાળા કામ ભેલિયાળ કરતો હતો પણ
 હવે ઉજળા કાર્ય કર્યામા હિસાબ નહિ ગણુ, અને કાળા કર્યામા
 અનુચિત નકોચ ગણીશ ' મોહનો અધિકાર ઉઠી જવાનો અર્થ ગુ છે ?
 એજ કે (૧) વધુ પડતા પાપકાર્ય કર્યાની વેલછા મટે, (૨) નિર્ભયપણે
 પાપ કરવાનું અટકે, (૩) પાપકર્મથીથી છૂટવાની સદા ઝખના રહે
 મોહનો અધિકાર આત્માપન વચ્ચે જમાની જેઠા હોય છે, એટલે
 ધાર્યા કાળા કામ કરાવે છે પાછો એ પાપકાર્યો નિર્ભયપણે કરાવે છે !
 ભોગની વાત હોય તો કર્મ હિસાબ નહિ, ને ત્યાગની વાત હોય તો
 ગણુત્રી કરવાની, કેમ ? એ વધી ન જાય ! આજનો દેગકાળ કેવો ?
 મયોગ અને પરિસ્થિતિ કેવી ? ધર્મની સાધના મારી કરાવે એરી,
 કે નગ્ની કરાવે તેવી ? પાપ આછા કરાવે તેની, કે વધુ કરાવે તેની ?
 પૂર્વે જરૂરી એવા પણ પાપપન કાપ મૂકતો આજે બિનજરૂરી એવાય
 પાપો વધારે કરાય છે ! ત્યા કુમારપાળ, શાલિભદ્ર વગેરે આરાધક
 પુરુષો માત્રા ઉપમા જે યાદ આવે ?

નિઠારો ત્યાગનર્મથી જ નહે — આપણે અહાન દેગના માલિક
 તરીકે જૈન શાસનની મોટી પ્રભાવના કરનાગ કુમારપાળ ન બની
 શકીએ, પણ પાત્ર વિગર્ધના ત્યાગવાળા કુમારપાળ બની શકીએ
 કે નહિ ? કહિ મહાન ત્યાગી શાલિભદ્ર ન બની શકીએ પણ
 પ્રભુના અને ગુરુના જ ભક્ત શાલિભદ્ર ન બનાય ? રહે છે વિગર્ધના
 ત્યાગથી શુ બહુ લાભ ! પણ કહેનાગને ખબર નથી કે વિગર્ધથી
 નિઠાર જાગે છે વિઠારો અનેક પાપ કરાવે છે, ઇન્દ્રિયોની ગુલામી
 કરાવે છે ત્યાગ અને તપસ્યા એ નિઠારોને શાત કરવા માટે છે
 મામાન્ય ગીતે, ભજેલા પેટે જે વિઠારો જાગે, તે ઉપવાસમા ન જાગે,
 જે એક ઉપવાસમા જાગે તે જે ઉપવાસમા ન જાગે, અને જે

જેમાં જાગે તે ત્રાણમાં ન જાગે. ઉપવાસ કરવાથી કાયાનું જોર ઘટ્યું. એટલે વિદ્યારનું જોર નરમ. આમ દુન્યવી દૃષ્ટિએ જરૂરી ગણાતા રસ સંવનના પાપમાંય સમ્રાટ રાજા કુમારપાળ મોટા કાપ મૂકતા !
આજે જિનજરૂરી રસ સંવન વધી ગયાં ! કેને ? માત્ર સમ્રાટને
નહિ, સામાન્ય માણસનેય !! વાડ આજના યુગ !

ધિક્કો ન બનવા પ્રતિજ્ઞા સાથે કાકય અમલ જરૂર કરો :—
 મહાપુરુષોની કેારી અનુમોદના કર્યા કરીએ અને કશું આદરવાનું
 ને નહિ હોય, તો ભય છે કે આત્મા ધિક્કો બની જાય. ભવાંતરના
માટે આત્મા ધિક્કો ન બને, જિનેશ્વરદેવની વાણી માટે હૃદય કંઠાર
ન બને, તે માટે પણ ઇન્દ્રિયો ઉપર કાણુ મૂકવો જોઈએ. નહિતર
 નિરંકુશ ઇન્દ્રિયોથી ગમે તેમ વિદ્યાસ કરતાં જઈએ અને ગમે
 તેટલી સંજ્ઞાઓ પાપતા જઈએ, પછી તો તપ-ત્યાગના ખ્યુગલ કુંકતી
 જિનવાણી તરફ હૃદય શુષ્ક બની જાય. ઇન્દ્રિયો અને મનની વૃત્તિઓ
 પર અંકુશ મૂકવા સારા નિયમોની જાળમાં એને જકડી લેવાની જરૂર
 છે. પ્રતિજ્ઞા ધર્મનું મૂલ્ય સમજે નહિ ત્યાંસુધી, પ્રતિજ્ઞા આવે
નહિ. પ્રતિજ્ઞા વિના આત્માનું ઓજસ વધે નહિ, પ્રતિજ્ઞા વિના
પાપની વૃત્તિ મટે નહિ. મોહનો અધિકાર વર્તતો હોય એટલે
 પ્રતિજ્ઞાથી દૂર ભાગવાનું કરાય છે. પછી વિના પ્રતિજ્ઞાએ, એ કઢાચ
 પાપ ન કરે; પણ તે કેટલા કાળ માટે નિષ્પાપ ? કોઈ નિયમ નહિ,
 કેમકે પ્રતિજ્ઞા હોય તો ને ? એ તો જરૂર પડેય નિઃસંકોચ પાપમાં
 પડવાનો. કહો જો જૈન માત્ર કેટલા સંયોગમાં રાત્રિભોજનથી દૂર ?
 રાત્રિભોજન ન જ કરવાનું, બોલો-આજના માટેય નિર્ણીત છે ? જો હા,
 તો કહો પ્રતિજ્ઞા લેવામાં શું વાંધો ? નાનોય સંકલ્પ કે નિર્ધાર જીવ
 જો કરી શકે કે હું રાત્રિભોજનના પાપથી દૂર, તો એનું મૂલ્ય કેટલું ?
 જેટલા કાળ માટે પ્રતિજ્ઞા કરી તેટલો કાળ ધર્મ તિજોરીમાં સુરક્ષિત
સંધર્યો ! પ્રતિજ્ઞાનું મહત્વ ઘણું ઊંચું છે.

કર્મમાં પણ નિયત સંચાલન. સંક્રમ એટલે ? :—કર્મની વિચિત્રતા કેવી? જીવની હાલતાં ચાલતાં અવગણુના. અપમાન કરે એવી. એક કર્મને જીવનની શરમ ન પડે. આકે કર્મની દિશા જુદી ! એટલા માટે શાસ્ત્ર કહે છે કે આત્મામાં જ્યારે અધ્યવસાયનું પરિવર્તન થાય છે, ત્યારે બંધાઈ ચુકેલા એક કર્મમાંથી કેટલાક દળીઆનું સંક્રમણ બંધાતા જીવત કર્મમાં થાય છે ખરૂં, પણ એ જાતભાઈમાં જ. સંક્રમણ એટલે એકરૂપતા. આશાતાનું શાતામાં ને શાતાનું અશાતામાં; ઉચ્ચ ગોત્રનું નીચ ગોત્રમાં, ને નીચ ગોત્રનું ઉચ્ચ ગોત્રમાં, એટલું જ; પરંતુ વિજ્ઞતીયમાં એટલે કે વેદનીયનું ગોત્રમાં કે ગોત્રનું આયુષ્યમાં, એમ સંક્રમણ નહિ. ત્યારે વળી આયુષ્યમાં તો એક ભવનું જીવનમાંય સંક્રમિત ન થાય. નરકનું આયુષ્ય એક આત્મા બાંધવા મંડ્યો ! સાતનીતુ બાંધ્યું ! પણ હવે પરિણામ પસંદાયાં, તો ફેરવી શકે, પણ એમાં ને એમાં. એટલે ? કાળની સ્થિતિ એાછી કરી શકે, પણ તે નરકમાં ને નરકમાં. નરકનું તિથેયમાં ફેરવી શકે નહિ.

કુળની આશંસા કરતાં શુદ્ધ ગુણાનુરાગથી થતી ભક્તિની ક્રિયા ડિઝી—કૃષ્ણ મહારાજ સાધુઓને વંદન કરતા કેવી ભાવના ભાવે છે, ‘અહો ! આજનો કેટલો ઉત્તમ દિવસ મર્યો કે આ મહાત્માઓનું દર્શન મર્યું ! ભાવ, બધાને વંદન કરું ! ‘એમ કરી શુદ્ધ ગુણાનુરાગથી બધાને વંદન કર્યું’. વંદનના એ ઉલ્લાસથી પ્રભુ પાસે આવ્યા. પછી કહે છે કે ‘પ્રભુ ! હવે તો હું થાક્યો !’

જગતદયાળુ નેમિનાથ સ્વામી કહે છે કે, ‘કૃષ્ણ ! તું થાક્યો નહિ, સાધુવંદનથી તો તે’ થાકે ઉતાર્યો ! સાતમી નરકની ત્રીજી કરી નાંખી.’

‘હે, હે, ભગવંત ! તો તો હું હવે ફરીથી વંદના કરું, તેથી આછીની ત્રણેય નરક તૂટી જાય.’

‘ના, હવે કાં ન થાય’

જમ, ત્રીજી નજ્જ નિશ્ચિત રહી ગઈ એ ભાવોદ્ધાન ગયા -
હવે તો આગળ આવી હવે નિકાશિત એ ત્રીજી નજ્જ લોગવે ન
છુટકો ડોને ? ક્ષાયિક મમકિતીને ડેમ ? ડર્મ ગિચિત્ર છે

અનતાનુબધી ડપાય એટલે ? — શ્રેણિક મહાનજે ગલિણી
હજીનો શિડાન કીને કળો ડે વર્તાવ્યો, નજ્જનુ આયુધ્ય-
બાધ્યુ એ ત્યાજે, ડે જ્યારે પ્રભુ મજ્યા નહોતા પછી અનાથી
મુનિ મજ્યા, પ્રભુ મજ્યા, અને શ્રેણિક ધર્મ પામ્યા, ક્ષાયિક મમકિત
પામ્યા ડેવી રીતે ? શ્રદ્ધના બળ ઉપર ડર્મક્ષય જ્ઞાતરી ખડક્ષપક-
શ્રેણી માડી દર્શન સપ્તકનો અર્થાત્ અનતાનુબધીના કોધ-માન-
માયા-લોભ મોહનીય ડર્મ, મિથ્યાત્વ-મિથ્ર-અને-મમકિત મોહનીય
ડર્મ, એ માતનો ક્ષય ડગ્નારી ધ્યાનધારા તે ખડ ક્ષપક શ્રેણિ
ખડ એટલા માટે ડે આયુધ્ય બાધી દીધુ હોવાથી આગળ આગિત્ર
મોહનીયનો ક્ષય કરવા તે ધાન ટકી નહિ આત્મા જે કોધ-માન
માયા ને લોભમા અનાદિકાળથી રખડે છે, જે કોધાદિ પાછા એને
ઉપાદેય એટલે કે ડગ્વા યોગ્ય લાગે છે, તે ઉચ્ચ ડોટિના કપાયો છે,
તે અનતાનુબધી કહેવાય છે અનત જે નમાન, તેનો અનુબધ કરાવ-
નાગ, એટલે ડે મમારની પન્પગ ચલાવનાગ તે અનતાનુબધી ડપાયો
એની માયે દર્શનમોહનીય ત્રપ્-મમકિત મોહનીય, મિથ્ર મોહનીય,
મિથ્યાત્વમોહનીય, — આ માત પ્રકૃતિ આત્મામા મત્તાગત હોય તે
દર્શન મપ્તક કહેવાય આ મપ્તક ક્ષાયિક મમકિતની પ્રાપ્તિની
આરે આવનાડે છે શ્રેણિકે પ્રભુ પર અથાગ પ્રીતિથી એનો ક્ષય ડયો

અનાથ કર્મ ન અધા, લાય એની ન ચિતા ડે —

વિચિત્ર અને મેગમ્મા કોર્મની શુભામીમા આત્મા મકડાયો છે કહે
લો, તેની કાઈ મગમ ડે કાઈ ભાગી જે છે ? ના હોય તો તો-

ચેન ન પડે. એ વિચિત્ર કર્મો આત્માને શુભામ બનાવી દેવી દેવી વિટંબનામાં આત્માને નાખે છે, એના તરફ સરાસર અજ્ઞાન અને એદરકારી હોવાથીજ નવા કર્મ ગાંધવામાં સંકેચ નથી, ભય નથી, શરમ નથી. કાંઈ ચિંતા નથી ! આપણે ચિંતામાં પડેલા ગણાવીએ છીએ ખરા, પણ એમાં કર્મની ચિંતામાં છીએ, એ વાત નથી આવતી ! કેમ ખરું ને ? કે ચિંતા વારે વારે થાય છે તે બંધાતા કર્મની ? વિવેક આવે તો જરૂર લાગે કે કર્મના જેવી કોઈ ચિંતા કરવા જેવી નથી; અને થવી પણ ન જોઈએ. આત્માને જો શુભકર્મ અનુકૂળ હોય તો બાંછ શું ચિંતા રહે ? જેને કર્મ અનુકૂળ હોય, એવા પુણ્યશાળીની ચિંતા બીજાઓ કરે છે. પણ પાપનો ઉદય હોય એટલે એવી સ્થિતિમાં મૂકાય કે ઘરવાળાય એનું સાંભળે નહિ ! ને આ ચિંતાગળ્યો એનું બોલવાનું છોડે નહિ ! જ્યો દેવું નાટક ! કર્મ એવી આપણી ઠેકડી અને મશ્કરી કરે છે, એવી વિટંબનામાં ઉતારે છે, અને એવી વિચિત્ર સ્થિતિ દર્શી કરે છે, કે જેમાં આપણું કશું ચાલે નહિ ! ! હસતાં બળરમાં ગયો હોય, પણ પોક મૂકતો સાંજે ઘેર આવે. સવારે કહે કે “કુટુંબ તો સારું મધ્યું !” પણ સાંજે મોંકાણુ માંડે કે ‘આવાની સાથે કાં પાના પડ્યા !’ અથવા પણ તું સવારે શું કહેતો હતો ? તો કહેશે, “અરે ! મૂકો વાત, એ તો એમને મેં ઓળખ્યા નહોતા.” એક બાજુએ પૈસા મેળવવાના સારા કર્મનો ઉદય હોય, પણ એ સારા કર્મના પડોશી ભૂત કૌટુંબિક કલેશના કર્મને શરમ ન પડે ! એ તો સાથે જ રહે ! ! વાહ કર્મ ! તારા ખેલ ! તારી ફૂરતા ! ચિંતા કરો તો એક જ કરો કે અશુભ કર્મ ન બંધાઈ ભય.

કર્મથકી જીવની ભારી અવહેલના :- મનુષ્યપણાનું આયુષ્ય, ગતિ અને સારી ઈન્દ્રિયો, એ સારા કર્મના ઉદયે મળી. છતાં ઠરીને

નેહએ તો દેખાય કે નગ્સા કર્મના ઉદય ડેટલા ? અપગ્ગા ?
અનત જોજન જોઈ શકવાની જ્ઞાનશિન્ન 'ગ્ગાર આત્માને માયા
પાછળ શુ છે, તેય દેખાતુ નથી કાણુ કાઈ ? એ જ કે ઘોગ
જ્ઞાનાવગ્ગીય કર્મનો ઉદય અનત લાલ-લગ્ગિના યોગે મમન્ત
જગતની શ્રદ્ધિ મેળવી શકે એના પણ આત્માને કર્મે એક
હિન્નમેદાગ તરીકેના બને-પાયમો રૂપિયાય એના હાથમા મીઠા ન
ન આપવા દે આત્મા અનત વીર્ય-શક્તિના ઘણી ગણાય છતા
ઘોગ વીર્યાન્તગયનો ઉદય તેને કેવો કેવો નિર્ગળ કરે છે, એ ક્યા
અનુભવ બહાર છે ? એ અનત લાલલગ્ગિ અને એ વીર્યલગ્ગિ
એમ જ દટાઈ દબાઈ રહે, અને અહિં કર્મ મવારથી માજ સુધી
તેલ કાઢે, પછી માજે થોડોક ચારો નીચે ! ! ધન્ય મ માગ !

આત્માની લાયકાત મોટી છતા મમા પરખાને ડેટલુ —

આપણે એ વિચાર કરીએ કે 'આપણને મક્કી શકે ડેટલુ ? અનત
લાલગ્ગિના હિસાજે મમન્ત જગતભગ્નુ ! પણ મનુરી ડગ્વા
છતાય કર્મ આપે ડેટલુ ? અતિ અતિ અરૂપ અને નગ્ગય આપે,'
ને આવો પણ વિચાર સસાર અગે આવે, તો મસાર યગ્ધી મોહ ઉઠી
નય કેમકે આપણી લાયકાત મહાન, અને અના પગ્ગાવે
અપમાનજનક !

શુભકર્મની કૃપા — પાણુ આમ જોગો તો કર્મની મહાન

શુભ શક્તિ દેખાશે જગતમા મોટામા મોટો દિલાગ માણસ આપી
આપીને શુ આપે ? 'લે આ છ બડનુ સામ્રાજ્ય' ને એ ચકવર્તિ
હોય તો ! અને મન્દ્ર ખુગી યાય તો કહે 'જા શાલિભદ્રને ત્યા તો
માત્ર નનાપુ પેટી, પણ તારે ઘેગ નવમો નવાણુ પેટીઓ ઉતગ્ગે ?
બમ એટલુ જ ને ? કિંતુ એ ગમે તેટલા પણ મનુષ્યપણામા આયુધ્ય
વરાસી આપે ? ઔદાગ્ગિ ગરીબ બનાવવની શકે ? ના, ત્યાગે હવે
એ વિચારે કે શુભકર્મ શુ આપે એ આપે ભરવાડમાથી શાલિભદ્રન

માનવજોખીયું ! એ મળે તો જ ચારિત્ર મળે. પછી શાલિભદ્રમાંથી અનુત્તરનું જોખીયું ! કર્મ શું આપે ? જગતને। મોટામાં મોટો દિલાવર જેટલું ન આપી શકે, તેનાં કરતાં પુણ્યકર્મ કેઈશું આપી શકે !

કર્મના જુદમ ! — પરંતુ કર્મની આ બધી શક્તિ પર ખુશ થવા જેવું નહિ. કેમકે કર્મ વિચિત્ર છે ! એ સદા તુષ્ટ રહે જ નહિ. પાછા તે તુષ્ટ પછી રુષ્ટ એવાં થાય કે હાડકા ભાંગી નાખે ! માટે એને તડકાવીએ કે ‘ રહેવા દે તારી લાલચ. અમારા આત્મામાં અનંતજ્ઞાન, અનંત સુખ, અનંત લાલલાઈવ, અને અનંત વીર્ય છે ! અનંત સ્થિરતા છે ! તું અમારી પાસે મજૂરી કરાવી કરાવીને શું આપે ? નહિ જેવી સુખની વાનગી, તેય કૃત્રિમ અને અસ્થિર ! રૂપાણું શરીર સાફ કરે તો પણ શરીર કેટલો કાળ સાફ ? જરાક. તેય બહારથી. અંદરથી કેવું સાફ ? કંઈ જ નહિ. મહાગંદુ. મળ-મૂત્રના દ્વાર જે જરા ખુલ્લા પડી વહેતા થઈ જાય, તો બેઈ દ્યો દુર્ગંધ ! આવા શરીરને અજ્ઞાન જીવડો સાફ ને સાફ રાખવા તૈયાર થયો છે ! મજૂરી ભારે કરવાની ને પરિણામે ઘાસ મલે ! ‘ ઘાસ જેવું ફળ લેવા માટે પહાડ ઉપાડવા જેવી મજૂરી મારે કરવી નથી ’, આટલો પણ વિવેક આવે તો કંઈક સંસારમાંથી પાછા હઠાય, અને આત્મશુદ્ધિની મહેનત કરાય.

કર્મનો કુમેળ ! :—જુઓ તો ખરા કે વિચિત્ર કર્મના ઉદ્યથી જીવોમાં પરસ્પરની ઢંગવડા વગરની સ્થિતિ કેવી છે ! એક જણને લક્ષ્મીનું પુણ્ય છે, પણ સહી કરતાંય નથી આવડતી ! બીજાને સારી બુદ્ધિનું કે અતુલ બળનું પુણ્ય છે, પણ ધન મેળવવામાં શકારાનુંય પુણ્ય નથી ! કોઈને મેળવવાનું પુણ્ય છે, પણ ભોગવવામાં કોદરીની ઘેસ પર રહેવાનું છે ! તો કોઈને પકવાન્ન પચી શકે છે, કિન્તુ લાવે ક્યાંથી ? કોદરી પણ પુરી નથી મળતી. કોઈને કાન બહુ સગળા છે, પણ આંખની શક્તિ નથી. બીજાને આંખમાં તેજ

તે ત્યારે કાન બહેન છે ! આણુ બધુ જગતમા દેખાય છે કે નહિ ?
અરે ! પોતાની જાતમા દેખાય કે નહિ ? પોતાને જ શરીર સાડ મધ્યુ
હોય પણ ચાલ ઉઠના લેવી ! અવવા બીજી બાજુ ચાલ હાથીના
લેવી મક્કી હોય, પણ બોલે ત્યારે અનાજ ઘોઘરો હોય ! આ કેવા
વિચિત્ર કર્મના ઉદય ! તો કહો, આ સ્થિતિ પર સહેજે સહેજે શુ
વાય, ગગ કે વેગવ્ય ?

કર્મની ચિંતા કરો —તીર્થ કહેવના આત્મા પર પણ કર્મની
હગવિનાની સ્થિતિ ! શ્રી મહાવીર પ્રભુને ઇન્દ્ર હુમણા મુતિ-વદન
દગીને જાય છે, ત્યાં તો બીજી બાજુ કાનમા ગોવાળીયા બીલા ઠોઠી
જાય છે ! એક માત્ર શ્રી જિનેશ્વરદેવનુ ગાસન એવુ છે, કે
જે કર્મોની હગધડા વગની સ્થિતિને વિસ્તારથી અને સુક્રમતાથી
વાપુવે છે, એ જતાવે છે કે કર્મો વિચિત્ર છે, અને એની વિચિત્ર
અમર જગત પર ચાલે છે ! અજ્ઞાનોને એની એ ખબર નથી પડતી,
તેથી કર્મનો માગ ખાવા છતાં નવા કર્મને પગભર કરે છે !
પરમાત્માના ગામનમાથી આવી કર્મોની વિચિત્રતાને જાણી એટલા
બધા મારધાન બનવુ જોઈએ કે પોતાના આત્માને કહી દઈએ કે,
‘બધાની ચિંતા મા કરો, પણ કર્મની ખાસ ચિંતા કરો એના ઉચ્ચમા
મુજાનો ના એ તારાજ બાધેલા છે માવે પડ્યુ ગમાધિથી માડી
લેજો પણ નવા નના ગજદેષ અને દિમાદિના પાપ-ધાનદ ખુશી
વઈને મેરી નવા નના કર્મ બાધનાનુ ન કરો !’

કર્મનુ વિચિત્ર માયન્મ

નિપાકોદય-પ્રદેશોદય —પ્રથમ—આત્મા કર્મને સર્વાંગે પગધીન
છે કે અંગે ?

ઉત્તર —જન ગામન જતાવે છે કે કર્મનુ સર્વાંગે પણ ચાલે
છે, ને અંગે પણ ચાલે છે ! સર્વાંગે એ રીતે કે બાધેલ સર્વ કર્મ

પાર પડ્યા વગર આત્મા નિર્ભય ન બની શકે. કર્મ બાંધ્યા, એનો ભોગવીને કે કઠોર તપસ્યાથી નાશ ન કરીએ ત્યાં સુધી નિશ્ચિત ન રહી શકાય. કર્મને નાશ પામવા માટે વિપાકોદયથી જ કર્મ ભોગવવાં પડે એવું નહિ, પણ એ પ્રદેશોદયે ભોગવાઈનેય નાશ પામે. દા. ત. અહિં મનુષ્યગતિ વિપાક-ઉદયથી ભોગવાય છે, પણ નરકગતિ કે દેવગતિ પણ પ્રદેશોદયથી અહીં ભોગવાય છે. કેમકે એની સ્થિતિ પાકે એટલે એ ભોગવવામાં આવે જ. તો પછી મનુષ્યગતિનું શું થાય ? મનુષ્યગતિનો રસ ભોગવાય, અને પેલાં પ્રદેશ-ઉદયથી ભોગવાય. જે પ્રદેશોદયથી ભોગવાય, એનો રસ અનુભવમાં ન આવે. ભોગવાતાં રસનો અનુભવ ન થાય તે પ્રદેશ-ઉદય, અને અનુભવ થાય તે વિપાક-ઉદય. ત્યારે વિના ભોગે બાહ્ય અભ્યંતર તપથી કર્મ જે વિખરાઈ જાય તે નિર્જરા.

કર્મનું સંક્રમણ :—બંધાતા સારા કર્મમાં પૂર્વનાં નરસાં કર્મ કે બંધાતા નરસામાં સારાં કર્મ લળી જાય તે સંક્રમણ. શેરડીનો રસ પીવા આપ્યો મોટો વાટકો ભરીને, પણ એમાં એક નાની ચમચી જો કરીયાતુ નાખ્યું, તો તે એમાં એવું મળી જાય કે આખો વાટકો પી જઈએ, પણ કોઈ ટીંપામાંય કરિયાતાની ખબર ન પડે. કેમકે એ શેરડીના રસ જેવું થઈ ગયું. તેમ બંધાતી શાતામાં અશાતા સંક્રમે, તે શાતાસ્વરૂપ થઈ જાય; એના ઉદયે શાતાનો અનુભવ આવે. જો પૂર્વે ઘોર અશાતાકર્મ બાંધ્યા હોય, પણ અત્યારે ઉત્કૃષ્ટ સદ્ભાવનામાં ચઢી શાતાકર્મ બાંધતા હોઈએ, તો તેમાં પૂર્વના અનેક અશાતાકર્મનું સંક્રમણ થાય, તે અશાતા કર્મ મટીને શાતાકર્મ થઈ જાય.

કર્મના ઉદય ૧. સનિમિત્તક, ૨. અનિમિત્તક :—કેટલાક

કર્મો વિપાક ઉદયમાં ચાલુ હોય, પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ ફરી જતાં વિપાક ઉદય અટકી જાય; અને કેટલાકના વિપાક ઉદય ચાલુ ન હોય, તે અમુક દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવનો સંયોગ મળતાં વિપાક

ઉદયમા આવે પન્નવણાણમા કર્મના ઉદય મનિમિત્તક અને અનિમિત્તક, એ બે પ્રકારે કહ્યા છે મનિમિત્તક ઉદય એટલે તે, કે જે નિમિત્ત મળે તો જાગે અનિમિત્તક એટલે તે, કે જે નિમિત્ત વિના જાગે માનો કે ઉદયે શાતા છે પરંતુ જાણીને ઉપન્થી પડતું મૂક્યું, કે માયુ પછાડ્યું, તો અશાતાકર્મ વિપાકો-દયમા આવે અર્થાત્ જો જાગણ સંયોગમા ન મૂકાઈએ તો જાણે પેલા કર્મો ઉદયમા આવવા તૈયાર નથી જાણી જરાજ સંયોગમા તે જટ ઉદયમા આવે આનો અર્થ એ છે કે તમે જો મોહજનક સંયોગમા ન આવો, તો ઘણા મોહનીય કર્મ વિપાક ઉદયમા ન આવે મારી ભાવનામા ચઢ્યા હો, મથન માડ ચાલી રહ્યું હોય, ને નાનો કનૈયો આવીને પાને બેઠી ગયો 'જાપુજી, જાપુજી' કરીને એણે આપણને બોલાવવાની ગરજાત કરી ત્યાં એનું મોહુ બધ કરી મ્મજે તો તો શુભધ્યાનની પરિણતિ ચાલુ રહે પણ જો એનું બોલવું એવું કાંઈ આલણીએ કે "મને ફલાયું માર્યો, માથામા વાગ્યું કે ચન્મા ચોરી ચઈ, નોકર લાગી ગયો !" વગેરે વગેરે, તો મામાન્ય મારી વિચારધારા તો નું, પણ આપણા તરુ-તારુ તીર્થકન્દેવના જનની જોગા ચાલુ વિચારધારા પણ એકાએક- બધ ! અને રાગ કે દેવનો પ્રનાદ પૂરપાટ ચાલુ ચઈ લય ! કેમ આમ ? દારા કે મયોગ મળતા મોહનીયકર્મ વિપાકોદયમા આવ્યું મારી ભાવના એટલે મોહનીય કર્મના ગળે દુષ્ટ ત્યારે નરમા મયોગ એટલે મારી ભાવનાને ગળે દુષ્ટ પોતાની જ લક્ષ્મીનો મયોગ ગળે ફગવે છે ને ? અને પોતાનો જ હનમખો નોકર દેવ જગાવે છેને ? આશુ ? નિમિત્ત પાળેલી કર્મ ઉદયમા આવ્યા દ્રવ્ય, દોષ, કામ, અને ભાવ ફગવાળી કર્મના ઉદય પલટાયા આપણે મારા મયોગ અને નારી વિચારધારામાં ગદીએ એટલું ઘણું કર્મો પોતાનો ન્યાય આપણને ચખાડવા પામી શકે નહિ જાનકે પૂર્વના ઉદય ચાલુ હોય તં પણ બધ

થઈ જાય. તમે અહિ બેઠા છો માટે શાંત છો. મિત્રેમામાં ઉભા હો
તો મોહના ઉદય ઉછળે. એ શું? સંયોગનો પ્રભાવ. માટે જ કહેવાય.
છે કે પાપથી તો શું પણ પાપ લાવનારા નરસા સંયોગથી પણ
દૂર રહો. અને ધર્મ અંતરમાં પરિણામ પામે ત્યારે ખરે, સાચો
ઉદ્ધાર જતો ત્યારે ખરો; પરંતુ, એ માટેના સારા સંયોગ સદા સેવો.

હવે સમજશે કે જેટલાં કર્મો આત્મામાં હોય તે બધા ક્રમસર.
 વિપાકોદયથી ભોગવવાં જ પડે એવું નહિ! નહિતર તીર્થંકરદેવ
 જેવાનેય ખાર નહિ, ખારસો વર્ષે પણ દેવજ્ઞાન ન મલે. ઘણાં.
 કર્મ પ્રદેશોદયથી કે ઘણાં તો તપથી આપોઆપ ખરી પડનારાં હોય.
 છે. બસ, પૂર્વ કર્મનું આટલા પુરતુ ચાલે, બાકી નવાં કર્મ આત્મામાં.
પેસાડવા કે નહિ, તે આપણા હાથની વાત છે.

કર્મ પર વિજયની ચાવી:—

કર્મોની વિચિત્રતા મોટી, તેથી વર્તમાનમાં આપણે સવિધ્ય.
અંગે જો કાણુમાં વાત ન રાખીએ તો તો કર્મ આપણી હંગામડા.
વગરની સ્થિતિ બનાવી દે! જો કાણુ રાખીએ, તો આપણે એની
હંગામડા વગરની સ્થિતિ કરી શકીએ! અર્થાત્ એના ઉદયને
નિષ્ફળ કરી એને મૂળમાંથી દૂર હઠાવી શકીએ.

પ્રશ્ન—કર્મના ઉદય પર કાણુ એટલે શું?

ઉત્તર—કાણુ એટલે આત્માને બને ત્યાંસુધી વિકારથી બચા-
વવાનો. સમજી રાખો કે ગગ વિકાર છે, દ્વેષ વિકાર છે, હર્ષ વિકાર
છે, શોક વિકાર છે, ભય વિકાર છે, અહંકાર વિકાર છે, લોભ વિકાર છે.

વિકાર રોકવાની વિચારણા:—

કર્મની વિટંબણામાંથી બચવા માટે આ વિકારની રમતમાંથી
 પાછા હઠવું જ જોઈએ. વિવેક જાગે તો વિચાર કરાય કે મનુરી!

પ્રાચીના બેલ જેટલી કમય છે, અને કર્મ ફળમા દેખાડે છે પણ જેવું ! એ કળપર રાગાદિના વિકાર ગા કરના'તા ? પછી આમ તો આત્મા અનત વીર્યવાળો ગણાય છે, છતાં એ ક્રમ એ વીર્યને દાણી બનાવટી દેટલું વીર્ય દેખાડે ? બહુ બહુ અખાડા-કુમ્તી ખેલો ત્યાં, બે-ચાર માણસોને પછાડવાનું બળ મળે ! પાચ, પચામ માઈલ દોડવાનું મળે મળે ! પાચ પચીસ મણ વજન ઊંચકવાનું બળ મળે ! બમ, એજ ને ? પણ વિચારો કે આત્મામા જે અનતબળની યોગ્યતા છે, એનો કેટલો હિસ્સો મળ્યો ? કુછ નહિ એવું જ સુખ અગે અમજવું અનુત્તર દેવનું શાતાક્રમ પણ સુખ દેખાડી દેખાડીને કેટલું દેખાડે ? આત્માના મહત્ત્વ સુખનો અનતમો ભાગ માત્ર !

આત્માની યોગ્યતા અનત ડા કર્મ તન્કેવી અવગાના અપમાન ભય :-

અમાગના સુખ પં અણગમો કરવો છે ? તો વિચારો કે “મારા આત્મામા સુખ મેળવવાની લાયકાત કેટલી, અને કર્મ દેખાડે કેટલું ? અસારના સુખ માટે જો અમજવો કે મારી લાયકાત ઊંચી છે, ને આ કર્મ માટે અપમાન કંઈ છે, તો એના આપેલા સુખને ગજપાથી લેવાય કે નાગણ્યી ? શું નથી લાગતું કે અમારનું સુખ આવકારવા જેવું નથી ? અમાગના સુખમા, ઇન્દ્રિયોના સુખમા કાંઈ જ માલ નથી, એ અમજવું મહેતું ? મત્તાગન અનત ક્ષાયિક મપત્તિ આત્મામા પડી છે એટલે મનને એમ વધુ લેઈએ, કે “મારી યોગ્યતાના ધનમા તો આટલું બધું છે, ને કમનો સમાર મને દૃક્ટો આપીને લલચાવના, લેલાવના માગે છે ! હું ન આવડાડ એને” ધારો કે આપણી પોતાની માલિકીની લાખો માપ બદામના મોટા ગોડાઉન ભર્યા હોય, એમાથી એને દખાવી બેઠેલો કેઈ જુલમગાર માત્ર એક બાગમાથીય એ માત્ર દૃક્ટો ભાગી આપણા તન્કે બક્ષીમ તરીકે દે દે, તો શું અપમાન ન લાગે ? અમૃદ્ધિની યોગ્યતા આપણી મોટી, ને પરણાવાના આપણે અપમાનજરી ગીતે ! આ એક વિચાગા.

ખીજી વિચારણા પૂર્વે આવી ગઇ છે. યાદ છે ને ? જે પુણ્યથી કંઈક સારું મળે છે, તે પુણ્ય પણ ખીજા કેટલાય પાપના ઉદયથી કલંકિત છે. કપાળમાં લાલ ચાંદલો લાલધુમ કેશરનો કરે, પણ ઉપર કાળા ચોખ્ખા ચોડીને આપે છે. એવા તકલેદી પુણ્યના ઉદય પર આત્માએ જરાયે ખીલવા જેવું નથી. આવી આવી વસ્તુઓ ખરાબર હૃદયમાં કોતરી રાખીએ તો સુખદુઃખમાં અવિકારી રહેવું એ કાંઈ કઠિન વાત નથી. તેમ વૈરાગ્ય પામવો તો શાનો જ કઠિન હોય ? “મારી લાયકાત છે કેવળજ્ઞાનના ડીઝીધર તરીકેની, અને મલે છે એકડીયાની ડીઝી ! એમાં શું રાતું ? એવું જગતનું કોઈ સુખ નથી કે જે મારા આત્માને રીઝવી શકે. હવે મારે એવી તૈયારી રાખવી કે, એને ત્યાં વધારે ચઢવું જ નહિ, કે જેથી જઈએ તો કહેને ‘આવ્યા ? ખેસો નીચે સીમેંટની ગુણપાટ પર !’ પછી પાણી જેવુંયે માગવું પડે ! તેય માગીએ છતાં નળનું પાણી ભરીને આપે ! ઉપરથી કહે ‘હીંચો.’ આ કેટલાં બધાં અપમાન ? ત્યારે કહો, હવે એવું લેવાને મોખ નથી. એ વિષયોની જાત જ એવી છે કે જરા એના આશરે આપણે પડ્યા કે મર્યા સમજે ! એટલી બધી એ જુદી જુદી ઇચ્છાની ખણજ ઉભી કરે છે કે, વલખા માર્યા જ કરવાનું ચાલે. તેથી હવે એને ત્યાં ગયા વિના અને આત્માને વિકારી કર્યા વિના, શાસ્ત્ર કહે છે તેમ, જીવનભર ધર્મ કરવો. એટલે કે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપના આચારમાં જ રચ્યાપચ્યા રહેવું, દાન, શીલ, તપ, ભાવની નિરંતર સાધના કર્યા કરવી.

મોહ મારવાના ઉપાય :—

આત્મા પરથી મોહનો અધિકાર ઉઠાડી મૂકવા અનેક ઉદ્યમ કરવા જોઈશે. (૧) એક તો કોઈપણ કાળાં કામો કરવા નહિ. (૨) શુભ કર્મના ઉદયો અંતે વિટળના એવી આપનાર હોય છે, કે જેમાં પરસ્પર ઢંગધડો નહિ. માટે એને વધુ મહલાવવા નહિ. (૩) સારા વિચારોમાં મગ્યા રહેવું, તો ખરાબ વિચારોને મર્યે જ છૂટકો. (૪) સારા સંયોગોમાં જ રહેવું, ખરાબમાંથી પાછા હઠવું.

મારી વિચારણાના નકર આઠ લાલ —

હવે જેટલા સારા વિચાર કરીએ, એટલા પ્રમાણમાં અનેકાનેક લાલ મલવાના છે જેવા કે (૧) શુભ પુણ્યનો લાલ, (૨) એમાં પૂર્વે બધાઈ ગયેલ કેટલાક અશુભનો મક્કમ થઈ, એ અશુભનો શુભમાં પડેલો, (૩) એ બધાના પછીથી સારા ઉદયો (૪) વર્તમાનમાં શુભબંધ ચાલુ તેથી અશુભક્રમ બધાતા આડે તેથી જ (૫) સક્રમણ દ્વારા પૂર્વના શુભ એ અશુભ થતા આડે, ને (૬) ભવિષ્ય ખગળ ન આવે વળી (૭) આપણા શુભ વિચારને લીધે આપણા થકી વાતાવરણ ખરાબ ન થાય, તેથી (૮) સામાને કપાય ન થાય એમ મનને મનાવી બીજી ખોટ ખમીનેય સારા વિચારમાં રહેવાનું

માધના માટે કેળવો—જાગૃતિ, ગરજ અને પુરુષાર્થ —

ગુ ગરજેય અને મોહનો એટલો બધો અધિકાર કે છુપને ગમે ત્યાં તાણી જાય? એની સામે જાગૃત બની પુરુષાર્થ કેળવાય તો જ્ઞાત ૪૭ મિનિટનું સામાયિક ખરાબ ગયું હોય, પણ બાકીની એક મિનિટનું સામાયિક પણ સુખ વધ જાય! મોહનો અધિકાર ઉઠી જાય તો અધ્યાત્મભાવ આવે યોગદષ્ટિની ભૂમિકા પણ એની સુદૃઢ અને એની આશીર્વાદરૂપ છે, કે જો તે ભૂમિકાને યોગ્ય ગરજ, જાગૃતિ અને પુરુષાર્થ ખરાબર પાનાવી દઈએ તો, અણતર ભવાતર માય માડું મલશે ભૂમિકા માટે આ અધ્યાત્મભાવને દેખ ખીલવાય, તેની વિચારણા જોઈએ

સુજિજ્ઞાના અને સુસંસ્કારની વૃદ્ધિ

પરમાત્માને નમસ્કાર કરતા પરમાત્માની મોઢી પિછાણની વિચારણા કરાય કે પરમાત્મા યોગીગમ્ય છે, અર્વાત્ યોગીથી જ જણાય, અયોગીથી ન મગલ્લય તેનું કાળ એ છે કે અયોગીને તો પરમાત્માને જાણવાની જિજ્ઞાસા પણ નથી શુ પરમાત્માને જાણવાની જિજ્ઞાસા નહિ? ના નહિ જેની પામે યોગ નથી એ ભોગી કે,

ભોગરસિક છે. એને ભોગો અને ભોગના સાધનો, એની જિજ્ઞાસા-પ્રત્યા હોય; જાણવા મેળવવાની લાલસા હોય, પછી પરમાત્માની જિજ્ઞાસા શા માટે થાય ?

પરમાત્માની જિજ્ઞાસા કેળવવા, સાંસારિક જિજ્ઞાસાઓ ઘટારો :—પરમાત્મા કેવા હશે, તેની જિજ્ઞાસાને ણદલે આજે મોટા ભાગે શાની જિજ્ઞાસા છે ? ‘જનર શું ખૂલશે ? અમેરિકામાં આજે શું થશે ?’ એમાં પછી જેમ જેમ આગળ વધતા જવાય છે, તેમ તેમ ધર્મ-જિજ્ઞાસાનું સ્થાન નીકળી જાય છે. ધર્મને ધર્મમાં ઉંચી ઉંચી કોટિનાં પગથિયાં માટે વધુ ને વધુ જિજ્ઞાસા તો જ જાગે, કે જે સંસારમાંની જિજ્ઞાસાઓ ઓછી કરવામાં આવે. એ ઓછી કરવા માટે સમજવું જોઈએ કે, જે સંસારના કામોમાં વધુને વધુ પૂછવાની ઈચ્છા થાય, પૂછાય, સંભળાય, સ્પર્શ લેવાય, તો એ બધાં વધારે ને વધારે પાપનાં પગથિયાં છે. આત્માની એમાં ઉન્નતિ અને વિકાસ નથી, પણ અવનતિ છે, આવરણથી આવરાવાનું છે. શાસ્ત્ર તો કહે છે કે, ‘જેમ જેમ ધર્મની જિજ્ઞાસામાં આગળ વધે, તેમ અધિકાધિક કર્મની નિર્જરા કરતો જાય. પછી આચરણમાં આગળ વધે એનું તો પૂછવું જ શું ? તેથી ઉલટું સંસારમાં જિજ્ઞાસાથી આગળ વધતો જાય, તે વધુ ને વધુ કર્મના બંધ કરે કે નહિ ! બંધાતો જાય કે છૂટતો જાય ? ધર્મની જિજ્ઞાસા એટલે વાંઝીયાણુ ઈચ્છા નહિ, શુષ્ક ઈચ્છા નહિ, પણ એના તરફના રાગ અને આર્કષણ સાથેની આતુરતા વિચારજો, માનવ જીવનનો સોનેરી સમય ક્યાં અને કેટલો બધો ખર્ચાઈ રહ્યો છે ?

સાંસારિક જિજ્ઞાસાનું કારણ વધુ પડતી જરૂરિયાતો અને ઉપાધિ :—આજના વધારે ઉપાધિના અને વધારે સગવડના કાળમાં હલકી જિજ્ઞાસાનો પાર નથી, તેથી જીવ નાહકનો કેટલાય પાપ

આપતો હશે ! પનિષ્ઠમે દુ ખ કેવું ? મહાન ! તો કહો દુ ખ ગાત્રી ?
 કવદી જિજ્ઞાસાત્રી, વધારે જિજ્ઞાસા ચાથી ? હવનની જરૂરિયાતો
 અને ઉપાધિઓ વધારી મૂકી દે તથી ઉપાધિ અટલ જરૂરિયાતને
 પાપના કપેલુ નાથન ન્યા નરુ જુએ-નાજળે, દે મેળવવાનું મન
 થાય ! પાપ-જ્ઞાનુ એક ચક્ર ચાનુ ધાય એટલે તેની નાથે
 નકળાયેલા અનેક ઈ જા-ચક્રે ચાનુ થાય છે ! એમા હવને
 અનાધ મળ્યા !

નિયત ધર્મહવન માટે, જરૂરિયાતોનું માપ લો —

નોખસ પ્રકારનું ધર્મહવન કેમ હવવું, તેની ચોજનાની
 વિચારના કળની છે એ માટે નહીં કરવું જોઈએ કે, ‘મારે
 જોહામા જોહા પાપથી ચલાવવું જોઈએ, અને તેની જિજ્ઞાસાઓ
 એટલી ડરવી જોઈએ’ જિજ્ઞાસાઓ જોહી કરી, પછી મન નવડે તો નહિ
 ને, તો શું કરવું ? તેને ધર્મની, તત્ત્વની અને પન્માન્માની
 જિજ્ઞાસામા જોડો પછી મન જેમ જેમ ચાગતા ઉપર ઉપગના
 પગથિયા ચડશે તમ તમ અનિષ્ણુત અનિષ્ણુત નિર્જન વધતી
 જશે. મન પાપ-જિજ્ઞાસાથી જતી જવાને લીધે પાપનાથી જતી જશે
 તેમજ જ નહિ. પણ વિષયાની નાના નાના જિજ્ઞાસા જે જતા જ
 જવની રાત્રી, તેને પન્માન્માજિજ્ઞાસા તોડી નાખશે તેને વાની
 ફરશે, તેના કુટુંબને પત્ની નાખશે, અને ધર્મનવાના નમ્મ ને
 ત્યાગ અને નુકસાને જેને વધતે વધુ થાત કો. તેના નમ્મર
 તા ૧ અને ૧૬ થાય છે નિષ્કા ૧૬

ક્રમ-મોનો પાના માપ પાડે ? —

કુટુંબને પાના ને પાળી મહે . જેને તે વાની મના
 ને ૧ નાસતા નાસે જવની અવડ, ૫૬ મના નહિ . મના
 ને ૧૦૦ વાના કુટુંબના જ મના ને, પાના ૨૫૬ મના જશે

ત્યાં એની શોધમાં રહેશે, એને રસમાં મહાલવાનું જ મન થયા કરશે ! એને મંદિરે નૈવેદ્ય મૂકવા કે સત્પાત્રમાં દાન કરવાની વૃત્તિ જેટલી નહિ જાગે, સાધર્મિભક્તિ અને તત્ત્વવિસ્તાર સાંભળવાની વિશેષતા જેટલી એને યાદ નહિ આવે, એટલી જાતે સારા પક્ષાન્નનું જમણું જમવાની વૃત્તિ રહ્યા કરશે ! કેમ જાણે સારા સારા રસો ઉડાવી લેવા એજ જિંદગીનો મહાન લહાવો ! એમ કોઈને સારી લક્ષ્મી મળે એ લહાવો ! કોઈને સારી સ્ત્રી મળે એ લહાવો ! જગ્યાવમાં કહે છે કે ‘સારી સ્ત્રી હોય તો, ઘેરે કોઈ ઉત્સવ, મહોત્સવ લઈએ તો તે દિપાવે, સાધુ-સાધર્મિની સેવાભક્તિ સારી કરે.’ પણ સાચું કહો, આટલા માટે સારી સ્ત્રીને જીવનનો લહાવો સમજો છો ? કે પતિપત્નીના વૈષયિક સંબંધ માટે ? ભૂલશે નહિ, કે મન ચોર છે આપણે જો સાવધાન ન હોઈએ તો એ આપણને પવિત્રતામાંથી અપવિત્રતામાં અને શુભમાંથી અશુભમાં લઈ ગયા વિના રહે નહિ.

દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ: સંસ્કાર તેવી સૃષ્ટિ:—સંસ્કારનું બળ જુઓ. સુંદર સ્ત્રી કે પુરુષ સામે દેખાય, તેમાં સારી ઘણી વિશેષતાઓ હોય છે. એ સુશીલ હોય, ધર્મી હોય, પરમાર્થ કરનાર હોય, સહિષ્ણુ હોય, સેવાભાવી હોય, નમ્ર હોય....વગેરે ઘણું. પણ તે યાદ ન આવતાં, જે પ્રકારના સંસ્કાર આત્માએ પોખ્યા હોય, તે પ્રકારનું આત્માનું વલણ થાય છે. એટલે સ્ત્રીઓમાં સાઈં રૂપ જુએ ત્યારે એને એમ થાય કે ‘આ સુંદર ભોખ્ય છે !’ એમાં સારી સેવા જુએ ત્યારે થાય કે ‘આવા સેવા કરનાર આપણને મળવા જોઈએ.’ માટે, જે આ સ્વાર્થના જ ધોરણ છે, તે સૂચવે છે કે સારા સંસ્કારના અભ્યાસની ખડું જરૂર છે. એ માટે તત્વોની અને આત્મશુભોની જિજ્ઞાસા જોઈએ. આત્માની એ તાકાત છે કે શુભ જિજ્ઞાસામાં આગળ ને આગળ વધી શકે. એ સુશક્તિનો ઉપયોગ કરી લેવો.

જોઈએ એ માટે મદા મનમા રમ્યા કરવું જોઈએ કે 'હું શા માટે હવે મનાગી પદાર્થોની કે મામાન્કિ પ્રસંગની બહુ નિજાસા કરૂં ? હવે મને એ બંધે નહિ'

નિજામાદિ ચોગામા જોરદાર પ્રયાત્ન —

ચોગના પહેલા પગથીયા તરીકે નિજાસા પછી બીજું પગથીયું પૂરછા પૂછવા માટે, અહુતરને માગ્વો પડે, આત્માને કુછો કરવો પડે એમા આગળ આગળ વધતા શુભ ભાવના અને શુભ ધ્યાનના જોરે ક્ષપક્રણી મડાય છે લાખો પૂર્વોના કાળ તપની, મયમની, અને સૂત્ર-સ્વાધ્યાયની ક્રિયા એની એજ હોવા છતાં, એ ગાળામા કેવળજ્ઞાન ને ન મર્યુ, તે અત્યાગે શુકલધ્યાન દ્વારા કેવળજ્ઞાન કેમ મર્યુ ? કહો પહેલા નિજાસા કરી હશે, પૂછ્યું હશે, માલજ્યુ હશે, સમજ્યા હશે, પછી મત પણ લીધા હશે, બધું ખરૂં, પરંતુ હમણા નિજામા એવી વધી, કે મુમન્કાગેના જોર પર ધીખતી આતરદૃષ્ટિ પ્રગટી, ઉચ્ચ ભાવના અને ઉચ્ચ ધ્યાનમા ચઢી કર્મો ખપાવવા માગ્યા ! ધ્યાનબળ વધ્યું દર્શન, આગ્નિ, મોહનીયની ક્ષપણ કરવા માડી, એને ક્ષીણ કરી નાખ્યા ! સાચે, જ્ઞાનવરણીય કર્મોના ક્ષયે કેવળજ્ઞાન આપ્યું !

નારી તરનની નિગેપતાઓ —

ઇન્દ્રિયોના ૪૭ વિષયોની ૪૩ગિયાત જેટલી ઓછી કરવામા આવે, તેટલા પ્રમાણમા આત્મિક ઓજસ વધે કેમકે ૪૩ગિયાત ૪૭ની જેટલી ઓછી થાય, તેટલી તેની નિજાસા વગેરેના પગથિયા ઓછા થાય, અને તેવી થતો પાપનો બધ ઓછો વાય માથે, મુનમ્કાગે દીલા પડતા વ્યય તેના મદાન લાભ કયો ? તે, કે મુમન્કાગના પાત્રોની ને વિગેપતાઓ દેખાતી નહોતી, તે હવે દેખાવા માટે મુમન્કાગને પોષવાનું બધ કર્યું, તો પણ ઇન્દ્રિયોના પાત્રો તો નામે આવવાના પણ એમા પડેલા મુનમ્કાગેથી ને

ખરાબ વિચારો થતા હતા, તે હવે ગંધ થઈ, હવે તેની આત્મી આત્મ વિશેષતાઓ સામે દેખાવા માંડશે ! સારી વિશેષતાઓ જોવી હોય તો ઘણી ભરેલી છે. વાસનાનું પાત્ર દેખાતી સ્ત્રીમાં વિનય છે, અહિંસા છે, શીલ અને અંચલ છે, સેવાકારિતા અને વાત્સલ્ય છે, મૃદુતાદિ છે, એમ અનેક વિશેષતાઓ છે. કદાચ કોઈમાં એમાંનું કંઈજ ન હોય, તોય એનામાં વિશેષતા તરીકે વિરાગજનકતા છે, સંસારવર્ધકતા છે, પાપપોષકતા છે, જગતને અનર્થમાં આકર્ષણ-કારિતા છે, વગેરે અનેકાનેક વિશેષતાઓ છે. જિજ્ઞાસાથી જોતાં આવડતું જોઈએ.

પાપજિજ્ઞાસા અને પાપવિકલ્પોની ભયંકરતા —

જ્યાં સુધી જડની જિજ્ઞાસા વગેરે લપ ઓછી થાય નહિ, ત્યાંસુધી ધર્મની કે તત્ત્વની જિજ્ઞાસા જાગે નહિ. પછી ધર્મ અને પરમાત્મા અંગેની ગમે તેટલી વાતો સાંભળવામાં આવે તો પણ તેથી તેને શું લેવાદેવા ? પાપની જિજ્ઞાસા એવી બદમાશ છે, ભયંકર છે, કે એ આત્માને પાપની કંઈ ગલિકુંચીઓમાં ફસાવી દે, તેની ખબર જ પડે નહિ ! પાપજિજ્ઞાસાની આંટીઘુંટીમાં પડેલાને કોઈ સ્ટેશન જ મલે નહિ, કે જ્યાં જઈ અટકવાનું થાય ! પાપ જિજ્ઞાસાઓની અને પાપ વિકલ્પોની ભયંકરતા ખાસ ધ્યાનમાં રાખી લેવા જેવી છે. એ માટે એ આંતરમંથન ચાલુ જોઈએ કે,

૧. જોડી ઝંખના-જિજ્ઞાસામાં પાપનો ગંધ કેવો ?

૨. નિર્જરનો અવકાશ હતો, તે કેવો અટક્યો ?

૩. કુસંસ્કારોનું પોષણ કેટલું ?

૪. પાછું કુસંસ્કારને લાયક પાત્ર મળે એટલે કેવી કુવિકલ્પની ભયંકર પરંપરા ચાલે ?

૫. એ ભવેભવમાં જીવને કેવા અને ક્યાં રખડાવે ?

આનડત હોય માત્રી જિજ્ઞાસાની, તો જગતના પાત્રો પણ સમ્યગ્દષ્ટિને મવેજ અને વિગત માટે થાય કારણ કે તેણે પાપ જિજ્ઞાસા તોડી નાખી છે જે પાત્રમાં મિથ્યાદષ્ટિ હવ ગગને ઉત્તેજિત કરે છે, ગતિ-આનદને કહે છે, તેમાં જ સમ્યગ્દષ્ટિ હવ વિગત, અજ્ઞાન-માત્ર, અને ઉદાગ્રીનતાને ઉત્પન્ન કરે છે જુઓ કુમારપાળની દષ્ટિ નસતુને જોવાની કળામાં કર્મ તરે કુમારપાળ —

ગત કુમારપાળ અમલદાર વર્ગ વગેરેની સાથે કુખેરશેની લક્ષ્મી જોવા નય છે કુખેરશેની હવેલીઓની ફરકતી ધનઓ જોઈ રાત્ર જોલી ઉઠે છે કે “અહો ! આ ધનઓ કહે છે કે ‘અમાગથી સૂચવાતી આ લક્ષ્મી, અમારી જેમ ફડફડાટવાળી છે, અર્થાત્ ચચળ છે’” મંમાગ્ના સમયાને સમાગ્નુ એકપણ પાત્ર મામે આવે ત્યા પાપ બુદ્ધિના અને ગગના મહેતે વિચારે આવે છે ત્યાં મોક્ષના સંસિયાને વિગતના વિચારે મહેલાઈથી આવે પરંતુ કુમસ્કંદેને લીધે જરૂની પાછળ બાણે આદુ ખાઈને મહેલા હવને, ઘેલા થયેલા હવને, પાપની ક્રિયા પુરી કર્યા પછી પણ વિચારે તો ચાહુ જ ! પકનાન્તના જમણાનુ ભોજન લાલે દમ મિનિટમાં પતે, પણ તેનુ વિવરણ કલાકોના કલાકો ચાલે ! દિવ્ય હવનનો કેવો આ પાગથી ઉપયોગ ! જુઓ કે, એની નિયાગપ્રામા ક્યામુધીની અધમ વિચારણા ? સામી મી મતી હોય, ધર્મી હોય, તો પણ ‘અહો ! કેવી સુગીલ ધર્માત્મા’, એમ એને નહિ વાય, પણ શુભાળી ચામડી અને અભુત કપ પર ‘આ માત્ર ભોજનુ પાત્ર છે’, એમ વિચારા પડેલે છે ! કેમકે કુસન્દગેને પોપ્યા છે તેથી વાહ ! કેવી આ નીચ દગા ! વળી ત્યા પાત્ર એમ વાગે પણ નહિ, કે આ આપણે અધમ નિયાગા કરી ગયા છીએ !

મતી મુગ્ધુગીને જોઈને વેપારીને, વેચ્યાને, અને ગતને શુ શુ વયુ ? વેપારીને એ કડીયાણુ લાગી, વેચ્યાને એ પૈસા ડમાવાનુ સાધન લાગી, રાત્રને એ ભોગ્ય લાગી કાણુ ? જુદા જુદા મંમાગ-

વાળી જિજ્ઞાસા ! જેવા સંસ્કાર તેવું જ વલણ આત્માનું ઘડવાનું !
પછી વલણના હિસાબે આતુરતા થવાની. કોઈ સ્ત્રી સુંદર રૂપવાળા
 મુનિને જુએ, પણ જોતાં, કામના જ સંસ્કારો પોપ્યા હોય તેવી સ્ત્રીને
 શું વિચારણા મલે ? ‘આ મુનિ છે, ધર્મના આરાધક છે,’ તે બધું
 ભૂલી જાય ! સુરસુંદરીને, રાજાએ બધી સાહ્યબી, બધી રાણીઓ
 ઉપર પટરાણીની સત્તા, વગેરે ઠકુરાઈ આપવાની વાત કરી. ચોરે
 પણ શું કર્યું ? સુરસુંદરી મહાસતીને ભારે ધાકધમકી બતાવવા માંડ્યો.
 જે જાતના સતીના આંતરદર્દભર્યા માયાળુ શબ્દો સાંભળવા શાહુકાર
 ગણાતા રાજા વગેરે પણ જો તૈયાર નહિ, તો તે ચોર સાંભળે ?
 એ તો તલવાર લઈ ઉભો થઈ ગયો ! દયો, છે હૈયું ? વિચારવા જેવું
 એ છે, કે જ્યાં સુધી આપણે જીવતા છીએ, સલામ છીએ, ત્યાં
સુધીમાં કુસંસ્કારો, કુ-વલણો અને કુજિજ્ઞાસાઓને નાણુદ કરવા
માટે કેટકેટલું કરવું જોઈએ ? ચોર દુર્જન છે. દુર્જન એટલે ? જેનામાં
દુર્જનનાં પાંચ લક્ષણ છે :—

(૧) દયાનો અભાવ, (૨) નિષ્કારણ વિગ્રહ (લડાઈ), (૩) પાર-
 કાનુ પડાવી લેવાનું ગમે, (૪) ખીજાને જ દોષ દેવાની તૈયારી, અને
 (૫) સ્નેહીઓ પર અસહિષ્ણુતા, તિરસ્કાર. આનાથી આપણાં માપ
 કાઢવાની જરૂર છે. ગમે તેવા સંયોગોમાં પણ જે દયાળુ હોય, કારણે
 પણ વિગ્રહથી દૂર રહેવાની ઇચ્છાવાળો જ હોય, ચોરીને બદલે દાન
 કરનારો હોય, પોતાને દોષ દેનારના પણ ગુણો જોનારો હોય, અને
 એકલા સ્નેહીઓ જ નહિ પણ જગત પર સહિષ્ણુ હોય, તો તે
 સજ્જન ગણાય.

ઇચ્છાયોગમાં ‘કરવાની ઇચ્છા’ જોઈએ

પરમ ઉપકારી શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય
 નામના ઉત્તમ શાસ્ત્રને વિષે યોગદષ્ટિનું સ્વરૂપ બતાવતાં ઇચ્છાયોગથી
 પરમાત્માને નમસ્કાર કરે છે.

નમસ્કારમા પરમાત્મા કેવા ઢેવા સ્વરૂપવાળા છે, તે બતાવતા એક વાત એવી કહી કે પરમાત્મા યોગીગમ્ય છે

એનો અર્થ તો બાણે એ થયો કે પરમાત્માને સમજવાને માટે યોગીપણુ જોઈએ યોગી ન હોય તો ? શાસ્ત્રકાર કહે છે ? કે યોગસન્મુખ ન હોય તેને પરમાત્માને સમજવાની વાત તો દૂર છે, પણ તે પરમાત્માની જિજ્ઞાસા પણ ન કરી શકે અર્થાત્ તેનામા સમજણની નાલાયકતા છે એટલુ જ નહિ, પણ જિજ્ઞાસાની પણ લાયકાત નથી

પરમાત્મા, મોલ, યોગ, વગેરે એવી ઊંચી ચીજો છે, એ એવી કોટિની છે, કે એની જિજ્ઞાસા યવામા પણ યોગ્યતા જોઈએ ! ત્યારે જો જિજ્ઞાસા જ હજી બગી નહિ, તો ઉપરના પગથિયા તો આવે જ ક્યાથી ? જો એ જિજ્ઞાસાના પગથિયા નથી, તો પછી પાપઠાર્યોની જિજ્ઞાસાના અને એની આગળના પગથિયા એના શિરે લખાયેલા જ છે એટલે ? એટલે એ કે આ મોહ તમને ઠગી રહ્યો છે તમારે જો પન્માત્મા-મોક્ષ વગેરે બાણુવા-સમજવાની અને વિચારવાની જગ્ગ નથી, તો જડની જિજ્ઞાસા વગેરેની આખીય મશીનરી તમારા દિલમા કામ ઢરતી રહેશે એમા અહીંય ગદ્દા-ગુલામી અને પરભવેય

એક આ માને તત્ત્વની જિજ્ઞાસા થાય જિજ્ઞાસા પછી પૂછવા નાલજવાની ઇચ્છા એટલે કે શુશ્રૂષા વાય, પૂછવા માટે જવાની ઇચ્છા કહે જઈને પૂછે-આલજે, સમજે સમજીને અંગીકાર કર્યા પછીની અમલની અવસ્થા ધરે ત્રાવકપણુ પાળે આ બધા પગથિયામા ગઢતે કુમે અસખ્યગુણુ-અમખ્યગુણુ ઈર્મનિર્જરાનો લાલ પામે અગીકારમા શુ ડરવાનુ ? સમ્યક્ત્વ સમ્યક્ત્વ એટલે આલજેલા તત્ત્વ પર અચોટ હૃદયપૂર્વકની શ્રદ્ધા તે માટે શ્રવણુ જોઈએ આ માટે ડોઈ તત્ત્વ કહેતાગી પામે જલુ જોઈએ આ માટે અતગ્મા જિજ્ઞાસા-શુશ્રૂષા વગધી જોઈએ જિજ્ઞાસા ઉપગ્ની જે બધી વાતો છે તે આગળ આગળ અનખ્યગુણુ અમખ્યગુણુ ઈર્મની નિર્જરા ડગવનારી છે

જિજ્ઞાસા વગેરેની રહસ્યમય કિંમત:—તમને આ વાતો મામૂલી લાગેને ? ‘હા’ કહો છે ? તમારા મનને એટલું તો થાય છે કે આ માનવલવમાં, ભાઈ ! ધર્મ જોઈએ તો ખરો. પણ ‘આ માનવ લવનમાં પૈસા-ગુણસગવડ જોઈએ, એના વિના ન જ ચાલે,’ એ હુંથે કેવું વચ્ચું છે ? એમાં જે ધારણા કરતાં વધુ મધ્યું, તો ત્યાં હૈયાના આતંદનો ઉછાળો કેવો ? અપરંપાર ! અને આ તત્ત્વો, ધારણા નહોતી તેટલા વિપુલ પ્રમાણમાં મધ્યાં, છતાં ઉછાળો કેટલો ? અંશકાર જે ઈચ્છાયોગથી પરમાત્માને તમસ્કાર કરે છે, તે ઈચ્છા-યોગની પહેલી શરતમાં ‘કરવાની ઈચ્છા’ છે. કરવાની ઈચ્છા તત્ત્વજિજ્ઞાસાથી મળી છે,

(૧) એક તત્ત્વની સાચી જિજ્ઞાસા થાય એટલે આત્મા ગુણશ્રેણિએ ચઢ્યો સમજો.

(૨) એથી આગળ એમ થયું કે “લાવ પૂછું !” ત્યાં અહં-લાવ ઘટ્યો ?

(૩) “લાવ જાઉં પૂછવા માટે,” એમ કરી ચાલ્યો એટલે વીર્યાન્તરાય તોડ્યો.

(૪) જઈને શ્રવણ કરવા લાગ્યો, અને સમજવા-સ્વીકારવા માંડ્યું, ત્યાં પ્રમાદનો ત્યાગ કર્યો એટલે ગુણશ્રેણિ ચડી.

જે જે કેવી ક્રમશઃ ગુણશ્રેણિ એટલે અધિકાધિક કર્મ ક્ષય થઈ રહેલ છે. સાચી પૂછવાની ઈચ્છામાં જે ગુણશ્રેણિ, તે કરતાં શ્રવણમાં વધુ. ધરાધર શ્રવણ કરે છે. ને લાગે છે કે આ સ્વીકારવા જેવું છે, એટલે પાછી ગુણશ્રેણિ વધી. અને જ્યારે એ સ્વીકારી રહ્યો છે, ત્યારે તો વળી એર ગુણશ્રેણિ ચડી. સ્વીકાર્યા પછી “અહો હું પામ્યો !” એટલે પાછી ચડી ! કોડ પૂર્વોનું ચારિત્ર પાળતો હોય, અને આમ સમાન સ્થિતિમાં રહેતો હોય, પણ જ્યારે શુભવિચારોની

ત્રેણિમા ચઢી શુભધ્યાનની ત્રેણિ ચઢે એટલે, જરૂર પડે અત-
સુદૃઢતામાં ઠેઠ તેજમે શુભધ્યાને જઈને બેસે । વીતરાગ સર્વજ થાય ।
બધો નિકાલ તરતમા થવા માટે !

આત્મનિરીક્ષણ — જૂળી તો એ છે કે ‘અત્યાર સુધી
ભૂતકાળનો સસાર કેવો અને કેટલો ડહોળ્યો ? શુ શુ કમાઈ કરી ?
શુ અત્યાજ પરિત્યક્તિ છે ? પાપી છે કે ધર્મી ? સાધુ છે કે શ્રાવણ ?
આન્ન-મમારલવાળો છે કે આરલ વિનાનો ?’ આ કાઈ પૂછવાનું
નહિ । શુદ્ધ આત્મનિરીક્ષણ કરતા જીવ શુભવિચારની ધારાએ
ચઢના માડ્યો, શુભત્રેણિએ ચઢવા માડ્યો, એટલે અસખ્યશુભ
અસખ્યશુભ ઈર્મ નિર્જન કરતો ચાલ્યો ! હવે સાચે પ્રથમ સઘયણ
ને ચારી આપે અને શુભ ધ્યાનની ધાગ વધતી જ ચાલે તો સક્ષ
ધાતી ઈર્મ ખપાવી કેવળજ્ઞાન સુધી ચ પહોચી શકે ! દૃઢપ્રહારીનું
જીનન કેલું ? અર્જુનમાત્રીની દશા ટેવી ? અંજરીયા મુનિનો ખુની
રાગ કેવો ? પાપમય, છતાં એ શુભ વિચારણા અને શુભ ધ્યાનના
બળે કેવળજ્ઞાની સર્વજ બન્યા ! !

પૂનનો ઉન્નતિનાળો કાળ — શુભમાગગં ચોગ્રીમા બેઠા હતા
દેખાનમા લોકમા શુ દેખાતું હતું ? ઘણો ભાગ્યશાળી ! આઠ
કન્યાઓ પોતાનો હાથ એના હાથમા આપી રહી છે । હાથમા હાથ
છે । એકનો નહિ, આઠનો । રત્નમય્ય એમના પિતા, એ સાચેસાચ
રત્નના મય્યવાળા અર્થાત્ મહા સમૃદ્ધિગાલી એમનો આ સૌભાગી
પુત્ર છે । ધામધૂમથી વિવાહ-ઉત્સવ ઉજવાય છે શુ આ ત્રિયતિ
કેવળજ્ઞાન પામવા માટે ચોગ્ય ગણાય ? પણ શુભમાગરે જે
શુભને લેયા હતા, તે તો હજુ છઠ્ઠા અને માતમા શુભ-
ધ્યાનમા અટકેલા હશે ! છદ્મચપલામા હશે । ત્યાજે શુભમાગગ
કેવળજ્ઞાનની તૈયારી કરે છે । તેજમે શુભધ્યાને વીતરાગ સર્વજ
બનવાની તૈયારી કરે છે !

ગુણશ્રેણિના ગજળ ચમત્કાર :—

આમ તો અત્યારે ગુણસાગર પાણિગ્રહણ કરી રહ્યા છે. એકે રૂપસુંદરી સાથે નહિ, આઠ સાથે ! તમારી દૃષ્ટિએ આ વિષયનૃણા કેટલી ગણાય ? ત્યારે એમની લક્ષ્મીમાં કેવું ? સંપત્તિય વિપુલ ! અને મોટા ઘરમાં આરંભસમારંભનું પૂછવું જ શું ? તે તો ઠીક ઠીક હોય. આવી સ્થિતિમાં કેવળજ્ઞાન હોતું હશે ? હા, હોય. ગૃહસ્થનેય જો ગુણશ્રેણિએ ચઢતાં આવડે તો કેવળજ્ઞાન પણ મળે ! ન મળે એમ નહિ. અને સાધુ હોય અને ગુણશ્રેણિએ ચઢતાં ન આવડે તો તે કયી સ્થિતિમાં મૂકાય ? જીવ ગમે તેવી સ્થિતિમાં ખેઠા હોય પણ ગુણહાણની પગથાળીએ ચઢતાં આવડે, એટલે અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ કર્મનિર્જરા કરતો ચાલે ! અને જો સંઘયણ ચારી આપે તો ક્ષપકશ્રેણિના ઉચ્ચ પગથીયે પહોંચી, કેવળજ્ઞાન લઈને સ્થિર થાય. ગુણશ્રેણિમાં શું કરવાનું ? શુભ ધ્યાનની ધારાએ આત્માને પુદ્ગલના રાગમાંથી ખેંચી લઈ શુદ્ધ સ્વભાવમાં ચઢાવી દેવાનો.

લોક અને ગુણસાગરના દૃષ્ટિભેદ :— ગુણસાગર એટલે ગુણનો સાગર ! ગુણનું ખાખોચીયું નહિ.

લોક સમજે છે કે “આઠેય મુખ આપનારી. એકી સાથે કોલ આપે છે !”

આ સમજે છે કે ‘આ એક-એ નહિ, પણ આઠ-આઠના બંધનમાં પડ્યો !’

લોક સમજે છે કે ‘આ આઠને પરણ્યા પછી જોજો એનો વૈભવ અને વિલાસ !’

આ સમજે છે કે ‘આ લપમાંથી ક્યારે છુટું, ને ક્યારે ગુરુદેવ પાસે જઈ ચારિત્ર લઉં !’

કેવાં હૃદય અને કયી સમજ એમનામાં હશે ! (૧) વૈભવ વિપુલ હતો પણ તે કોઈની ગુલામી કરાવે તેવો વૈભવ નહોતો !

(૨) વિલાસ સુલભ હતા, પરંતુ તે ટોણા-ટપકા ખાવાની સ્થિતિના વિલાસ નહોતા ! (૩) ઘર કુટુંબ વિસ્તારનાળુ બને તેમ હતું, છતાં ત્યાં કલેચ ને કક્કસ હોય તેવું ઘર નહોતું ! આવી મહાસુખદ સ્થિતિ છતાં શુણ્ણસાગર વૈગવ્યના આગમાનમાં ઉઠતા હતા ! તે કેમ બન્યું ? વિચરતા તીર્થે કંઈ લગવાન પધાર્યાં હોય તેવું પુણ્ય નહોતું ? ત્યારે હતું શું ? વિવેકવાળું જનિસ્મન્જી નનિન્મગ્નમાં શું નિચાર્યું ? અહિં જો આરાધના ચૂકી જઈશું તો ભૂતજાળના પડિત એવા આપણે અહિંયા વર્તમાનના મૂર્ખ બનશું ! ! ભૂતજાળના પડિત એટલે મારી આગધના ડરી માનવતા ડમાયેલા વર્તમાનના મૂર્ખ એટલે સ્વવિધ્યમાં ભ્રષ્ટ, પતિત, અને અતિ દુષિત ડરે તેવું ડરનારા ! પૂર્વે આરાધના ડરી હતી માટે પડિત એવા એમણે અનુત્તર વિમાનજ્યેષ્ઠ હતું, અને અહીં પણ ઉત્તમ કુળ અને ધર્મસામગ્રી મળી, તે હવે વર્તમાનના મૂર્ખ નહિ વધાનું જેટલા પ્રમાણમાં જીવે હુન્યવી ચાળા જેટલા જોરશોગથી પૂર્વે કર્યા, એટલા જ જોરજોગથી એટલા ચાગિર અને તપ આરાધી કર્મ-નિર્જગ કરવાની ! જેવી મમાનમાં ઘોર અજ્ઞાન દશા હતી, ચાગિર લીધા પછી તેટલા જ વિપુલ પ્રમાણમાં જ્ઞાન-દશામાં વિહરવાનું

જ્ઞાનદશાના માર્ગે — (૧) દેવ-શુરુ નહોતા પામ્યા ત્યાંથી

અજ્ઞાન દશાની શુભામી હતી પણ દેવશુરુનો મયોગ પામ્યા પછી તો તેથી ઉલટું તેટલા જ પગક્રમથી જ્ઞાનદશા જગાવવાની, ટકાવવાની અને મંજાઓને કળજે કરવાની ! મંજાઓને કહી દેવાનું કે “તમારું ધાર્યું હવે ન થાય ! હવે તો અમારું ધાર્યું થશે ઇન્દ્રિયો ! તમે જેટલી પૂરજોશમાં મને તાળી જતી હતી, તેમ મારી કેડ તૂટે તેની પણ પગવા નહોતી કરી, તે હવે હું ધમપામ્યો છું, એટલે હવે તો (૨) મારી ધારણાનુમાર હે ઇન્દ્રિયો ! અત્યત્તમામાં જઈ તમારે કરવું પડશે” આત્માના વિકાસ કેમ મધાતા હશે ? વેવલી વાતોથી ? ના,

ચોક્કસ પ્રકારની યોજના વિચારી, તેનો અચોટ અમલ કરવાથી. (૩) આત્મા ઇન્દ્રિયોની પાછળ પૂર્વે જેટલો ગુલામ હતો તે હવે પોતે ઇન્દ્રિયો પર વૃદ્ધમગાર થતી જવો જોઈએ. સીધેસીધું નહિ તો જાળાન્કારે પણ ઇન્દ્રિયોને વિષયોમાં જતી અટકાવવાની. બાકી (૪) ત્યાં જીવનની અતિ જરૂરિયાતોમાં ઇન્દ્રિયોને રોકવાનું આપણું ચલાણું નથી ત્યાં પણ આપણે ઇચ્છાપૂર્વક ન જ દોડી જઈએ. ત્યાં કંચવાનું દિલે અને જલદી પાછા વળી જવાની તૈયારી સાથે જઈએ.

ગુણસાગરની ધ્યાનધારા: (૫) દેવશુર નહોતા મળ્યા ત્યાં સુધી આગમ અને પ્રમાદમાં હતા. હવે ઉદયમ કરવાનો ! (૬) જે મોહની ગુલામી હતી તેને હટાવી, હવે માનસિક સ્વચ્છંદતાને શુરુપારન્થની પોલાદી સાંકળોથી કળજે કરવાની ! (૭) થેકડા મારતા હતા, તેટલા જ શાંત થતીને યેસવાનું ! (૮) જે પ્રકારની અજ્ઞાન અને મોહ દશામાં રજળતા હતા, તેથી વધુ પ્રમાણમાં જ્ઞાનદશા અને નિર્મોહ દશામાં રમવાનું ! એટલે ગુણસાગર ચોરીમાં યેઠા એ ભાવના કરે છે કે, “અદ્વૈત પાસે જઈ સંયમ લઈશ ! નિર્મેળ શ્રુતજ્ઞાન લણીશ ! નિત્યશુર વિનય કરીશ ! ઠોર તપ તપીશ ! નિર્દોષ રૂક્ષ ગોચરીથી નિર્વાહ ચલાવીશ ! કામ કપાયને લગાડી, મહા સુંદર જીવન બનાવીશ ! સંયમ યોગમાં સ્થિર થઈ જીવિત-મરણને વિષે સમભાવ કેળવી મોહ શત્રુને હણીશ !”

આઠ પત્નીની ધ્યાનધારા — આ બાજુ આઠ વિચારે છે ! “પતિ છે વિરાગી, અને વળી આર્ય પિતાના પુત્ર ! બોલેલું વચન પાળવાના ! એટલે પાણિગ્રહણ પછી સંયમ લેવાના જ. તો અમારેય સંસારનું શું કામ છે ? આવા ધર્મપતિ ક્યાં મળવાના હતા ? એટલે અમે પણ નાથ નગીનાની સાથે સંયમ પથે જઈશું ! બસ, પછી તો આ આ રીતે આરાધનામાં જોમ અને ઝડપ લગાવવાના....” આઠેય ચઢી ક્ષપકત્રેણિએ !

આ તવ આત્માઓ યુ કરે ? ગુણશ્રેણિએ કૂદકે ભૂમકે ચઢી રહ્યા છે. સમભાવનું એટલું બધું ઓળખ આવી ગયું છે, કે ડોઈ એક જણ આવીને કહે કે ખીજી મિનીટે તમારૂં મૃત્યુ છે. ને ખીન્ને આવીને કહે કે, 'તમારૂં લાખ વર્ષનું આયુષ્ય વધુ !' તો આ બન્ને તરફ હૃદયમાં કંઈ કેર નહિ. મામે લાખી કોઈ હીરાના ઢગલા ભેટ કરે, કે ધરમાં પડેલા અવેશતની માટી થઈ જાય, તોય એ બંને પ્રત્યે હૈયામાં કોઈ આનંદ કે ગ્રોહ નહિ. એકબીજાની પ્રતિબંધી એવી બંનેય વિષમ સ્થિતિમાં આત્માની દર્પણ જેવી અવિકૃત અવસ્થા ! એ વિચારે છે કે "મોહના જેટલા શત્રુ આવશે, તેનો મયમથી પરમાત્માએ આપેલા દશ પ્રકારના ચતિ-ધર્મેના શત્રોથી નાશ કરી નાખીશું ! કોર કે અભિમાન, હિંસા કે જુઠ, કોઈ મોહ રિપુને ઠેકા નહિ રહેવા દઈએ" એવે એમની મિથિત રૂઝુ કરે છે —

મયમ લેજુ યુગુડ કને તપ તપનુ મનોહારી રે લો ^૧અહો તપ૦
 જીવત મરણે મમપણુ,
 મમજીવ-મણિ ગણશુ કે લો ^૨અહો સમ૦
 મયમ યોગે વિર થઈ,
 મોહ ગિપુને દણશુ કે લો
 અહો ! મોહ, ગિપુને દણશુ રે લો
 અમે પજુ સયમ સાનશુ નાથ નગીનાની સાથે રે લો

મોહના રવાનમાં ભર્મના તાન — એક વાગ મયમ-યોગમાં જિવિ થઈ, મોહના સુભટોને ભગાડી મકવાના પછી નિગત ! એક તરનની માર્ચી જિજ્ઞાસા વધારી જીવ આગળ વધ્યો, એટલે તો પછી ઉપલ્લો ગુણશ્રેણિના માર્ગે અહીં એક બાલુ લગનના વાત વાગી રહ્યા છે, મગલ વર્તાઈ રહ્યા છે, એ તમારે નમાગીને મન તો બલ્કે ઉત્સવનો પ્રસંગને ? તે વખતે આ યોગ્ય હોયો નાતો મશુર પાને પહેલી મંચરી થયા ! શુર વિનયને તો નાતો આત્મામાં

ઓતપ્રોત કરી લીધો ! સમતા ને સમાધિ વધારતા ગયા ! આત્માના પરિણામ ઉંચા વધતા ગાડ્યા. સામેથી દુનિયાના અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ આક્રમણ આવે તો પણ મોહના ચોટ્ટાને આત્મવીર્યની સહાય આપવાની વાત નહિ ! સઘળા મોહ પર વિજય મેળવી લીધો ! વિજય મેળવવા માટે જે પુરુષાર્થ કરવો પડ્યો, તે પુરુષાર્થમાં જુગજુના કર્મ ખેરવી નાખ્યા !

ગુણસાગરની આદર્શ પત્નીઓ:—આ જે ગુણશ્રેણી ચઢી, તેમાં લોક જોતાં રહી ગયા ! જોર મંતર લાણતો રહી ગયો ! માળાપ ઓરતો કરતા રહી ગયા ! અને ગુણસાગરે દેવળજ્ઞાન-દેવળ દર્શન ઉપાન્ત્યા ! ત્યારે એ આઠ કન્યાઓ હાલી-મવાલીના ઘરની નહોતી. તેમ મામુલી જીવ સાથે સંબંધવાળી નહોતી. એટલે એ પણ શું કામ ખાધી રાખે ? એય ઉચ્ચ ભાવનાના આસમાનમાં ઉડવા લાગી. અહીં તો લોક દૃષ્ટિએ મહાન જીવન ઉત્સવ હતા. શ્રીમંતના ઘરની કન્યાઓ, રૂપરૂપનો અંબાર ! એમાં વળી આ લગ્નના પ્રસંગે આભૂષણશૃંગારમાં શું ખામી હોય ? આ જોઈ માતૃપિતાનું દીલ કેવુંક ઠરે ! એ સ્થિતિમાં લોકને રાગમાં રમતું મૂછી આ કન્યાઓ વીતરાગભાવનામાં ચઢી ! સંસારના ઉત્સવો જોઈને હૃદયમાં કંકળાટ થાય, તેવા વિરાગી આજે દુનિયામાં કેટલા જોવા મળે ? દુનિયાદારીને ઉત્સવ મંગળ એટલે આત્માના અનુત્સવ-અપમંગળ સર્જાઈ રહ્યા છે!— આવું સમજનારને, સમ્યગ્દર્શન કરનારને હૃદયમાં કંકળાટ થાય, નિસાસો પડે. કન્યાઓ વસ્તુમાં સમ્યગ્દર્શન કરી રહી છે. એમાં એમણે પણ પતિની પાછળ ક્ષપકશ્રેણીની ગાડીએ સિધાવ્યું. ઘનઘાતી ટ્રમ્પો ચોરીમાં હસ્તમેલાપની મોહની રમત વખતે ઉરાડીને એ કેલળજ્ઞાન પામી ! આપણે ચોરી તો નહિ પણ ઉપાશ્રયમાં; તેમજ મોહની રમત નહિ, પણ જિનવાણી શ્રવણ કરતાં, કેટલા કર્મ ઉરાડી છ્યાં પહોંચી રહ્યા છીએ, એ તપાસવા જેવું છે.

ગજસુક્રમાળ પર પ્રભુદયા — ગજસુક્રમાળને જ ગલમા જતા

નેઈ નેમનાથ પ્રભુને કકળાટ ન થાય ? સગડી માથે મુકાઈ તે પહેલા પપ્પ અને તે વખતેય પ્રભુ જાનથી જોતા જ હતા ! કેવળ-જ્ઞાનથી પ્રભુ નિહાળી ગયા હતા કે આ સસરો સોમીલ આ કુલડાના માથે કેવા ખેરના અગારા ભગી ગયો છે ! મુકોમળ માથુ કેવુ ભડભડ સળગી રહ્યું છે ! અગ્નિ અદર પેઠો છે, ને કુણા મગજને શેષી બાળી ભસ્મ કરી રહ્યો છે ! એમા કેટકેટલી પારાવાર વેદના છે, તે પણ પ્રભુ બગબગ જોઈ રહ્યા હતા ! છતાં એ જ્ઞાની સાથે જોતા હતા કે 'એના અશુભ કર્મના ઉદયના ઉપદ્રવમા તેના આત્મા માટે મહોત્સવ ઉજવાઈ રહ્યો છે સસારના ઉત્સવમા તો આત્માની હોળી મર્જાઈ રહી હોય છે !' આવુ દર્શન નમ્યદષ્ટિ નહિ કરે તો ડોણુ કરશે ? ભલે અગ્નિ ભયકર, પણ એ તો માત્ર બધનભૂત કાયાની રાખ કરે, આત્માની નહિ ! આત્માના તો એ અગ્નિ જન્મોજન્મના કર્મ કચગ સાફ કરી ગયો છે ! ભગવાનના દીલમા કેમ અરેરાટી નહિ ? કેમકે ભગવાન સ્વયં વીતગગ તો છે જ, પણ આ તો એ જુએ છે કે ગજસુક્રમાળ પણ ત્યાં કર્મના ઉપદ્રવમા વીતરાગ બની મોક્ષ વરવાનો મહોત્સવ ઉજવશે ! અનતી ભવ પન્પરોનો અત આણુશે ! ઝટની ગી કિંમત હતી એ લાભ અગણ્ય-અચિત્ય થતો હોય તો ?

શુભ ભાવનામા ચક્રા પછી વિમાન જેવી માનવાની જડના —

ત્યાં શુણુસાગરના લગ્ન મહોત્સવ ઉજવાઈ જવા કાળે માળાપને કદાચ થતુ હશે કે, શુણુમાજગ કહી દેશે ત્રલ પ્રભાતે કે 'દીક્ષાનો વિચાર તો છે પણ આજે નહિ, ચોડા વખત પછી ! તે મારી ખાતજ નહિ, તમારી ખાતજ !' એવતા ને અગ્માન માળાપને થતા હોય કે ન યતા હોય, પણ અહીં તો પુત્રગ્તને અદ્વર આકાશમા ઉચ્ચ ભાવનાના વિમાનમા ઉડવાની વાત છે ઉત્તમ કોટિના અધ્યવસાય તે વિમાન છે પણ નીચે મૂકવાનુ કામ નહિ અર્થાત્

જમીનને અડી રહેવાની હવે જરૂર નહિ. પછી સંસારનું કંઈ દેખાઈ ગયું, કે મેલે એને નીચે પડતું ! પણ જો પોતે જ પડતું મૂકે તો ? તો શું ? વિમાનને એટલે કે શુભ વિચારધારાને જતી કરી તો ભાઈ આવ્યા નીચે મલિન સાંસારિક લાવના તળ પર ! એ તો શુભ લાવનાને પકડીને એસી રહેતાં જો આવડે તો એ વિમાનનો સ્વભાવ, કે ઉચે ઉચે લઈ જાય; અર્થાત્ વિચારણાની ધારા ઊંચી વધે, અને આત્મ-ઉન્નતિ પણ અધિકાધિક ખીલે !

ધર્મક્રિયાનો પ્રભાવ શુણ્ણશ્રેણિથી શુણાય :—પરિણામની ધારા પર, વિચારના ઉચ્ચ પગથિયાં પર, ને શુદ્ધ અધ્યવસાયની નિસરણી પર ચડતાં આવડે, તો અધિક ને અધિક આત્મવિકાસ સધાતો ચાલે ! એવી જ કેઈ શુણ્ણશ્રેણિમાં સંગમ ગોવાળીઓ એ શાલિલદ્ર ખન્યો ! હાથી એ મેઘકુમાર ખન્યો ! લિખારી એ સપ્રતિ રાગ થયો ! સર્પ એ ધરણેન્દ્ર ખન્યો ! આ બધું શુભ વિચારસરણીની વૃદ્ધિગત ધારાના પ્રતાપે ! જો એને ન આવકારીએ તો પછી દૂંકડા કપાળમાં શું લખાવાનું ? પાપ કેળવું, મેળવું ને કબજે કરું, એજ ને ? જેવો પેલો શુણ્ણશ્રેણિમાં અધિકાધિક કર્મ નિર્જરા કરતો ચાલે, તેમ હલકાં લાવનામાં આ અધિકાધિક પાપ બંધ કરતો ચાલે ! એક બાજુ શુણ્ણશ્રેણિની ઊંચી ઊંચી પાયરી, ને બીજી બાજુ હલકી લાવનામાં દોષનું લોંચડું ! એક બાજુ શુણ્ણનો ધસારો, ત્યારે બીજી બાજુ કુવિકલ્પોનો ધસારો !

જુઓ, જીવને સ્વભાવભૂત શું છે—સતત શુભ વિચારો ? કે કુવિકલ્પો ? :—શુભ વિચારો મારે કેઈ નિયત કાળ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કે ભાવની રાહ જોવાની જરૂર નથી. સઘળો કાળ, સઘળું ક્ષેત્ર, સઘળા સંયોગો, ને સઘળી પરિસ્થિતિ, શુભ વિચાર કરવો હોય તો નડતર રૂપ નથી. ગરીબ માણસ શુભવિચાર કરે તો ફળે નહિ, અને તવંગર કરે તો જ ફળ મહે, તેવું નથી. ઘરમાં કરે તો નિષ્ફળ, ને ઉપાશ્રય-મંદિરમાં કરે તો ફળે, તેવું પણ નથી. સર્વકાળ, સર્વક્ષેત્ર, અને સર્વ

દ્રવ્યના સયોગ નિર્જન માટે ને શુભવિચારણા માટે ધનાવી શકાય છે એટલું ધ્યાનમાં રહેવું જોઈએ કે માનવ ભવમાં શુભવિચારણાના મતત પ્રવાહની મારી તક છે એ જો શુભાવી તો સમજો કે પછી તો મનુષ્યપણામાં વાવેલા કુસમ્પકારો લવિષ્યમાં ભયંકર નીવડશે જેમ ક્ષેત્રમાં પડેલા દાણામાંથી અનેક છોડ, ને તેમાંથી અનેક નવા દાણા, અને તેમાંથી વળી નવા છોડ વાય તેમ આ કુસમ્પકારના ખીજને જો અહીં પોષ્યા તો ભવાતરમાં તે વૃદ્ધિ જ પામવાના । શુભવિચારોના અભાવે ખોટા વિકલ્પો એટલા બધા જાણે સ્વભાવભૂત બની ગયા છે કે, સામે ડોઇપણ પાત્ર આવ્યું કે મલિન મમ્પકારો જાણે તરત જ આત્મામાં જાગવા માટે છે । પછી ભલેને મતી સ્ત્રી મામે આવે । અને કુવિકલ્પોથી આત્માને ભરી દીધો હોય એટલે આત્માનું વલણ કુવિચારો તરફ જ જાય મયોગોમાં એ તાકાત છે કે ઉદયમાં વર્તતા કર્મને દુખીને ખીજ ઉદયમાં લઈ જાય પણ શુભવિચારણા તો, જો સ્ત્રીમાં જોરદાર પુરુષાર્થ ચાલુ રહ્યો હોય, તો ઘડતર એવું કરી નાખે કે ગમે તેવા મયોગો આવે પણ શુભવિચારણા જ ચાલે

જહ પુદ્ગલના ખીલે બધાએ જ જનન દોડે તોય જહના મીમાલમાં — ધર્મક્રિયા એ નિશાળ છે, ને એમાં પ્રતિકૃતતાની કમોટી એ પરીક્ષા હોલ છે ક્રિયાની નિશાળમાં શું શીખવો ? શુભવિચારણા કરવાનું અને શુભ અથવા અવમાય વધાવવાનું, તથા ઉપમર્ગ-પરીમલ, પ્રતિકુલ વાતાવરણ વગેરે કમોટીમાં બગળાં દોકો એ રીતે તેવાં થવાનું એમાં પામ થયા એટલે સમજો કે આત્માનું ઓજસ વધ્યું, કલ્યાણ થઈયો, મોહના મુખરને ઘણો લાગ્યો પૂવે કુસમ્પકારો ગમે તેટલા પોષાઈ ગયા હોય, પણ હવે ધ્યાનનો નવો પુરુષાર્થ ને જોરદાર જગાવો, તો કુસમ્પકારો એવા તૂટે કે એમાં આત્માની પહેલાની વવળની ન્થિતિ આખી બદલાઈ જાય પરમાત્મા યોગીગમ્ય છે અયોગીગમ્ય નથી અયોગીને પરમાત્માની નિજાના નહિ

કારણ કે કુવલણ, અને કુવિકટ્યા ત્રિવાય ખીજે કોઈ એને ધંધો નથી. નવરો પડ્યો, આડ્યો કુવિચાર ! આવું ક્યાં સુધી ચાલે ? ત્યાં સુધી સંસારનો પક્ષપાત હોય ત્યાં સુધી. રાત ને દિ' આ દુનિયાના જડ પદાર્થોના કુંડાળામાં જ એ કેવળ ફરવાનો ! પુદ્ગલના ખીલે ધંધાયેલું જગત દોટ મૂકે તો પણ હોય ક્યાં ? જડના જ સીમાડામાં ! ત્યાં એની ધધી હોંશિયારી છે. ધીખતો પુરુષાર્થ છે. ઘોર આદતમાંથી પણ સ્વાર્થને સાધી લેવાની કળા જગત પાસે છે ! તેમ આપત્તિ વળતે આત્મહિતને સાધી લેવાની કળા જનના લક્ષ્ય પાસે ન હોય ?

ખળ, બુદ્ધિ અને પુણ્ય શા માટે :—લક્ષ્મણજીના મૃત્યુથી રામચંદ્રજી ગાંડા જેવા થાય છે. એ શું રાજ્ય સંભાળે ? ત્યારે રાજ્ય સંભાળવાના અધિકારી કોણ ? લવણ અને અંકુશ (લવ ને કુશ). પણ એ શું કરે છે તે જુઓ. એ વિચારે છે કે 'જે આ રાજ્યના મોહમાં ફસાઈશું તો આત્મહિત શુભાવશું.' રાજ્ય, રમણી વગેરે ઘંટીના પડ છે. ભોગના લોભે એમાં જે એકવાર માથું ઘાલી એને ગળામાં લીધા, તો પછી ખસ ! જિદ્દગીલર ઉપાડીને ફરો ! લવણ-અંકુશ તરત જ ત્યાંથી ચાલી નીકળીને ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે ! લક્ષ્મી સદાય નધણિયાતી જ છે. 'તેના ઘણી થવાના કોડ હું કૂરું,' એવી ગાંડાઈ તેમનામાં નહોતી. કાકાના મૃત્યુનો, અને પિતાના ખેદનો આઘાત ખાનુએ મૂઠી ચારિત્રની રજા માગી. રામચંદ્રજી અને સીતાજીના કોમળ પુણ્ય જેવા આ બે ખાળકો, વિચારે કે કયી લગનીમાં છે ! પુણ્યવાન એવા કે એમને રામચંદ્રજી અને લક્ષ્મણ પણ જીતી શકે નહિ ! છતાં તે અતુલ ખળ એમણે શામાં ખર્ચ્યા ? ચારિત્ર પાળી કર્મ ખપાવી, અનંતખળી ખનવામાં નહિ કે સંસારમાં મહાલી કર્મના સકંજમાં વધારે ફસાઈ નિર્જાળ થવામાં. એમની પાસે બુદ્ધિ હતી, તે કેવળજ્ઞાન લેવા માટે હતી. કિતુ

એટલેન્દ્રિય નિગોદિયા બનવા માટે નહિ । આવી એમને જે વિપુલ
યુગ દતા, તેમાથી નીકળી અનત યુગમા જવા માટે, પણ નહિ
કે અનત હુ ખમા પટકાના માટે । આ ક્યાટે બને ? આગ્રિ ધર્મની
 માધના હોય તો બને વ્યાધાય, વિવેક, અને નહિધુતામા અત્યત
 નિપુણ બનતા જે આપડે, તો ધર્મ માધના એવી મન્મ થાય કે
 પછી અનત કાળને માટે કોઈવી ન હુટાય તેવા અનત યુગ મળે ।
નર્મિત શુષ્કિના ધો-લો જ જ્યાટે મન, વચન અને કાયાને પ્રવર્તન,
જ્યાટે કુવિકલ્પો એડી અલભ્યત ગુભવિચારણાની માનમા આવ,
ત્યાં આગ્રિ ધર્મની માધના નેન્દાં થાય

શુભ ભાવનાથી ત્રણ તત્ત્વની મિથિ — ગુભવિચારણામાથી
 ગુભચાન જાગે, અને તેથી આગમા સારી કર્મની નિર્ણય
 થાય વિચારણામા એકાગ્ર બને તેટલો સમય દુનિયાને એ
 ભૂલી જાય છે એ વિચાર ધર્મધ્યાનના પ્રકારમા આવે છે ધ્યાન એ
 અબ્યન્તર તપ હોવાથી કર્મ નિર્ણય કરાવે છે વળી ગુભ-
 વિચાર એ માનસિક ગુભક્રિયા છે એ ગુભ આશ્રવ હોવાથી પુણ્ય
 બધાવે છે તેમ જ ગુભ ભાવના એ મેવર હોવાથી પાપને રાંઠે છે
 આમ ગુભ વિચારણામા ત્રણ તત્ત્વના મિથિતા છે ગુભ વિચારણા
 રૂપી મનની ગુભક્રિયા એટલે શુભ આશ્રવ, ગુભ ભાવના એ અશુભ
 ક્રિયાની અટકાયત, એટલે સ્વર અને ગુભધ્યાન એ નિર્ણય તત્ત્વ
 નવર નવા પાપ અટકાવે છે, અને ગુભધ્યાન ઉપ તપ જના મિથિત
 હોવા પાપનો નાશ કરે છે ગુભધ્યાનમા એમવ્રતાવાગો ઉપયોગ
 છે એમવ્રતા એટલે એક વિચાર પર નિશ્ચિતા એટલે જ ધ્યાનની મારી
 એમવ્રતાની મિથિતા મળતી છે એમવ્રતા ને અનુભવ હોય તો
 દુધ્યાન થવાથી એ બર્ધક છે વિચાર કર નેટલી મનની ક્રિયા ન,
 અને એમવ્રતા એટલે મિથિતા છે મનની પવિત્રતા મતી સ્ત્રી
 મન આપે છે ત્યાં તેમનીને દેશવરો નેટલી પછી આત્માની નિપુણ

ગરબાદી કરનાર વેશ્યા જેવી અપવિત્રતાનું સેવન થાય છે. વિચાર અને વાણીનો પ્રમાદ આત્મા પર જોરદાર, એટલે પછી તે જ પ્રમાણે આત્મા ખોંચાય છે. એટલે પવિત્ર મન જો સદા મુંદર વિચારણા, મુંદર ભાવના અને મુંદર મનોરથમાં રમતું હોય તો આત્માના આકર્ષણ ઉચ્ચ કર્તવ્ય તરફ થવાના.

સંસારને ઓળખી લે તો મન નહિ બગડે :—આર્ય દેશમાં

આધુનિક જડવાદના પ્રવાહમાં તણાઈ ગયેલા અને અનાર્યને છાજે તેવા ઉદ્ભટ જીવન જીવતા થઈ ગયેલા દીકરા દીકરીને ત્યારે માતૃપિતા શિખામણુ આપે છે, ત્યારે એ નવી પ્રજા શુદ્ધ થાય છે. એમને નથી માતાની પરવા, નથી બાપની, કે નથી પત્નીની પરવા ! મા-બાપના કુણા દિલને શું થતું હશે ? આના કરતાં વાંઝિયા રહ્યા હોત તો સારું, એજને ? હોયો દીકરા દીકરી આવી મળ્યા, એટલે તમે માનો છો કે સંસારના મુખ મળ્યા ! છતાં રોવાનું ? સંસારના મુખ કેવાં ? ૧. પુણ્યની સાથે મિશ્રિત થયેલાં પાપનાં કલકથી કલંકિત ! સંસારના મુખ કેવાં ? ૨. રોજ રડાવે ! નિસાસા નખાવે તેવા ! સંસારનાં મુખ કેવાં ? ૩. અનેકના પાપોદય જાગે તો જ મળે તેવા ! સંસારના મુખ કેવાં ? ૪. અનેક કુવિકલ્પો કરાવે તેવા ! સંસારનાં મુખ કેવાં ? ૫. પરિણામે ભયંકર દુઃખો લાવે તેવાં ! સંસારનાં આવા ડંગારા અને હલકટ મુખનાં સ્વરૂપને જાણનારો અમકિતી જીવ તેનાથી સદા કંટાળેલો, ત્રાસેલો, અને ભડકેલો રહેવાનો, તથા અને તેટલો અભિપ્ત રહેવાનો જ પ્રયાસ કરે ! જાણે છે કે ભયંકર કુવિકલ્પો કરાવી કુસંસ્કારો દઢ કરનારા અને રૌદ્ર દુઃખને દેનારા આ દુન્યવી મુખોથી દુર રહેવામાં જ મજા છે. પછી એના માટે મન બગડવાની શી જરૂર ? શુભ વિચારણામાં જ સદા મસ્ત રહેવું.

વિકલપોથી દૂર ગ્રહેલી સુરસુદરીએ સામે મરણ જોઈ, નવકાગ્નિ સ્મરણ કરવા માડ્યું ચોર તલવાગ ઉગામીને સામે ધસી આવે છે ખરેખર કર્મની ગતિ અત્યંત વિચિત્ર છે ! તેમ અગમ્ય પણ છે ! જાણે ગુણની ચઢતી પર અદેખો જનીને એ વેગ ન વાળતો હોય છતાં પણ મતી સુરસુદરીને ગીલરક્ષાનો દંઠ નિર્ધાર એ પછી પ્રાણ જાય તો પરવા નથી

મર્જનતાન મૂલ્ય — ત્યારે દુર્જનને વળી વિચાર શાનો ? નિર્દયતા અને વિના કારણ લડાઈ, ચોગી, લૂટ, સ્વાર્થ અને અસહિષ્ણુતાનું જ જાણે જીવન ! સજ્જન થવું હોય તો બધો વિચાર કરવો પડશે દયાળુતા, સૌમ્યતા, દાન, પરમાર્થ અને મહિષ્ણુતા વગેરે ખાસ કેળવવા જોઈશે પછી એ લાલ કેળવવામાં દુન્યવી ગેરલાભ સામું નહિ જોવાય અર્થાત્ ‘સામે ક્રૂર જનીને ખાટી જાય ? અને આમે મહિષ્ણુ થઈને શું પૈમા ટકા શુભાવીએ ?’ એવા એવા વિચાર-ધોગણ નહિ રખાય, જો મર્જન જનવું હોય તો

નવકારના પ્રભાવે શામનદેવીને પ્રગટ થઈ જવું પડ્યું ! ચોગનો એ હાથ થલાવી દે છે ! અને ચોરને ચપાટ મારે છે જગલમાં નિ શસ્ત્ર, અળખા અને અમહાય મ્થિતિમાં દેખાતી સુરસુદરીને પણ માયા ધર્મની મોટી સહાય હતી એટલે અમત્કાર જોઈ ક્રમા માગી સુરસુદરી ઉદાર દિલે ડહે છે, ‘ડગ નહિ !’ ઉત્તમ જીવો જાત પૂર્ણ ખમીનેય બદલામાં પાછો ક્રમાનો ધમ કહે છે પદ્મિપતિ મતીને જવા દે છે, એની ઉભો પ્રગમા કરે છે ! ધન્ય નવકાગ્નિ ! જનનમાં હાલતાને ચાલતા નવકારની ગટણ થઈ જવી જોઈએ એ મહાન દોષ-ગુણ અને મહાન ગુણોદય માધી આપે છે એક બાજુ સુરસુદરી નમસ્કાર મહામત્રનું ફગી ફગા મમતા કહે છે, કર્મની વિચિત્રતા અને તે ઉત્પન્ન કરનાર આત્માની અનંત અવળ-ચડાઈનો વિચાર કરે છે જુઓ બાળપણમાં ભણેલા નવ તત્ત્વ કેવા

ઉપયોગી થાય છે ! મહાન કર્મબંધના સ્થાનમાં કર્મબંધથી બચાવી
 દેવો કર્મક્ષયનો મહાન લાભ આપે છે !

ઇચ્છાયાગ-શાસ્ત્રયોગ-સામર્થ્યયોગ

પરમંઉપકારી શાસ્ત્રકર મહર્ષિ ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી
 મહારાજ ‘યોગદ્રષ્ટિ સમુચ્ચય’ ગ્રંથના પ્રારંભમાં પરમાત્માને ઇચ્છા-
 યોગથી નમસ્કાર કરે છે. તે પ્રસંગને પામીને ગ્રંથકાર પોતે જ બીજા
 શ્લોકમાં કહે છે કે, યોગીના ઉપકારના માટે અહીં ઇચ્છાદિ ત્રણ
 યોગનું સ્વરૂપ કહેવાય છે. તે યોગી કયા ? કુલયોગી-પ્રવૃત્તિચક્ર યોગી.

ચાર પ્રકારના યોગી :—ગોત્રયોગી, કુલયોગી, પ્રવૃત્તચક્રયોગી,
 અને સિદ્ધયોગી. અહીં ગોત્રયોગીને આઠ કર્યા, કેમકે એ તો માત્ર
 યોગીના ગોત્રમાં જન્મેલા એટલું જ, પણ યોગીની કુલમર્યાદા વિનાના.
 ત્યારે કુલયોગી એટલે અલગત બહુ કેઈ આત્મવિકાસની ઉચ્ચી
 કક્ષાએ પહોંચેલા નહિ, પણ (૧) યોગીના કુળમાં જન્મેલા; અર્થાત્
 ત્યાં યોગધર્મની મર્યાદાઓ ચાલી આવે છે ત્યાં જન્મેલા, તેમજ
 (૨) યોગધર્મને અનુસરનારા. યોગધર્મ તરીકે દયાલુતા, વિનીતતા,
 ક્ષિણ્ણપાપનો ત્યાગ, સુકૃત વ્યસન, દેવ-ગુરુપ્રેમ, વગેરે જે આ
 ગ્રંથના અંતે ગણાવ્યા છે તે. પ્રવૃત્તચક્રયોગી તે છે, જે ઇચ્છાયમ અને
 પ્રવૃત્તિયમમાં આવ્યા છે, અને સ્થિરયમ અને સિદ્ધિયમની સાધના
 કરે છે. એ માટે એ શુષુતા, શ્રવણ વગેરે બુદ્ધિના આઠ ગુણોને
 ધારણ કરે છે. એથી સિદ્ધયોગીને સિદ્ધ હોવાથી અહીં ન લીધા.
 અહીં તો સાધક યોગી લેવા છે.

યોગ ચાર કક્ષાએ સાધવાનો હોય છે :- ઇચ્છા, પ્રવૃત્તિ,
 સ્થિરતા, અને સિદ્ધિ. અહીં પહેલાં ‘યમ’ના યોગની
 વાત લીધી. યમ એટલે અહિંસા, સત્ય, નીતિ, સદાચાર-
 બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ-અલ્પપરિગ્રહ. એ અહિંસાદિની
 ઇચ્છા અર્થાત્ સાચી ધગશ, તથા એમાં ઉદયમ, એ પહેલાં બે યોગ.

પ્રવૃત્તચક્ર યોગીમાં એ હોય જ ઉપરાત એ અહિંસાદિને જીવનમાં સ્થિર કરના તથા આત્મસ્વભાવમાં અહિંસાદિ શુદ્ધિને મિદ્ધ કરનાની લાલમાં રાખે અર્થાત્ એ નિઃસ્વયમ અને સિદ્ધિયમ, એ જે માટે અત્યંત ઝળનાવાળા હોય, અને તેથી જ મજબૂતમાં પ્રવૃત્ત રહેનારા હોય યોગ એટલે માત્ર કોઈ મહાન મહાધિ એમ ન સમજતા અહિંસા સત્ય વગેરે પણ યોગ છે મોક્ષ માથે આત્માને જે યોગ આપે તે યોગ પરમાત્માને નમસ્કાર તે પણ યોગ. મોક્ષને અનુકૂલ કોઈ પણ નિયતિ વાળી કે વર્તાવ, તે યોગ. અથવા વિષય યોગની આઠ દૃષ્ટિ છે પણ એ અથને વિસ્તારતા પહેલા પરમાત્માને ઇચ્છાયોગથી નમસ્કાર કર્યો, એટલે જિજ્ઞાસા થાય કે ઇચ્છાયોગ શું? કેવો?

ઇચ્છાયોગમાં ન અભિમાન કે ન અવ્યવસ્થિતતા —
અહીં ઇચ્છાયોગનું વર્ણન કાંઈ ઇરાદાપૂર્વક લાગવામાં આવ્યું છે, એવું નથી પણ પરમાત્માને જે નમસ્કાર કરીએ છીએ તે વધી કોટિનો છે, તે જતાવવું છે (૧) અભિમાન ન થઈ જાય, તેમ (૨) જઘન્ય કોટિનીય આવનામાં શું આવશ્યક છે તે સમજાય, એ માટે ઇચ્છા-યોગ સમજવા જેવો છે એ સમજીએ તો પછી મોટી માધના ક્યોના ખોટો ઠેકો રાખવાનું નહિ જાને અમત્યવાદી ન જાનાય એ માટે અચકારે કહ્યું કે 'અમે જે નમસ્કાર કરીએ છીએ તે ઇચ્છાયોગના ધરનો નમસ્કાર કરીએ છીએ કોઈ જોયા ભાવ કરવાનો દાવો અમે ગંभीરી શકતા નથી, કેમકે એવો નમસ્કાર કરવાનું હજી અમે પામ્યા નથી' માટે તો 'નમસ્કાર' નુત્તિમાં 'નમસ્કાર કડ છુ' એમ ન કહેતા, નમસ્કારની પ્રાર્થના કરી કે 'મારો નમસ્કાર હો'

માધનાની કક્ષા ત્રણ કચ્છાયોગ-શાન્તયોગ-માર્મય યોગ —
નમસ્કાર ત્રણ ગીતે થાય જેમ ઇચ્છાયોગનો પ્રારંભિક નમસ્કાર છે, તેમ શાન્તયોગનો પણ નમસ્કાર છે, અને તેથી ઉચ્ચ સામર્થ્યયોગના

ઈચ્છાયોગનુ લક્ષણ

ઈચ્છાયોગનુ આ પ્રમાણે લક્ષણ બતાવવામા આવે છે

‘‘કર્તુમિચ્છો શ્રુતાર્થસ્ય જ્ઞાનિનોડપિ પ્રમાદિન ।

વિકલો ધર્મયોગો ચ સ ઇચ્છાયોગ ઉચ્યતે ॥’’

ધમપ્રવૃત્તિને ઇચ્છાયોગ કહેવાય છે

પણ તે (૧) વિકલ એટલે ઝોડખાપણવાળો,

(૨) એવો પણ ધર્મયોગ એ ઇચ્છાયોગ છે ધર્મયોગ એટલે પુરુષાર્થ કરી સાધેલો ધર્મ, એ ઇચ્છાયોગ છે ધર્મની માત્ર ઇચ્છા એ ઇચ્છાયોગ નહિ વળી ધર્મયોગ પણ પરાણે થયેલો નહિ, કિંતુ

(૩) કર્તુમિચ્છો —સ્વય જેને ધર્મ જ્ઞાની ઇચ્છા વર્તે છે, એનો ધર્મ પુરુષાર્થ લેવાનો છે એટલું જ નહિ કિંતુ

(૪) શ્રુતાર્થસ્ય એટલે ધમયોગનુ શાસ્ત્ર જેણે સાલજ્યુ છે તેનો ધમયોગ એ ઇચ્છાયોગ શાસ્ત્ર સાલજ્યા વિના મનમાની રીતે અને મનમાન્યો ધર્મયોગ થઈ જાય, એ નકામો છે એ ઇચ્છાયોગમા નહિ આવે વળી માત્ર કરવાની ઇચ્છાવાળો અને શાસ્ત્ર સાલજનારો એટલું જ નહિ ઉપરાત

(૫) જ્ઞાનિન—જે જ્ઞાની છે, અર્થાત્ સાલજેલા શાસ્ત્રને સમજનારો છે, એ સુજળ વિધિ અને પોતાની અજ્ઞાનને સમજનારો છે, તેનો યોગ લેવાનો છે પાછુ જ્ઞાની હોવા છતા

(૬) પ્રમાદિન જે પ્રમાદી છે એટલે કે શાસ્ત્ર કહેલા ચોખ્ખા જાળને, તે તે ચોક્કમ આસનમુદ્રાદિને અને ચોક્કસ નિધિને જે પ્રમાદથી માચવતો નથી,

આવો ધર્મયોગ એ ઇચ્છાયોગ છે

ઈચ્છાયોગ એટલે માત્ર ઇચ્છા નથી, પણ ધર્મનો પુરુષાર્થ છે, ધર્મની પ્રવૃત્તિ છે તે પણ એચ્છાથી એટલે સજીવાથી કરાતી

૦ ૧ કરવાની ઇચ્છાવાળો ૨ આજમના શ્રોતા અને ૩ જ્ઞાની છતા ૪ પ્રમાદીની ઇચ્છાવાળો ૫ ધર્મપ્રવૃત્તિ, તે ઇચ્છાયોગ કહેવાય છે

પ્રવૃત્તિ છે. વળી ઉચ્ચ કોટિનો ધર્મ કરવાની ઇન્દ્રિયા હોય, અને પ્રવૃત્તિ હોય, એટલા માત્રથીય ઇન્દ્રિયયોગમાં પાડુ નથી આવતું; પરંતુ જે ધર્મ કરવો છે, તેના પદાર્થને જેને શુરુમુખે સારોમાંથી સાંભળ્યો છે, સાંભળીને પાછો જાતા બન્યો છે તેથી ‘એના અંગે આવેતી અને વિધિવિધાન ક્યાં? વિદ્ને કેવાં આવે? કેવી રીતે એનો સામનો થાય?’—આ બધી વાતોનો જ્ઞાતા હોય. અથવા સામાન્યથી કહીએ તો આગમનો શ્રોતા હોય. જૂળ સમજવેલે ઇન્દ્રિય-યોગીની કક્ષામાં આવવા માટે પણ દેટદેટલો અને કેવો કેવો પુરુષાર્થ લેઈએ છે.

અર્થ એટલે આગમ શી રીતે?—અર્થ ‘શ્રુતાર્થ’ એટલે સાંભળ્યા છે આગમ જેણે એવો અર્થ કર્યો. એમાં ‘અર્થ’ શબ્દનો અર્થ આગમ કેમ કર્યો? એટલા માટે કે તેના દ્વારા તત્ત્વને અર્થાય છે, એટલે કે ઇન્દ્રિયાય છે, હંદ બનાવાય છે, એની અપેક્ષા કરાય છે. જેના થઈ તત્ત્વની અભિલાષા રહે તેનું નામ અર્થ. ‘અર્થ’નો અર્થ કર્યો ‘આગમ.’

ઘણું છતાં ઇન્દ્રિયયોગ?—જેણે આગમનું શ્રવણ કર્યું છે, તે શ્રુતાર્થ. વળી શ્રવણ માત્રથી ન ચાલે. શ્રવણ કરવા છતાં, વસ્તુનો, વસ્તુના વિધિવિધાનનો, તત્ત્વનો જ્ઞાતા ન બને. તો સારો ઇન્દ્રિયયોગ નહિ સધાય. માત્રુપ મુનિ જેવા પણ પાંચ મહાવ્રત, સમિતિ, શુચિ વગેરેના જ્ઞાતા તો ખરા જ. નહિતર, જાણે નહિ તો પાળે શું? ધર્મ કરવાની ધગશ થઈ, શુરુ પાસે જઈ આગમનું શ્રવણ કરે, ને એ શ્રવણમાંથી જ્ઞાન મેળવ્યું. આટલું છે, અને પાછો ધર્મ સાધેય છે એને શાસ્ત્રયોગ નહિ કહેતાં ઇન્દ્રિયયોગ કેમ કહે છે? કારણ એ છે કે એ તત્ત્વનો વેત્તા બન્યો છતાં પ્રમાદી છે! પ્રમાદી હોવાથી તેનો ધર્મયોગ કાળ-આસન-મુદ્રા વગેરેમાં ખોડખાંપણવાળો છે. શાસ્ત્ર-યોગીમાં પ્રમાદ હોય નહિ, તેથી એ ખોડખાંપણ લગાડે નહિ. પણ

અહીં આધક એટલા પ્રમાદને પગલ છે કે ધર્મયોગમા જોડખાપણ લગાડી દે છે એ હિમાએ એ ઇચ્છાયોગી છે છતાં એ માચી ધર્મની અલિલાપનાજો છે, તત્ત્વવેત્તા છે, એ વાતનો સ્વીકાર કરવામા આવે છે

૨૨. યોગમા ચાત્ર ખામીયત — કરવાની ઇચ્છા, શાસ્ત્રશ્રવણ, કૃતવ્ય જોધ અને પુરુષાર્થ-ખાત્ર આ ચાર ખામીયત ઉપર આ ધર્મયોગનો અધિકાર છે, એમ કહેવાય પણ પ્રમાદમા હોવાથી વિકલ દશાનો હોવાને લીધે ઇચ્છા યોગની સ્થિતિમા છે શાસ્ત્રયોગી તો પ્રમાદ નહિ ગણનાનો, આત્મસરનથી પ્રમાદ ત્યજવાનો તેથી તેનો ધર્મયોગ વિકલ નહિ થવાનો, શાસ્ત્રાનુસારી થવાનો શાસ્ત્રાનુસારી એટલે શાસ્ત્ર જેવા દાગને, ફેરને, દ્રવ્યને, અને લાવને માચવીને ધર્મ કરવાનો કહ્યો છે, તે મુજબ જરાગર માચવીને કર

કયોત્તમયોગ કરવાનો, એટલે પછી તથોત્સર્ગના દોષો વિનાનો અને પ્રતિજ્ઞાના પાલનથી કરવાનો જેટલા આગારો ગખ્યા તેટલાથી ઉપગ્રહ નહિ વધને કરવાનો એ રીતે કરે અને તે પણ જગજગર જ્ઞાનમુદ્રા માચવીને, પ્રમાદને ત્યાગીને કરે તો તો શાસ્ત્રયોગનો કલમ્ભજ ધાય પાછું આની ઉપર મામર્થયોગ ન આવે ત્યામુધી કેવળ જ્ઞાન ન મહે એતાથી આગળ રહી મામર્થયોગને માધનાથી ન એમજે

૨૩. યોગમા જુમારી કે મતોપ ખારો — ૧ શાસ્ત્રયોગ આટલો ઉચી કોટિનો છતાં સીધા જનજ્ઞાન આપનાર નથી, તો તેના પી નીચેનો ઇચ્છા યોગ સીધો મોક્ષ કેમ જ આપી નેકે? આપણે એ ઇચ્છા યોગમા કદાચ આચ્યા હોઈએ, તો એના પર ધર્મિપણની દેટવી જુમારી કરી ગઈએ? એવો દેટલો મતોપ ખાની શકીએ, કે ‘અમુક પ્રમાદની માધના એ કરી લીધી, હવે ખત્ર, આપણે પામી ગયા?’ માચેમાચ ઇચ્છા યોગના ઘઠની આપણી માધના હોય, તોપણ શાસ્ત્રયોગની આગળ નો તે તુરંત છે, એ જગજગર લક્ષમા નેકેએ. માને તો આપણી અધના ઉચી કોટિના ઇચ્છા યોગના

ઘરનીય નથી લાગતી, તો પછી આવી જોડીખાંખડી ઇચ્છાયોગની સાધના પર ખુમારી કે સંતોષ કેણુ અનુભવી શકે? એ કે જે અજ્ઞાન હોય, અથવા ઇચ્છાયોગના ઘરમાં જ ન આવ્યો હોય. તો પહેલાં શોધવું પડે કે આપણી પ્રવૃત્તિઓ ઇચ્છાયોગમાં છે કે નહિ? વિનયરત્ને સંયમ લીધું અને પાળે છે. તો તે ઇચ્છાયોગની પ્રવૃત્તિ ખરી? ના, નહિ, કેમકે ઇચ્છા ધર્મયોગની નથી; ઇચ્છા તો ઉદ્ધાયી રાજાને મારવાની છે. બગલો ધ્યાનથી ઉભો રહ્યો, તે ધ્યાન કહેવાય? ના, તે બુઝ્યાઈ છે. માટે કહો કે પહેલા યોગના ઘરમાં આવવા ધર્મયોગ સાધવાની પવિત્ર ઇચ્છા જોઈએ.

સામાન્યથી ચારિત્રી માટે જે શરત:—બદ્ધનતથી વિનયરત્ન કલિકસૂરિજી મહારાજ પાસે આવ્યો; કહે છે, “ચારિત્ર આપો.”

“કેમ વાડે?”

“સંસાર અસાર છે. શું મઝા છે?”

“પાળી શકીશ?”

“હા; બરાબર!”

સૂરિજી મહારાજે એને ચારિત્ર આપ્યું. કેમ? જો કે આમ તો દીક્ષાની યોગ્યતા માટે સોળ ગુણ કહ્યા છે, પરંતુ સામાન્યતઃ જે વાત જેનામાં દેખાતી હોય, એ ચારિત્ર માટે યોગ્ય ગણાય. પ્રખર ન્યાયવિશારદ ઉ. શ્રી. યશોવિજયજી મહારાજે અધ્યાત્મસારમાં કહ્યું છે કે યો બુદ્ધવા ભવનૈર્ગુણ્યં, ધીરઃ સ્યાદ્ વ્રતપાલને। સ યોગ્યો... એક તો સંસારની નિર્ગુણતા અર્થાત્ અસારતા-અપકારિતા જેને સમજાઈ છે, અને બીજું જેનામાં વ્રત-પાલન કરવા જોગી ધીરતા-સ્થિરતા હોય, તે યોગ્ય છે. ગમે તેમ થાય પણ વ્રત મૂકે નહિ, તે વ્રત-પાલનની ધીરતાવાળો, અને બીજું ‘સંસાર કોઈ ખૂણામાંય ગુણકારી નથી’ એવી એની નિર્ગુણતાના સચોટ આલવાળો, -તે દીક્ષા લેવા માટે યોગ્ય છે. કોઈ આત્મામાં સર્વવિરતિના સાથા લાવ

દે દે નહિ, તે તો કેવળી સર્વજ્ઞ પરમાત્માજી લેઈ ગઢે છત્રચતુ
એ જન્ નહિ માટે છત્રચત્રોએ આ લેનાનું કે મામો મમારની
અમાવતા મમજો છે? અર્થાત મમાર એ નિર્ગુણ છે, જન્ય
ગુણગ્રામી નથી, એવું એને લાગ્યું છે? તેમ, એ તત્ત્વ પાળના માટે
અગણન મજબુત છે?

‘એકાન્ત નિશ્ચયનયનું ખડન’

એકલા હૃદયના ભાવ પર આલનાન્ને મને શામનનો વિચાર —

પ્રશ્ન —કોઈ એમ આશય કરે કે સર્વવિરતિના પરિણામ
(આતરભાવ) નહિ હોય તો વેશથી શું કર્યો? દીક્ષા નકામી જશે
ભાર વિના ગુણધ્યાનક હોય નહિ માટે ભાવ પર આધાર ગણો!

જવાબ —૧ ઉપાધ્યાયજી મદારગજ કહે છે કે ‘પણ જો એવું લેવા
જઈએ, તો શામનનો ઉચ્છેદ થઈ જાય. કેમકે હૃદયના ભાવ લેવાનું
છત્રચતુ જન્ નથી એમ છતાંય અમે તને પૂછીએ છીએ કે જેનામા
સર્વવિરતિના પરિણામ હોય, તેને પછી દીક્ષા-વેગ આપીએ તો જ
સપકદ્રેણિ માટે એવું શું માને છે? ના, વેગ વિનાજી ભારથી સપકદ્રેણિ
અને દેવગનાન અજેયુ છે તેવી વેશની જરૂર ન પડી પછી
તો ભગવાન જેણે સ્વ ગૌતમશ્રામીને નીકળ ન આપી શકે! કેમકે
અન્યાન જોઈ કે ‘સ્તિભૂતિજીને સર્વવિરતિના ભાવ થઈ ગયા છે,
સ્વેદને મટે કે ‘એનો હૃદય દીક્ષા લેવાની જરૂર નથી સપકદ્રેણિ પણ
કેમ જ ભાવથી થઈ જશે’ શામ આજો દીક્ષા આપવાનો વ્યવહાર
ગાય એટલે પછી શામન લેવું શું જન્? એના ભાવ પર મદાર ગામી
ગાદ્ય વ્યવહારનો નાશ કરના! એ તો શામનનો વિચાર કરનાનું છે
કેમકે એમને તો ગાદ્ય રમ્ય, ગાદ્ય નાપુરુષ, ગુરુશાસ્ત્રી નહી
પડે તો શામનના રંગને જરૂરી ન જાય. મદાર, ભાવ ન રેય તો
ભાવ નકાનું, અને ભાવ દોષ તો તં જમું પીનજરૂરી ત્યાગે અર્ધી

તો પૂર્વોક્ત એ લક્ષણ હોય, પછી ભાવ ન હોય તોય ભાવની ઇચ્છાથી સન્માર્ગનું પાલન કરતાં કરતાં ભાવ આવી જવાના, અને આત્મા આગળ વધી જવાનો. એમ અનંત આત્મા દેઠ મોઢે પહોંચી ગયા.

ખુદ જિનેશ્વરદેવતા જીવનમાં વ્યવહાર વિના નિશ્ચય નહિ :-

વીર પ્રભુએ જ્યારે ‘કરેમિ સમાધિયં’ ઉચ્ચર્યું, ત્યારે જ સર્વવિરતિના પરિણામ આવ્યા; પણ ઘર ત્યજીને વરઘોડે નીકળ્યા ત્યારથી નહિ. જો કે દીક્ષા લેવા માટે નીકળ્યા, ત્યારે સાચેસાચ ત્યજી દીધું છે, પણ ત્યાં સુધી પરિણામ નહિ ! બધું ઉતારીને આપી દીધું ત્યાં-સુધી પરિણામ નહિ ! લોચ ક્યો ત્યાંસુધી પણ નહિ, કિંતુ ‘કરેમિ સમાધિયં’ ઉચ્ચરતી વખતે સર્વવિરતિના ભાવ જાગ્યા, અને ત્યાં જ મનપર્યાયજ્ઞાન પ્રગટ્યું. મનઃપ્રયાયજ્ઞાન ૬૬-૭મે ગુણસ્થાનકે મુનિને જ હોય. ભગવાનને મનઃપર્યાયજ્ઞાન દીક્ષા લેતાં થાય જ એવો નિયમ છે. જ્યાંસુધી કરેમિ સમાધિયં ઉચ્ચર્યું નહિ, અને છઠ્ઠું ગુણસ્થાનકે ફરસ્યું નહિ ત્યાં સુધી મનઃપર્યાય આવ્યું નહિ. એ બતાવે છે કે મુનિપણું અને દીક્ષાના ભાવ ‘કરેમિ સમાધિયં’ વખતે આવ્યા. સંસારનો ત્યાગ, પાછી એની પ્રતિજ્ઞાનું ઉચ્ચારણ, એનું પાલન વગેરેનો વ્યવહાર આદર્યો એટલે જગતના પદાર્થો પર વિરક્તભાવ અમલી થયો, અને તે વિરતિમાં પરિણમ્યો.

વિરતિ ને વિરાગમાં ફેર છે. રતિ એટલે આસક્તિ, આકર્ષણ-વિરતિ એટલે જેમાંથી આસક્તિ-આકર્ષણનો ભાવ નીકળી ગયો છે, તે રાગ એટલે જગતના પદાર્થો વિષે હિતકારીપણાની બુદ્ધિ અને ઉપાદેયભાવ. એથી આત્માને એ હિતકારી અને ઉપાદેય લાગ્યા કરે. એ ભાવ ઉઠી ગયો, તો વિરાગ. સંસારી આત્મા વિરાગી હોઈ શકે છે. સંસાર પર એને હિતકારીપણાનો ભાવ નથી. વિરાગી એમ નથી સમજતો કે સંસાર હિતકારી છે, કે આદરવા જેવો છે.

મમાન્ને એ નિર્ગુણ મમલે છે, અપકારી નમજે છે, ઠોડવા લેવો જાગે છે છતા હજી મોહના લીપે એના પર ગતિ-આમંત્રિ થાય થાય છે, જેમ કાલ્યા દગ્દીને કુપથ્ય પર વિગળ છતા જીલને ખેચાણ થાય છે વિગતિમા આવ્યાથી જીવને જગતનુ ખેચાણ કે જગત પર આમંત્રિ નથી નેહતી જાણે અદગ્થી મહજજાણે સુગ થાય છે એવી રિગતિને લાવવા માટે આચાર-પાલનના વ્યવહારની જરૂર છે

નિશ્ચય એ એશન છે, વ્યવહાર એ મુમાકરી છે —

નીકા એ પણ વ્યવહાર છે ઉપાગ્રયમા ગેલુ તે પણ વ્યવહાર છે વ્યવહાર વિના જાપ ન જાગે એટલા નિશ્ચયવી કોઈની મુક્તિ થઈ નથી વ્યવહારનુ નિમિત્ત પામીને જ મોટા થાય છે ભરત ચક્રવર્તી જેવામા જો કે અહીં જાણ દીક્ષાનો વ્યવહાર નહોતો દેખાતો તોય પૂર્વભવમા તો તે હતો જ માથા જિનમતને શરણે જવા જે માગતો હોય, ને એને હૃદયથી સ્વીકાર્યા માગતો હોય, તે નિશ્ચયમા મુક્તિનો નથી, વ્યવહારને મૃત્તો નથી અર્થાત્ વ્યવહાર અને નિશ્ચય બનેને ધરે છે કેમકે નિશ્ચય આદર્શ છે, વ્યવહાર પ્રવૃત્તિ છે નિશ્ચય એશન છે વ્યવહાર મુમાકરી છે અમમાદ એશન કઈદિશામા છે, એ જાણ્યા વિના ગમે તેટલી મુમાકરી કરે, તે શુ ફામ લાગે ? તેમ, તે જાણ્યા છતા મુમાકરી જ ન કરે તો એશનને કૃત્રી માત્ર જાણવાનુ જ ને ? પરોચાય તો નહિ જ

નિશ્ચય-વ્યવહારની અન્યોન્ય અર્પણા — નિશ્ચયનુ લક્ષ હોય તો વ્યવહાર શુદ્ધ બને, અને વ્યવહાર શુદ્ધ બને એટલે નિશ્ચય ઊભું ને જગતનુ બને જેવી રીતે વ્યવહાર ધમકિતઓ, આપણે જાણે કેવો નિશ્ચય-ધર્મ પામ્યા છીએ, તેનુ પ્રતીક છે, તન નેરા નિશ્ચય પામતા માટે એ સાધનરૂપ પણ છે નિશ્ચય વ્યવહાર બંધાવે નાનના આ વિષે કની શકે જામી એવાને જ પકડના

તો આખી ભીંત જ ભૂલે. તીર્થંકરદેવ ગૃહવાસમાં હોય છે ત્યારે પણ મહાવિરાગ અને ભેદજ્ઞાન ધરાવે છે. કિંતુ પોતાના હૃદયમાં પણ માત્ર એકલા ભેદજ્ઞાનથી નથી ચલાવતા. એ પણ કહે છે કે. 'જેવું ભેદજ્ઞાન છે, તે પ્રમાણે વ્યવહાર કરી દેવો જ ભેદાયો. જે શરીરથી આત્મા જુદો છે, તો માત્ર શરીર સાથે સંબંધ રાખનારા એવા ઘરવાસનું આત્માને હવે કામ શું છે ? એ ગૃહવાસ ત્યજી જ દેવો ભેદાયો.' એ હિસાબે એ પરમપુરુષ પણ સંસારના સર્વ સંબંધો ત્યજી ભાવ સાથે આરિત્ર વ્યવહાર આદરે છે. આરિત્રવ્યવહાર એટલે વિહાર, તપસ્યા, સર્મિત-ગુપ્તિ અને મહાત્મતાનું પાલન વગેરે. એનાથી નિશ્ચયરૂપ ભાવની વૃદ્ધિ કરી દેવગજ્ઞાન મુખી પહોંચે છે.

‘શુદ્ધ નિશ્ચય નય’નો બ્રામક શબ્દ :—એકલા નિશ્ચયની વાત કરનાર થાપ ખાય છે. તે જે નિષ્ક્રય મનાવે છે, તેને જૈનશાસન મુનય નથી કહેતું. એવંભૂત છેલ્લો નિશ્ચય છે. એવંભૂત એટલે એ જ પ્રકારે બનેલો. સાચો ઇન્દ્ર કયો ? ઇન્દ્રન ક્રિયાવાળો, અર્થાત સિંહાસને બિગળ ઇન્દ્રપણાની ધરાબર સમૃદ્ધિ ઠંડુરાઈવાળો—આ એવંભૂત ઇન્દ્ર. ત્યારે શું સિંહાસનેથી નીચે ઉતર્યા પછી એ ઇન્દ્ર નહિ ? તો આ નય કહે છે કે ‘એ ઇન્દ્ર નહિ.’ છતાં સમભિરૂઢ અને શબ્દ નામના નિશ્ચયનય તથા વ્યવહારાદિ નયની અપેક્ષાએ તો એ ઇન્દ્ર કહેવાય છે. એવંભૂતની પ્રધાનતામાં બીજાની ગૌણતા રહે છે. બીજા નયનું ખંડન કરી પોતાનું જ સ્થાપનારો—માનનારો નય એ કુનય. જો કે આમ કહેવાય શુદ્ધ નિશ્ચયનય, પણ શુદ્ધનો અર્થ સમજો છો ? શુદ્ધ એટલે અન્ય નયથી નિરપેક્ષ અર્થાત એકાંત નિશ્ચયનય. તો એકાંત એ શું જૈનશાસનને માન્ય હોય ? માટે શુદ્ધ શબ્દમાં સુંઝાતા ભરમાતા નહિ. મુંઝવનારા તો તમને કહેશે શુદ્ધ નિશ્ચય નય માનો. પણ શુદ્ધ એટલે એકાંત; અને એકાંત એટલે જૈનેતર, જૈનશાસનથી બાહ્ય.

વિચારણા પણ વ્યવહાર ૭ — સનાતના પણ એવભૂતની

અપેક્ષાએ ચેતન કેવો? શુદ્ધ ચૈતન્યવાળો, નિરંજન નિગર, અનતજ્ઞાન ને અનતસુખમય, અને કોઈપણ જાતના નિહાળ વિનાનો આવા નિશ્ચયનયના આત્માને શુ કરવાનું? કાંઈજ નહિ. તપ-યજ્ઞ, વ્રત-પાત્રચક્રપાણ એ તો વ્યવહાર છે પ્રતિજ્ઞા, સાધુવેશ, માનુકિયા, એ બધું કયા શુદ્ધ નિશ્ચયના સ્વરૂપમા છે? માટે એકલા નિશ્ચય વાદીને એની જરૂર નથી લાગતી ત્યારે મુક્તિ શ્રી મીતે થાય?

શુ કહે ત્યા? કહે છે કે નિશ્ચયનું અવલગન કરવાનું, પણ નત-ક્રિયામા આત્મહિત વચ્ચે ૭'—તે નહિ માનવાનું! માત્ર આત્મપર્યાયની વિચારણા કરવાની

પણ આ ધર્તિંગ છે, અજ્ઞાન છે ડમકે 'આ જૈનગામનનો નિશ્ચય નહિ એનું કાળુ એ છે કે આ શુદ્ધ પર્યાયની વિચારણા એ પણ વિકલ્પ છે, અને વિકલ્પ તે વ્યવહાર ગણાય વિચારણા માટે મન જોઈએ, અને મન એ—પુદ્ગલ-છે, અને પુદ્ગલનું આલેખન એટલે શુદ્ધ નિશ્ચય નહિ એના મતે તો વ્યવહારમા આત્મહિત માને તો મિથ્યાત્વ લાગે! તો પછી વ્યવહારરૂપ આત્મપર્યાયની વિચારણા પણ કેમ કરાય? નિશ્ચયના શુદ્ધ સ્વરૂપમા તો શુદ્ધ પર્યાયનું ટેવણજ્ઞાનથી થતું આત્મપ્રત્યક્ષ આવે ત્યારે પ્રત્યક્ષને બદલે વિચારણા તો જે કંઈ જાણ બહાર હોય તેની કરવાની હોય, દા ત જગલમા માર્ગ પ્રત્યક્ષથી જાણ નથી તો વિચારણા થાય કે માર્ગ કયો હશે? પણ અહિં તો શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટ્યેથી આત્માને અનતજ્ઞાનમા સમસ્તકાગનું સમસ્ત જગત દેખાય છે તો વિચારવાનું શું રહે? તો કહો આત્મપર્યાયની વિચારણા કેને કરવાની? જેને તે પ્રત્યક્ષ નથી તેને એ વિચારણા એ શુ આત્માનું નિશ્ચયસ્વરૂપ છે?

અશુદ્ધિ એ પદ્મવ્યંજની અસર ૩ — જો કહો કે આત્મા

લાલ અશુદ્ધ છે, તો એ અશુદ્ધિ શાથી? જો કંઈથી અશુદ્ધિ છે એમ

કહેશે. તો કર્મ તો પર દ્રવ્ય છે. એની શી અસર આત્મા પર થાય ? તમે તો પર દ્રવ્યની પર દ્રવ્ય પર અસર નથી માનતા. તો આ બધાનો સાર એ છે કે વ્યવહારથી અશુદ્ધિ માનવી જ લેઈશે, અને એને ટાળવા માટે ક્રિયાનો વ્યવહાર આદરવો જ પડશે. આત્માના ગુણને સાચવવા માટે અપ્રમત્તપણે સમ્યગ્ આચારોમાં રચ્યાપચ્યા રહેવું જ લેઈશે.

ગુણરક્ષા માટે વ્યવહાર :—કહો જો એ ગુણને સાચવવા માટે આપણે કેટલો અપ્રમત્તભાવ ? ‘દિવસ અને રાત્રે એવો સાવધાન રહું, કે આ મારો ગુણ ન જ જવો લેઈએ.’ પછી લલે ગુણ સંતોષ હોય કે ઉદારતા; સહિષ્ણુતા હોય કે નમ્રતા, લલે ગમે તે ગુણ પડ્યો, પણ એને જવા દેવો નહિ એ નિર્ધાર ખરો ? સાચો નિર્ધાર હોય તો એને સાચવવાનો વ્યવહાર અવશ્ય પાળવાનો ઉદ્ગમ થાય. મહાપુરુષોએ એજ રીતે ગુણરક્ષણ કર્યું છે.

કર્મ તાવ આખ્યા પછી ખેસી રહો છો ? :—વિનયરત્નનું ચારિત્ર ઇચ્છાયોગનુંય નહોતું. કેમકે એમાં ચારિત્રની શુદ્ધ ઇચ્છા નહોતી. એને તો ચારિત્રના બહાને ઉદાયી રાજના મહેલમાં ઘુસી રાજની કતલ કરવી હતી. ઇચ્છાયોગ શું છે, ક્યાંસુધી આત્મા પહોંચે ત્યાંસુધી પણ ઇચ્છાયોગ નહિ, અને હુણ્ણ કેટલે આગળ જવું લેઈએ એ પુરૂં વિચારવું પડશે ! બહાનું કાઢો છો કે ‘બનતું અમે કરીએ છીએ, કર્મની વેઠમાં વધારે ક્યાંથી થાય ?’ પરંતુ વિચારજો કે શું આટલું જ બને એવું છે, કે ધારો તો વધારે બનાવી શકો એમ છો ? ત્યારે એ પણ જોજો કે શું કર્મ કરે એટલું જ થાય ? આપણે એને સર્વથા પરાધીન ? શું કર્મે તાવ આખ્યા પછી ખેસી રહો છો ? કે હવા-હવા વગેરેથી તાવને કાઢવા મથો છો ? કર્મ જીવન વારંવાર તમાચ મારી જાય, એની સામે જૈન શાસન એવા ક્રિમિયા બતાવે છે કે તમે એને તમાચ મારી શકો.

કર્મના ઉદય દેવી દેવી ગીતે પીઠે છે, છતાં એમા ધર્મનુ શરણ લઈ આત્માએ પણ પોતાના ભવિષ્યને મુઘાગ્વા દેવા દેવા વ્યવહાર કરવાનું સામને બતાવ્યું છે, તે બૃજ વિચારો-આદરો, તો માત્ર ઇષ્ટાચોગ નહિ, કિન્તુ સાસ્યોગ-મામર્થ્યોગમા ચઢી અનત મુખી બનશે.

પ્રથમ ઉપકારી શાસ્ત્રકાર મહર્ષિ લગવાન શ્રી હરીભદ્રસર્ગિ મહાગતએ યોગદષ્ટિમુગ્ધય ચચવાના પ્રાગ્લભા મગલ માટે- ઇષ્ટાચોગથી નમસ્કાર કર્યો જો જો, આવા સમર્થ શાસ્ત્રકાર અને મયમ અવસ્થામા રહીને સસાગની ડોઈ જ જાળ જે નથી રાખતા, તેવા ઉત્તમ ચાગ્ર પાળનારા જાની લગવત કહે છે કે 'અમે નમીએ છીએ ઇષ્ટાચોગથી હજુ અમારામા શાસ્ત્રયોગ અને મામર્થ્યયોગનો નમસ્કાર કરવાની ગણિત નથી આવી.'

વિદ્યાવિષયકપ્રાયાદિ પ્રમાદના યોગે અપૂર્ણ એવો જે ધર્મયોગ, એનું નામ ઇષ્ટાચોગ છે તે આના શાસ્ત્રકાર મહર્ષિ કયા વિદ્યા કરના ગયા હશે? તેમને પણ શુ વિષયો પીડી જતા હશે? છતાં કહે છે કે આ મારો ધર્મયોગ ઇષ્ટાચોગના ધરનો છે. એટલે હવે આપણે આપણી ધર્મચર્યા પર કેટલી ખુમારી કે સંતોષ અનુભવી શકીએ તે વિચારવાનું છે છતાં ધર્મની બાબતમા જ તો ખુમારી છે કે 'હું જાણું કેટલો બધો ધર્મ કરું છું.' અથવા સંતોષ છે કે 'આપણે કરીએ છીએ તે ઘણું છે' ત્યારે અહીં તો શાસ્ત્ર શુ કહે છે? કેઈ ઇષ્ટાથી ધર્મ માધતો હોય તેમા ધર્મનું સ્વરૂપ અધિકાધિક વળણવા માટે આગમનુ શ્રવણ પણ ક્યે જાય છે શ્રવણ પાછું નડામું ન જાય તે માટે તત્ત્વજ્ઞાનને મેળવતો જતો હોય છે શ્રવણ એકલું કોડ ન જોઈએ, તત્ત્વજ્ઞાન માથે જોઈએ અર્થાત્ ઇષ્ટાચોગ માટે-પહેલું, માધના કરવાની ઇષ્ટા જોઈએ, બીજું આગમનુ શ્રવણ જોઈએ, અને ત્રીજું શ્રવણ કરીને તત્ત્વજ્ઞાન મેળવેલું જોઈએ આ ત્રણ વસ્તુ માધેલી હોય છતાં તેને પ્રમાદાદિ નડતાં હોય તેથી નમસ્કાર જોડખાપણવાળો કરતો હોય છે માટે શાસ્ત્ર એને.

ઇચ્છાયોગ કહે છે. છતાંય તેનો નમસ્કાર અર્ધિયા ધર્મયોગમાં રાખ્યો છે. ઇચ્છાયોગની નીચેના પૌદ્ગલિક આશંસાયોગ કે ક્ષાયયોગ એ ધર્મયોગ નથી. ‘દેલાણે શું દાનથી છીર્તિ ખાટી જનો’તો ? હું વધુ દાનથી એને ખતાવી આપુ,’ એમ કરી દાન દે, એ અભિમાન ક્ષાયયોગ થયો.

તો પહેલું એ વિચારવાનું છે કે જે ધર્મયોગને કરીએ છીએ, તો એના માટેની ધગશ દેટલી છે ? દર્શન કરવા જઈએ છીએ, સામાયિક-પ્રતિક્રમણ કરીએ છીએ, નવકારવાળી ગણીએ છીએ. ત્યાં ધગશ રાખીએ છીએ, પણ તે ધગશ એની કે ણીતની ? ‘મારે પરમાત્માનાં દર્શન કરવાં છે,’ એ ધગશ છે ?, કે ‘ક્રિયા પતાવવી એ ધગશ છે ?’ શું પતાવવાનું ? મોંમાં પાણી ઘાલવા માટે દર્શન પતાવવાના, એમ ? મન ક્યાં જઈ રહ્યું છે ? ક્રિયાની પતાવટ પર, વ્યવહારના પાલન પર, શ્રાવકપણાનો આચાર ‘પતાવવા’ પર ! અરે મહાનુભાવ ! પતાવવા જેવી તો સંસારની વેઠ કે ઉત્તમ ધર્મક્રિયા ? જેનાથી ભાવી અનંત કાળ સુધરી જાય એવી તરણુતારણ ધર્મક્રિયા તો કેમ વધુ કરે, સારી કરે, નિરાંતે કરે એવું થવું જોઈએ.

ઇચ્છા કેવી જોઈએ ? :— ઇચ્છાયોગમાં શું લાવવું છે ? મનમાં

થાય કે ‘મારે પ્રભુની પૂજા કરવી છે. પૂજાની ક્રિયા તો પહેલી કરવાની છે. પ્રભુ-પૂજન વિના કાયા અને મન પવિત્ર ક્યાંથી જને ? ત્યારે એ વિના દિવસ કેમ જાય ?’

પછી શાસ્ત્ર શા માટે સાંભળવું છે ? કહો કે ‘તે વિના આત્મા કેમ સુધરે ?’

શું સમજ્યા ? શાસ્ત્રોનું શ્રવણ આગળ વધવા માટે છે, ત્યાંને ત્યાં ઉભા રહેવા માટે નથી. એટલું જો ધ્યાનમાં આવી જાય તો ઇચ્છાયોગની આ ક્રિયા પણ આત્માને ખૂણ જ આગળ લઈ જાય. તમને ધર્મ કરવાની શુદ્ધ ઇચ્છા હોય, શુદ્ધ ધર્મ કરવાની જ ધગશ હોય, તો જ ઇચ્છાયોગની સાધનામાં આવી શકો, નહિતર નહિ. જગતમાં સંમૂર્છિત ક્રિયા કરનારા હોય છે, વિષક્રિયા કરનારા હોય

છે, પણ એ ઇચ્છાયોગમા નહિ ગણાય કેમકે શુદ્ધ ધર્મની માથી ઇચ્છા નથી જાતાનુગતિ ક્રિયા કરે એના ડરતા માણુમ એમ વિચારે કે 'નન્દારવાણી વિના મારે ચાલે જ નહિ,' એમ વિચારવામા શુ વાધો નહે ? ગણગણો નહિ કે ઉત્કૃષ્ટી ઇચ્છા તો અમારામા નથી આવતી કેમકે ઇચ્છા અને ઉદ્ધાસની ઘણી કક્ષાઓ છે એમા મધ્યમ વ્હા પણ ચાલે માત્ર ક્રિયા ગા માટે ડરીએ છીએ, એનુ ચોક્કસ નિશાન કરવાની જરૂર છે

કોઈ પૂછે 'કેમ કહમૂળ ખાતા નથી ?' તો શુ એનો જવાબ એટલો જ કે 'ખાધા છે ?' ના, એમ નહિ ત્યા ડહેવાનુ કે 'કહમૂળમા છુનડિમા ઘણી, માટે એ ખવાય જ નહિ'

કોઈ નિયમ લઈને કાર્ય ગરૂ કર્યું પછી રોજ શુ વિચારવાનુ ? એ જ કે 'અમારે હવે તૃષ્ણાનુ પાપ કાઢવા માટે ઓછામા જ ચલાવવાનુ, એમ અમે નહીં કર્યું છે આનાથી વધુ નહિ જ વાપરવાનુ'

ખાધા કરીને કોઈ પણ છોડ્યુ છે શા માટે ? ઓછામા ચલાવવા માટે, ઇચ્છાઓ પર અને જરૂરીયાતો પર કાપ મૂકવા માટે

પ્રભુના દર્શન ગા માટે ટરો છો ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમા કહેવાનુ કે- 'પ્રભુના જ દર્શન કરવા લાયક છે માટે'

જહુ ન જોલતા સાચુ શુ કામ જોલો ગે ? એટલા માટે કે 'માનવ જીએ જહુ જોલાય જ નહિ, સત્ય જ જોલાય માટે જહુ નથી જોલતા'

નત-ક્રિયા આદિના ઉદ્દેશ અગે અદર ઉતરીને વિચાર્યો તો પોતાની પામરતા જરૂર દેખાશે અજ્ઞાનતા એવી કે કે મેશનની જ ખબર નથી એટલે પચીસ વર્ષ પહેલાનુ જે નામાયિક, પૂજા, કે દર્શન, તે જ આજે છે ! કદાચ એમેય હોય કે પૂર્વે જે ધગશથી ચતુ હર્તુ તે ધનન આજે નહિ હોય પહેલવહેલા સિદ્ધગિરિદાના દર્શને આખમા આમુ હશે, પણ પછી નહિ ! ઇચ્છાયોગના ઘરની પહેલી શગ્ત

એ કે ‘ધર્મકાર્ય કરવાની ઇચ્છાથી અને ધગશથી કરીએ.’ માટે સતત ધ્યાન એ જ ભેદએ કે જીવનની કિંમત ધર્મ સાધવા માટે છે. છે. માનવની શાખાથી ધર્મ સાધવામાં છે, કર્મ સાધવામાં નહિ. ‘ધર્મની ઇચ્છા શી રીતે થાય? એમ વિચારીને થાય કે કાળ જીવનું ગધું ખેંચી જાય છે, તેમાંથી ગચાવવાનું ધર્મકાર્યથી બનશે. દિવસ પર દિવસ ઉગે છે, એ પસાર તો થાય જ છે, પણ પાપમાં ! ગઈ કાલનો કોઈ મહાન મહાત્મા કે બદમાશ હોય, પણ બન્નેને નવું પ્રભાત મલે એટલે અહોરાત્રની નવી કોરી કરન્સી નોટ મલે ! હવે તેનો જેવો ઉપયોગ કરવો હોય તેવો કરી શકે છે. જીવની શાખાથી ભેદએ કે તણાઈ જતામાંથી ગચાવી લેવું. સવારે ઊઠ્યા ત્યારે ચોવીસ કલાકની જે ભેટ મલી, તેમાં અખંડ ત્રીસ સામાયિક કરવાની ભેટ છે. ચોવીસ કલાકમાં તો પૂજા, દર્શન, વ્રત, પચ્ચક્રખાણ, તપ-જપ વગેરે અનેક જાતના ધર્મ કરવાની તક છે ! પણ સાંસારિક સમયમાંથી એવું કેટલું ગચાવવાની પડી છે? મહાન, તિબેરી, ગધું સલામત હોય, પણ માત્ર એ પૈસાની સાવરણી ય ન ખોવાય, તેની પણ કેટલી સલામતી રાખો છો ? ત્યાં તો એટલુંય તણાઈ જવું ન ભેદએ અને અહિયાં ગધું તણાઈ જાય, છતાં ગચાવવાની વાત નહિ !! કેમ આમ ? ‘મનુષ્ય જીવન તણાઈ જતી શક્તિ, સામગ્રી અને સમયમાંથી ગચાવી લઈ ધર્મમાર્ગે ભેડવા માટે છે, એમ કરી આત્માને દુર્ગતિમાંથી ગચાવી લેવા માટે છે,’ તે વાત નક્કી નથી કરી. જો ખેંચીને બરાબર વિચાર કરે કે કાળ તમારા જીવનમાંનું કેટકેટલું તાણી જાય છે, તો એની ભયાનકતા ગજબની લાગે. માનવજીવનનો એકેક દિવસ જે મળે છે, તેમાં કેટલુંય સારું શક્ય હોય છે; પરંતુ એના બદલે એકેકે દિવસનો કાળ તમારા જીવનમાંનું ઘણું ઘણું ઉલટા-રસ્તે તાણી જાય છે. અફસોસ ! કે હજારો દિવસોની તો કેટલી ગજબની ખોટ !

શુ શુ તણાઈ રહ્યું છે ? ૧ માનગિત શક્તિ — પહેલું તો એ કે

આ માનવના અવતાગમા આટલી સમજગતિ વિચારશક્તિ મલી છે, તો એથી આગમા મારી તરતવિચારણા કરી શકે. આત્મચિંત્વન, મૈત્રી આદિ ચાર દે અનિચ્ચતાદિ બાજુ ભાવના ભાવી રાહો આજ્ઞાવિચારાદિ શુભ ધર્મધ્યાન ધ્યાઈ ગએ પણ વિચારે કે એના બદલે અતરવની ભાજગડમા, મુગ્ધ જડ પદાર્થોની ચિંત્વનામા, અને ખોટી હર્ષ-ગોડ-ભય તથા મોહની લાગણીઓમા જીવન રેલુ તણાઈ રહ્યું છે ? એમા સમજશક્તિ અને વિચારશક્તિ ટેવી વેડફાઈ ગઈ છે ? જીવને કાળજી હોય તો શુ આમાથી કંઈજ બચાવી શકાય એવું નથી ? કાળજી ચીવટ હોય તો આડે માર્ગેથી ઘણીય ગતિ વેડફાતી બચાવી શકાય એમ' છે ખગળ વિચાર, ખગળ ચિંત્વન, ખગળ ભાવના આવતા પહેલાં જટ સારી વસ્તુ મનમા ગોઠવી શકાય એમ છે 'એટલે તરત તણાતુ બચે

૨. તણાઈ જતા પૈસા — ખીજું, જુઓ કે કાળ તમાગ

જીવનમા ધનની કમાણીમાથી કેટલુંય બધું પાપમા તાણી જાય છે કેટલું ખગ્યામા, કેટલું ફેગનમા, અને કેટલું એશઆરામી મારે ખેચાઈ જાય છે ? આ પાપધુનીવી જરા ધોનીતલાવ જલુ છે જટ મનને થશે કે 'ચાલો, દ્રામ, ખમમા એમી જઈએ' - ગી જરૂર હુની ભાઈ ? ચાલી નાખ, પાચ માત મિનિટનો રમ્મો છે એ ગીતે ધધેલા પૈસા ડોઈ ફેગસજમા, પૂજમા, કે માત ક્ષેત્રની પેટીમા નાખજે-નો એ તણાતુ બધું ગણાયે આ મિવાય તો ઘણું ઘણું તણાઈ રહ્યું છે જન પેટ કે માયુ ટુખ્યુ, ત્યા એકદ દિવસ ધીન્ન ધરી ઉપવાસ ખેવી કહે તો મટી જાય એમ હોય, પણ નહિ એ તો જટ ડોકટરના ઘર દોડવાનો રૂપિયો ફવાનો, જે રૂપિયા ઇન્જેન્યરના, જે રૂપિયા મોમળીના, એમ ધનને તણાઈ જવા દેવામા અંકાય નહિ ! માત્ર દિમાળ ગાપવાનો ત્યા આન્માનો બચાવ છે ત્યા એટલે ક્યા ? નથી જાણતા ? પ્રથુ પૂતની સર્વ વસ્તુ ખરીદી

વાપરવામાં, કોઈ ટીપમાં લખાવવામાં, દાનમાં, જ્ઞાનમાં, પ્રભુલકિતમાં, ગુરુલકિતમાં, સાધર્મિકલકિતમાં, અનુકંપા કરવામાં, જ્યાં આ બધે ખરચેલું એ બચેલું બને છે, ત્યાં ખરચતાં હિસાબ ગણવાનો ! વધુ ન ખરચાઈ જાય એ ધ્યાન રાખવાનું ! ત્યારે સંસારમાં વાહ તમારી તણાઈ જવાની ઉદારતા ! સંસારના બિનજરૂરી ખરચામાં આખું ને આખું તણાઈ જાય ત્યાં કાંઈ વિચાર નહિ ?

૩. તણાઈ જતી શરીર શક્તિ :—હજુ વિચારો કે કેટલું ઉન્માર્ગે તણાઈ રહ્યું છે. શરીરની શક્તિઓ ઘણી ઘણી સારી. પ્રવૃત્તિમાં જોડી શકાય એમ છે; પણ એના બદલે ફ્રાગટ પ્રમાદમાં વિષયકષાયના પોષણમાં, નિદ્રા કુથલીમાં, આરંભ સમારંભમાં, સાંસારિક દોડધામમાં શરીર-શક્તિઓ તણાઈ રહી છે. એના બદલે દેવગુરુ અને ધર્મની સેવામાં શું કેટલીય શક્તિઓ ખર્ચી શકાય એમ નથી ? ત્યાં શું સારા માર્ગે, પરમાર્થના કાર્યમાં, સુકૃતમાં તે શક્તિઓ વાપરી શકાય એમ નથી ? બળ્તરમાં શાક લેવા ગયો, લાવ, ત્યારે બળ્તરમાં દહેરાસરના દર્શન પણ કરતો જાઉં, એવું ન કરી શકાય ? શું છાપાના વાંચનને બદલે ધર્મપુસ્તક ન વાંચી શકાય ? કસરતને બદલે પ્રતિક્રમણ કે ખમાસમણ ન બની શકે ?

તણાતા સામગ્રી અને સંયોગ :—પોતાની ચીજ-સામગ્રી અને સંયોગો સંસારના કથલામાં કેટલા બધા તણાઈ જાય છે ! તો એને ધર્મખાતામાં કે પરોપકારમાં વાળી બચાવું, એવી ધગશ હોય તો કેટલો બચાવ કરી શકાય એમ છે ? માત્ર લક્ષ જોઈએ, આવડત અને ઉદ્યોગ-ઉદ્યમ જોઈએ. આવડત હોય તો વિવેક કરી કરી બચાવવાના માર્ગ શોધી કઢાય, તે અનુસાર ઉદ્યમ થાય. એવા ઉદ્યમથી દેખાશે કે આપણે માનેલી પાપ સામગ્રી અને પાપ સંયોગ એ ખરેખર હવે તો ધર્મ સામગ્રી અને ધર્મસંયોગ બની ગયા છે !

પુણ્યસામગ્રી :—દા. ત. એજ માનવદેહનો ઉપયોગ દયામાં દાનમાં, તથા દેવ-ગુરુ-સંઘ-સાધર્મિકની પૂજા-લકિત-વૈયાવચ્ચમાં.

અને તપશ્ચામા જેટલો થાય, તેટલા પ્રમાણમાં પુણ્યોપાર્જન નીપજે છે એ હિમાળે એ દેહસામગ્રી પુણ્યમામગ્રી બની ગણાય એમ જ ઇન્દ્રિયોનો અદુપયોગ થાય, એને અશુભમાથી પાછી હઠાનાય, પ્રશન્તચ્ચાનમાં નિયોજનય, તો એજ ઇન્દ્રિયો પુણ્યમામગ્રી બને છે ત ચક્ષુનો ઉપયોગ પર રૂપ જોવામાં, હિંસામાં ઉપયોગી થનામાં, ઇયાદિમાં થાય એ ચક્ષુ પાપ-સામગ્રી પણ શાશ્વવાચન, ઇન્દ્રિયામમિતિ નિરીક્ષણ, દેવાદિદર્શન, વગેરેમાં ચક્ષુનો ઉપયોગ વાય તો એ ચક્ષુ પુણ્ય મામગ્રી એમ પ્રભુશુભાગન, ધર્મોપદેશ વગેરેમાં વપગતી જીભ એ પુણ્ય મામગ્રી ત્યાંજે તત્ત્વચિંતન, પંચાપકાર વિચારણા, ધર્મધ્યાન, વગેરે કગવતુ મન એ પુણ્ય મામગ્રી તેમ જિનપ્રતિમાદિ નાત ચેત્રમાં અને અનુક્ર પામાં ખર્ચાતી લક્ષ્મી એ પુણ્ય સામગ્રી

પુણ્યમયોગ —તો મયોગમાં પણ એવું જ છે મારી પત્નીનો મયોગ જે ધર્મકાર્ય ઢગામાં ઉપયોગી થયો તો તે પુણ્યમયોગ કુપત્નીનો મયોગ જે ધીંગતા, ક્ષમા અને વૈગવ્યદાયી બન્યો તો તેય પુણ્ય મયોગ કપગ દેશકાળના મયોગ જે ત્યાગમાં જોડના બન્યા, મોજોગાળ ઘટાડના બન્યા, અને ધર્મમાં વધુ ઉદ્યમી ઢગનારા બન્યા, તો એ પણ પુણ્ય મયોગ.

વિવેક —જમ, આ ભેદ મમજીને પાપરૂપ બનતી મામગ્રી કે નયોગને આપણે પુણ્યરૂપ બનાવી શકીએ માત્ર આપણા ધોણુ જીવવાની જરૂર છે એ થાય તો તો લાગે કે આપણે તણાઈ જતું કેટલુંય બચાવી શકીએ છીએ. આ માટે કોઈપણ મામગ્રી કે નયોગ મગે થતી હલકી વિચારણા અને અધમ ધોરણમાં કઈ કઈ બચકગતા છે, અને એથી ઉત્તરુ ઉત્તમ વલણ અને ઉમદા ધોરણમાં કઈ કઈ વિશેષતાઓ, એના આલેષક પચ્ચેકના અનેક દષ્ટિગિદ્ધથી વિચાર કરવા જોઈએ. એની વાત છે કે એવી ઘણી મામગ્રી અને ઘણા

સંયોગો આને આપણને મળ્યા છે કે જે ધરાસર પાપ સામગ્રીરૂપ અને પાપ સંયોગરૂપ બની રહ્યા છે !

હવે પાપ સામગ્રીના દાખલા જુઓ.

પાપસામગ્રી :—દા. ત. પહેલા નંબરની સામગ્રી માનવદેહ, એ કેવી ભંચી સામગ્રી ! પણ આને એ ષટ્કાય જીવોના સંહારમય આરંભ-સમારંભમાં કારણભૂત બની થોડાંધ પાપકર્માઈ કરાવી રહી છે ને ? એટલે દેહ એ પાપસામગ્રી થઈ. એજ આમાણે ઇન્દ્રિયો અને મન એ પણ વિષયોના સંગ અને કષાયોના સેવનમાં કારણભૂત બની સતત કર્મબંધ કરાવી રહ્યા છે, તેથી એ પાપસામગ્રી થયા. એવું જ લક્ષ્મી પણ ઘોર પાપસામગ્રી બની રહી છે, એ આને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

પાપસંયોગ ના દાખલા પણ જુઓ. કોઈને પત્ની મારી પ્રેમાળ મળી છે, તો એ પણ એને પાપસંયોગરૂપ નીવડે છે, જો એ એટલા મોહમાં ચક્ર્યૂર રાજે છે કે એના સિવાય બીજી દેવ-ગુરુ-ધર્મની લગની જ ન લાગવા દે, અને એની ખાતર અનેક પાપ-વેપારો, અલક્ષ્ય-સેવન, બીજાઓ સાથે કલેશ ટંટા વગેરે કરાવી પાપના થોડ ઉપજાવે. ત્યારે આવી પત્નીનો સંયોગ પાપ સંયોગ જ થયો ને ? એથી ઉલટું જો એ કર્કશા પત્ની હોય, કુભારજી હોય, તો પણ એના સંયોગે પતિ કલેશ, કષાય અને શોક વગેરે દ્વારા કેટલાંય પાપ ઉપાજાશે, માટે પાપ રૂપ. બીજી રીતે જુઓ કે ગામમાં કે દેશમાં, ધ ધામાં કે મિત્રમંડળમાં અમુક પ્રકારના સંયોગ ઉપસ્થિતિ થાય, એના ઉપર પણ જીવો જો અઢળક પાપ બાંધશે, તે એ પાપસંયોગ થયા.

પણ જો હવે જૈનશાસનની સમ્યક્ શિક્ષા લો તો એ આવડત આવશે કે જેથી એ પાપસામગ્રી અને પાપસંયોગોને ધર્મસામગ્રી અને ધર્મસંયોગોમાં પલટાવી શકાશે.

આનો ખૂબ વિચાર કરવો જોઈએ એને નિન્તર હૃદયમાં ગમતો ગળવામાં આવે પછી કદાચ તેમાં ચાલ જન મારું ન મળવાથી વિશેષ ઉદ્ધમ ન કરી શકે, છતાં શુભલાભ તો ટકાવી શકે તેથી ઇચ્છાયાગમાં મારો નળર લાગે ઇચ્છાયાગ શું માગે છે? આત્માના ઉદ્ધય માટે ધર્મ આધવાની ઇચ્છા-‘એ વિના મારે ચાલે જ નહિ કેમકે શુભનનુ કર્તવ્ય આત્માનો ઉદ્ધય અને ધર્મ જ છે એમ નહિ કે ધર્મ ન કરીએ તો ખગળ દેખાય, પેમા ટકા ન મળે

કોઈ પૂરે પ્રહાર્યક કે મદાચાર કેમ પાળો છો? તો કહીએ મારું જે આ શુભન છે, તે શીલ પાળવા માટે છે કેમકે એનાથી અનાદિના કુમચકારો ભૂલાઈ ભૂમાઈ જાય છે પરંતુ મારું નત લાગે તો અમે કલકિત થઈએ. લોકમાં અપ્રસાદના થાય, તેવી જ માત્ર વાત નહિ. પણ ‘માનવ થઈને શીલ શુભારીએ તો ખલામ, લવ શુભાવ્યો, નર શુભાવી’ આ કર્તવ્ય સમજે એટલે પોતાના જીવનમાં શીલ પાળતા વાર નહિ આ માથે ઇચ્છાયાગનો ધર્મ માધવા માટે, એટલે ધર્મમાંથી એને કોઈ ચલાયમાન ન કરી શકે

જાનામાંથી પતન કેમ? —માણસ પતન પામે છે તે ડેવી રીતે. એ વિચારો દે-‘પ્રતિજ્ઞા છે, માટે પાપ નહિ કરનાતુ’ પણ એમ નહિ કે ‘પાપ કરાય જ નહિ પાપના લવ ખીન્ત, માનવનો નહિ’ પછી અવસર આવે પ્રતિજ્ઞા ન લાગે, પણ નવો નિશ્ચય શરૂ થાય કે જાધા છે કે ‘જુહુ ન જોડાય’ પણ જડનો પ્રમગ આવ્યે ડોકુગને જોડારીને દરેકે કે, ‘જે આ મારે તો નિયમ છે, પણ તું મમય વર્તિ વે’ કેડુ પતન. અર્ધી ને એ મમલ્યો હોય કે ‘જન માનવના જીવનમાં જુહુ ન જ જોડાય,’ તો પોતે તો ન જોડે, પણ ખીન્ત પાનેય ન જોવાવે એના જર્વે ‘મારે જાધા છે, માટે મારે જુહુ ન જોવાય’ એટલું જ માની મેને, એટલે એટલા મિનાય જાધા દરવાન મુદવા. ‘ખીન્તને એવી જાધા નથી તો એ જુહુ જોડી શકે મારે પણ જુહુ જોવાનાની જ જાધા છે, જોલાવાની જાધા નથી’ આવા

લોચા વાળે, ત્યારે કેમ પતન ન પામે ? ‘ધર્મ જ કર્તવ્ય છે. પાપ કરાય જ નહિ.’ દા. ત. શીલએ માને તો બચે. પાળે એમ સમજીને કે શ્વાસોશ્વાસ એ કાયાનો પ્રાણ છે, તેમ શીલ એ આત્માનો પ્રાણ છે. શરીર નાશવંત છે, તે નાસ્તિકને પણ કમુલ કર્યે છૂટકો છે. શરીર અને આત્માનો મૂકાળલો કરીએ એટલે શરીરની કિમત જ નહિ લાગે. એટલે જો આત્માના શિયલનું રક્ષણ થતું હોય, તો ભલે કાયા વહેલી પડી જાય ! પણ કાયાના રક્ષણમાં શીલનું ભક્ષણ થતું હોય તો તે નહિ થવા દેવાનું.

પાપ ધોવાનું આદી જ સુલભ છે :—ઈન્દ્રિયાયોગનું કર્તવ્ય શું તાકાત આપે ? સુકોમળ કાયાથી પણ ક્ષાત્રવટ દેખાડવાનું બળ આપે ! કંગાલ દેખાતામાં શૂરવીરતા લાવે ! સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવું તે કર્તવ્ય છે, વર્ષભરનાં પાપ ધોવાં છે, એ બુદ્ધિથી આવ્યાં હોય તો સામાન્ય ગરમીની તો શું તાકાત છે, પણ કોઈ વિશેષ ગરમી વરસે તો પણ વધાવવા તૈયાર ! પાપ ધોવાનું અમારું કર્તવ્ય છે માટે પ્રતિક્રમણ કરવું જ જોઈએ ! આમ પાપ ધોવાનું આ જ જીવનમાં સુલભ અને સાધ્ય છે ! એ અમારા આત્માને શક્તિ અને આનંદ આપનાર છે, માટે એ સાધવું જ જોઈએ એમ થશે.

શીલભગતું પાપ નથી જ થવા દેવું, એટલે સુરસુંદરીને આપઘાતનો યત્ન કરતાં, સરોવરમાં ઝંપાપાત કરતાં કે મગરનાં મોંમાં ગળાઈ જતાં વાંધો નથી લાગતો. એમાંથી બચ્યા પછી ભારંડ પક્ષીએ એને ઉંચકી આકાશમાં ઊડ્યે રાખ્યું. પણ વળી પાછી અદ્ધરથી જ છોડી. આકાશમાંથી પડતી કોણે મૂકી ? ભારંડ પક્ષીએ ? ના, એના કર્મે !

પાપને પુણ્યકારથી ધકેલો :—કર્મ જીવની જે ફેંકફેંક અને જે વિટંબના કરે છે, તેવું જગતમાં કોઈ કરતું નથી કર્મ શિવાય કોઈ રક્ષણાવનાર કે કાયાની માટીમા જીવને સુથનાર નથી. કર્મ છે,

ત્યા મુઘી વિટળતા મટના નથી, નરી વિટળતા આજ્યા વિના ન્હેના નથી' તો હવે તુ કવું? એજ કે વિટળણાને હઠાવનાને બદલે કર્મને ઉખેડવાની વાત મળે! પાપ કર્મનો ઉદય આજ્યો ને જાતને પાચમે જુચવી લીધા, તો નક્કી કવવાનું કે 'હવે બીજા પાચનો હું નાન ધર્મથી લટાની નહિ' જણાવે! પુણ્યથી પાપ દેશાય કમ હોય તો વિટળના આજ્યા વિના ન્હે નહિ મુશ્મુદગી ઉપજી દેશાય છે! પા! એના ચિત્તમા તુ? 'નમો આન્હતાલ' આ મહતાસગી મત્ર છે ત્યાં ચોડરા અલગી મત્ર નાજો છે? એ છે 'અગિહત-મિહ-આયરિય-ઉનજાચ-નાહુ' આમા વિપુલ પુણ્યની કનાઈ અને ચો-અધ કર્મની નિર્જગ! પચપચમેહીને નમ-કા અ લેમ ધર્મ છે, તેમ એમનું મ્મન! એ પણ ધર્મ છે 'મરીગ તો પાળ ગીલનું નલજ તો યશે! અને નમસ્કાર મહામત્ર મારી પાને છે, ત્યા મુઘી મારી દુર્ગતિ ધના નથી' મુશ્મુદગીને કાઈ આકુળના-બ્યાકુળતા નથી પટકાવામા! હતા લાજે કમ કહે છે 'તુ તને પટકાવા ન નહિ' ટેવી રીને? ત્યા નિગ્રાધગનુ વિમાન જતું હતું મુશ્મુદગી પડી એમા!

શીલમ્માની ધર્મને મૃત્યુમા આનદ — વિદ્યાધર વિલામી

ઉવ દેખાયો! એને લેડને મુજાઈ મુશ્મુદગી એલે ઉગાવ કાઢ્યા કે 'કેમ મને પટકી ગયો જ? નાજો મીધી ધવતી પ- મગ્તા ગાજ ધવત્ર

'પા! તુ કામ છે, પટકાઈને મરી જવાનું?'

ત્યાં કહે છે, 'શીવ ગાયવરામા માન નામે જૂજ વીતી છે, ને એમાથી મને લાગે છે આ ઇવનનો જાત આરી નય, તો શીલ અર્જુન રહી લાય માટે, હાથ નેટીને કા, હુ કે મને નાખી દે નીચ

એટલે પેલો વિદ્યાધર મેં છે 'નાનથી તુ ની મા, હું તારો બાઈ હું તારી કન્ટિ, અરૂપ અને તાન જોવ લેતા મને લાગે છે

કે તું કોઈ ઉચી કોટિનો જીવ છે, તો શા માટે આપઘાત જેવું અધમ કામ કરવાને તૈયાર થાય છે ?” વિદ્યાધરના હૃદયના ખોલ-સાંભળી એને કાંઈક ધરપત વળી.

સજ્જનને નવ વસ્તુ ગોપવવાની:—

સજ્જન માણસો નવ ચીજોને છુપાવી રાખે છે. એક તો આયુષ્ય તેને ગોપવી રાખવું જોઈએ. એનો ખોટી રીતે વિનાશ ન કરવો જોઈએ. બાકી હા, વતનું ને ધર્મનું રક્ષણ કરતાં પ્રાણ જાય તો વાંધો નહિ. તે સિવાય નહિ. આજે તો બાઈઓ ઘાસતેલ છાંટીને બળી મરે છે, અને ભાઈ પાટા પર સુઈને ખતમ થાય છે. એ ‘મરી ગયાં સારા’ એમ માને છે. પણ પછી શું ત્યાં ખોટી ઝંખના દુધ્યાન કરીને કોઈ તિર્યચ વગેરેનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય, ને માછલી થવું પડ્યું, પછી કોઈ ન્લેચ્છના ઘેર કડાઈમાં કડકડતા તેલની અંદર તળાવાનો વળત આવે ત્યારે ?

ખીજું ધન, તેને ગોપવી રાખવું જોઈએ, જેમ તેમ ઉઠાવવું જોઈએ નહિ. ગોપવવું એટલે બિનજરૂરી બધા ખર્ચા બંધ કરીને, અને જરૂરીમાં પણ ખૂણ જ સાદાઈ અને ત્યાગ કેળવીને ગોપવી રાખવાનું, કે જેથી વધુ કમાવા માટે વધુ પાપ ન કરવા પડે.

ત્રીજું ઘરનું છિદ્ર:—એ કોઈને કહેવું નહિ. એ ગોપવી રાખવું. છિદ્ર એટલે દોષ રહસ્ય વગેરે. ચોથું વિષયક્રિયા, મોહરમત, એ પણ ગુપ્ત રાખવી. સામાન્ય ચેષ્ટા પણ બે શિવાય ત્રીજો દેખતો હોય ત્યાં ન કરવી જોઈએ. અરે ! મોહનો સામાન્ય ખોલ પણ ત્રીજો સાંભળતા ન બોલાય. ત્યાં તો ગંભીર અને શિષ્ટ ખોલ જોઈએ. કહો ત્રીજાના સાંભળતા પતિ પત્નીને વહાલી કહીને બોલાવે ?

પાંચમું ઔપચ:—એ પણ ગોપવીને વાપરવું. નહિતર કદાચ કોઈની નજર લાગી જાય.

૩૬ દાન દેવાનુ — તે પણ ગોપવી ને જમણા હાથે દીધુ તે કાળો હાથ ન લાગ્યો !

ગાતમ્મ માન — મદ્યુ હોય, તે પણ મનમા ગોપવી ગળવાનુ બકાર ગાતા નહિ ફરવુ

આંકમ્મ અપમાન — તેને પણ બકાર નહિ 'ગહેવાનુ નવમુ શીલ વગેરે આત્માના ગુણ, તેને બગબગ જે પરી રાખવા એટલે કે એનુ બગબગ રક્ષણ કરવુ

તપ વર્ષોના 'વાતક લટકે એ જ વખતનો' — અનતકાળનો ઉત્તિહાસ તપાસીએ તો દેખાય કે લાગે વર્ષના તપ તપનારા વિશ્વામિત્ર વગેરેને પણ રબા ઉર્વશીનુ એક મટકુ થયુ કે તેવાનુ મન થયુ ! સ્ત્રીની આખ અને અગોપાગના વર્ષોના લટકા નહિ, એક દિવસના નહિ, એક વખતનાય લટક વર્ષોના તપને સાકે કી ગંઠ બ્રહ્મા એમ જ ચતુર્મુખ વયા ચાન્ ચાન્ માસ સિંહની ગુફા આગળ ઉભા ગહેવાની હામ ખરી, પણ કોળા વેશ્યાની આગળ એક દિવસ પણ દુન્યથ શીલવતા ઉભવાની તાકાત નહિ ! ત્રીતીય મંબધોના અનાદિ મન્કાર એના છે કે વિવ્રતીય પાત્રો અમધમા આનતા જ વિકાન્નુ અનનવુ તોડાન જગાવ્યા વિના ગે નહિ તમે ને મર્યાદા મૂકો, નવવાડ બ્રહ્મચર્યની ચૂકો, એટલે મોહ ક્રોધ છે, “આવ હવે અમે તને માકડાની જેમ નચાવીએ ! પાછી ભલે તું સાધુવેશમા હો, પણ તારામા ને વિકાર મુલભ છે, તો ભક્તાણીનુ કેવળ કી આવીનેય તને ઉચો નીચો કી નાખીએ !”

બ્રહ્મચર્યના મૂલ્ય — આમા જીવને એ જોવાની કુરમ્મ કે પગવા નથી કે મોહના આવેશને પગવશ બની વિકારી થવામા આન્મામા સારુ નુ વધે છે ? એમાય માનસિક રીતિએ આકર્ષાઈ

મનને વિકૃત બનાવવામાં કેઈ લાભ ? શું કેઈ સમ્યગ્દર્શનનો, જ્ઞાનનો, આરિત્રનો કે તપનો પર્યાય વધે ખરો ? ના, ઉલટો હોય એ હાસ્ય પામે. તો પછી શા સારું વિકારી થવું ? વિકારી થવામાં આત્માની ઉંચામાં ઉંચી કેટિની મહાકિમતી અને શરીરની સત્ સમાન ગણાતી ધાતુ જે વીર્ય, તે પાતળી પડી વિનાશને પામે છે. એનાથી ઈન્દ્રિયોનાં તેજ ઘટે છે. મગજની ગ્રહણ-ધારણ-વિચારણ શક્તિ હણાય છે, અને ધીરવીર હૃદય પણ દુર્બળ બને છે. જગતમાં જીવન જીવવાની મજા હોય તો સાત્ત્વિક, સખળ અને તેજસ્વી ઈન્દ્રિયો તથા મનના ઉપર છે. બ્રહ્મચર્યના ભંગથી, વીર્યના નાશથી એ ઈન્દ્રિયો અને મનને નિઃસત્ત્વ, દુર્બળ અને માયકાંગલા બનાવી દીધા. પછી જીવન જીવવામાં શી મજા ? પછી તો આયુષ્ય હોય એટલે જીવવાનું તો ખરું પણ દહાડા એમ જ મુઠાકાલીયા જીવનથી પૂરા કરવા પડે. ચક્ષુમાં તેજ ન હોય, કાન બહેરા પડ્યા હોય, મગજમાં સ્મૃતિ-ભ્રંશ રહ્યા કરે, તેથી ભૂલી ગાડું જવાય; એટલું જ નહિ પણ મગજની શક્તિ ઘણી મરી ગઈ તેથી મગજ સહેજ સહેજમાં ઉશ્કેરાઈ જાય, તુચ્છ વિચારો કરી નાખે, દીર્ઘ અને ઉંડા તત્ત્વચિંતન કરવામાં એ તદ્દન અસમર્થ હોય. આ તે કાંઈ જીવન છે ?

ત્યારે તમે ખીજ પણ એક વાત સમજો કે બ્રહ્મચર્યનું મમત્ત્વ જો નથી, તો વિચારસરણી હલકી રહેવાની, અને કાર્યોમાં સારી સંદેખતા નહિ મળવાની, કવિ કહે છે “અબ્રહ્મચારીનું ચિત્તવ્યું કદીએ સંદેહ ન થાય; પાપસ્થાનક ચોથું વરજીએ.”

વિચારસરણીની હલકાઈ એ રીતની કે સામે ગમેતેવા સદ્ગુણી પાત્ર હશે, એમાં ગુણ જોવાને બદલે રૂપલાવણ્ય જોશે ! આત્માની સ્થિતિને બદલે આમડાની ગોરાશ અને ગાલની ગુલાબીતા જોયા કરશે ! એમાં પાછું અન્યાન્ય કામ પાત્રોમાં મુકાબલો કરી ટકા આંકશે.

આગળ વધીને કામની કલ્પનાનુદ્દેશ્યથી ભોગમુખના જાળનાની જેવા વિચારો કરશે । વળવાનું કુલ નહિ, પરંતુ નતત વિચારણા વિષય ભોગની, વિષયના આગમ-આપણાની । ત્યાં જીવજન્યના મમતાળુને અને અભ્યાસીને એ કાંઈ લત નહિ તેથી ગુણ શુભદર્શન અને તત્ત્વચિંતનના પવિત્ર ઉચ્ચ ઉપન છે ।

અગ્રહ મનનના એ પદ ખાતી છે કે છતાં તાજે દેવશુભને મૂળી કામના પાત્રની ખોટી શુભામી ઉકારવી પડે છે, એની ખોટી શેડમાં પડવું પડે છે તેથી દેવશુભ અને ધર્મને કામનામઝ ભૂલાય છે, અગર તો ગૌણ કન્યા છે ત્યાગ, તપશ્ચા વગેરેને જતા કન્યા પડે છે આવા આવા તો કેઈ નુકસાનો ખડા વાય છે અહાહાહા ।
પ્રભુશ્રી વીરના વાગ્દલાન થતા જતાય આવી ભયજન નુકસાનીઓ વહોરવી પડે તે શા કાળે ? એક અગ્રહચર્યાના જ કાળે ને ?
વિષયભોગના કાળે ને ? ત્યાં આ એક જ દોષ છે એ જર્થો તો દેવી અદ્ભુત કમાળી હાવવેતમા છે । કેવા નુજ અને નાચા વીરના વાગ્દલાન થાય છે । અગ્રહના લીધે ધર્મમાં નિષ્કળતા પદ પ્રાપ્તિ નિષ્કળતા એટલે આત્માના લાભમાં ઉત્ક્રાંતિની વાત નહિ, પાછળથી નિશ્ચિંતતા, પ્રમગ્નતા અને પ્રાત્માલિપ્તતા નહિ આત્માના અગતી નિર્વિકાર અને જ્ઞાનમય નરૂપની નામે લક્ષ ગણનાથી કમવાગના કાળમાં આવે છે માથે, મુન્યનગે, મ્યલભદ્રનામી વગેરેના ચંદ્રિત ખળ ખૂળ વિચારના લાભામી છે

ધર્મક્રિયાની મકળતા નામા ?

અનત ઉપકારી આગ્રહનું મહર્ષિ ભગવાન શ્રી હર્ષિદમ્ભરિજી 'પદારાભ 'યોગનુદ્દેશ્ય' પ્રથમા પન્નામાને નમન-પદ દે છે ઈન્દ્રાયો ।થી

ઇચ્છાયોગથી નમસ્કાર શા માટે ? એટલા માટે કે શાસ્ત્રયોગ ને સામર્થ્યયોગનો દાવો કરીએ એ સ્થિતિ અત્યારે અમારી નથી. એમ છતાં ઇચ્છાયોગથી પણ નમસ્કાર કરવામાં ન આવે તો તે નમસ્કાર નિષ્ફળ જાય.

સાધેલો ધર્મ સંકળ, જે શુદ્ધિ, મુક્તિ અને સમૃદ્ધિ.—

પ્રાથમિક નંબરમાં પણ ઇચ્છાયોગના ઘરની ક્રિયા જનવી જેઈએ; તો જ માની શકીએ કે ધર્મક્રિયાની સંકળતા જે મલવી જેઈએ તે મલશે. ધર્મક્રિયાની સંકળતા એટલે ? સ્વર્ગીય મુળ મળે તે નહિ, પણ આત્મામાં શુદ્ધિ આવતી જાય, આત્મા વિકાસ પામતો જાય, મોહમય સંસાર અને કર્મનાં બંધનમાંથી મુક્ત થતો જાય, પાતાના અનંતસુખ-સમૃદ્ધિની નજીક પહોંચતો જાય. તેમાં ધર્મક્રિયાની સંકળતા છે. ત્યારે જે આમાં સાચી સંકળતા હોવાનું માનીએ, એટલે તો કેઈ દિવસ એવા નિરાશ થવાની જરૂર ન પડે, કે “લાઈ, હું આટલાં તપ-દાન-શીલ કરે જાઉં છું, છતાં તેનું કેમ કોઈ ફલ દેખાતું નથી ? અથવા મને બધું નિરાશા જેવું કેમ લાગે છે ?” આવું જે થઈ જાય છે, તેના કરતાં જે એ સમજતો હોય કે ધર્મક્રિયાની સંકળતા (૧) આત્માના દોષોની શુદ્ધિમાં છે, (૨) જડની પરાધીનતામાંથી આત્માની ક્રમશઃ મુક્તિમાં છે, અને (૩) આત્માના શુણ્વૈભવનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ કરી મોક્ષની નજીક જવામાં છે, તો નિરાશા નહિ લાગે. કેમકે એ રૂળ તો શુદ્ધ ધર્મક્રિયાથી સધાઈ જ રહ્યું છે.

આત્માની શુદ્ધિમાં શું આવે ? એ, કે જે દોષ અને દુર્ગુણોથી તથા કુવાસના-કુસંસ્કારોથી આત્મા કલુષિત હતો, તે તે હવે ઓછા ઓછા થતા આવે, ફાસ પામતા જાય.

મુક્તિ એટલે ? આત્માને જે સંસાર અને ઉપાધિઓ બાંધીને શુલામીમાં રાખે છે, તેમાંથી મુક્તિ, અર્થાત્ તેની પરાધીનતા પર ક્રપ.

આત્માની વિભૂતિની નજીક જવું એટલે શું ? એટલે એ
 કે આત્માની પાતાની જે નિર્મળ જ્ઞાનમય દશા છે, નિવૃત્તિના
 ઘડની સુખની દશા છે, અહીં મહામત્વ ને વીર્યની દશા છે, એનો
 અર્થે અર્થ પણ અનુભવ કરતા જવું, આખી કરતા જવું, એટલે
 આત્મ-મમૃદ્ધિની નજીક જનાય

વિનાશી-અપવિત્ર-પૃષ્ઠ અવિનાશી-પવિત્ર-અ -

(૧) આત્મનુદ્ધિ, (૨) ધનથી મુક્તિ, અને (૩) આત્મ-
 મમૃદ્ધિની બીલવટ આ ત્રણમા ધર્મક્રિયાની સફળતા છે, પણ
 દેવલોકના જે સમ્બલવના સુખ મળે તેમા નથી ઇચ્છાઓગના
 ઘડની ધર્મક્રિયા માધવા એ મજબૂતા લક્ષમા નહેવી ભેદએ
 આત્માની નુદ્ધિ, મુક્તિ, અને સમૃદ્ધિના સચોટ લક્ષથી આગ્રિ
 લેવાય અને પળાય, ત્યારે તો ડવીંગ એવા ડાળનો મોનેરી ઉપયોગ
 બની જાય ! વર્તમાન વિડટ મયોગોમાથી ઉઠામા ઉઠી ડોટિનું
 કળ મેળવી આપનાડ આગ્રિ એ ત્રિપુટીથી બને છે ૧ લોક ડાળને
 ડવીંગ કરે છે તેનો મોનેરી ઉપયોગ જવા, ૨ લોક મયોગોને વિડટ
 કરે છે, તેમાથી ઉઠામા ઉઠી ડોટિનું કળ નિપજવવા માટે, ૩ કાળા
 ડાળમાથી મેળું કળ મેળવવા માટે, ૪ લોક એવા માનવલવમાથી
 લાખી મજબૂતા મેળવવા માટે, ૫ વિનાશી એવી કાયાથી અવિનાશી
 પદની માધના માટે, ૬ અપવિત્ર એવા શરીરદ્વારા આત્માને પવિત્ર
 બનાવવા માટે, ૭ પૃષ્ઠ એવા મયોગોમાથી અ એવી આત્માની મદ્ધિ
 બનાવવા માટે-ઈત્યાદિ માટે છે ધર્મસાધના ગુરુ ૪મ્ સાધવાની
 વાસ્તવિક ઇચ્છા કરે ત્યાં તે ઇચ્છાઓગના ઘડની ક્રિયામા આવે
 આ રીતે ધર્મક્રિયાઓ કરે વિચારે

ક્રી પ્રિયારો ક્રિયાના ઉદ્દેશ —ક્રમ સામાયિક ? પાપમાથી

બચવાનો એ માર્ગ છે ! આટલો પ્રભુની મૂતિને લાઠ ગા માટે ?
 પ્રભુ પ્રત્યે નિલ ચોટારી ગળવા માટે આ આગી અને આ

ચાળ ભરી ભરીને ફૂલ. ફળ, નેવેલ આ બધું શા માટે ? પાપમાં તણાતી લક્ષ્મીને યોગ્ય પાત્રે અર્પવી જ નોંધજો. પરમાત્મા ફરી ફરી નહિ મલે ! જો જો નહિ મળ્યા હોય ને હીરા માણેક પણ મલ્યાં હશે, તો તે શું કરવાના ? આ ઇચ્છાયોગથી પૃથ્વ કરનારો કેવો ઉદાર હોય ? એમાં પૃથ્વવાનું શું ? ઇચ્છાયોગમાં શુદ્ધ ધર્મ-લેશ્યા નોંધજો છે, એ આવી પછી તો આત્મામાં અપૂર્વ જોમ આવે છે.

ઇચ્છાયોગ એક સમર્થયોગ :— ઇચ્છાયોગ તો માત્ર નામથી ઇચ્છાયોગ છે, બાકી તો એ મહાન સમર્થ યોગ છે ! સાતમે શુદ્ધ-હાણે અપ્રમત્ત ભાવ સુધી લઈ જનાર એ ઇચ્છાયોગ છે ! અલગત શાસ્ત્રયોગનું લક્ષ રહેવું નોંધજો. બાકી ઇચ્છાયોગ એક સમર્થયોગ છે એમાં શંકા નથી. ત્યારે કાંઈ સામર્થ્યયોગ એમને એમ નથી ઉતરી પડતો ! અનંતી દ્રવ્યક્રિયા પછી ભાવક્રિયા આવે છે ! એ ભાવક્રિયાના દીર્ઘ અભ્યાસ પછી શુદ્ધલધ્યાન, ક્ષપકચ્છેષ્ટિ, ને કેવળજ્ઞાન આવે છે. આ અભ્યાસની દશામાં, એટલે કે આ ભાવક્રિયાની નિશાળે ભણવાની અવસ્થામાં કયી ધ્રુવા ભાવવાની ? ઇચ્છાયોગના ઘરની. પણ એ ઇચ્છાયોગના ઘરની જે ક્રિયા આપણને ઉંચે લઈ જવા સમર્થ છે, જો તેને શાસ્ત્ર કહે છે એ પ્રમાણે ન બનાવીએ તો ત્યાંના ત્યાં ઊભા રહીએ !

દ્રવ્યક્રિયાની મહત્તા :—

પ્રશ્ન.—અનિચ્છાએ કરેલો ધર્મ ઇચ્છાયોગમાં આત્માને લાવી આપે ?

ઉ૦ :—જેને ભાવવો હોય તેને, બીજાને નહિ. પંચવસ્તુમાં આજ શાસ્ત્રકારે દ્રવ્યશ્રુત-દ્રવ્યક્રિયાનું ગૌરવ ગાયું છે. કહ્યું છે. કોઈએ આલોપ કર્યો કે-દ્રવ્યશ્રુત અનંતવાર સેવ્યું, છતાં હજુ ભાવ-તથ્ર આવ્યું છે ? ના, માટે કહો કે દ્રવ્યશ્રુત કામનું નથી, ભાવ શ્રુત જ કામનું છે; ત્યારે તેને આ શાસ્ત્રકાર ઉત્તર આપે છે કે

‘તાગી વાત અર્થ-સત્ય છે’ અનતવારની દ્રવ્યક્રિયા નકામી ગઈ, તે અમે માનીએ છીએ પણ એ સમજાવે કે જ્યારે ભાવશ્રુત મલગે ત્યારે તે દ્રવ્યશ્રુતની મહાયતી મલગે ભાવ વિનાની ક્રિયા નકામી એનો અર્થ એ નથી કે ક્રિયા નકામી જમીન અને વગસાદ છતાં પાક કેમ નહિ? કેમકે ખીજ નહોતું વાગ્યું તો પાક માટે ખીજ ઠામતું અને વગસાદ નયમો એમ? ના, એ તો પાકો જ્યારે જમીનમાથી પાક થશે, ત્યાર ખીજ અને વગસાદ સિવાય નહિ જ ભાવશ્રુતનું લક્ષ્ય ન રાખ્યું, તેથી અનતવાર દ્રવ્યશ્રુત જ ભાવશ્રુત મેળવી આપશે ભાવનું જ્યેષ્ઠ રાખીને ક્રિયા કરતા કરતા, સાચા ભાવ અને ભાવક્રિયા પ્રગટશે માટે તો સમક્રિત વિનાની ફાનાદિ ક્રિયાને નકામી કહેનાર જ્ઞાનીઓએ જ સમક્રિત પામવાના માર્ગ તરીકે પાછા દાન, વ્રત, તપશ્ચાદિને બતાવ્યા છે

ભાવ એ પ્રકાશના છે. આને ઉપનાસ કર્યો, કોઈ આહારની શુભામી નહિ, કોઈ આહારની વિચારણા નહિ આહારની લપમાથી છૂટ્યાનો મહાતોષ આ ઉત્તમ ભાવ છે હવે આ જેમ ભાવ છે, તેમ એ ભાવના ક્યેયને પામવા માટે હૃદયમાં જે ઈચ્છા વાય છે, તે પણ ભાવ કહેવાય છે અર્થાત્ છતી ભૂંએ આહારની શુભામી-માથી છૂટ્યાનો તોષ પામવાની સાચી તમન્ના એ પણ ભાવ છે ઉચ્ચ કોટિના ભાવ ભાવવાના હયાના ભાવને પણ ભાવ કહેવાય છે એ ગંभीરો તો દ્રવ્યક્રિયા નકામી નહિ આપણા વ્રત-પશ્ચાદ્બાણ અને અભિચ્છેદોમાં કેવો અભુત ચમત્કાર છે! એ ખૂણ ખૂણ મેવતા કોઈક દિનને જોઈ કોટિના ભાવ જોવાનો અમય આવશે પણ જેણે એ ગંજી જ નથી તેને તો આહાર-વિષયની ધારે ભાગોળ ખુદ્દી! જોટલે ભાવ એ અંગેના મલિન ને મલિન જ આવ્યા કરવાના પૂર્વ પુરોગાના ચર્ચિત્રો જુઓ, વિચારો એમાં વ્રત તપ વગેરે મેવતા મેવતા ઉત્તમેત્તર શુભ ભાવની ચઢતી ચયાનું દામ દામ દેખાઈ આવશે

ધર્મક્રિયાની ઇચ્છા શા માટે? કહે છે જીવનનો સારજ

ધર્મક્રિયા છે! જીવનની સફળતાજ આમાં છે! કથીરના સંયોગમાંથી સુવર્ણ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાની સાધના ધર્મક્રિયામાં છે! વિનાશી, અપવિત્ર અને પર એવી કાયામાંથી અવિનાશી, પવિત્ર ને સ્વકીય કદ્યાણુ સાધવાનું કાર્ય આમાં છે! નાસ્તિકને પણ કાયાના આ ધર્મો કબૂલ કર્યા વિના છૂટકો નહિ. સ્વપરના ભેદ જગતમાં નિર્ણયિત થઈ ગયેલા છે. તો કહેા, કાયા દાસ કે આત્મા?

આસ્તિકતું હહાપણુ :—નાસ્તિક ભલેને આત્માને મંજુર ન

કરતો હોય, પણ કાયા પર એ શું એવો દાવો, સંતોષ કે ખુમારી ધરી શકે એમ છે, કે ‘આપણું કહું કાયા માને જ? આપણી ઇચ્છા મુજબ જ કાયા વર્તે? આપણા કળજમાં જ એ રહે?’ ના, તારું ધાર્યું તે કરે, કે તું એનું ધાર્યું કરે? તારા હુકમ એ પાળે, કે એના હુકમ તું પાળે? બધું ઉધું! આપણે એનું કહું માનવાનું! તેથી જ આસ્તિક આત્મા એમ વિચારે છે કે, ‘એવી પણ આ કાયામાંથી જો હું ધર્મનો ઇચ્છાયોગ સાધું, જો હું ઇચ્છાયોગથી પણ ધર્મ સેવી લઉં તો મારા આત્માનું અવિનાશીપદ, સાચી પવિત્રતા, ને સાચું સત્ત્વ હું સાધી શકું એમ છું. આટલા માટે મારે આ ધર્મક્રિયા કરવી છે.’ આવી ઇચ્છા આપણને ઇચ્છાયોગના અધિકારી બનાવે છે.

‘લૌકિકમાંથી અલૌકિક તરફ’

જીવન જીવનમાં કેર :—જીવ તો દુનિયામાં અનેક ડોટિના

છે! એમના ય જીવન વિવિધ પ્રકારે છે. એમાં આ મનુષ્યજીવ અને એમાંય આર્ય માનવ-જીવન જ અલૌકિક છે. તો પછી સાધના પણ અલૌકિક જોઈએ, લૌકિક નહિ! જીવન મચ્છર ને માંકડનું જુઓ, માંખી ને ભમરાનું, વીંછી ને સાપનું, કાગડા ને કબુતરનું—

ખધાના વિવિધ જીવન દેખાશે વાઘનું જીવન જેટલું ભયંકર, એટલું મમલાનું જીવન ભયંકર નહિ. છતાં મમલાને સદા ભયભીત જીવન હવે અજાનતાની દ્રષ્ટિએ જીવનો જોઈએ, તો પણ વિવિધતા ! ગદ્ગિત-અશ્વદ્ગિતમા જોઈએ તો પણ વિવિધતા ! શુલામી ને શેઠાઈમા જોઈએ તો પણ વિવિધતા ! એ હાથણીને એક હાથી કુદગતી ગીતે એમા એવો તફાવત છે કે એ જાણુ આજા ઉઠાવનાર અને એક જ જાણુ આજા ડગનાર !

ગમારી જીવોના ડગલું જીવન — નગ્નના જીવના જીવનો તો

આજે તમે નજરે દેખી ગકેતા નથી, પરંતુ તમારી નજર મામે અને-કાનેક પશુના જીવન, પખીના જીવન, ફીડા મકોડા વગેરેના જીવન, તેમ જ માણુઓમા ગજના, અમલદારના વેપારીના, દલાલના, જોડ-નોડના, વગેરેના વિવિધ પ્રકારના જીવન તો જોઈ શકો છોને ? એમા તમને ગુ નથી દેખાતું કે તમે પોતે કેવા ઉચ્ચ જીવન જીવવાનો મુદ્દો મયોગ-નામચી પામ્યા છે ? વર્તમાન જગતમા પગુ પખીના જીવનમા ત્રાસનો પાર નથી અમેરિકા જેવામા ચમ્પી માટે દોષોને અપેક્ષીઅલ્લ મોટી જમીનો પર ઉગેવામા આવે છે, અને લોટખંધ એનો મહાન યાત્રિક જ્વલજીવાનામા કમ્પામા આવે છે. કામ જેવા કોમળ ચામડા માટે કુમળા વાહરડાઓને ધખતા ઉદ્ગ્રાતા પાળીધી નવનવી ધોમધી કુટવામા આવે છે શાથી ? એ જીવ જીવતો હોય ત્યાં મુખી એમ કહેલા ચામડામા લોટી ડગતું રહે અને ચામડું વધારે મુલાયમ વાય. કેટલુંય જાણ્યા કૃત્યા પડી જનતા જીવે એની ચામડી ઉઝડી લેવામા આવે છે વિચારને એ જીવોના જીવનની કમળ દશા ત્યારે આજે લીનર એકમટ્રેકટ, ડીનેન્ન જોફે ચીકન્ન, કોડનીવર એર્લિવ, વગેરે કેટલાય ઇન્જેક્શનો અને દવાઓ બનાવવા માટે માછલા મન્યા, વાદળ વગેરે પર દેટકેટલા ભયંકર જનમ વન્નાવાય છે, એ વિચારું કે ? એમા એ વાદળ વગેરે તો ચીનેચીમ પાડી ઉઠે છે, પણ એની દયા ત્યાં કોણ ખાય ?

કેવું કરેણુ જીવન ! પ'ળીઓના પીંછાઓ, અને માંસાદિના ઉપયોગ પાછળ એના પર પણ જુદમનો પાર નથી. ત્યારે વાતવાતમાં આવે દુકાળ ! એમાં ઢોરોની કઈ દશા ? અરે બુદ્ધ એ તળાવના માછલાની કઈ દશા ? પાણી તો ચુકાવા આવ્યું, પછી ગામના કુતરા અને ગ્રીમના ડીયાળીયા-ગીધરા તળાવ પર તૂટી પડે, ત્યાં એ માછલાની કેવી કરેણુ દશા ! અરે ! સારા ગણાતા ઢોરોની પણ આખી રાત ડાંચ મચ્છરથી ડંસાવાની કેવી દુઃખદ દશા ! શુભામ માનવ પ્રાણીની પણ કેવી કરેણુ સ્થિતિ !

આ તો દુઃખની દૃષ્ટિએ જીવન જોયાં. પણ જીવનમાં પાપાચરણ કેવાં નં જુઓ. એ પશુ પ'ળી કે અનાથ મનુષ્યોને કોઈ વિવેક ખરો ? ના, જીવન આપું પાપથી બદળદતું ? બિલાડીને શરીર પર લાકડી પડતી હોય છતાં પકડેલા ઉંદરને નહિ છોડે. ઘોડો ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે પણ સહેલા ચણા ભેગી જવાત પણ ચાવી નાળવાનો. ત્યારે પશુઓ ધર્મ તો શું જ કરે ? કાં તો ચામડા-તૂટ વેઠમાં હોય, કાં નવરો પડ્યો અજ્ઞાન અને અવિવેકમાં સમય બરબાદ કરતો હોય, ધર્મનું નામ નહિ, એને એક સહેલામાં સહેલો પરમાત્માના જપનો ધર્મ પણ નહિ ! કેવાં જીવન આ !

ધર્મસામગ્રી અને ધર્મસમજ એ અલૌકિક છે :—આ વર્તમાન

માનવ જગતમાં પણ જે અનેક જાતનાં જીવન દેખાય છે, એ બધાં જીવનમાં શી બહુ સગવડ મલે છે ? કાંઈ બહુ નહિ. છતાં એ બધાંય જીવન લૌકિક આહારાદિના ધોરણ પર ચાલનારા છે. તેમાં ફક્ત તમારું માનવ-જીવન જ અલૌકિક ધર્મ સામગ્રી અને ધર્મ-સમજવાળું છે. તો એ અલૌકિકતાથી જીવનમાં અલૌકિક કાર્ય થવાં જોઈએ. તાકાત ન હોય તો લૌકિકને એકદમ મૂકી દેવાનું ન બને; પણ લૌકિક કાર્યમાં અલૌકિકતા અવશ્ય લખેડી રખાય. ખાનપાન, પહેરવું, ઓઢવું, જડ પદાર્થો પર સમત્વ કરવું, માતાપિતા બનવું આ બધું લૌકિક છે. જીવન જો અલૌકિક બનાવવાનું સમજતા હોઈએ

તો આના વૌકિક કાર્ય કરીને કેમ જ બેઠી ગઈએ ? તો પછી અલૌકિકતા આવે એ માટે અલૌકિક કાર્યવાહી બેઠીએ

લૌકિકમા અલૌકિકના ભેળવો — ખાવાની લૌકિક ક્રિયા કરતો

ક્રીડા, ને ખાવાની લૌકિક ક્રિયા કરતો માનવ — એમા કશું કયા પડે ? માનવની લૌકિક ક્રિયામા ભક્ત્યાભક્ત્યનો વિવેક તથા વેગબ્યાદિની અલૌકિકતા બળેલી હોય, ને તેનું ભોજન પણ અલૌકિક કાર્ય માટે અર્થાત્ ધર્મનાથના માટે હોય. સ્વાર્થ લૌકિક ને પરમાર્થ અલૌકિક ! કદાચ મોકવશ સ્વાર્થ માથે પણ અલૌકિક દાનાદિના પરમાર્થ ભેળવીને. ભોજન લૌકિક ને ત્યાગ અલૌકિક છે ! ભોગવે ખરો પણ ત્યાગરૂપી અલૌકિકતા ભેળવીને ત્યારે કેટલાક લૌકિક તો જિલકૂલ તનવાના જ હોય અનીતિ-જઠ લૌકિક, ને નીતિ-મત્ત અલૌકિક ! હિમા લૌકિક ને કયા અલૌકિક ! તો આ લૌકિકને છોડી નીતિ, મત્ત, કયા વગેરે અલૌકિકને જ માધવાના માનવ-જીવન અલૌકિક છે ! માટે માનવતા અલૌકિકતામા રહેલી કે લૌકિક એટલે અજ્ઞાન લોક બહુ માને તે, અલૌકિક એટલે જ્ઞાનીએ રંગાવેલી જીવન-તના, પાપન્યાય વગેરે વન્નુ ખાઈને ચુલો મળવાનો પડે તે લૌકિક, પણ કયાથી ઉપર લોકમાનુ નખે તે અલૌકિક અગ્નિ આ લૌકિકતા-અલૌકિકતાને નમજનારી પાછ મમજે કે કે વધુ સજગાવુ એટલે ઓલવવામા વધુ પાપ ! તો કશું નુ ? વધારે અગ્નિ સજગાવવો જ નહિ, અને યોગ્ય પણ કશું પડે છે એમાય એ વિચારે છે કે ‘અગ્નિ, કાનુ પાણી વગેરેને અટકુ જ ન પડે તેવું ક્યાં પામું !’ માનવ વિચાર જ તા બ્યાવ ગાયે કે ‘માનુ જીવન કેટલું પાપમય છે ! અલૌકિકતાને ભગવુ તો પાપ દેટલી ? માનુની !’ હતા પાણી ભે આવડ, તો અલૌકિકતા કામ કમ ન કરે ! શુ મળ લોકમા પાચયોગ-દમયોગ દિવાય સી રોય તો જ કમ કરે નાન ! પાચ તોના વાદીને નાળી રોગ નામપાટી તમ આ અલૌકિકતાને ભેળવતા આવડે તો

આખા લૌકિક કાર્યને મધમઘાટ કરી નાંખે ! ઇચ્છાયોગનો ધર્મ કરવો છે ? તો આ બધું કરવું પડે. કોઈ પૂછે કે ધર્મક્રિયા શા માટે કરે છે ? કહેવાનું કે મારું જીવન લૌકિકમાંથી અલૌકિક બનાવવા માટે.

એકલી લૌકિક પ્રવૃત્તિ ઝેરી, જંગલી અને પાપમય :—
 ભિખારીને શા માટે આપવું ? કેમકે એકલા બાકીએ તો તે લૌકિક જીવન બને, અને એને આપવું તેથી અલૌકિક જીવન બને ! એકલી લૌકિક પ્રવૃત્તિ એટલે ? ઝેરી, જંગલી ને પાપવાળી ! ઝેરી એટલે કુસંસ્કારોનું ઝેર ખરાબર નાખી આપે તેવી. જંગલી એટલે આત્મ-રક્ષાના વિવેક વિનાની. પાપમય એટલે જીવ પર પાપ લાદનારી. એકલી લૌકિક પ્રવૃત્તિ એટલે આત્માની સ્મૃતિ વિનાની પ્રવૃત્તિ. શું કરે એ ? કુસંસ્કારોના ઝેર વધારે, જ્ઞાનીઓના વિવેકને ન લેવા દે, આત્માને કર્મથી ભારે કરી નાખે ! અમારું જીવન માત્ર લૌકિક પ્રવૃત્તિથી ઝેરી, જંગલી ને પાપમય નથી બનાવવું; એ માટે ધર્મ કરીએ છીએ.

શીલનો ઉદ્દેશ :— હવે કહો ત્યારે શીલ પાળવું શા માટે ? ન પાળીએ તો મોટું પાપ લાગે, માત્ર તેટલા માટે નહિ ! કિન્તુ શીલ એ અમારા જીવનની અલૌકિકતા છે, સુગંધી છે, તેવું વિચારીને. અશીલ મૈથુન એ લૌકિકતા છે, દુર્ગંધી છે. સુગંધીને કોઈ મહાન દિવસેય ન લાવીએ તો વસવાયા ને અમારામાં શો ફેર ? માટે પર્વતિથિના પ્રહ્લ્લચર્ય. અમારું ચાલે તો અમારા જીવનના પ્રત્યેક દિવસે પવિત્ર રહીએ. મૈથુન, અપ્રહ્લ એ લૌકિકતા છે, અપવિત્રતા છે, પ્રહ્લ્લચર્ય એ અલૌકિકતા—પવિત્રતા છે.

ઇચ્છા માટે ગુણોની મર્યાદાની પકડમાં પકડાવું પડશે :—
 ઇચ્છાએ ગાઢ ધરની પ્રવૃત્તિ કરતા જઈશું પણ આવી ચોક્કસ ઇચ્છાઓના સ્વરૂપનો ઇચ્છાયોગ જો નહિ આવે, તો પૂર્વભવની

જેમ આ લવમાય છતી ધમક્રિયાએ કિંડવાડું ચાલ્યા કરવાનું
 ઈચ્છાયોગના ધરની પ્રવૃત્તિ એની શુદ્ધ ઈચ્છાએ જનવી લેઈએ કે
 “આત્માપગ્ના વામનાઓના અને વિકાસેના જાધનમાથી મુક્ત થવા
 માટે હું આ ધર્મ કરું છું । આત્માની શુભાવિભૂતિની નજીક જવા
 માટે કરું છું । એ કરતાં જાઉં એટલે માન લૌકિક જીવનમા
 અલૌકિકતા આવશે ।” નમજી જ ગણવું કે જગતમા દેખાતા
 મધળા જીવનોમા માનવજીવન અલૌકિક જે તો જીવનમા અલૌકિકતા
 લેઈએ જ માટે જ અલૌકિક પ્રગતિ આપવી જ અને એમા
 અધ્યાપચ્યા જેવું લેઈએ લૌકિકજીવન એટલે પશુજીવન, છૂડ,
 મર્યાદા રહિત નવચર્ચ જીવન ઈચ્છાયોગનો ધર્મ સિદ્ધ કરવો હોય
 તેને જ્ઞાનીઓએ દર્શાવેલ શુભોની અનેકવિધ મર્યાદાઓની પકડોમા
 પકડાવું પડશે છૂટા નહિ કેમય

અલૌકિકતા માટે ત્રતપચ્ચક્રમાળ-મનેગનિરાગ —કપરા સયોગ

જોછા નહોતા મધ્યા મતી મુરમુદગીને ! આપત્તિ આવી એટલે
 “જો જાપ” નહિ કરવાનું પાડું ‘નમો અરિહતાત્’ કરવાનું જોતું
 નાખ્યું હતું જોતું શ્વાનોશ્વામ પ્રાણ નહિ, નીલ પ્રાણ માન્યા હતા
 આને પગિણામે જીવનમા અલૌકિકતા ગળી ગઈ અને અલૌકિક પ્રવૃત્તિ
 આપ્તી થઈ. પૂર્વે એણે વધુ પડતા મોજ વિલામ નહોતા કર્યા
 તેથી અત્યારે એ સાડ મટી ગઈ છે જાદી મમાગના વધુ પડતા
 વંચવ વિલાસો નેવવા એ આત્માનું કામ મોત કરે છે
 એનું કામ અજ્ઞાનતામા નેરાઈ ગયું હોય તો એમા તી જહાજ
 નીકળી, જમ્યાન ગ્રોધનો લેઈએ, જેથી લાગેલા પાપ ધોવાય, તે
 ઉપગત ને મરેલા કુચ્છક્રમ મદા પડી લાય. જીવનને આ અલૌ-
 કિકતા તન્દ લઈ લાય જે આના માટે ત્રત-પચ્ચક્રમાળાબધ અને
 ગમે નિનિગ નિનન જીવન જનારી જેવું લેઈએ

નિનિગનો દર્શ અધ્યાગલગ્ન —દર્શપ । ધર્મની મર્યા-

વાદી નમજી ક્યાં જને ? જેની પ્રગતિ ઈચ્છાયોગાદિ ત્રત યોગમા

૨૨૨ 'ઓ આપ!' કે 'નમો અરિહંતાય' : [યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય

આવતી હોય. તેમાં શાસ્ત્રયોગ, સામર્થ્યયોગ હચી કૃમિકા માગે છે, જે આજે આપણામાં દેખાતી નથી. ઇચ્છાયોગમાં શું લેઈએ? જે ધર્મકાર્ય ઉપાડયું, તે ધર્મકાર્ય કરવાની શુદ્ધ ઇચ્છા, એ પહેલું જરૂરી. અને તેને માટે જરૂરી આગમનું શ્રવણ અને તત્ત્વનું જ્ઞાન પણ સાથે લેઈએ. આ ત્રણ વાતો જેનામાં આવે, એની ધર્મપ્રવૃત્તિ ઇચ્છાયોગના ઘરમાં આવી શકે. સાથે કર્તું કે પ્રમાદેન વિકલ. અર્થાત્ જીવન પ્રમાદી હોવાથી તે ધર્મયોગ જોડાણપણવાળો છે; પણ ઉચ્ચ કોટિની જે ધર્મ સાધના કરવી છે તે માટે જે શુદ્ધ અને નિરતિચાર યોગ લેઈએ છે, તે આ ઇચ્છાયોગના દીર્ઘ અભ્યાસથી જ બની શકશે. વિષયકષાયની પરાધીનતાવાળી પ્રમાદ દશા હોય એટલે અતિચાર કરી એસે છે, છતાંય પ્રબલ ધર્મેચ્છાદિવાળા એવાય ઇચ્છાયોગને ધર્મ-યોગ કહેવામાં આવે છે. પણ એ ઇચ્છાયોગ માટે ત્રણ વાત ઉપર જે ઝડી, તે ખાત્ર લાવવી લેઈએ. ધર્મની શુદ્ધ ઇચ્છા. શાસ્ત્ર શ્રવણ અને તત્ત્વબોધ. આ સાથેનો ધર્મયુરુપાર્થ તે ઇચ્છાયોગ.

ઉદ્દેશ નક્કી વિના ત્યાના ત્યાં :—શુદ્ધધર્મ આરાધવાની ઇચ્છા એ પહેલી શરત છે. એટલે કોઈ પૂછે કે વ્યાખ્યાનનું કેમ શ્રવણ કરો છો? કેમ પ્રભુ-પૂજા કરવા જાઓ છો? તો કહેવાનું કે, 'મહાન પુણ્યે અમે શ્રાવક બન્યા છીએ એટલે એ બધું કરવું જ લેઈએ !' એમ જ ધર્મક્રિયા ચલાવ્યે રાખનારા ઘણા હોય છે, પણ એ વર્ષોને પરિણામે ધર્મક્રિયાઓ કરવા છતાં ત્યાંનાં ત્યાંજ ઉભા રહે છે !'

‘ક્રિયાને પચાવતાં શીખો’

‘બાધું’ પણ પચાવ્યું નહિ તો શું કામનું? :—વ્યાખ્યાન શા સારું સાંભળો છો? કહો ‘સારું મારે સાંભળવું છે !’ કેમ સાંભળવું છે? એટલા માટે કે ‘આત્મામાંથી અજ્ઞાન ટળે, અજ્ઞાનનો અંધકાર પ્રીટી સમ્યજ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય, નવી ધર્મપ્રેરણા મલે, ધર્મમાં

ઉદ્દભાવ આવે, મોહ ઢીલો પડે ! ગગ ઘટે, ને ધર્મધીર્ય મુકે !' માટે માલગવા નહિ છુ દુનિયાની ઝર્જવાહીમા ડેવુ કેવુ જોલો-વિચારો છો ? ત્યારે શુ અહીં કંઈ મલે નહિ ? તો મહાન ધર્મ માધી મહાન કળ લાનવાનુ જે આ કળના હિમાળે ક્રિયા પચાવના આવડવુ નેઈએ જેમ ખાવુ કેમ તે આવડવુ નેઈએ, અને વળી તેને પચાવવુ કેમ તે પણ આવડવુ નેઈએ, તેમ વ્યાખ્યાનશ્રવણાદિ ધર્મ-ક્રિયા કરતા અને પચાવતા આવડની નેઈએ પચાવવુ એટલે આત્માએ ને આત્મશુભને મુદ્દ પુષ્ટિગરક પરિણામ આણવાનો પુરુષાર્થ જે અતુ તો માખીને પણ છે નેવાનુ તો એ પણ કરે જે પણ એને નેઈને પચાવતા નથી આવડતુ નેયા પછી નુકસાનમાથી પાછાહઠવાની જાણ નથી, ગળુ કે જિયારી લૌકિક છુનનમા પડેલી છે ? એટલે હોમાય છે કળમ્મગતા દ્વંધમા કે ધી તેલમા ત્યાં અલૌકિકતાના હિમાળે માનવને નેતા અને પચાવતા બન્ને આવડે લૌકિક ક્રિયા કરે તો પણ અલૌકિકની માધના ત્યા માથે જ આવે નય પેટ ભરવુ છે, ત્યા દાન માથે જ રાજે જેટલા ગમ મલે તેટલા ભોગવે તેમ નહિ, એકાદ બેનો ત્યાગ કરે જાગુએ મૂછી દે, આ ત્યાગ અને દાન એ અલૌકિકતા મળેલુ ખાવુ છે તે એવુ ન ખાવુ નેઈએ કે શરીર પ્રકૃતિ ખગડે, અને તેથી પછી મન પણ ખગડે કેમકે શ્રાતામા જેટલી મમાધિ ટકાવવી સહેલી છે, તેટલી અશ્રાતામા નહિ ગ્હે સુશક્ત શરીરે ક્રોધને જેટલો કાબુમા ગળી શકાયે, તેટલો અશક્ત શરીરે ગખવો મુશ્કેલ છે એટલે જ ખાવામાં માવધાન ગેવાની જરૂર છે કેમકે ને એ શરીરને જગાડી માદુ અશક્ત કરે, તો ક્રોધને અવકાશ મલે એ માવધાની એ અલૌકિકતા તો ગ્હે, ખાવાની લૌકિક ક્રિયામા પણ દાન, ત્યાગ અને માવધાનીની અલૌકિકતા આવી ત્યારે અલૌકિક એવી ધર્મક્રિયાનુ તો પૂછવુ જ શુ ? હજી આગળ જુઓ. લોકમા આઉધરમા જાપીએ તેમ ન ખાવુ નેઈએ એક સારી ચીજ પેટ

ભરીને ખાધા પછી પણ જો એની લગની ન ફૂટે, તો પટે તો વાત પતાવી દીધી, પણ મન બેઠું બેઠુંબેઠું ચકાવે ચકાવે કરે કે 'કાળ જાણે શું થયું આજે !' તે બરાબર ખાઈ શકાયું નહિ. નરિતર દેસ તો અવલ હતો.' ખરી રીતે વિવેક જાહેર છે કે 'ખાઈ ખરો, પણ તેને સર્વસ્વ માનીને નહિ ! ભોગવું ખરો પણ જીવનનું સર્વસ્વ માન્યા વિના !' એટલી ચીજ પુણ્યના યોગે મલે છે, તેનો લાભ જે લેવાનો, તે એને નોકર તરીકે રાખીને; શેઠ તરીકે રાખીને નહિ ! આ વિવેક છે, આનો લાભ એ કે તમારી પાસે એ કાળાં કામ ન કરાવે, તમને સતાવે નહિ; કે માથે ચઢી બેસે નહિ. વસ્તુનો ભોગવટો કરવામાં આત્મરક્ષણની થોડી પણ ઉસ્તાદગીરી કરતાં ન આવડે, તેનું તો સંસારમાં મોત જ થઈ જાય ! સમકિતી જીવ આત્મરક્ષણ કરવામાં આવો ઉસ્તાદ હોય ! એ સમજીને જ ચીજ વાપરે કે 'આ ચીજ એટલે જીવનનું સર્વસ્વ નહિ, અને જે એક જીવનનું સર્વસ્વ ન થઈ શકે, તે સનાતન કાળના આત્માનું તો શું સર્વસ્વ થઈ શકે ? માટે એની પાછળ વેલા નહિ થવાનું, દુધ્યાન નહિ કરવાનું- પછી એને પચાવતાં આવડે.

પર્વતિથિ એ ખાવાનું પચાવ્યું :—કૃંગડકાપિ પર્વ તિથિના દિવસે પણ ઘડો ભરીને કૂર લઈ આવતા હતા. એમને એટલી બધી ભૂખ લાગતી, પણ શું ખાતા હતા ? કૂર ! કૂર એટલે શું જાણો છો ? ઘેબર જેવો ઘી નીતરતો આહાર નહિ, ઘી દૂધથી રેળગળ નહિ, કિંતુ સુકાલુખા ભાત જેવું. ભૂખ્યા રહી શકાતું નહોતું એટલા માટે લાવતા હતા. એકવાર પર્વ દિવસે પણ લાવ્યા. બીજા સાધુઓ ઉપવાસી હતા. આ તો ભક્તિ માટે બીજાઓ પાસે ગયા અને કહે 'આમાંથી સ્વીકારી મને લાભ આપો' ત્યારે બીજા સાધુઓએ શું લાભ આપ્યો ? લેવાનો નહિ, આપવાનો ! પણ શું ? થુંક ! 'આજેય ખાવાનું સૂજે છે' એમ કહી પાતરામાં થુંક્યા ! હ્યો, લાભ

આપ્યો ! હજુની ઘડી સુધી આ મુનિ કેવા ગણિયા હતા ? સવાગથી ઉઠે ત્યારથી ભૂખ લાગે ! પણ હવે ક્ષણ પછી આ મુનિ કેવા બળીયા આત્મા થઈ ગયા, તે જુઓ ખાતા મુનિએ વિચાર્યું ‘અહો હું કેવો પામર ! પણ આ તપસ્વીનું મુખામૃત માગી ભૂખ મિટાડશે ! તપ અને અનાહારીપણુ આપશે ! અહો, ક્યારે હું પરની લતથી છૂટું ! ’ એમ લાવનામા ચઢી ક્ષપક શ્રેણીએ મુનિ વીતરાગ દેવજ્ઞાની થયા ! દેવ ઉતર્યા, મોનાનું કમળ રચાયું, ને મુનિને તેના પર બિગજમાન ટરી દેવજ્ઞાનનો ઉત્સવ ડર્યો ઘડી પહેલાના નિર્બળ એ ઘડીમા બળિયા બની ગયા ! શુ આ ? પર્વતિધિએ પણ ખાવું પડતું, તેને પચાવતા આવડતું મુનિના શુ ડનેય પચાવ્યું !

દિવસમા ૨-૩ કલાક પણ જગતના વિચારથી બચી રાજો ? —

આત્મા જે ઠંઠ કેવળજ્ઞાન સુધી પહોચી જાય છે તે શાના યોગે ? ગુદ્ધ વિચારધારાની બળવત્તાના યોગે એમા એ તાકાત છે કે ઘડી પહેલા ઠંઠ નીચે રહેલાને એકદમ ઉંચે ચઢાવી દે ! મૂળમા શુભ વિચારણાએ મન જીવને કહે છે કે ‘જગતની ડોહ ચીજ તારી નથી’ જમ તેના પર પછી લાવનાના કુવાગ છૂટે છે, એમા આગળ વધતા દેવજ્ઞાનની ય શી વા ?

વિચારે ટરવાના નહિ — એટલું તો નક્કી કરો કે ચોવીસેય વનાક જગતના વિચાર નહિ, જે ત્રણ કલાક તો માત્ર ધર્મના વિચાર ‘ના’ હો છે ‘નક્કી ચાય એવું નથી !’ કેવી કગાળ દગા ! ક્યાથી હવે અપૂર્વ અલૌકિક જીવન આવે ? જીવન કેવું મધ્યુ છે ? લૌકિક કે અલૌકિક ? સવારથી માડી માજ મુઝી થતી મે કહો પ્રવૃત્તિમા જાણ ખૂબ અલૌકિક મનની વૃત્તિ અને નિયમ પ્રવૃત્તિ બેળવવી એ ભારે જરૂરી છે આ ફગી ફગી યાદ ડરાવી ભારપૂર્વક એટલા માટે કહેવાય છે કે હજી જીવનમા તેવી અલૌકિકતા નથી દેખાતી અલૌકિક જીવનની જરૂર ગમે તેટલી

હોય, એને જાણવાનું પણ ગન્યું હોય; પણ તમને તો જાણું અત્યારે એમ જ લાગે છે ને કે એને જીવનમાં નભાવાય એમ નથી ? અને લૌકિકને છોડાય એમ નથી ? માટે જ અમારો આગ્રહ છે. અલૌકિક તરીકે સર્વત્યાગ તો કદાચ નહિ, પણ આજે થોડો પણ ત્યાગ જો નથી કર્યો તો ક્યાંથી આગળ ઉપર પણ સર્વત્યાગ કરવાના ? જેને ત્યાગની ઈચ્છા નથી, તેને પછી આગળતો વધવાની વાત જ ક્યાં ?

મોક્ષમાં તો યાવત શરીરનો પણ ત્યાગ છે, તો શરીર સાથે જે અહંકાર છે, પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયસુખો છે, રોષ, પ્રપંચ, તૃષ્ણાઓ આ બધું જે શરીર સાથે છે, તેનો ત્યાગ તો મોક્ષમાં હોય જ ને ? તો કહો, કેવો મોક્ષ જોઈએ છે ? એ બધાના ત્યાગવાળો ? કે ત્યાગ વિનાનો ? એમ થાય છે ખરું કે મોક્ષતો સર્વના ત્યાગવાળો છે, તો એના હિમાયતી મારે થોડો પણ ત્યાગ કરવો જ જોઈએ ? દિનપ્રતિદિન ત્યાગમાં આગળ વધવું જ જોઈએ ? એટલે મારા જીવનમાં વિરાગનો અભ્યાસ સતત જોઈએજ, ત્યાગનો અભ્યાસ જોઈએ જ. એટલા માટે દાન જોઈએ; શીલ જોઈએ; તપ જોઈએ. જો દાન શીલ વગેરે નહિ તો પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય ન બંધાય. મળતા ભોગોમાંથી ધર્મ-બુદ્ધિએ જ ત્યાગ કરતો જાય એટલે પરલવ સલામત મલે. ત્યાં દેવશુરના સંયોગ મલે, એ સંયોગ મલે એટલે વિવેક આવે. એની સાથે ઉદારતા આવે. આ ત્યાગની વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ ન્યારે ભોગની સાથે મલે, એટલે તો લૌકિકતામાં અલૌકિકતા મલી કહેવાય. મનુષ્યનું ખોળિયું ઘણાના હાથમાં નથી આવતું. અસંખ્ય દેવો, તિર્યચો, નારકો સામે મનુષ્યની સંખ્યા બિલકુલ માસુલી છે.

લૌકિક જીવનના સ્વરૂપ:—એટલે જ દેખાઈ આવે છે કે મનુષ્ય જીવનની કિંમત વધુ છે. એવા કિંમતી જીવનમાં 'જેટલું મલે તેટલું ભોગવી લેવું, જેટલું ખાઈ પી શકાય એટલું ખાઈ-પી લેવું, જેટલું ભેગું કરાય એટલું ભેગું કરી લેવું', એ માટે પૂરતા કષાયો

કરી લેવા, અને યાકયા એટલે ઉઘી જવું, એમ ? એ લૌકિક જીવન છે
 ક્રોધ-માન-માયા, અને લોભમય જીવન પણ લૌકિક જીવન છે
 મેદિ, રસ, અને ગાતાની આસક્તિ પણ લૌકિક જીવન છે માયા-
 શલ્ય, નિયાણાશલ્ય, મિથ્યાશલ્ય, આ પણ લૌકિક જીવન છે
 પુદ્ગલની જ આગ મા અને આમરવાસર, આ બધું જાતગ્રાસ
 લૌકિક જીવન છે જગત ઠીકઠીક મલ્યુ તેના પર મન્તાન થવું,
 મન-વચન-કાયાથી અઢાર પાપ-વાનકની પ્રવૃત્તિમા ઉજમાળ રહેવું,
 પાપમ્યાનક એકપણ જાણી ન ગણવું, આ-ભયકર લૌકિક જીવન છે
 પતંગિયુ દીવામા ઝૂકીને પોતાના જ જીવનનો નાશ કરે છે પણ તે
એક જ જીવનનો અને તમે ? મંસાન્ના કલ્પિક તે દુન્યવી મુખોમા ઝૂકીને
 અનેક જીવનનો નાશ કરે છે જ તુ પામે તો અલૌકિક જીવનનો
 માર્ગ નથી, મારે તેમ થાય છે, પણ તમારી પામે અલૌકિક જીવનની
 ભગ્નુર આમત્રી અને આવડત છે, તે મૂંઝી એકલા લૌકિકમા જાયો
 તે કેટલું ખેદ અને ગરમગરમ ? ગટનો ફીડો ગટમા જ નહેવા
 મળ્યો તેને કોઈ ખીરનું કુડું ધગ્વા ન જાય પરંતુ ભૂડને તો
 કઠાચ કોઈવાન કોઈ દયાળુ ખીરનું કુડું ય ધરે, તો પણ એ ગટરમા
 મો ધાલવા જાય એ ખીરને અટે નહિ ! તો ફીડા કગ્તા ય એ કેવું
 મૂર્ખ ? અમરી પે એન્દ્રિય મુધીના જીવો અલૌકિક જીવનની
આમત્રી અને નમજના અણારે જિયારા ગણાય. પણ સતી મનુષ્ય
તો અલૌકિક જીવન ન ધરે તો બેવકૂફ ગણાય ! જીવો જીવનમા ધર્મની
 આમત્રી મેજન્યા છતાં લૌકિકમા જ ધમડાય છે એટલે પરભવમાય
 ધર્મને મોંઘા કરી નાખવાના ! કેમકે લૌકિકમા ક્યાથી મુમન્દાર
 કમાવાય ? લૌકિકની વધુ પડતી લતમા બોધિ દુર્લભ થાય છે,
 એટલે ભવાતરે ધર્મની મગમગ નાવાયકતા ! જૈન ધર્મનું મો જીવો
 ન મળે ! આપુ માનવ કરી ગકે, ફીડા નહિ એ તો જિયારા પૂર્વનું
 પાપ બોગવે ! ત્યારે બૂલેલો માનવ આગામી અનેક ભવોમા નરમ્મ
 બોગવવાનું તૈયાર કરી મૂકે છે !

આત્મા જેવાજેવા વલણવાળો બને, તેવાતેવા વિકલ્પોમાં રમતો રહે છે. આમાં પૂર્વના સંસ્કાર પણ કામ કરે છે. રસ્તે ભિખારી ઉભો છે, એને જોતાં આપણને દયા આવી. કેમ આવી? ભીખારીએ દયા નથી કરાવી, દયાના સંસ્કારે દયા કરાવી. દયાના સંસ્કાર દયાના વિચારોના અભ્યાસે પડાવેલ. આત્માનું વલણ પણ દયાનય હોવાથી અવગરે દયા ઉભરાઈ આવે છે. એથી ઉલટું જો દયાના સંસ્કાર નહિ અને બલ્લરમાં ચાલ્યો જતો હોય અને ૫-૧૫ ભીખ માગતા માનવીને જુઓ તો તગડી મૂકે! ‘આ લોકોને મહેનત કરવી નહિ અને મહેનતનું ખાવું છે’ આવું વિચારનારા પણ હોય છે. સંભવ છે કે એવા પ્રકારના આગસુ ય હોય, પણ આપણે જો દયાના સ્થાનમાં નિર્દયતાનો વિચાર કરવા દેવાયા, તો આપણને દયાના સાચા સ્થાન પ્રત્યે પણ નિષ્ફૂરતા આવે.

શાસ્ત્રયોગ

કાઉન્સલિંગમાં શરીરના હલનચલનનો ત્યાગ, અને આત્માનું એક ધ્યાન હોય; છતાં ત્યાં શાસ્ત્રયોગ ક્યારે ગણાય? શાસ્ત્રયોગના સ્વરૂપ માટે ‘યથાશક્તિ અપ્રમાદ, સ્વચન અનુસારે અવિધિનો ત્યાગ, વપૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ટીવ્ર બોધ જોઈએ. તપાસો એ ત્યાં છે?’

પ્રશ્ન—કોઈ પૂછે કે ભલે ચૈત્યવંદન-પ્રતિક્રમણ આખામાં આ શાસ્ત્રયોગ નથી રહેતો, પણ કોઈ અંશમાં ખરો કે નહિ? પ્રતિક્રમણ બરાબર સંધ્યા કાળે કરે, એમાં સૂર્ય ડૂબુ-ડૂબુ થાય ત્યારે પ્રતિક્રમણ સૂત્ર આવે, વાંદણના બરાબર પચીસ આવશ્યક અને સત્તર સંકાસા સત્રવાય. શ્રદ્ધાપૂર્ણ હોય, મનનો ઉપયોગ ટીવ્ર હોય, કાઉન્સલિંગમાં ઓગણીસે ચ દોષ ટાળી, મન વચન કાયા બરાબર સંયમિત કરે,—તે બધું કદાચ ન થવા મળે એટલે શાસ્ત્રયોગ આખી ક્રિયા માટે નહિ, પણ તેમાંની કોઈ એક ક્રિયામાં બને કે નહિ? દા. ત. ‘શકસ્તવ’ બોલવાનું કે ‘નમોહર્તસિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વ

માધુર્ય' આટલું જ ખોલવાનું આમા પણ જરાળગ વિધિપૂર્વક-
ખોલવા છતાં શાસ્ત્રયોગ કેમ નહિ ? લલે અખડ ક્રિયા નહિ પણ
ડોઈ અશ તો શાસ્ત્રયોગમા આવે કે નહિ ? કાઉત્સગ્ગ પારતા 'નમો
અગ્નિહુતાણુ' કથ્યુ, એટલી જ ક્રિયામા શાસ્ત્રયોગ કેમ નહિ ? ને
એ શાસ્ત્રયોગ બને તો અચકર્તા કેમ પોતાને ઇચ્છાયોગના જ સાધક
ગણાવે છે ?

ઉં આનો ઉત્તર એ છે કે પહેલું તો જાની છતાં જે આત્મા
પ્રમાદી છે, તેનો ધર્મયોગ, તે ઇચ્છાયોગ એક મુખ્ય ક્રિયા આદરી
તેના મોટા ભાગમા શુ ? એમા વધુ પ્રમાદ છે કે અપ્રમાદ ? વિધિ
કે અવિધિ ? ખોડખાપણુ વધુ કે અખડતા વધુ ? તે જોવા જાઓ
તો દેખાશે કે અવિધિ, પ્રમાદ, ને ખોડખાપણુ વધારે છે, માટે તે
શાસ્ત્રયોગ નહિ વિધિમા યોગ્ય કાળે જ ક્રિયા જોઈએ, એના વિહિત
આમન મુદ્રાદિ જરાળગ માયવીને, મર્યાદા આઠે પ્રમાદ તજવા
જોઈએ તાત્પર્યે કે પ્રમાદના ત્યાગ માટે આત્મા સાવધાન જોઈએ
એક નવગ્રવાળીના ૧૦૮ પાગ દેવવામા સમય તો જવાનો જ છે
હવે જો પાગ જલદી ઉચલાવી જવા જેવું કરે તો ય પ્રમાદ, અને
ગીચ ચલાવતા ખીજુ ત્રીજુ વિચારે તો પણ પ્રમાદ ! પણ જો
હાથમા લીધેલા જાપજગ જ જો ઉપયોગ, એના શબ્દ અને અર્થનો જ
ખ્યાલ, તો એ પ્રમાદથી બચ્યા એમા સાચે તીવ્ર ઉપયોગ, અને
દ્રઢાળગ રાખી આમન, મુદ્રા વગેરે વિધિ બગળગ શાસ્ત્રાના મુજબ
સાચવીને શુદ્ધ ગણેા તો તે શાસ્ત્રયોગ બને

નાની શી ક્રિયામા મહાન લાભ — જતવતિ ચેઈઆઈ,
જતવતિ દેવિમાદુ, જયવીયગય-આ ત્રણ સૂત્રમા મુક્તામુક્તિ
મુદ્રા છે, એટલે કે અજલિ આત્મવિક્રમ્યા ઝમલના ડોડા જેવી
જાણાની અર્થ જો ઉપયોગ બગળગ હોય, તો જુઓ કેવો લાભ
મળે છે જતવતિ ચેઈઆઈમા 'અધો-મધ્ય ને ઉર્ધ્વલોક, અર્થાત્
ઉપગ્રી નીચે મુખી બધા ક્ષેત્રમા જેટલા ચૈત્ય હોય તે સર્વેને

અનાદિદાનથી હોળી ચાલી આવી છતાં મૂર્ખ આત્માએ તે તરફ દૃષ્ટિ સરખી નથી કરી ! નહિતર આ દશા ન હોય. કેઇ આત્મા-આએ એ હોળી તરફ નજર નાળી તમારા જેવા સંસારમાંથી કર્મને ડામી પોતાના આત્માને ઉદ્ધર્યા છે. આત્મા સંસારમાં છે માટે કર્મ લાગે જ તેવું નથી. તમે કર્મને દ્વાર ઉઘાડા કરી આપો તો કર્મ અંદર પેચી જાય.

કર્મ દરેકના જુદાં :—ધરતી પર ધર્મી અને પાપી બંને રહે છે. કસાઇ અને દયાળુ બંને હોય છે. ધર્મીને કે દયાળુને રહેવા નથી મલતું કે જીવવા નથી મલતું એવું નથી. જગતમાં વિવેકથી હોય એને કર્મ ઓછાં લાગે. કર્મના પુદ્ગલના ભંડાર છે. એ જો એમજ ચોટયે જ રહે, તો તો ધર્મી અને પાપી બંનેને સરખી રીતે ચોટયા જ કરે. પણ એવું નથી. બંનેને પાપ પુણ્ય સરખું નથી ચોટતું. તદાવત આંગે ન દેખાય, પણ એ વસ્તુ ફલથી દેખીએ છીએ. એક ઘરમાં દસ માણસ હોય છે. દરેકના લોગદાન જુદા દેખાય છે. કોઇ બિમાર, કોઇ નિરોગી, કોઈ બુદ્ધિમાન કોઈ મૂર્ખ, કોઈ બળવાન કોઈ નિર્બળ, એમ સૌના દેહ-બુદ્ધિ-બળ-સુખદુઃખ જુદાં શાથી ? સૌના કર્મ જુદા છે માટે. કર્મ પુદ્ગલ આત્માને દેખે કે ચોંટી જ પડે તેવું નથી. અમુક પ્રકારનું આત્માનું વલણ કરે તો મુજબ અમુક પ્રકારનાં કર્મ ચોંટે. આત્માની મનોવૃત્તિ પર જ કર્મનો આધાર. આત્માને મિથ્યાદૃષ્ટિમાંથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ બતાવો, પછી જગતના પ્રસંગમાં પોતાના આત્માનું વલણ કેવું રહેવાનું ?

સમ્યગ્દૃષ્ટિની દૃષ્ટિ કેવી ? “હું સંસારમાં રઝળવાવાળો નહિ, મોક્ષમાં મહાલવાવાળો છું. એ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવા માટે તો આ જન્મ મલ્યો છે. તેથી આ જીવન લૌકિક નહિ, અલૌકિક જીવવાનું. હું કર્મનો એવો શુભામ નહિ કે એના પ્રભાવમાં અંતઃ, ઘમંડી કે દીનદુઃખી બનું. મોહની લાગણીઓ હાલતા ચાલતા મને ફસાવી

ન જાય હું અનતળળી, એ બળ દંત્રએનું જાણે હોય, પણ હું
 વીતરાગનો અનુયાયી, નિર્ગ્રંથ શુરને માનનાર, જગતના ઊંચા
 મુખને પણ દુ બ લેખનાર ' જ્યાં આની નાન્યતા ઘડી, પછી તો ગમે
 તે પ્રસંગે મમાધિનું વલણ સહેજે ગ્હે તેથી કર્મબલ બહુ જ
 ઓછા થાય એમ કહતા અમ્યક્તથી આગળ વધી ક્રમશઃ વિરતિ-
 વીતગગતા અને અયોગમા ચઢે, તો કર્મનો લેપ તદ્દન અટકે પછી
 તત્ત મોક્ષ

આરાધનાનું માપક યત્ર — કેવળજ્ઞાન સામર્થ્યયોગથી મલે
 એ સામર્થ્યયોગની વાત દૂર ગ્હી પણ એની નીચેનો સામયોગ
 તે પણ હૃદયોદ્ગમ મહારાજ જેવાને દૂર દેખાય છે । એ હૃદય
 શાન્ત્ય બન્યો નથી લાગતો, એટલે મુક્તિ તો એમને કેટલીય દૂર
 લાગતી હશે । ત્યારે આપણી વાત વિચારો કે જ્યાં આપણામાં
 મુદ્ધ ઇચ્છાયોગના પણ ઠેકાણા નહિ, ત્યારે આ લવમા તો નહિ પણ
 આનતા લવમાય તુરત મુક્તિ જ થશે, એમ કેમ મનાય ?
જનશાસનમાં આરાધનાનું માપ ઘમેડપટ્ટીની ક્રિયા પર નથી, તેમ
કોરી વિદ્વત્તા કે જ્ઞાન પર નથી પણ હૃદયની પરિણતિ ડેવી છે
તેના પર છે પત્રી એ પરિણતિ શિષ્યની વધી જાય, તો શુર
 અધિક જ્ઞાની છતાં ઊભા ગ્હી જાય, ને શિષ્ય કેવળજ્ઞાન પામી
 મસાગ્રમાથી વહેલો છૂટે । એ વાત આપણને આશ્વાસન આપે છે
 કે 'મારામાં મહાપુરુષો જેટલું જ્ઞાન નથી, છતાં તેમણે ઉપદેશથી
 પરિણતિ તો જડ લાવી શકે ' આત્મ પરિણતિ જેટલી કુણી,
 સતેજ, અને જ્ઞાનીના માર્ગ તન્દ્ર શુકેલી ગ્હેશે, તેમજ માત્ર
 તરતનો પક્ષપાત દગ્ધારી બનશે, એટલા પ્રમાણમાં પ્રગતિ સધાશે

કરજાગન નુ બહુ મારો છે' એ આસન, કાળ, મુદ્રા, વિધિ
 બનાવ જેમણે જ એવું નથી કહેતો હા, એનું લક્ષ્ય ગળવાનું કહે છે
 પરંતુ એ 'આની ક્રિયામાં તો અવિધિ છે, પ્રમાદ છે, માટે આ

ઈચ્છાયોગમાં નહિ,'-એમ નથી કહેતો. કાઉન્સલિંગમાં કેમ ઝોકું ? જાઓ રવડી મરો ? એમ નથી કહેતો. વિકલતાને અર્થાત્ જોડ-ખાંડપણને શાસ્ત્ર ગ્યાવમાં લે છે. શાસ્ત્રની આવી દયા ! તો શાસ્ત્રે શું માગ્યું ? (૧) 'જે કરે તે શુદ્ધ ઈચ્છાથી કરજો, પરાણે કે સોદારૂપે નહિ કરતા. (૨) તે ગુરુ પાસે શ્રવણ કરી, શ્રદ્ધા કરી કરજો, આપ-મતિએ નહિ કરતા. (૩) તે સમજીને કરજો પણ મૂઢની જેમ નહિ કરતા.' આમાં શાસ્ત્ર શું ગહું માગે છે ?

ધર્મ શ્રવણની રીત :—શ્રવણ કરવા તો આવો જ છો, હવે સમજ કરજો. શ્રવણ કરતાં ચિત્ત ચંચળ ન બનાવતા કે જેથી શ્રવણ કરે તે ધરાધર ન સમજાય. જે સાંભળો તે કદાચ વિસ્તારથી નહિ સહી, તો છેવટે સારરૂપે પણ લઈ જાઓ. ત્રણ હજાર શબ્દોમાંથી ત્રણસો, ત્રણસો નહિ તો સો, પચાસ, પણ લઈ જશોને ? અહીંથી ઉઠીને બહાર ગયા ને કોઈએ પૂછ્યું, શું સાંભળ્યું આજે ? કહેશે 'ભૂલી ગયો,' એમ ? કેમ ભૂલ્યા ? જરૂરી નહોતું ? 'હતું પણ સ્મરણશક્તિ ધરાધર નહિ,' તો ડાયરી રાખી નોંધી લેવું હતું. આજના પોતાને હોશિયાર માનનારા માણસો તો વાતવાતમાં ડાયરી કાઢે છે ! 'ક્યારે કઈ એપોઇન્ટમેન્ટ છે ? ક્યું ક્યું કામ છે ?' બધું ડાયરીમાં નોંધેલું જાય. તેની જરૂર ને કુરસદ પણ ખરી, તો આખા વ્યાખ્યાનમાંથી પાંચ પોઇન્ટ નોંધાય નહિ ? તેને દિવસમાં પાંચ વાર ન જોવાય ? એવી રોજની પાંચ વાત યાદ રાખતાં મહિને ?

ક્રિયા માટે ઈચ્છાનું સ્વરૂપ :—વ્યાખ્યાન સાંભળો છો ? હા સાંભળવું જ જોઈએ. વ્યાખ્યાન કેમ સાંભળો છો ? આત્માને સત્સાધનામાં જોડ્યો રાખવા. તે વગર ન ચાલે ! નવકારવાલી કેમ ગણો છો ? ગણવી જ જોઈએ. જેમ પાણી કેમ પીઓ છો ? કહેા છો તરસ લાગી છે માટે. ખાવું શા માટે ? ભૂખ લાગી છે માટે. તેમ આ ધર્મક્રિયા શા માટે કરવાની ? આત્મકલ્યાણની ભૂખ અને તૃષ્ણ છે માટે. એ ભૂખ ન હોય તો જગાડવાની. તો જ ઈચ્છા-

યોગની પ્રવૃત્તિમાં અવાય હજી આવી કંવાની કે 'જડહિતની દુનિયાની જપમાળા ગણતા ગણતા ચાલી ગયો, હવે આત્મહિતની બૂધ લાગી છે, લાવ નવકારની દુનિયાની ધાધલ મલાળતા સલાળતા હું વેઠિયો મનુષ્ય થઈ ગયો, હવે તો મને ધર્મની અધિ થઈ છે, તો લાવ ધર્મનું પુનઃક અભાણું, આભાયિક હરે' આથી બૂધથી ધર્મની ક્રિયા તે ઇચ્છાયોગ કાઉત્સવગ પારતા તે 'નમો અગ્નિતાળ' જોડનામાં અગ્નિહતને નમસ્કારનો ખ્યાલ હોય ને જોલો, તો ઇચ્છાયોગમાં જાણી ગણેતા મુજબ નમસ્કારની જેમ જોલી નજો તો ઇચ્છાયોગમાં નહિ

(૧) મનમાં જીવન ચાલેના ટચન અને (૨) ઉપયોગ નૂન્યતાથી વર્તક્રિયા એકે' — મનમાં ધર્મની ક્રિયા આભાયિક થાય છે, છતાં ઉપયોગ નહિ કે જાનાનું હનનું નિવમ હનનું ટક મહેનું થનું છતાં કોઈયો જોને જાહેરે નાકમાં નથી પેનતો' મોમાં નાખતા માણી દેખાય તો તરત જોઈ નખાય છે, પછી જાહેર મગજમાં કાઉત્સવ વિચાર આવતા હોય તેમ ધર્મક્રિયા કરતા જામત લક્ષ નેમજો. 'નવકાર' જોલો છો 'નમો અગ્નિતાળ' જોલો કે, તો તેમાં જાન ગમે આત્મ-કલ્યાણ અર્થે નવકાર ગણવાની ઇચ્છા સાચી હશે તો ખ્યાલ જાગતો જશે ધર્મમાધનાની આવી ઉત્તમ વસ્તુ તેમના ઉપયોગ વિના મિદ્ધ નહિ થાય વાન્તવિક્રીતે ધર્મક્રિયાના કળનો અધિમત્રી કોણ ? જે એમાં મનનો ઉપયોગ રાખે તે ઉપયોગ વાગની ક્રિયા અધિષ્ઠાની નહિ પણ ઘનની ગણાય. ઉપયોગ વિનાની ક્રિયા મદ્ધ નહિ પણ નિર્દેશ વાય હનનું દિવસના અખ્યાલ છતાં ચિત્તની સચળતા કેમ મટતી નથી ? ધર્મ માથે આત્મા કેમ એમાં નહિ ? નેના સચ્ચ કેમ જાહેર નથી પડતા ? શ્રેષ્ઠ, ઉપયોગ નૂન્ય હવકારે મધ્યું માટે આ ઉપયોગ નૂન્યતાનું ગુણ ? કંઈ કે દુનિયાની મામતી વાનોએ આપણા મનનો જે

કળજો મેળવ્યો છે એવો આ ધર્મક્રિયાઓએ નથી મેળવ્યો. એથીજ છતી ધર્મક્રિયાએ ઇચ્છાયોગની ખામી ! શું નથી સમજાતું કે આત્માની આ મહા અજ્ઞાન અને કંગાલ દશા છે ? શું સામાયિકમાં એ તાકાત નથી કે એ દુનિયાની વાતને ભૂલાવી દે ? ત્યારે શું જગતની એક એક વાતમાં એવી તાકાત છે કે સામાયિક પૌષ્ઠમાં યા એ મનને પકડે ? અથવા તદ્દન સામાયિક પૌષ્ઠ મૂકાવે; અને ચારિત્રને તો અવસરેય સ્મરણમાંય ન આવવા દે ? માટે જગતની બહુ વાતોના કચરા તમારા પવિત્ર હૃદયગૃહમાં ન ભરો. તો ધર્મ સ્ફુરશે અને ટકશે.

અંતરમાં ભાવ ન હોય છતાં ભાવ જગાડવા ક્રિયા કરો :—

કુટેવથી એ વિચારો એકદમ નથી છૂટતા, તેથી જ ધર્મક્રિયામાં સાચો રંગ અને એકાકારતા નથી આવતી; છતાં ધર્મ સાધવામાં પવિત્ર ભાવ જગાડવાનું લક્ષ યોગ્ય કરવું અને સાચવવું જોઈએ. દા. ત. પ્રભુદર્શનની ક્રિયામાં પ્રભુ આગળ એમ પ્રાર્થાય કે ‘હે નાથ ! સંસારમાં અમે તપી ગયા હતા, સળગી ગયા હતા; હવે હે ભગવાન ! તારી પાસે ઠરશું. અહો ! કેવી અહભુત તારી કરણી ! કેવા અનુપમ તારા ગુણ ! કેવું આદર્શ તારું જીવન !’ આ ચિંતન દ્વારા હૃદયને ભાવભીનું કરવાનું. ક્રિયાનો જે ભાવ જોઈએ, તેનું લક્ષ કરવાનું, તેની ક્રમના કરવાની. ઉપવાસની ક્રિયામાં ભાવ શાનો જોઈએ ? આહારસંજ્ઞાના કાપનો. દાનમાં ? પરિત્રિહસંજ્ઞાના કાપનો. શિયળમાં ? વિષયસંજ્ઞાના કાપનો. શીલ લીધું છતાં વિષયસંજ્ઞા મુંઝવે તોપણ જો પ્રયત્ન તે સંજ્ઞા કાપવા માટેનો હોય, તો એવાને હજી શાસન નભાવે.. તેમ, ધીમે ધીમે સંજ્ઞા કપાતી આવે. એવી રીતે પાપ વિચાર્યાલુવાળું સામાયિક યજ્ઞ જો પાપ વિચારને તોડવાની ધગશથી કરે, તો લેખે છે. એ ધગશથી લાંબા અભ્યાસે જ પાપ વિચાર અટકવાના. ધર્મક્રિયા સેવતાં ગુણસ્થાનકના ભાવની

જે બિનાશ નોઈએ, તે કદાચ ન આવે, પણ કગ્તા કરતા હૃદય
લીનુ બનાવવાનું લક્ષ્ય તો ગળવું જ તેથી ગુણસ્થાનકોની સાચી
સ્પર્શના થાય ભાવ જગાડવાની ઇચ્છા એ પણ લાવ છે

ભાવ જાગવાના અવસરે ક્રિયા ઝાડી ન દો — મદિરે યગ

મૂક્યો, ત્યા પ્રભુને લેતા જ ગુણગુણાટી થતી નોઈએ મૂર્તિ દેખતા
હૃદયમાથી જાણે ભક્તિરમના પાણીનો પ્રવાહ આખા દ્વારા છૂટે !
સ્તુતિમા હેયુ નાચે ! તેવું ડગવાની ઇચ્છા નોઈએ, ભાવ નોઈએ,
એટલે ઇચ્છાયોગ વિડે ચૈત્યવદન કરે, એક સ્તવન બોલે, ત્યાં નો હૃદય
લીનુ ન થયું, તો મનને કહે 'ચાલ, બીજું બોલુ' એમા વળી કોઈ
કડી આવશે, ત્યાં મન બેસશે તો ફીલ બીનુ થશે નવકારવાળી એક
ગણી પણ ચિત્ત ચોટ્યું નાંક, તો બીજી નવકારવાળી ગણવાની
અથવા નવકારવાળી પુરી થતા પહેલા કેટલીક અસ્થિરતામા ગઈ,
હવે છેલ્લા પાગ આવ્યા ત્યાં ખ્યાલ આવ્યો તો એમ થાય કે 'ધણુ
ગમડી આવ્યો હવે તો સ્થિર થા ચાલ હવે બાકીની જરાખર ભાવ-
પૂર્વક ગણુ' એમ મનનો ખ્યાલ કરો, એટલે છેલ્લા પાગમા ભાવ
જાગ્યો રહેશે ક્રિયા કગ્તા કરતા ભાવ આવે ખરા, પણ ભાવ
લાવના સાટે ક્રિયા કરો તો આવે તેથી જ સમજે કે એક નવકાર-
વાળી નાણી, અને અતે ભાવ જાગવાનો અવસર આવ્યો, તો ફેર
બીજી આખી નવકારવાળી ગણવી નોઈએ આ તો એક સ્તવન કે
નવકારવાળીમા ભાવ જાગવાની હજી તૈયારી થઈ, ત્યાં સમાપ્તિ
કરી દે ૭! પછી ભાવમા ઝીલવાનો અવસર કયો? એટલે જ હવે
બીજું સ્તવન કે બીજી માળા ગડ કરે, તો તેમા ભાવમા ઝીલવાનું
થાય, ચિત્તની મહેલો સ્થિરતા થાય, ગુણ ઉપયોગ વધે, માવચેતી
વધે, આત્માનંદ વધે ! પ્રભુ આગળ બે મિનિટ ઉભા ગઈ આખથી
ભુને દેખતા હતા ત્યાં પણ આખ જરા મીચી અવધારણું કરવાનું
કે પ્રભુ જરાખર દેખાય છે કે કેમ? એમ પ્રભુનું દર્શન કરી

ખસવાના પ્રસંગે ખ્યાલ આવ્યો, કે હૃદય હૃદયથી નેપાળ થાય એમ લાગે છે, તો પછી, કોણ, ત્યાંથી બાગનાનું કે એ મિનિટ વધારે ઉભા રહેવાનું? ત્યાં હવે એ મિનિટ પણ થાઓ નોટસે પ્રભુ સાથે હૃદય ભળવા માટે. કદાચ આંતર ખ્યાલ ન આવ્યો, કિન્તુ ખરું નીકળતાં પણ આવો વિચાર આવે તો કરીથી દર્શને જવું. એમાં શું વધારો? એમ ન બન્યું તો મનને એટલું જ જવું કેમકે કે મધ્યે નિષ્કર્ણ થયો.

ક્રિયામાં મનના ઉપયોગથી શ્રદ્ધાબલ અને મંત્રમગ્નતા નવા
ધર્મધ્યાન વધે:—વિમાનમાં એક, વિમાન ઉપરનું, એક છે કે નહિ તેની ખબર નથી. ખરાર બેઠા હોઈ કોણ ત્યાં ખબર પડે કે એ ખસે માઇલ તો કપાઈ ગયા! એમ ઇન્ધિયાવતી, કાઉન્સિલ, કે નવ-કારવાળી શરૂ કરી: પણ સાથે વેળાવસ્તુ ઠીક ઠીક કરવામાંથી ઉઠ્યો આવ્યો, ત્યાં જ્યાં તો એ પુરુષ ઘવા ગયાનું હોય! આવી ગૈમાનિક વેળાથી ક્રિયા થાય, એવી ભણે હજાર વાર થાય, પણ આગળ નહિ વધાય. ઇન્ધિયાવેળા એમ નહિ વધાય. ખ્યાલ આવે કે 'થોડા પણ ઉપયોગથી ક્રિયા કરે', ઉપયોગ વિના ગાડ્યું ગયું તો આલો ફેર સૂત્ર ભણું, ફેરી કાઉન્સિલ, ફેરી નવકારવાળી, ફેરી ક્રિયા કરે.' અને તેમ કરાય તો એમ કરતાં એક દિવસ એવો આવે કે એક પણ 'નમો અરિહંતાય' પદ જેવુંય મનના ઉપયોગ અને હૃદયના ભાવ વગર નહિ ચાલ્યું જાય! એ એક નમસ્કારમાં અનંતા અરિહંતને નમસ્કાર કરવાનો લાભ, તમારામાં લાયકાત અને ઉપયોગ હોય, તો થાય! ઇન્ધિયાવેળાની સાધના ખરાબર કરવા કટીબદ્ધ થાઓ તો જુઓ કે આત્મામાં ઉપયોગ શું કામ કરે છે. એ ઉપયોગથી હૃદયમાં શ્રદ્ધાબલ વધી જાય. પછી તો એમ થાય કે પ્રભુ પાસેથી ગૌતમ સ્વામીએ દ્વાદશાંગી જ્ઞાનથી લીધી, મેં એ સમ્યગ્ દર્શનથી લીધી. આટલો જ ફેર!' આ ક્યારે કે જો દ્વાદશાંગી શબ્દ સાંભળી દિલમાં અપૂર્વ શ્રદ્ધાનો ઉપયોગ સ્ફુરે તો.

એમ કોઈ વસ્તુ વાપરતાં પહેલાં જો ઉપયોગ રાખી નજર નાખે કે 'કોઈ જીવ જિયારો આમાં ભૂલો તો નથી પડ્યો ને?' તો

ત્યા મયમ વધે, શુભ ધ્યાન વધે કેમકે આ શુ કર્યું ? નિર્દોષ હવ
 ગિયારો મરી ન જાય, એની શુભ ચિંતા કરી. અને હોય તો એની
 ગદા કરી એટલે સમારની ક્રિયામા પણ ધર્મધ્યાન અને સયમની
 ક્રમાણી ! એથી ઉલટું પડિલેહણ વગેરે ધર્મક્રિયામા ચિત્ત ચોટેહુ
 ન હોય, ને હવની જતના ન કરે તો ધર્મની ક્રિયામા અશુભ
 યાન તથા અસયમકપી પાપની કમાણી કરાવે ઉપયોગ વગર
 ધર્મક્રિયામા શુ કમાણી ? પછી એવા પ્રકારની ધર્મના ઉપયોગ વિનાની
 ક્રિયાઓ કરવામા વર્ષો વીતે છે ! ત્યારે ખીજી બાજુએ હવનભ
 માસાગ્નિક વાતોના ઉપયોગ ખૂબ ફાલેફૂલે છે, અને મનમા ગત ને
 નિ' એનાજ વિકલ્પો અને કલ્પનાઓ આવ્યા કરે છે !!

બોમ્બા વિકલ્પોની વ્યાપકતા અને લચાનકતા — મનમા ને
 નતિના વિકલ્પના અભ્યાસ રહે છે, અત્માના વલણ પણ તેવા જ
 પ્રકાર ઘડાનાના ગિલાડીને મલે કઈ નહિ પણ જન્મથી મનમા
 ઉદ્ભવ મારવાના જાદુ વિકલ્પ ! ઉદર ક્યારે મળે ને ઝડપુ, એ લેશ્યા
 મતત ! પછી પડ્યાયો દેખાય તો પણ 'ઝડપી લઉં ? હુમણા
 મારી નાખુ,' એવા જ વલણ રહ્યા કરે ! વિકલ્પ બહુ ખોટી ચીજ
 છે ખગળ ચીજ છે વિકલ્પના જોરે મંસારના પહાયેને જોવા માત્રમા
 બચકુ વલણ થાય છે વળવાનું કઈ ન હોય છતાં વિકલ્પના ધસારા
હવની કલલ કરી નાખે !

તદુલિયા મચ્છ, “મોટા મગમચ્છના મોમાથી નિકળતા
 નાના મચ્છો દેવા સાગ્યશાળી, કે ગિયાગ બચી ગયા,” આવી
 વિચાન્ના ન કરી શકે અથવા “આ મોટો મગમચ્છ ફેટલી
 તૃપ્તિનાળો ! અહો ‘માલ મળે છે, તો ખાધે ગયો ! આપણા
 કળનમા હે તો ફોડીમા જોરે ગયો,’ એમ એને નવી ચતું”
 આવી વિચાન્ના તદુલીયાને નહિ. જો કે મોટો મચ્છ એક વખત
 પેટ ભરી લીધા પછી કાઈ જુએ નહિ કે મોની અન્ન માછલા

પેઠા છે, પણ તંદુલીયાને ખોટા વિકલ્પનો અભ્યાસ મોટો, તેથી એ વિચાર કરે ઉલટો, એ જ કે “હું હોઉં તો એક ન છોડું !” અસ, માત્ર આ ખોટા વિકલ્પના અપરાધે તંદુલિયો નરકમાં જાય છે ! આછું મલે તોપણ વિકલ્પ ન કરતા, વધુ મલે તોપણ વિકલ્પની ચુંગાલમાં ફસાતા નહિ. “શ્રીમંતો ગરીબનાં લોહી પી જાડા થયા છે,”—આવા આવા વિચાર એ ખોટા વિકલ્પ છે. તેમાં જો કોઈ સામે શ્રીમંત મલે તો કદાચ દ્રવ્યથી નહિ, તો ભાવથી તો તેનું ખૂન એ કરી નાંખશે ! આ વિકલ્પનાં પાપ ! દયાના વિકલ્પ રાખે તો દયા વરસે. હિંસાના વિકલ્પ દયા ભૂલાવશે. લડાઈ વીતી ગઈ. ખોટા વિકલ્પના અભ્યાસવાળાઓએ ભયંકર પાપકર્મ ખાંધ્યા, પણ દયા ન ચિંતવી. હુણ્ણ કોઈને આનંદરૂપે, તો કોઈને પશ્ચાત્તાપરૂપે પાપ-વિકલ્પો ગ્રાહુ હશે ! લડાઈ પતી પણ વિકલ્પ ન પડ્યા !

વિકલ્પથી નુકસાનો :—વિકલ્પ એ જાણે ક્ષયનો જંતુ છે. એ એક મનમાં પેઠા કે બીજા અનેક વિકલ્પ-જંતુઓ ઉત્પન્ન કરે છે. એથી વળવાનું કશું જ ન હોય, છતાં એ એટલી ભયંકર સ્થિતિએ પહોંચી જાય છે, કે હૃદયને કાળું મેશ કરી મૂકે, મગજને તથાવી દે, અને શૈદ્ર ધ્યાનમાં ચઢાવી નરકના ભાતાં ભેગા કરાવે ! દ્યો શો માર કાઢ્યો ? પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિને સાતમી નરકના ભાતાં ભેગા થયા. શરીરની ધાતુઓને એ ઉશ્કેરી મૂકે છે, તેથી આખું ય વડતર કરી જાય છે. પછી તો એ વિકલ્પોની આવૃત્તિ ચાલ્યા કરે છે, તે સહજ-ભાવે. વિકલ્પોના કાળ દરમીયાન સારી ભાવનાઓ, તત્ત્વના ચિંતનો, મહાપુરુષના જીવન-સ્મરણો કે માત્ર પ્રભુના નામજાપને પણ અવસર રહેતો નથી. તેથી માનવજીવનનો અમૂલ્ય સમય, વિના મુદૃત-કમાઈએ વેડફી નાખવાનું થાય છે ! બીજું એક નુકસાન એ પણ છે કે સારામાં સારા સ્નેહી માટે પણ જો આપણે ખોટા વિકલ્પમાં ચઢ્યા, તો એ દુઃશ્મનરૂપ લાગશે, અને પછીના આપણા એવા ખર્તાવ થશે કે ખરેખર એ દુઃશ્મન બની જાય.

ત્યાજે વિકલ્પને જો મૂળમાથી ગેદીએ તો કેટલીય મારા પુરુષાર્થની કરણીને અનકાગ છે માત્ર આપણા કર્મના ઉદ્ધવની વિચારણા અને મામા તરફ મેત્રી ભાવના-આ જો જાણત જોઈએ, તો વિકલ્પ અટકે પછી તો જુઓ કે વિકલ્પ વિનાના મન્ત મનથી કેવી કમાઈ!

પ્રમદાયદ્ર અને કુમાન્પાલ — પસન્નચદ્ર નજરિં વિકલ્પ માથી પાછા હઠ્યા અને શુભ ભાવનામા જીવે ચઢ્યા, તો ઠેક ટેનજાનાન સુધી પહોચી ગયા મહારાજા કુમાન્પાળે ધમ પામ્યા પછી વિકલ્પો ત્યજ્યા, અને પવિત્ર વિચાર-વાણી-વર્તાવનુ જીવન વડયુ ઘોડા પર જેમી લડાઈ લડતા કેઈક પચોન્દ્રય માનવોની હિંસા પણ થતી હશે, છતાં ઘોડા પર જેનતા પહેલા પલાણુ પ્રમાણે પુજણીથી !! આમા આયુધ્ય બધાય તો કામજ થઈ જાય ને ? આયુધ્ય ન બધાય તો પણ ખીન્ને પુણ્યબધ કેવો ! અગીઆર લાખ ઘોડાને પાણી ગળેલુ ખીવડાવવાનુ !

શુભ ભાવનો પ્રભાન — ગોશાળો ઢેવો ? તેને પશ્ચાતાપ થયો પ્રાયશ્ચિત્ત નથી લીધુ પણ શિષ્યોને કહે છે ‘હું ભયદ્ર પાપી છું ગારો-દહી છું તમને બધાને મેં કહ્યા છે, પણ હવે હું મરૂ છું તો મર્યા પછી મારા મડદાને કુતરાના હાલે નગરમા ઘમડાને ત મૌનપણે નહિ ઠઠેરો પીટાવી કહેજો કે ‘માયા જિન મહાવીર છે, આ તો ગોશાળો મન્મલીપુત્ર ખોટો જિન ! તેના અહિં પણ આ હાલ, તો પરલોકમા ઢેવા ?’ આવો પશ્ચાતાપ એકવાર તો એને મીઘો બાગમા દેવલોકે લઈ જનાર બન્યો ! જો કે જીવનના ભયદ્ર પાપ એને માતમી નરકમા જો જો વાર, પૃથ્વી-અપ-તેડ-વાઉમા જો જો વાર વગેરે વગેરે ઘણુ ઘણુ ભટકાવશે પણ પડી પેલા પશ્ચા-ત્તાપનો સારો જવાબ મલશે ઘોર પાપી અગ્નિશર્મા નવ નવ ભવમા અમરાદિત્યની પાછળ પડેલ, છતાં ઠેવટે ‘અહો ! આ કોઈ મહા પ્રભાવી પુરુષ છે’, એ વિચાર આવ્યો, તો અનતકાળ પછી પણ એને એ વિચાર સારો જવાબ આપશે !

શ્રેણિક શુભ ભાવથી જગદ્ગુરુ:—હવે વિકલ્પની જગાએ સારા ભાવ આવી જવાથી જે ઉચ્ચ સ્થિતિ થાય છે, તેનો પ્રભાવ જુઓ. પદ્મનાભ સ્વામી ધર્મતીર્થ સ્થાપશે, ત્યારે કેઈ ઈંદ્રો આવશે, અચ્યુત દેવલોકવાસી ને કેઈ બીજા દેવો આવશે; પણ ‘આ પ્રભુ તો નરકમાંથી આવ્યા!’ એમ કેઈ જુગુપ્સા નહિ કરે. એ બધા તો એમની વર્તમાન ઊંચી સ્થિતિ જોશે કે શી રીતે એ થઈ? કહો, શ્રેણિકના ભવમાં પાછલી અવસ્થામાં વિકલ્પો ટાળી શુભ ભાવ સારા કેળવ્યા, માટે થઈ. પછી ભલે એ શુભ ભાવ માત્ર શ્રદ્ધાના હતા, પણ હતા હૃદયવેધી. એક શ્રદ્ધા માત્રથી પણ આત્માના દેહાર ફરી નય, તો ચારિત્રથી તો પૂછવું જ શું?

સંસારી આત્માના દેહાર કરે તો ધર્મ કળે: અને દેહાર તો ફરે કે જે હૃદયસ્પર્શી ભાવ જાગે. ભૂખ્યું કુતરું જેઈ દયાથી રોટલાનો ટૂકડો નાખ્યો, પણ એ ભાવથી કે ‘જીવ કર્મવશ હતો ત્યારે મારા ચે ભયકર હાલહવાલ થયા હતા!’ દયાનું કામ આવ્યું ને દેહાર કર્યો. ક્ષણ પહેલા બીજા વિચારમાં મન કઠોર હતું, પણ દયાનું પાત્ર આવ્યું ને ભાવ જાગ્યો. દેહાર કર્યા, એટલે એ દયા ફળે, અતિ ઉત્તમ લાભ આપે. કેવો? હાથીપણેથી મેઘકુમાર! ઇચ્છાયોગ સાધતા ચિત્ત ચંચળ થાય તો ફરી ફરી સાધો. એમ કરતાં ઉપયોગ પૂર્વકનું થાય. ‘સકલ કુશલ-વલ્લિ પુષ્કરાવર્ત મેઘો’ બોલ્યા, પણ એનો અર્થ ‘પ્રભુ સઘળા સુખની વેલડીને ઉગાડવા માટે પુષ્કરાવર્ત મેઘ સમાન’ એમ જ્યાલમાં ન આવ્યો, તો અર્થની વિચારણા સાથે ફરી બોલવાનું. એમ કરી ભાવ જગાડી જીવના દેહાર ફેરવીને ચૈત્યવંદન કરે તો એ મહાન ફલ આપે. દેહાર ફેરવવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગવંતી ધર્મક્રિયાની પુંઠે પડવાની જરૂર છે. તો નક્કી દેહાર ફરે. પછી કદાચ આ જીવનમાં જે નહિ તો ભવાંતરમાં જરૂર સચોટ જવાબ મલશે. દેહાર ફેરવવા માટે એ વિચારો કે ‘વિષય, કષાય, અને અને ગારવાના તાપથી સંસાર તપે છે, ધપે છે, જીવને સુકવી દે છે,

નિન્નાર કરી દે છે તેથી સમાજ અમાર છે ગમે તેટલો ગાંડીને
 સાચવ્યો તોય અતે અમાર ! એમા માગ્ભૂત ધર્મ કરવો ગુમાવ્યો -
 માટે આજમુખી કર્મવશ ગ્રહા હવે અમાગની પુઠ ન પકડવી, ને
 માગ્નો કેડો ન મૂકવો જેન ધર્મ, મયમ, તપ, દેવ, ગુરુ એ ગધુ
 માગ એનો કેડો ન ડાકવો મિત્રાત્વ, કુમતિ, વિપયો, ઘેલછા,
 કપાય, તૃષ્ણા એ અમાર એ જી ઉભા ન ગ્દે તવુ ડગુ

શાસ્ત્રયોગ

પરમ ઉપકારી શાસ્ત્રકાન્ મહર્ષિ ભગવાનશ્રી હર્ષિદ્ભૂષિ
 મહારાજ યોગદષ્ટિ મમુચય નામના શાસ્ત્રમા યોગની આઠ
 દષ્ટિનુ વર્ણન કરતા પહેલા કહે છે કે, આરાધક આત્મા જે પ્રવૃત્તિ કરે
 છે, તે પ્રવૃત્તિ ત્રણ વિભાગમા આવે - ઇન્દ્રિયયોગ, શાસ્ત્રયોગ,
 ને નામવ્યયોગ એમા શાસ્ત્રયોગ અગેની દૂષી વાત
 જણાવતા કહે છે કે, શાસ્ત્રયોગમા આત્મા (૧) ચલાગક્ષિત અપ્રમાદી
હોય, (૨) નિર્મળ શ્રદ્ધાનાળો હોય, (૩) ચત્તેર ભુદ્ધિનાળો હોય, અને
(૪) અવિકલ ધર્મ યોગને માધતો હોય અવિધિ અને અતિચારનો
 ત્યાગ કરીને ધર્મ માધતો હોય તેની પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રયોગના ધર્મની
 ધર્મપ્રવૃત્તિ કહેવાય

મારે આવા શાસ્ત્રયોગમા પહોચનાનુ છે, એના નિન્નાર ધ્યાન-
 વાળો અને શુદ્ધ ધર્મની ઇન્દ્રિયવાળો જે વિકલ પણ ધર્મપ્રવૃત્તિમા
 મચ્યો હોય તો તે ઇન્દ્રિયયોગમા હોય છે હવે ઇન્દ્રિયયોગનો સાચો
 વિકાસ કેણુ સાવે ? તે, કે જે શાસ્ત્રયોગના માયા ધ્યેયવાળો હોય,
 તેમા આવવાની તીવ્ર ઇન્દ્રિયવાળો હોય 'હુ જ્યા ઉભો છુ ? ને મારે
 જ્યા જવુ છે ?' આ જે વાતો મમજ્યો હોય તેને ઇન્દ્રિયયોગની
 માધના વિકસવી દુઃ નથી, ને શાસ્ત્રયોગે પહોચવુ દુઃ નથી

પૌષધમાં ભાવના:—પળવાડીયામાં જે હોળી ચૌદ ચૌદ દિવસ સળગાવી, માત્ર બીજાને જ નહિ પણ પોતાની જાતને ય બાળનારી; તેનાથી બચાવા માટે ‘લાવ, આજે પૌષધ કર’ ? શા માટે ? નવી પાપની હોળીથી બચવા અને જુના કર્મના બંધથી મૂકાવા માટે. જે વીતરાગ પરમાત્માની ચતુર્કિચિત્ કૃપાની રૂએ પણ હું આ મનુષ્ય જન્મ પામ્યો; તો તેના ગદલામાં પરમાત્માની સેવા તો કરવી જ જોઈએને ?’ એમ કરી ચૌદશે પૌષધમાં આવવાનું. ‘રોજના એક એક ટંકમાં અસંખ્ય સ્થાવર જીવોને હું ખોડો કાઢું છું. પણ આજે ચતુર્દશી છે, તો જીવોને કાઢું છું, “આજે ખુશમીશાલ જીવતા રહો ! વીતરાગ પરમાત્મા સારા જગતના જીવોના નિષ્કારણ બંધુ છે. તેમનો અનુચારી હું એક દિવસ પણ તમારો બંધુ ન બનું, તો મને લાંછન લાગે.” ઇચ્છાયોગ સુધી આવેલો, જેઠ મહિનાની ચૌદસે પૌષધ કરી ગયો, તે ભલે પાછો પદરે દહાડે ઠેઠ અપાઠ મહિનાની ચૌદસે આવે, પણ આ ભાવનાથી આવે તો પૌષધ એ પોતાની ચીજ બને. અને અપૌષધ એટલે ઘરસંસાર, એ પર વસ્તુ લાગે, શત્રુભૂત લાગે ! આ ક્યારે આવે ? કે જ્યારે હંમેશા એવા સુખ્ય લક્ષણો હોય કે, ‘હું ક્યાં ઉલો છું ! ને ક્યાં જવા ધાઈ છું !’

મનવચન કાયાની હીલચાલનું પ્રયોજન પંચાચારનું પાલન.—

ત્યારે પૌષધમાં એ ભાન હોય, કે ‘મારો ઘણો સમય પ્રમાદમાં જાય છે, અને એ પ્રમાદ મામુલી છે ! ભલે ને બહાર હરવા ફરવા ન જતો હોઈ, પણ અહિયાં પાંચ મિનિટ પણ કાયાની ગુપ્તિ ન રહે, ત્યાં મનની ગુપ્તિની તો વાતેય શી ? સ્ત્રીથી એક મિનિટ પણ મનોગુપ્તિ નહિ. પ્રયોજન વિનાની એક આંગળી પણ ઉંચી નીચી ન કરે તો કાયગુપ્તિ રહે. ત્યારે આખા અંગના અંગ પ્રયોજન વિના જ્યાં હાલેચાલે ત્યાં ? પ્રયોજન એટલે પંચાચારનું પાલન. આ પ્રયોજનવાળી સારાચે અંગને હલાવવાની પ્રવૃત્તિ તે કાયાની

સુષ્ટિ છે, અને આ પ્રયોજન વિનાની બધી પ્રવૃત્તિ તે કયદડ છે તમે કહેશો કે આ તો બધી ઝીણી વાતો કરો છો ! પણ એ સમજ્યા વિના વિકાસ નહિ થાય, હૃદયથી આરાધવાની વાત આવે ત્યાં લે જોડા વળાશે, જોડા બચાવ ને ઓઠા લેવાશે, તો પછી તે ગીતે તો આ જન્મમા શાસ્ત્રયોગી નહિ બની શકાય

જગતના પ્રેમમા ખીચો, શાસ્ત્રના ઠંભમા આનદો — આશ્ચર્ય કે છે જીવોને જગત તરફથી ઠોરતા જેટલી બપે છે, તેટલી શાસ્ત્રની દયા બપતી નથી ! ગુરુ “મહાનુભાવ” થી કહે, પણ જાણે તે બધું પગ નીચે ધસી નાખીએ, કે ‘અમને બધી બબડ છે !’ અને કોઈ અમલદાર ધમકાવીને કહે કે “ભાન નથી” ? તો ‘Very sorry’ ‘Excuse me’ ‘I beg your pardon’ વગેરે કહીને ઉભો રહે ! સમજ અને ડાહ્યો તો તે કે જે ગુરુ કઠોન્તાથી આપે તો પણ હુર્બલેર લે, ને જગતની પ્રેમભરી વાતમા પણ સાવધાન બની જાય શાસ્ત્રની કઠોર આજ્ઞા આનદ સાથે માને, જગતની દયાભરી વહાલભરી વિનંતિને પણ ભયની દૃષ્ટિએ જુએ આમ તો દયા છે શાસ્ત્રની આપણા પર તે દયાથી આપણને આપણી શક્તિ મુજબ જ કરવાનું કહે છે એમા પાછું ડેટલાય અપવાદની છૂટ આપે છે તો પછી શાસ્ત્રની દયાની કદં કરી કા એના જ આદેશોના બધી ન બનવું ?

આત્માની દુર્દશાનું નિર્ગેશણ — આત્માને પોતાની દુર્દશા વિચારે તો દેખાય કે, “મારી ક્રિયામા હું પ્રમાદી ઘણો, અપ્રમાદી ઓછો, અનિધિ ઘણી, વિધિ ઓછી ! જડની, જગતની, માન-મોભાની, અનુકૂળતાની ઝખના હજી પણ ઘટતી નથી ! ભલે બહારનો સસાર મૂંઝીને આવ્યો, પણ અંતરનો મમાર લાગે જ બેઠો છું ! ભલેને ઉપાશ્રયમા આવ્યો, પણ તે કયાથી મનથી તો જાણે ઘરની રીતભાતમા છું તેથી મારૂં મન કહે છે, કે ‘કોઈએ મારી સાથે તોછડાઈથી વાત નહિ કનય ! અમારે તો, ઘરે હતા ત્યારે,, બપોર સુવા બેઠતું

હતું તો અહિયાં પણ તે દેવ નહિ મૂકાય.' આવી આવી તો મારામાં કેઈ પોત ! અંદરના રાગદ્વેષ, કપાલ, માન, મોભાની અને ઇન્દ્રિયસુખની વૃત્તિઓ જાણે અસ્ખલિત રાખવાની હોય તેવી ચર્ચા હજી ચાલી રહી છે ! આવી સ્થિતિ શું બતાવે છે ? કદાચ ધર્મયોગનો ઇચ્છાયોગી હોઈશ કે કેમ, પણ સાથે કર્મયોગનો તો મોટો ઇચ્છાયોગી છું !' શું મૂકીને ધર્મસ્થાનમાં આવવાનું ? શું મૂકીને આવ્યા હોઈએ તો સાચેસાચ ઇચ્છાયોગી ગણાઈએ ? જે ઉપાશ્રયમાં હાજરી માત્રથી ધર્મયોગી બનાતું હોય, તો અહિં ઉપાશ્રયના ઘાટીઓ મોટા ઇચ્છાયોગી ગણાત ! ધર્મયોગ સેવનારા એટલે કર્મયોગને બહાર મૂકીને આવનારા. વર્ષોની આરાધના પછી જે આગળ વધવું છે, તો અહિંયાં ધર્મસ્થાનમાં જેમ ગાહ્ય કુટુંબ મૂકીને આવો છો, તેમ આંતર કુટુંબ તરીકે જે દુનિયામાં જરૂરી માનેલા અહંભાવ, માનેલા ગુસ્સા, માનેલા માન-પાન ને મોભો છે, તે બધું પણ મૂકીને આવવું જોઈએ.

આ વિકટ સંસારની અંદર જુવો કે જ્યાં કેટલાય ચોવીસે કલાક કાળી પ્રવૃત્તિઓમાં રહે છે, તેમાંથી જે એક કલાક પણ અહિં આવે તે બચે છે. જેમ બહારનો સંસાર બહાર મૂકવાનો છે તેમ અંદરનો સંસાર પણ બહાર મૂકવાનો છે. જે દુનિયાનો મોભો, દુનિયાનો ઠંસો, દુનિયાની ચાલખાણ, ને અહંભાવ, -આ બધી દુનિયાની વાતો બહાર મૂકીને ધર્મસ્થાનમાં આવે તો ન્યાલ થઈ જવાય !

સ્વકીય યથાર્થ દર્શન :—વિચારો કે “જાવું” છે મારે અપ્રમાદ સ્થિતિમાં, અખંડ ધર્મક્રિયાની પ્રવૃત્તિમાં, અતિ નિર્મળ ને અતિ ચક્રાર બુદ્ધિના ઘરમાં. ને હું ઉભો છું ક્યાં ? હું છું પ્રમાદ ભરેલી સ્થિતિમાં ! હું છું બુદ્ધિનો અંઠ ! ને ધર્મ હું ખોડખાંપણવાળો કરી રહ્યો છું ! તો ત્યાં કેવી રીતે જવાશે ? ઘોર સંસારમાં આવી દિવ્ય સાતો મળી છતાં કેમ આથડી રહ્યો છું ? આવી દિવ્ય વાતો જાવ-

નમા ઉતાવળની જે તક મલી છે, તે અહિં નહિ ઉતારુ તો પછી તક ક્યા મલશે ? જ્યા ઉતાગીશ ? હું મહાસામ્રાજ્યનો ગળ કે મત્રી હોઉં, છતાં અહિં જે જોઠો છું, તે ગળપણ કે મત્રીપણ મૂરીને જોઠો છું મને એ ખ્યાલ છે કે હું મમારનો કીડો છું કીડો એટલે ? કીડાને ઉંચુ ચઢનનું કાષ્ટ આપ્યું હોય, પણ એનું કામ તો તેને કોચી ખાવાનું એમ મારે ચઢન જેવો માનવભવ દોચી ખાવાનો એટલો પામજ અને ઝગાળ છું ! મારી આગળ મોટા નિધાન મોજુદ છે, પણ હું ઝગાળ ને પામજ ક્યા લાભ લઉં છું ? એટલે ? એક પ્રભુપૂજા કે એક આમાયિક, એ ડેવળજ્ઞાન સુધીના નિધાન છે પણ એ નિધાનમાંથી આમાન્ય લાભ પણ ક્યા લઈ ગ્યો છું ? અરે ! એક ત્રીધો માદો ગાદ કે 'મંસાજ ઘોર, ને કર્મ ભયકર છે,' એથી જગતડકડાટ પણ ક્યા છે ? સસાગનો અઢનો શુભામળની, કેવો ભાન ભૂલી આચડી ગ્યો છું ? પ્રમાદથી ભગપૂર ભરેલો, ધર્મક્રિયામાં વાતવાતમાં જોડખાપણ લગાડનારો, જેને વાતવાતમાં અતિશયાર ને પ્રમાદ એવવાનો પાગ નહિ, એવો હું ! પણ હવે જ્યા જાણુ છે મારે ? નિમજ શ્રદ્ધામાં ને અપ્રમાદની સ્થિતિમાં એ માટે શુ શુ ન કરૂ ? દુનિયાની એક એક વાત સાધવા સત્તજ માથાકુટ કરૂ, તો અહિં એક પણ નહિ ? જાધી જ કરૂ કેમ કે મારે આગળ વધણુ છે”

પુરુષાર્થ થાઓ — અહીં તમે આ જાણુ માલજી તો લીધુ પછી મનવાળે ક્યા ? ત્યાના ત્યા જ ને ? મહાપુરુષોની વાત આવે ત્યારે દોહો, કે ‘અમાડ ગજુ નહિ’ પરંતુ અશેય પ્રાર્થા કરી, ત્યા પહોચાટે એવો ધગ્ગમ ઉદમ જોઈએ કે નહિ ? દોષવિચાર નહિ કે આ ગા માટે પોલાણ ચલાવુ છું ? ડી ધર્મક્રિયામાં વિકથા શા માટે કરૂ ? જલાકભર તો જાધ નાણુ મદિગમાં પેઠો છું, તો નિજતસાહ, ઉંચું મન અને દુન્યવા જગજ શા માટે જોઈએ ? અહિંયા વિષય ક્યાપની હોજી સજગાવવાની ગી જરૂર છે ? સાધનાની આ તુટિ-

ઓને ઓછી કર્યા વિના, પ્રભાદને પડે નહ'વ્યા વિના, આગળ વળી નથી શકાય. રાગ, ક્રોધ, અદેવાવના સ્થાનમાં જ્યાં બેઠો હોય, તેમાંથી બહાર નીકળી આનંદ વધવાની જરૂર છે. હૃદયી કોટિની મૈત્રી, ક્રોધ, પ્રભાદ ને માન્યરૂપ બાવનાઓને બાવના સાથે, જિનાસાનુસાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર પાળનારા, અસામાન્ય વિનય, અદ્ભુત કોટિના તત્ત્વચિત્તન કરનાર શ્રી હરિબદ્ધમૈત્રેય મહારાજ જેવા પાત્ર કહે છે કે 'હું પદ્માત્માને કન્ઝયોગથી નમસ્કાર કરું છું.'

આત્માના ધોરણ પસંદે તો ધર્મિકતા આવે — 'જગતમાં કયી સ્થિતિમાં હોયો છું,' તેનું જ્ઞાન હવે ન કર્યું, ને 'ક્યાં જવું છે તથા તેનું મોઝ્ય કેવું હવન જોઈએ' ને ન વિચાર્યું, એવું અનંત-વાર બન્યું! ત્યારે 'ક્યાં હોયો છું ને શું કરવું છે,' એ સંસાર દૃષ્ટિએ તો આ હવનમાં કોંઈકવાર કરી નાખ્યું! પણ બધું કર્મની હોળી મારે.' તો પછી ધર્મમાં ક્યાં હોયો છું ને શું કરવું છે.' તે ક્યારે વિચારવાનું? ધર્મમાં નિત્ય નવો રંગ ને નવું હવન ન બને એવું થવું જોઈએ. ત્યારે તો સંસાર પસંદે છે તેમ હવન ધોરણ પસંદે છે. એટલે એ મુજબ અમુક હસ્તો ને અમુક રહેણી કરણી પસંદતા આવડે છે. સંયોગ પસંદે તેમ સાંસારિક હવન પસંદે છે, પણ ધર્મિક હવનના ધોરણ પસંદતામાં નથી, એ કેવું આશ્ચર્ય! ખરી રીતે તો ધર્મસાધના અંગેના ધોરણ વધુ ને વધુ વિકસવાળા, ઉન્નતિવાળા, અને કડક થવા જોઈએ. પોતાના મન પર એવું કડક ધોરણ કરવું પડે કે, 'અકલગ્યાળી સ્થિતે નહિ ચાલે, મૃદુતા જોઈએ. ખાવાની ગાદુ વાત નહિ ચાલે, તપશ્ચર્યા જોઈએ. અજ્ઞાનની સ્થિતિ નહિ ચાલે, તત્ત્વજ્ઞાની બનવું જ જોઈએ!' શા માટે આ ધોરણ? કેમકે સંયોગ પસંદતા ચાલ્યા માટે! એ સંયોગમાં આખાને આખા તણાઈ ન જઈએ માટે! જે કોઈ સંગીન ધોરણ નથી ધરાવતા, તો અણુઝ આત્મા, જે ચીજમાંથી આત્મિક લાલ લેવાનો હોય, ત્યાંથી કર્મનો લાલ લે છે! દા. ત. ધર્મશ્રવણ એ દુન્યવી

ધોરણે ન કરાય ત્યાં તો ગમે તેમ શ્રવણ કર્યું તો, ય હીઠ, પણ અહીં ધર્મમાં તેમ ન આવે

આજે શ્રોતાના કેટલાક ગુણ બતાવ્યા છે — સારા શ્રોતા કેને કહેવાય? જેનામાં આ ગુણ હોય શ્રવણ બરાબર ન હોય તો પરિણામ ધાર્યું મારું ન આવે બગબગ શ્રવણ માટે ગુણ કેળવના નેધએ (૧) ખડેલો ગુણ એ, કે પોતે વક્તાનો ભક્ત હોવો નેડએ જેની પામે માલજના આવ્યો તેના પર ભક્તિ-ગવાણો નેધએ ભક્તિ ન હોય એટલે કહે 'હે, મહાશય કેટલામાં છે, બગબગ છે બધી!' આવા ડેધક લોચા વાળે એટલે ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ પાતોનું તત્ત્વ કહેનાતું હોય, પણ તેને મામૂલી લાગે! બીજો ગુણ એ, કે (૨) શ્રોતા અગર્વી હોય, ગર્વ ગહિત હોય ગર્વ હોવાથી ગર્વ પૂરું નહિ (૩) ગર્વ નથી, ભક્તિ પણ છે, પણ શ્રવણની રચિ ન હોય તો શું કરનાતું? એટલે ત્રીજો ગુણ રચિ નેધએ (૪) પણ રચિ છતાં શ્રવણ બરાબર કરે નહિ, ચચળતા ભારે ગળે "આખ્યાન ક્યારે આવ્યું? ક્યારે પુરું થવાનું? કોણ આવ્યું?" આ બધા મનમાં ગોટા હોય એટલે શ્રવણ નકામું બન્ય તેથી ચચળતા ન નેધએ, અસ્થિગતા ન નેધએ (૫) ત્યારે સ્થિર થઈને માલજતો તો હોય, પણ સમજવા નેગી મમજગહિત ન હોય તો? માલજવા છતાં અબુઝ રહે! માટે સમજશક્તિ નેધએ જેથી કહેવાતી વસ્તુને સમજી સુખી થઈને

એક શ્રોતા બનવા માટે પણ કેટલી તૈયારી નેધએ, તો પછી વક્તા બનનામાં કેટલી તૈયારી નેધએ? આગળ જુઓ. (૬) શ્રોતા પાછો પટુ નેધએ કેમકે પ્રશ્ન કેમ મૂકવો, તે ન આવડે તો? કે ચે'બ્ય પ્રશ્ન પૂછી અપહીરણ કરતા ન આવડે તો? એટલે પ્રશ્નનો જાતા નેધએ-ક્યારે પ્રશ્ન કરવો? કેવો કરવો? કેવા ગપ્પોમાં કરવો? હા ત વાતસલ્યભાવે કોઈ વાત કહેવાતી હોય, ને એ એવો પ્રશ્ન મૂકે, કે જેથી આખી સભાને લાગે કે વક્તા પર આ ટીકા થાય છે,

તો એ પ્રશ્ન અનુચિત. તેમ મૂઢની જેમ હા એ હા કહી જાય, પણ સમજવા પ્રશ્ન ન પૂછે, તો તે શ્રોતા પણ ચોખ્ખ નહિ. આટલે મુશ્કી તો પ્રારંભના શ્રોતા. પછી આગળ વધે એટલે (૭) એ સારું જાણતો હોય. અર્થાત્ સારા શ્રોતામાં સારું જાણવાપણું જોઈએ. પરંતુ અહીં તો અદ્વૈતોક્તિ કે શ્રોતા બન્યા રહેવામાં મહિનાઓ કે વર્ષો વીત્યા હોય. પણ સુજાણપણું ન આવ્યું હોય ! કેમકે સાંભળેલું ધારી રાખવામાં આજસુ હોય છે. ત્યારે ઉદ્યોગી ન હોય તો એમજ કંઈ થોડું જ યાદ રહે ? પછી કેમ ? તો કે વાતોડિયો થાય. (૮) ખરી રીતે સાંભળેલું આત્મામાં અવધારિત કરવા માટે લખી લેવું, પુનઃ પુનઃ તે વાંચવું, યાદ કરવું, વગેરે ઉદ્યોગવાળા બનવું જોઈએ.

શ્રોતાના ગુણ :—કરી યાદ કરો, શું આવ્યું ? વક્તા પ્રત્યે લક્ષિત, નમ્રતા ને શ્રવણ રુચિ, તેમજ શ્રવણમાં સ્થિરતા, અને એની સાથે સમજવાની શક્તિ જોઈએ. તેમ તત્ત્વને સમજવા ઉપરાંત પટુતા જોઈએ, જેથી જીવનમાં ક્યાં ક્યાં ખામી છે, તેનો ખ્યાલ આવે. વળી પ્રશ્ન કરવાની આવડત જોઈએ. તેમ સુજાણપણું જોઈએ. તેનાથી બહુશ્રુત બનાય. સાથે ઉદ્યોગી રહેવું જોઈએ, તો તત્ત્વનું ચિતન અને અન્યાન્ય વિચારણા ચાલુ રહે.

(૯) નવમા નંબરમાં નિદ્રાનો ત્યાગ કરનારો હોય, અને સાથે (૧૦) સારી બુદ્ધિવાળો હોય. આંખ નિદ્રાથી ઘેરાતી ન જોઈએ; નહિતર તત્ત્વના ઉઠા પરામર્શ (વિચાર) નહિ ચાલે. વળી સદ્બુદ્ધિ જોઈએ. સદ્બુદ્ધિ એટલે વસ્તુને સીધા રૂપમાં લઈ જવાની સરલ મતિ. તો સદ્બુદ્ધિવાળો શું કરે ? મહાપુરુષો જે વાતો કહે, તેને શ્રદ્ધાથી સંગત કરી સીધે સીધી માને, અને મારો આત્મા કેમ ઉજળો અને તે શોધે. પણ કુતર્ક ન કરે, તેમ નિરુત્સાહ ન બને.

રીતના મોહ કરતાં વસ્તુનો મોહ રાખો:—ધર્મશ્રવણ ધર્મ વસ્તુ જ સાંભળવાના ધોરણથી કરવાનું છે. પણ આજે તો કહેશે

હે, 'વસ્તુ તો સારી છે અન્ધ લગવતીસૂત્રનો છે પણ વક્તાની વ્યાખ્યાન-
ગૈલી ચમકદા નથી' એવે લલા માણસ ! આત્મહિતને વસ્તુ
સાથે મળ્ય છે, ગીતને શુ જુઓ છે ? રીતના મોહ કરતા વસ્તુનો
મોહ કરવો જોઈએ વસ્તુ શુ ? શાસ્ત્રે કહેલી ધર્મની વાતો
માર્ગાનુનારિતાના ગુણોથી ક્ષપકશ્રેણી મુધીની વાતો, -આ શાસ્ત્રોનો
અર્થ તે વસ્તુ છે રાગ એનો જોઈએ પણ ગીતના મોહમા પડી
જઈએ એટલે શુ થાય ? 'લગવતી સભળાવે છે પણ મઝા આવતી નથી
અસુક ઢબે કહે તો ડીક રહે !' આમ લોચા વળે છે આ
ગીતનો મોહ ખોટો છે કોઈએ સોનૈયા લેટ આપ્યા, મેલા હુગડામા
આધીને આપ્યા, તો શુ આનંદ આવે નહિ ? આપવાની ગીત ગમે તેવી,
પણ આપ્યુ શુ ? મોનૈયા વહેવારમા જુઓ, શરીર ઢાકવામા વસ્તુનો
મોહ રાખે તો ઓછા ખર્ચમા પતે પણ રીતનો મોહ ગમે એટલે
દરાનેબલ કપડા જોઈએ ! શાક લાવવા બે આના ન મલતા હોય, પણ
કપડા ઇમીટાઈટ કરવામા આ આના પહોંચે ! ઝવેરી જે ઘરાકની
ગીતના મોહમા પડે તો પોતાનુ શુમાવી બેમે એ ઘરાકના કપડા ન
જુઓ ! એ તો એનામા શાહુજગનુ હૃદય છે કે ચોરનુ, તે જુઓ !
કલ્પસૂત્રમા રસ કેમ નથી પડતો ? એટલા માટે કે રીતનો
મોહ પેમી ગયો કે માટે નહિજર કલ્પસૂત્રમા વસ્તુ કમ છે ? હહાપણ
હોય તો વસ્તુના ખપી બનો રીતની અપેક્ષાએ જોવા જાઓ તો
વેશ્યા ચઢી જાય, ને વસ્તુની અપેક્ષાએ જોવા જાઓ તો સતી
ચઢી જાય આજનુ જગત વિનાશના માર્ગે ચઢી ગયુ હોય તો તે
ગીતના મોહના કારણે ઘેરેર ફેમિલી ડોક્ટર ઘઈ ગયા પણ ફેમિલી
શુર નહિ ! કોણે ફેમિલી ડોક્ટર ઘાલ્યા ? રીતના મોહે તે
એટલે મુધી કે ખાનપાનમા તો ગીતનો મોહ ખરો, પણ દવા
આવામાય ગીતનો મોહ ! ગીતના મોહમા આજની નવી પ્રજા
વિપ્રત્તિના માર્ગે ચઢી ગઈ છે જીવનમા નિરાગી ખોરાક, માદા

વસ્ત્રોં, સાદું ઘર, ક્લ્યાણ મિત્રો, અદ્વગુરુ સેવા, દેવાધિદેવની ભક્તિ-વગેરે વસ્તુની જરૂર છે. રીતની ખટપટમાં પડવાથી આખી ય સ્થિતિ ખગડે છે. પછી તો કેમ ? તો કે ‘જોરાક આવી રીતને જોઈએ, વસ્ત્રો આ પ્રકારનાં, ઘર આવી સ્ટાઈલનું, મિત્રો આવી પદ્ધતિના, ગુરુ આ રીતનું જોલનારા જોઈએ’ આવા તો કેઈ તોફાન ચાલે. મિત્રની વસ્તુને ખદલે રીત જુઓ તો ઠગાઓ.

મિત્ર-પરીક્ષાનું દૃષ્ટાન્ત:—તમને ખબર હોય તો એક મંત્રીના

નિત્યમિત્ર ગણાતા લાઈબ્રેરી અવસરે મંત્રીને જહાર કાઢ્યો ! “રાજાનો દ્રોહ કરીને આવ્યા ? નીરખો જહાર !” પર્વમિત્રે દિલસોટ્ટ દેખાડી, પણ સહાય ન કરી. જુહારમિત્ર મડ્યો, એણે કહ્યું, ‘દિકર ન કરો.’ વસ્તુ જાણી લીધી. કેમકે મંત્રીએ જ કહ્યું કે “મેં રાજપુત્રનું ખૂન કર્યું છે, મને ખચાવો.” વાત જોટી હતી. પણ મિત્રની પરીક્ષા માટે મંત્રીએ એ ઉભી કરી હતી. તે જુહારમિત્રે સાચી માની લીધી, અને મહાન રાજભય છતાં મંત્રીને ઘરમાં સંતાડી રાખ્યો ! આમાં જુઓ કે નિત્યમિત્રની રીત દેખાવડી હતી. જે વખત રાજ મંત્રીના ઘેર મલવા આવતો, પણ મિત્રપણની વસ્તુ ખરાબર નહોતી. ત્યારે જુહારમિત્રની રીત જહુ સામાન્ય. કોઈકવાર રસ્તે મળે ત્યારે જુહાર કરવાના એટલું જ. છતાં એનામાં મિત્રપણની વસ્તુ ઉમદા હતી. તો કુટુંબના અને પોતાના જાનના જોખમે રાજાની સામે થઈ એણે મંત્રીને શુભ આશરો આપ્યો. આર્યદેશમાં હિસાબ મહાતા હતા કે હલકાપણું નોકરમાં હોય, શેઠમાં નહિ. ઉછાંછળાપણું નાનામાં હોય, મોટામાં નહિ ! અધીરપણું સ્ત્રીમાં હોય, પુરુષમાં નહિ ! પણ આજે તો વિપરીત ઘણું દેખાય છે ! કેમકે આજે એવી કેળવણી નથી. સંસ્કૃતિને ખદલે વિકૃતિની કેળવણી અપાય છે. પહેલાં તો સહુ સહુને પોતાના દરજ્જા મુજબનું ભાન હતું.

પ્રશ્ન:—વસ્તુ ને રીતનું મિલન ન હોય ?

ઉ—હોય, પણ વસ્તુ અને યોગ્ય રીતનું મિલન હોય. જે

વસ્તુતત્ત્વ મમન્ય કે ‘ખાલુ એ પુષ્ટિ માટે છે,’ તો રોગ ન આવે, ને પુષ્ટિ રહે, તો એની માથે ગીત ક્વી ? એજ, કે “જે કોળિઆ જોછા ખાવા ભેઈએ પ્રકૃતિ બગડે એવુ વાયકુ, તીણુ, તમતમર્તુ કે કુદકાગી ન ખવાય ” પણ જેને ગીતનીજ ખબર ન હોય તે ? આને તો પકનાન્ન પોથીજો ડેગ્વાઈ ગઈ ! વસ્તુગત્યા વસ્તુની પગલા નથી, એટલે માચીને ખોટી ગીત કહે છે, ને ખોટી રીતને મહા આર્શિવાદ કેપ ગણે છે

કાયા, કુટુંબી અને ધર્મ અ ત્રણ પ્રકારના મિત્ર —
સુરભુંદગીને નદીશ્વર દીપમા સુનિ કહે છે, કે જગતમા ત્રણ પ્રકારના મિત્ર હોય છે તેમ આત્માને પણ ત્રણ મિત્ર છે નિત્ય વધારેમા વધારે હુચ્ચો છે, પર્વમિત્ર એનાથી જોછો, ને જુદાર મિત્ર એકાતે-જડ્યાણકારી કોણ નિત્યમિત્ર ? કાયા કોણ પર્વમિત્ર ? સ્વજન પરિવાર કોણ જુદાર મિત્ર ? ધર્મ એ જુદાર મિત્ર

કાયા એ નિત્યમિત્ર છે શુ કરે ? મદા સાથે રહે, ડાહી ડાહી વાતો કરે એટલુ આપણા ચા-પાણી પી જાય, અને આપણને પાપ વધારી આપે ! એની આતર આપણે ઘમાવાનુ, સુઠાવાનુ ને કચરાવાનુ ! ને લ્યારે એ મમને કે હવે કઈ માલ નથી, એટલે આપણને કરે લટકતી મલામ ! તે આ કાયા ! આત્માનુ પુણ્ય ખાઈ જનારી મુમસ્કારે ચાવી જનારી આ કાયા ! એ એનેરી ધર્મની તક ખાઈ જાય ! ત્યાગ તપશ્ચર્યા ખાઈ જાય ! જન્મી ત્યારથી ખાવા માગે ! કશુ નહિ તો અશુદ્ધો મોમા ! શાતા માગે, આરામી માગે, હાડકા હુગમ ગામે ! આમ કડીને, કપ્ટને આનદથી વધાવવા-વેઠવાના મુમસ્કાર, મહેનતના મુમસ્કાર, લ્યારે ને ત્યારે ત્યાગ એવાભાવ વગેરેના મુમસ્કારને જગા ન આપે

મુમસ્કારે શુ કહે છે ?—‘ નત પચ્યજખાણુ બરાબર રાખ ! ’
ત્યારે કાયા શુ કહે ?—‘ નિત્ય નવુ ખાવા લાવ, નવુ ઝાડ પીવા લાવ, પહેરના લાન, જેવાનુ સુપવાનુ લાવ, કોમળ સ્પર્શો લાવ. ’

આમ એ પુણ્યના થોડા ખાઈ જાય છે. પૂર્વના શુભ કર્મે આપેલી અપૂર્વ ધર્મકરણીની તકને સ્વભાવતઃ કરે છે. કાયાને માન-પાન, સ્થાન-સ્થિતિ, બેઠેલો છે; એટલે કહે, ‘ધર્મ કરવાના સંયોગો નથી.’ શું ? વાત સાચી છે ? કહે છે કાયાના સંયોગો જુદા છે ! પણ આપણે કેના સંયોગ જોવાના ? ‘કાયાને કે આત્માના ?’

નિત્યમિત્ર એવી કાયા તો મૃત્યુ રાજાનો હુમલો આવતા આત્માને કહી દેશે ‘નીકળ અહિંથી,’ અને કાઢી મૂકશે. પેલા નિત્ય મિત્રે મંત્રીને કહી દીધું હતુંને ? બાકી તો જીવતા જીવે કાયા શું શું પાપ નથી કરાવતી ? વાસુદેવની કાયા એને અઢળક પાપ કરાવી નરકમાં મોકલે છે. રૂઠા રૂપાળા ધર્મને ભૂલાવનારી કાયા છે. કાયાની બદમાશી તો ખરાબર નજર સામે રાખવા જેવી છે. એને મિત્ર નહિ પણ શત્રુ લેખવાની છે.

પર્વમિત્ર તે કુટુંબ પરિવાર. એ કાયાની જેમ નિરંતર સાથે નહિ, છતાં ઘણીવાર સાથે રહે છે. તે પણ થોડી ઘણી લુચ્ચાઈ કરી જાય. મિત્ર ખરા, પણ કર્મની વાતમાં, ધર્મની વાતમાં નહિ. આપણું પુણ્ય ખાઈ જાય, પુણ્ય વધારે નહિ ! વધારે રંગરાગ કોણ કરાવે ? સારા સારા વિષયોના ઉપલોગ કોણ કરાવે ? ચાડી ચુગલી કેને ખાતર ? પોતાના આત્મા ખાતર ? ના રે ના, હિંસાથી માંડી મિથ્યાત્વશલ્ય સુધીનાં પાપો જો સેવાતાં હોય, તો પહેલા નંબરમાં નિત્યમિત્ર કાયા માટે, ને બીજા નંબરમાં પર્વમિત્ર માટે. સ્વજન એટલે પર્વમિત્ર, એ શું કરે ? ધારણી દીક્ષાર્થી મેઘકુમારને મનાવે છે, “મને તો પુત્ર ! ઘણી આશા હતી, કે હું વહુના છોકરાને રમાડીશ ! મારા કંજનતા હૈયાને તો તું જો. તું મારો એકનો એક પુત્ર છે.” સ્વજન શું કહે ? ‘તું ઘરમાં રહે એટલે મોક્ષનું સર્ટિફિકેટ ! ઘડપણું ન આવે, મૃત્યુ ન આવે !’ કેમ એમ જ ને ? ભવાંતરમાં કયા સ્થાને જશે, તે કહેવા તો કોઈ તૈયાર નથી; છતાં ત્યાં સારું મળે એટલું જ કરવા સ્વજન તૈયાર નથી ! આ પર્વમિત્ર ! આ પર્વમિત્ર આપણા મૃત્યુ વખતે માત્ર

દિલમોજ દેખાડે, પણ રક્ષણ ન આપે પગલોકની જેલમા એકલા જવા દે, સાથે ન આવે

જુહાર મિત્ર ધર્મ છે એ જુદે છે કે 'લલેને તુ દિવસો સુધી મને ન મલે, પણ કોઈવાર પણ મલે છે, તો હું તો તને મિત્ર જ ગણુ, આપત્તિમા સાથે ઉભો ગુહુ' આ મિત્ર પેલાની જેમ આપણુ પુણ્ય ખાય નહિ, પણ પુણ્યને વધારી આપે । ત્યારે ખીજી ખાજુ પેલા જે ? પાપ વધારી આપે, કિન્તુ આ મિત્ર પાપ વધારે નહિ, પણ પાપનો ક્ષય કરાવી આપે અતે મૃત્યરાજનો હુમલો આવે ત્યારે મહારક્ષણ આપે જુહારમિત્ર 'ધર્મ' એમ ન કહે કે- 'શ્રાદ્ધો જા, એકલો' એ તો જીવની કર્મ તરફથી થતી મૃત્યુ જેવી મહા હુદ્ડગા વળતે સાથે રહે, અને જીવને મહાશરણ, મહારક્ષણ, મહામહાય આપે પગલોકને જેલ સમાન નહિ, પણ મહેલ સમાન બનાવે એટલુ જ નહિ પણ છેવટે આ ધર્મમિત્ર આપણને મોક્ષના મહાનામ્યાત્ય અપાવે

મુગ્ધુદરીને શુભ મહાગજ કહે છે કે પર્વમિત્ર, નિત્યમિત્ર, ને જુહારમિત્ર એમાથી જુહારમિત્ર કોઈકવાર મલનારો અર્થાત્ ચૌદ રાજલોકના વિગાજ ક્ષેત્રમા માત્ર મધ્યલોકમા માત્ર અઢી દ્વીપમા માત્ર પદ્મ કર્મભુમિ પર જીવ મનુષ્યપણે આવે ત્યાં એ ચારિત્રરૂપે ભેટે । અનત પુણ્યવ પરાનર્તમા ચગ્માવર્તમા આવે ત્યાં ભેટે । એવો એ ન્યાયો મલવા આવ્યો હોય, તેને હવે વધાવી લેવામા પ્રમાદ કે બેદનકારી શા માડું ?

આમ જુહારમિત્રની ગીત કગ્તા વસ્તુ અલૌકિક છે તેમ ધમશ્રવણ મળે ત્યાં ધર્મની વસ્તુ બેવી, કેવી ગીતે કહે છે તે રીત નહિ એ શુ કર્યું ? દુન્યવી ધોરણ મૂક્યા. દુન્યવી ધોગલ પલટો તો પછી ધ્વિદાયોગની સાધના વેગવતી બનીને શ્રદ્ધાબળ, અપ્રમાદ વગેરે વધારી ગામ્યયોગમા પગિષ્ઠને અલગત્ તત્ત્વજ્ઞાન તો વિકસાવવુ જ રહ્યું

પરમ ઉપકારી શાસ્ત્રકાર મહર્ષિ, યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચયગ્રંથમાં ‘પરમાત્માને નમસ્કારની ક્રિયા હું ઇચ્છાયોગથી કરું છું’ એમ કહે છે ત્યાં ધર્મક્રિયાની આરાધના કરવાના ત્રણ વિભાગ પાડ્યા. (૧) શ્રેષ્ઠ સામર્થ્યયોગે, (૨) મધ્યમ શાસ્ત્રયોગે, (૩) પ્રાથમિક ઇચ્છાયોગે. આ ત્રણ પરીક્ષામાં પાસ થયા પછી યોગ આરાધવાની જરૂર નહિ. પરમાત્માને નમસ્કાર વગેરે ધર્મક્રિયા ઇચ્છાયોગની કરતાં આવડી, એમાં શાસ્ત્ર-યોગનું લક્ષ્ય રાખ્યું, એના સતત પ્રયત્નમાં રહ્યા, એમ કરતાં જીવ શાસ્ત્રયોગની આરાધનાવાળો થાય. ત્યાં સામર્થ્યયોગનો આદર્શ રાખે, અને ક્રમે કરીને તે સિદ્ધ કરે. એટલે ઘાતી કર્મનો નાશ, ને દેવજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય. હવે વીતરાગ બન્યા એટલે ક્ષીધેલું ચારિત્ર ચાલ્યું ન જાય. ચારિત્ર મૂઠ્ઠી ન દે. ‘ચાલો, દેવજ્ઞાન પામ્યા, હવે ઘેર જઈને બેસીએ’, તે પણ નહિ. હવે તો વીતરાગ સર્વજ્ઞ છે માટે સ્નાતકનું ચારિત્ર બન્યું. એ કેવું ચારિત્ર ? સર્વશુદ્ધ, સહજ લાવનું. હવે એમને ‘મારે આ ચારિત્ર કર્તવ્ય છે,’ એવું નહિ વિચારવાનું, પણ જેમ પવનની સહજ લાવે તિચ્છી ગતિ હોય છે, તેમ વીતરાગ પરમાત્માને સહજ લાવે ચારિત્ર હોય છે.

ઋગ્વેદિકાના તીરે રહેલા પ્રભુ મહાવીર દેવ શુક્લ ધ્યાનનો બીજો પાયો ચિંતવતા દેવજ્ઞાન પામ્યા. હવે ? તપશ્ચર્યાની આરાધના, ને ઉપસર્ગની આરાધના પૂર્ણ થઈ ગઈ. નહોતા પામ્યા દેવજ્ઞાન, ત્યાં સુધી એમ હતું કે ‘ચાલો અભિચ્છેડો કરવા દો, કે ‘રાજકુમારી હોય, માથું સુડેલું હોય, પગમાં બેડી હોય, મધ્યાહ્ન વીત્યો હોય, અડઢના બાકળા રોતી રોતી વહોરાવે, તોજ લઈ પારણું કરવું!’ હવે દેવજ્ઞાન પામ્યા એટલે કેમ ? તો કે પામ્યા પહેલાં તો છ-છ મહિના સુધીના તપ કર્યા હતા, પણ હવે તો નિત્ય લોજી! દેવજ્ઞાન નહોતા પામ્યા ત્યાંસુધી બધી ઇરાદાપૂર્વકની કર્મ તોડવાની તાલાવેલીવાળી આરાધના હતી. હવે એવા તૂટે એવા ઘાતી કર્મ તો નાશ પામી ગયા; અને જે અઘાતી બાકી છે, તે કાંઈ

તપસ્યાથી તટે એમ નથી, માટે તપસ્યા નહિ ઘાતીકર્મ લય કર
 ગણાય, પણ પોચા ! લપડાકે મારીએ કે ભાગી જાય ! ત્યારે લયકર
 ન ગણાતા અઘાતી કેવા ? હઠીલા, કે ગમે તેટલી લપડાડો મારે
 પણ ન જાય એ તો ભોગવાઈને જ જાય એ કયા ? વેદનીય,
 આયુધ્ય, નામકર્મ ને ગોત્રકર્મ છતાં એ આત્માનું બહુ બગાડે
 નહિ આત્માના જ્ઞાનદર્શનાદિ ગુણનો ઘાત, ન કહે ત્યારે
 ઘાતી કેણું ? જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, અત-
 રાયકર્મ, -એ આ ઘાતી એનો નાશ ન કરે ત્યાસુધી એ
 આત્મગુણને હણે જગતની ગુલામી કરાવે તો તે ઘાતી !
અઘાતીને જન્મ આપનાર ઘાતી ! ઘાતી મટે એટલે અઘાતીને
 મર્યે જ છૂટકો ! ઘાતી કેમ લયકર છે ? જીવને અજાની, વિપ-
 યાધ, દુર્ગુણી, નિર્બલ બનાવનાર હોય તો તે ગ્રાતી છે અનતા
 અલોકને, જ્યાં કોઈ કેપી પદાર્થ નથી, પ્રમાણનું માપ નથી, એવા
 એ અમાપ અધકાર-પ્રકાશ વિનાના અલોકને જોઈ શકવાવાળો આત્મા,
 આ ગ્રાતીના ઉદયે પ્રકાશની હાજરીમાય એક ચીજ પણ પુરી જોઈ
 શકતો નથી ! પોતાની પીઠ પાછળ શું છે, તે જ જોઈ શકાતું નથી !
 તે કોનાથી ? ઘાતીથી, અઘાતીથી નહિ .

અઘાતી કર્મે શરીર આપ્યું છે, તે જ્ઞાન નથી શક્તું પણ
 ઘાતીએ આપેલા જ્ઞાનાવરણ જ્ઞાનને મેકી રાખે છે શરીર મદ્યુ,
 ઇન્દ્રિયો મેકી, એ અઘાતીના હિસાબે, મદ્યા છે, એટલે કદાચ
પુણ્યાઈ ખૂટી જાય તો ઇન્દ્રિયો દુર્બલ વર્ધ જાય, આખના તેજ
 ખૂટી જાય, છતાં પણ એ આપણે વીતરાગ બનવું હોય તો એ
અટકાવતા નથી ! પણ અદગ્મ રહેલા મોહનીય આદિ ઘાતી તો
 કહે છે કે, 'હું છું ત્યાસુધી વીતરાગ નહિ, બની શકે. ચાહે
 દેખતા હો, કે આધજા' !

ઘાતી કેમ લયંકર? અનંતા જ્ઞાનદર્શનને અનંતા વીર્યને, અને અનંતી વીતરાગતાને અટકાવે છે માટે. ઘાતી લયંકર છે માટે જ ન્યાંસુધી લગવાન પણ કેવળજ્ઞાન નહોતા પામ્યા, ત્યાંસુધી એ ઘાતીના નાશ કરવાની તમજા અને મથામણમાં હતા. એ માટે કઠોળ તપસ્યા કરતા. ઘોર ઉપસર્ગ પરીસહ સહતા. એટલા માટે તો ઇચ્છાપૂર્વક અનાર્ય દેશમાં વિચરતા. પણ કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી શું? કંઈ નહિ. કેમકે ઘાતી સઘળાં નાશ પામી ગયાં. હવે જે અઘાતી કર્મ છે તે એવાં હઠીલાં છે, કે લાંત મારો પણ ન ખસે. તે તો તેનો ક્રમશઃ લોગવટો થઈ ગયે આપોઆપ લાગશે. એટલે અઘાતીથી નહિ પણ ઘાતીથી ડરવાનું છે. ત્યારે ઘાતીથી લય પામવાની વાત તો દૂર રહી, પણ ઉલટું જેટલા પ્રમાણમાં ઘાતીને પંપાળવાનું કામ ચાલુ, તેટલા પ્રમાણમાં તે આત્મ પ્રદેશમાં પથારી લાંબી કરીને સુવાનાં ! જે આપણું કામ એને લપડાક મારવાનું. તો તેનું કામ ભાગી જવાનું.

એટલે શું સમજ્યા ?

અંતરમાં ઉઠતા ક્રોધ, અભિમાન વગેરે કષાયો, અને કામ, ભૂખ, ઇર્ષ્યા વગેરે લાગણીઓથી ડરવું જોઈએ, એને બદલે એ જ હૃદયમાં રમતા રાખવાનું જેટલું આપણે કરીએ, તેટલા પ્રમાણમાં એ આત્મામાં દૃઢમૂલ થાય. ત્યારે જો એ કષાયો અને એ કુલાગણીઓથી જો લય પામી, એની સામે ક્ષમા, નમ્રતાદિની અને ગ્રહચર્ય, તૃપ્તિ તથા પ્રમોદ વગેરે ભાવનાની લપડાક મારીએ, તો એ ભાગી જાય. મહેનત ઘાતીને કચરવાની કરવી જોઈએ, પોષવાની નહિ. તેમ અઘાતીને કચરવાનું કામ નથી. પાપના ઉદયે આવેલી નિર્ધનતા કે અઘાતીના ઉદયે આવેલો રોગ નહિ ખસે, જો નિકાચિત વિપાકોદય હશે તો. પણ ઘાતીના ઉદયે આવેલી દુર્બુદ્ધિ, અજ્ઞાન, અને ધર્મપ્રવૃત્તિમાં પ્રમાદ, એને સામો પુરુષાર્થ કરીને ભગાડી શકાય એમ છે.

પ્રભુ મહાવીરદેવ સંસારમાથી બહાર નીકળી દીક્ષા લઈને બહાર પડ્યા, કે એકદમ બાણે તપ પર તૂટી પડ્યા. 'એમાસી, એમાસી ને છ માસી ! મયમ લીધુ એટલે એકદમ પુરુષાર્થને બંડો કરી દીધો. કાયકલેશ, વૃત્તિમલ્લેષ, રમત્યાગ, દિવનોના દિવનો અનશન, આ બધું ઇચ્છાપૂર્વક ઉભુ કરી દીધું. 'કેમકે એઓ સમજે છે કે આ જે વિવિધ તપશ્ચર્યા છે, તે ઘાતીને લપડાડ છે ! તપશ્ચર્યા આરાધવા માડી એટલે કપાય પર ઘણું પડે ! મોહ મગ્તો આવે ! ત્યાગ કરવા માડ્યો એટલે અજ્ઞાનનું જે પાપ-હંતુ ઘાતીનું, તેને-લપડાક-પડવા-માડી વ્યાનના તપથી નિદ્રા લાગવા માડે, વિહાર વગેરે તપથી અતરાય તૂટી વીર્યાન્તગયનો ક્ષયોપગમ પ્રગટે મોટાભાગે યોગસર્ગ વગેરે ચાલુ, તે અભ્યતર તપ, તેમા કાયકલેશ થાય તે બાહ્યતપ, -આ બેની સાધના ગંभीર એટલે ઘાતીના ભુક્ષા તપના ઘરનો પુરુષાર્થ-ઘાતીને લપડાક લગાવે છે ! એને લગાડી મૂકે છે ! માટે જ આપણી પાનેથી જો એ ન ટળતા હોય, તો એમા બેઠગકાગી આપણી છે, એટલું જ નહિ જિંતું બેઠગકારીથી ઘાતીને આગળ વધવાની વાત બાણે આપણને પોસાતી વાત છે, એટલે તેને પાળ્યે ગંभीર છીએ બેઠની વાત કે કે અનુપમ ધર્મશાસન મળ્યા પડી. પણ તપથી દુષ્ટ ઘાતીને દૂર કરવાની આપણી તૈયારી ચોછી ! અને અજ્ઞાન, મોહ, ધર્મવીર્યાન્તગય વગેરે એ ઘાતીને પોપવા પપાળવાની તૈયારી ઘણી !

ઘાતી હઠીલા નથી, એની સામે આપણે હઠીલા છીએ જાનીઓના છુનન અને ઉપદેશ મલવા છતાં આપણે ઘાતીને બાણે રાખી મૂકવાની હૃદયબળા છીએ એ હઠ ન હોય તો, માથું-દુખાતું હોય ને ધર્મક્રિયા બેઠા બેઠા કરવાનું આવે ત્યારે, હૃદયમા જોરદાર ક્લેશ થાય 'કેવો હું હીણભાગી ? ધર્મ કરવાના અવસરે માદો ? હવે બેઠા બેઠા કરીશ તો અતિચાર-લાગશે, નવા વીર્યાન્તરાય બધાશે, અહિં તો દુખજો છું જ, પણ પાપનાયોગે ભવાતરમાય 'શુ ?' કર્મ પશ્ચાત્તાપ થાય ? ગોધવાની જરૂર છે કે જે ઘાતી ક્રમેનિ

આપણે જેન શાસનના બળે તોડી શકવાનું સામર્થ્ય ધરાવીએ છીએ તેવા ઘાતીને તોડવાનો ધંધો આણુ છે, કે પંખાબવાનો ? અજ્ઞાન શું સ્વયં ઉઠતું નથી, કે આવા ઉત્તમ સામગ્રીવાળા ઉત્તમ ભવમાં આત્મા-માંથી જાણે એ ઉઠી જવા તૈયાર હતાં એસાડીએ છીએ ? વિષયો આવીને ચોટે છે, કે આપણે લાલસા કરી કરી એને શોધી મેળવી પછી એને બાથ ભરીને એટલી રહીએ છીએ ? વળી એ લાલસા ઉખડી ન જાય માટે વારંવાર મીઠા સ્મરણના શુદ્ધર લગાડીએ છીએ ?

અલગત વિષયની લાલસા અને કપાયની પેકડ આત્મા પર અનાદિ-કાળથી છે. પણ જો એના પર પેકિંગ-સિલિંગ કરવા તૈયાર ન હોઈએ, તો તે ઉખડવા તૈયાર છે. પણ જો તેને સીલ પેક કરવાની રમત આ જન્મમાં પણ આણુ, તો આ જન્મ નહિ પણ કેટલાએ જન્મમાં એ નહિ બન્ને । આપણે હડીલા બનીને તેને હડીલાં બનાવીએ છીએ. સામર્થ્ય યોગનું સામર્થ્ય એવું છે કે, જુગજુના ઘાતી કર્મો જે અંદર ભરાઈ બેઠેલાં છે, તેને અંતર્મુહૂર્તમાં દૂર કરે ! પણ એ પૂર્વે શાસ્ત્રયોગની સાધના ભરદાર જોઈએ. એ માટે તીર્થ-કર દેવ જેવા પણ ઘોર તપશ્ચર્યા ને ઉચ્ચ સંયમની સાધના કરતા હતા. એમાંથી સામર્થ્ય યોગ પ્રગટાવીને, ઘાતીના અનંતકર્મો જે જન્મ જન્મનાં બાંધેલા હતા, તે બધાંને ઋજુવાણુકા નદીના કિનારે પ્રભુ મહાવીર વિભુએ અંતર્મુહૂર્તના કાળમાં ઉખેડી નાખ્યા ! વાત આટલી છે કે મોહનીય વગેરે ઘાતીનું પોપણુ ન કરે. ઘાતીના જેરથી આત્માનિષ્ઠુર થઈ જાય છે. માટે, આત્માના પરિણામ નિષ્ઠુર થઈ જાય તેવી કોઈ કાર્યવાહી નહિ જોઈએ. આપણા આંતર પરિણામની નિષ્ઠુરતા ન થાય, તે ખાસ સાચવવાનું. નિષ્ઠુર પરિણામે જે લંપટતાનું પાપ લાગ્યું, તે ઉદ્યમાં આવે ત્યારે જીવ વિકરાળ પ્રાધ જેવો હશે ! જે આત્મા સમજે છે કે આ વસ્તુ કરવાલાયક

નહિ જ, છતાં જો જાણી 'જુઝીને જુશીથી મનને' એમ મનાવી લે છે કે 'આનો તો વાધો નહિ,' તો તે ઠેક ઘાતકી પગિણામ મુરી પહોંચે છે । હવે જુઓ શાસ્ત્રયોગ માટે ચક્રોરતા જોઈશે

ચક્રોરતા — પ્રભુએ કેવળજ્ઞાન પામતા પહેલાં 'ધોર તપશ્ચર્યા, ભયક્ર કાયક્રાંટ, અને દિવસ ને રાત કાઉસંગમા, આલુ માંડાળાગ વર્ષ કર્યું' ઘાતીને નાશ કર્યાં ત્યાંમુધી એ કર્યું કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી એ નહિ મામર્થ્યયોગ એવી ચીજ છે કે એ કેવળજ્ઞાન પમાડી દે, પછી એની કે શાસ્ત્રયોગ અને ઇન્દ્રિયયોગની કોઈ જરૂર નહિ શાસ્ત્રયોગ માટે જુ તોઈએ ? સમ્યગ્ દર્શનની ઉચ્ચી નિર્મળતા, એ માટે આઠ પ્રકારના દર્શનાચાર જૂળ જૂળ આચરવા જોઈએ એથી તત્ત્વજ્ઞાની બની ચક્રોર-બનવાનું પોતાના-દોષોને પકડાયામાથી' જોળખીએ તંવા ચક્રોર !-આધના કરવા બેઠા, ને કોઈ અતિચારનો સભવ પણ જાણ બહાર જાય, તે બને નહિ । એથી પ્રમાદ, સ્ખલના, અવિધિ વગેરેનો ત્યાગ કરી અપ્રમત્ત બનવાનું હુકમ પર નોટો ગણુતા બે નોટો કદાચ જોગી આલી જાય, એવો પ્રમાદ કે બેદરકારી કરો ખરા ? ના, તો પછી અહીં ધર્મક્રિયામા કેમ પ્રમાદ ગ્રહે ? મનને કહી દો કે ધર્મને તો હું નોટો કરતાય આધક ગણુ છું, માટે ખરાબર સતતગ ગ્રહીશ

પ્રભુના દર્શન કરીને પાંડો આસ્યો પણ વળતા પ્રભુ તનદે આપણી જરાક પીઠ થઈ શાસ્ત્રયોગમા આ ન આલે ત્યાં તો બનગર ખ્યાલ હોય કે ભગવાનની નજગમાથી ત્યાંમુધી બહાર ન નીકળુ, ત્યાં મુધી જરાય પ્રભુને મારી પીઠ ન થાય આવા અતિચાર કે સ્ખલનાઓ આપણી જોઈએ તો કેટલી નીકળે ? ત્યાંમુધી શાસ્ત્ર-યોગ ગે આવે ?

શાસ્ત્ર-યોગના માર્ગ — સમ્યગ્દર્શનની નવીન નવીન નિર્મળતા, અતિચાર અને દોષોને પગખવાની ચક્રોરતા, શાસ્ત્રયોગી કેમ બનાય તેને અનુલક્ષીને ઉદ્ધમ, તે બન્ને માટે પ્રમાદનો ત્યાગ

ને અવિધિનો ત્યાગ કરવાનું આવડે, તો શાસ્ત્રયોગી જનવાની વાર નહિ. માટે ધૃત્યયોગમાં જેમ જેમ આગળ વધતા જાઓ તેમ તેમ પ્રમાદને ડામો. સંગ્રહ નહિ તો અમૃદ અમૃદ અંશે, -આટલી વિકથા ઓછી કરો, આટલા વ્યસન દર કરો, આટલા વિષય ઓછા કરો, આટલા કપાયને કપો ! જીવનમાં જે પ્રમાદને ઓછા કરશો, તો ધર્મયોગનો રંગ જામશે. અર્થકામની તાલાવેલી, રંગ રાગ ને મોહ, તથા વિલાસ અને વૈભવ પ્રત્યે આત્માનાં આકર્ષણ તે મોટો પ્રમાદ છે ! તે મોટા પ્રમાદને ઓછા કરો, એટલે કે એ બધો કથલો માસુલી કરી દો. અર્થાત્, એનો ભાર માથેથી ઉતારી દો, તો ધર્મસાધનામાં આગળ વધી શકો. એટલે જ રાજા કુમારપાળ જ્યારે રાજ્ય સંભાળતા જ્યારે સમજતા હતા કે જે માથે રાજ્ય સંભાળવાનો જોગ વધુ પ્રમાણમાં રાખું, તો ગુરુદેવ હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજ આગળ સુખે જોત્રી ન શકું. માટે એ જોગનું પ્રમાણ ઘટાડી દેવા માટે બાર વ્રત અને જૈનત્યનું વિશિષ્ટ પાલન, ચોમાસામાં હડક નિયમો, વગેરેને આનંદથી સ્વીકારેલું હતું. આમેય જુઓ કે ઉપાશ્રયમાં પેલા એટલે સંસારની આધિને દિલ્લામાં પૂરી દીધી. આધિ એટલે તેના અંગેની ચિંતાઓ, વિચારણાઓ. તેને કેદ કરી શકાય; 'નિઝીહિ' એટલે શું ? જાણે 'દિલ્લો,' એમાં આધિઓ કેદ પુરાઈ ગઈ. પછી ધર્મયોગની સાધના સુંદર થાય.

પરમાર્હત કુમારપાળે સંસારને ત્રણ ભવમાં સમાત્ત કરવાનું કર્યું. મિશ્ર્યાત્વ અને રાગદ્વેષને એવા ઘડકે ચઢાવી દીધા, કે પોતાના શરીર પરથી અવસરે મંકોડા ન બચ્યો, તો મંકોડાને નહિ ઉતાર્યો, પણ પોતાની ચામડી ઉતારી કાઢી ! અવસરે દેવીનું ત્રિશુળ ખાવનું કર્યું, પણ દયા નહિ છોડી ! ચાવત્ ચિતામાં બળવાની તૈયારી ! તે આ બધું, પણ ક્યારે બને ? જ્યારે ગુરુમહારાજ આગળ શ્રુતના અમૃત કુખ્યા પેટ ભરીને પીતાં આવડે તો ! ક્યારે પીતાં આવડે ? કે જ્યારે સંસારની ચિંતાઓને તાળાં ભારતાં આવડે તો ! તાળાં

માગતા ક્યારે આવડે ? ત્યારે તેનો જોજ માથે ન લઇએ તો !
 શાસ્ત્રયોગના આદર્શવાળો એ સમજે છે કે અપ્રમાદી બનુ ત્યારે
 શાસ્ત્રયોગી બની શકુ અપ્રમત બનવા માટે મસારમા હોઈ ત્યારે
 પણ માથેથી મસારનો બહુ જોજો ઉતારી નાખવો જોઈએ

જીલ અને મન પરમાત્મા —ડેટલાક હુલાંગી જીવો,

જે જીલથી પ્રભુના ગુણગાન કરી શકાય, જે મનથી પ્રભુના ગુણ
 વિચારી શકાય, તેનાથી જ લોકના દોષોને ઉકેલે છે તો કહો સાપને
 જીલ મલી, ને એને જીલ મલી તેમા શુ ફેર ? સાપ જીલને વારે-
 વારે બહાર કાઢે છે ! કહે છે માપે સાપ મલ્યા તો શુ ? જીલના
 લપકારા તેમ બહુ જોલકણાઓ લેગા મળે એટલે જાણે કુથલી,
 વિદ્યા, નિદાની એજન્ઝી ન રાખી હોય ! તે સાપ જેવા ! તેવાને
 નથી ને એક પ્રશ્ન પૂછો તો મો વચનો જોલે જો પુણ્યે મળેલ
 જીલ અને હૃદય પર પરમાત્માને વસાવે, તો પછી એ આત્માને
 જે પવિત્રતા અને પ્રેત્માહન આપે, તે અવગરે દેવ પણ ન આપી
 શકે દુકા જીવનમા દૂકી જીલ ! જે માફ જોલણુ હોય તે સ્વતન્ત્ર-
 પણે જોલી શકાય આટલી અનુકુળતા છતા, તે જીલ પર પરમાત્માને
 અને જિનવાણીને વમાવવાનુ કેમ નથી થતુ ? ને ગલીચ વાતો
 વમાવવાની કેમ બને છે ? જૈનને એ ગમેજ કેમ ? જૈન તો આત્મ-
 પુરુષાર્થ એવો ફેરવે, કે જીલ અને મન એના આશીર્વાદરૂપ બને
 એટલે આત્મપુરુષાર્થ વધે તો જગતમા ન્યા પ્રમાદથી લોકો લખ-
 લૂટ કર્મ ખાધે છે, ત્યા જગત સુચત્તની આ લખલૂટ કર્મ નિર્જગ કરે

આત્માની માપણ ધી —જે મસાર નલાવો છે તે માટે ડેટલી

ખાધી જર માનો છે ? આટલા વ સણ, આટલા ગાદલા, આટલી
 ખુરજી, આટલા કોચ, આટલા સાધન, આટલા ડપડા લતા જોઈએ જ,
 એમ ખર્ચ તો આટલુ જ, શોખ તો આટલો જ, માપણધીથી
 બધુ નક્કી કેમ ? પણ ખરી રીતે આત્મા માટે નક્કી કરી રાખજો

કે આટલી તૃપ્તિ, આટલી ખામોશ, વગેરે જોઈએ જ. વિષય તો આટલા જ, કષાય તો આટલા જ, એથી વધુ નહિ જ ! વિષય કષાય તો કચરા છે. તો શું કચરા માટે તદ્દન છૂટ ! ના, માપાખંધી જોઈએ. એ સમજાવે કે આ કચરાનો ભાર ઉંચકીને ન ફેરાય, નહિ જ ફેરવું જોઈએ. કેમકે તેની દબામણ એવી છે કે આપણો તો છુંદો જ થઈ જાય. “મારે રસ, શ્રદ્ધા, ને શાતાના ગારવ અપરિમિત નહિ કરવાના. ગારવ એટલે અભિમાન. ગારવ તો આટલા જ કરવાના. ખાવા અંગે મનમાં ખુમારી ચઢી જાય છે, અને ‘ખાવાની તમને શું ખબર પડે ? એ તો અમને જ આવડે,’ આવું કદાચ બોલાઈ જાય, તો પણ ખસ ! એટલું જ, પછી ગારવમાં આગળ નહિ વધવાનું. ઓછા વિષયથી, ઓછા કષાયથી. ઓછા શત્રુથી, ઓછા ગારવથી, ને ઓછા દુર્ધ્યાનથી, ઓછા એટલે ? ઘણી ઘણી કાપકૃપ કરીને જીવન ચલાવવાનું જે સમજે, તેનું નામ સાચો મોક્ષાભિલાષી, સાચો ધર્માત્મા, વીતરાગના શાસન માટે સાચો યોગ્ય જીવ ! જે આ ઓછું કરવાનું ન સમજે, પણ જેને બધું સર્વાંગે જોઈએ, તેને મોક્ષ સાથે, ધર્મ સાથે, અને જિનશાસન સાથે શો સંબંધ ?

ધર્મયોગમાં હૃદય ક્યારે મજે ? :—સંસારમાં રહ્યા છતાં સંસારનું ઝેર ન ચઢી જાય, સંસાર વિજય ન મેળવી જાય, તે માટે આ લિમિટ કરવી જોઈએ. ક્યાં લિમિટ નથી ? ખાવામાં પણ જ્યાં ઉલટી થાય એવું લાગે એટલે કહે છે કે રહેવા દો. ખરચાને ખીલવતો હોંય, પણ ખરચું જો અવળચંડું એટલે જે ચાર લાત મારે; તો કહે છે ‘ચાલ ઉઠ, ભાગ અહીંથી.’ પરલોકની ચિતા અને મોક્ષની લગની લાગે એટલે વિષયકષાયાદિમાં ઓટોમેટિક (આપમેળે) લિમિટ આવી જાય. એનું નામ ‘સંસારમાં રહ્યા છતાં સંસારના ઝેર તમને ચઢ્યા નહિ. હજી બેઠા છો ભોગમાં, છતાં યોગી ! માત્ર હવે એ વિષય, કષાય, ગારવ, શત્રુ, વગેરેમાં મર્યાદા થઈ, એના પર મોટો કાપ પડ્યો, એટલે યોગ માટે સારા જેવો અવકાશ મળવાનો; અને હૃદય એમાં

લખવાનું પછી અનતજ્ઞાની અગ્રિહૃત પરમાત્માએ આત્મહિતની દર-
માવેલી ધર્મક્રિયાઓને ઇચ્છાયોગથી સાધવાની તૈયારી થવાની એ
માધના સિદ્ધ થવા ઉપર શાસ્ત્રયોગને અંવક્ષણ મળવાનો એ
મધાતા મધાતા મામર્થ્યયોગમા પ્રવેશ, અને વીતગગ મવર્જતા

આગમવી શ્રદ્ધા અને ચક્રોગતા વરે — ઇચ્છાયોગમા જે
ધર્મક્રિયા હાથમા લીધી, તે ક્રવાની ઇચ્છાથી ક્રવી જોઈએ, સાથે
આગમનુ શ્રવણ જોઈએ તેમકે ધર્મક્રિયાની વિધિ રહસ્યો, ઉડા
અમત્તગ વિશેષતા, ને તેમા લાવવા જેવી સાવધાનીને ણતાવનાર
આગમ છે આગમનુ શ્રવણ કરવાથી શ્રદ્ધા વધે છે, અને ખુદ્ધિ
બહુ ચક્રોગ બને છે ક્યા ચક્રોર? આગમનામા જો શાસ્ત્ર-શ્રવણ
નહિ, તો આજે જે પૂજા કરતો હશે, તે પછી દશ હજારમા દિવસે
પણ તેવી જ પૂજા કરતો હશે એમા સુવારો કે વિકાસ નહિ
હોય તેમકે એમા ખુદ્ધિ ચક્રોગ બની નવી શાસ્ત્રયોગ માટે તીવ્ર
શ્રદ્ધા અને ચક્રોગ ખુદ્ધિ જરૂરી છે

ઇચ્છાયોગમા ખામીઓ ને પ્રમાદ નહી જાય છે, માટે તે અધ-
કચરીયો યોગ છે એવા એ પ્રમાદ અને અવિધિને ટાળે, ને ખુદ્ધિ
ચક્રોગ બનાવે, ત્યારે તે શાસ્ત્રયોગમા જાય શાસ્ત્ર આતુ જ્યાં
સ્વરૂપ ણતાવે છે, એવામા જો આગમનુ આલણન ન રાખ્યું હોય
તો ક્યા ક્યા મને અવિધિ-પ્રમાદ નડે છે ને ક્યા ક્યા પાડો પડુ
યુ, તેનો ખ્યાલ ક્રવાનો રહે જ ક્યાથી? ઉચામા ઉચા ઇચ્છાયોગમા
પદ્મ અસંતોષ ગળીને શાસ્ત્રયોગમા જવાનું છે તે બને નહિ શવ
પૂજા વગેરે કરી સંતોષ વાળી હે ત્યાં એને ઢોહા કે 'અરે લાઈ'
તુ તારી 'પૂજથી જે સંતોષ માને છે, તે પહેલા જ-તારા આત્માને
પૂછ તો ખરો કે જો પરમાત્મા કોણ છે? ક્યા સન્માન મત્તગને
યોગ્ય છે? અને તુ એમના કેવા અન્માન સત્કાર કરી રહ્યો છે?

ઘેર આવેલ એક સામાન્ય મેમાનને પણ ચકાનો કપ જસ અનાદરથી આપો, અથવા ચિત્ત ખીલે રાખી આપો, તો એને ગોટું લાગે છે. તો અહીં ત્રણ જગતના નાથની પૂજા કેટલા ઉત્કટ આદરથી અને ચિત્તના ઉપયોગવાળી જોઈએ ? પાછું એ જુઓ કે તમારા રોજીંદા ખોરાક કરતાં મેમાનને ઉચુ જમાડો તો ભક્તિ કરી ગણાય છે; તો જુઓ, અહીં ઇંદ્રોને પૂજ્ય એવા ત્રિભુવન શુરને કેવાં દ્રવ્યોથી પૂજે છે ? તે ય તમારાં દ્રવ્યો કે સાધારણના ?

આ પરમાત્મા કોણ. અને કયા સન્માન અને સત્કાર એમના કરીએ, તો ઉચિત સન્માન સત્કાર કર્યા ગણાય; આ બધો વિચાર કરશે તો દેખાશે કે આપણે એમને નથી આજખ્યા, કે નથી એમના યોગ્ય સન્માન કર્યા.

અનુમોદના જોઈએ, ખુમારી નહિ :— માણસને પોતાની થોડીશી ધર્મક્રિયા પર ખુમારી અને સંતોષ કેમ થઈ જાય છે ? કારણ એ છે કે તે જોવા તૈયાર નથી કે આ તો અનંત જ્ઞાનીનાં વિધિ-વિધાન છે. એની સાધનાની કક્ષા ઉચી છે. એ કક્ષાને પહોંચવા જિનકલ્પી જેવા ય મથે છે, તો તું કોણ માત્ર ? અલબત્ત આપણાથી જે કોઈ સુકૃત થાય, તે બદલ આપણી જાતને એવી ભાગ્યશાલી માનવી જોઈએ, કે જેથી હુનિયાનું ખીજું ત્રીજું ભાગ્યશાળી પણ ભૂલાઈ જાય. આમ સુકૃતની અનુમોદના જોઈએ. પણ અનુમોદના એવી ન જોઈએ કે આપણી અનેક અનેક ખીજી ખામીઓ જોવામાંથી એ નજર ચૂકવી દે.

ખુમારી ટાળવાનો ઉપાય — કોઈએ ગોખવાનું કામ લીધું, પચાસ ગાથા સાંજે તૈયાર. ઘણું સરસ ! પણ તે સંતોષ એવો ન જોઈએ કે જેથી કલે ત્રીસ પાંત્રીસ ગાથા કરતો ન થાય ! જ્ઞાનનો ખોટો સંતોષ કે ખુમારી થાય ત્યાં વિચારવું કે ‘કેવળજ્ઞાનનો કેટલામો ભાગ પામ્યો ?’ માટે સંતોષ કેવો રાખવો, તે સમજજો. નહિતર

અવસરે ઈર્ષ્યા, અભિમાન ને જુગુપ્સા થઈ જશે ત્યજ ખુમારીમાથી ક્યારે બચે? જો સમજે કે ‘હું મનુષ્ય ખરો, ધર્મની સામગ્રી ખરી, તેને આરાધનારો પણ ખરો, પણ જે સામગ્રી મલી છે, તેમાથી જેટલું આરાધી શકાય એમ છે, તેમાથી તો હું ઘણું જ થોડું આરાધુ છું!’ જો ધર્મ સાધ નાઓ કરીએ ને શાસ્ત્રનુ આલબન ન ગખ્યુ, તો આગળ નહિ વધાય ખુમારી પીડ્યા કરશે! બુદ્ધિ ચક્રોર, વધુ ચક્રોર નહિ બને

ઇન્દ્રનું હૃદય — આખા દેહે ઝવેરાતથી શોભતા ઇન્દ્રને પ્રભુની પૂજા કરવાનો અવસર આવે તો તેની અગુલી કેવી મૃદુ પડે? હૃદય કેવું ગળગળું હોય, ને એ જાતને કેવી ભાગ્યશાળી થયેલી માની રોમાચ અનુભવે? ત્યારે બીજી બાજુ જિનાસાપાલન રૂપી ઉચી મારી ભક્તિ નહિ કરી શકના બદલ પોતાની પામરતા એને કેટલી ખટકતી હોય? કેવી શગ્મ લાગતી હોય! આ તો તે નાથ છે કે જેમની આગળ મામર્થ્યયોગી બનવાનું છે! ત્યાં હજી ઘણીએ ખામીઓ ને ત્રુટીઓવાળી પૂજા ચાલતી હોય એવા ઇન્દ્રચોગ પર ખુમારી કોણ કરાવે છે? આગમનું આલબન લેવાતું નથી, તેથી બુદ્ધિ ઘડાતી નથી, સૂક્ષ્મ બની ચક્રોર થતી નથી ચક્રોર બને તો તો ખોજ કરી કરીને ખામીઓને કે પ્રમાદને દૂર હઠાવી દે પછી શાસ્ત્રયોગની શી વાર?

વેશ્યાના હૃદય શ્રદ્ધાબળ ન વધે — ત્રણ લોકના ચક્રવર્તી પાસે જઈને આવે તે બેકાર આવે? ભલે પૂર્ણ વીતરાગતા ન લાવી શક્યો, પણ વિરાગનું એકાદ પરિકુચ ન લાવે? કદાચ એમની હૃદય અડગતા ન લાવે, પણ સામાન્ય અડગતા પણ નહિ? જઈ આવ્યો હોય શ્રેષ્ઠ દાતા ચક્રવર્તી પાસે, ને બહાર પાછો મુઠી ધાન્યનાય રોદણા રૂવે? આ શું સૂચવે છે? પૂજા વીતરાગની કન્વા છતાં વૈરાગ્ય લેવાતો નથી, તેમજ શ્રદ્ધા નથી કે ‘જે મલશે તે

નાથથી જ મલશે, બીજાથી નહિ જ. તો નમું તો નાથને જ, ભવું તો નાથને જ, સમરું જણું તો નાથ ને જ !' આ શ્રદ્ધા નથી. તેથી મંતર જતર, દોરા-ધાગા. કુશુર-કુદેવ, બાધા-આબડી, વગેરે સત્તર ઠેકાણે હૈયાં આપવાં છે, ત્યાં લોટરી લાગે ત્યાં ખરી ! કેમ ? વેશ્યાના ખેલ છે આ, કે જેને પતિની ગણતરી નહિ. વેશ્યાના હૃદયે શ્રદ્ધાબળ ન વધે. પરમાત્માની પિછાન નથી, ઉંચા જૈન કુળમાં આવ્યો, તેની ખુમારી નથી, એટલે હૈયાં ઠેરઠેર ગીરો મૂકી આવે છે ! નહિતર જો હૃદય સતીનું રાગે તો એક વીતરાગ માત્ર પર શ્રદ્ધા હોય. હું તો વીતરાગનો સ્વેદક ! હું ગીરો મૂકીશ તો ત્યાંજ મૂકીશ. હું તો સર્વદાતા અરિહંતનો ભક્ત ! કાંઈ ઈચ્છીશ તો એની જ કૃપાથી. આદિત ટળવાનું સમજીશ તો મારા તીર્થંકર દેવથી ! નમું તો નાથને જ ! બીજાને નહિ. રોઢણાં રોઢું તો નાથ આગળ ! જો આજીજી કરું તો નાથ આગળ !' આમ કોણ કરી શકે ? ઈચ્છાઓગનો ધર્મ સાધતાં છતાં, આગમની વાતો જે સાંભળનારો હોય, નિયમિત સાંભળતો હોય તે. આમ સળંગ ધારણદ્વ તત્ત્વ સાંભળવામાં આવે ત્યારે પૂર્વાપરના સંબંધ મલે; પ્રકાશ પૂરો મળે, શ્રદ્ધા અત્યંત નિર્મળ થાય; વીર્યોદ્ધાસ વધે; પ્રમાદ દેગાવી દેવાય.

નવ્ય જીવનનો એક ઉપાય-આલંબનના વિરહમાં પણ તાદૃશ ભાવ - આ પરમાત્મા એટલી ઉંચી કોટિના છે કે એમનું દર્શન અથાગ પ્રીતિ-સહિતના ઉછાળાવાળું અને ભારે એકમતતાવાળું જોઈએ. પરમાત્મા એટલા બધા કિમતી લાગે કે આનુષાનુનું બીજું ટાળી એમના બિંબ ઉપર દષ્ટિ ચોટેલી ઉખડે નહિ ! નવ્ય જીવનના નવ ઉપાયમાં એથો ઉપાયમાં શું સાંભળી ગયા છો ? ચાદ આવે છે ? આ એથો ઉપાય છે કે આલંબન ખસી ગયા પછી પણ સાધના અખંડ રહેવી જોઈએ. દા. ત. આંખ સામે મૂર્તિ ન હોય છતાં તાદૃશ દર્શન થાય. શાસ્ત્ર વાંચી બંધ કર્યું પણ મનમાં

જાણે શાસ્ત્રનુ વાચન તાદશ ચાલ્યા વરે દિન-પ્રતિદિન નબ્યજીવન
અનાવધુ હોય તો નવ ઉપાય પેઢીનો આ એક ઉપાય એવો
જેઈએ આગધના એવી જોઈએ કે દિન-પ્રતિદિન અવેગરગ વધતો
જાય ? ધર્મક્રિયાઓ એની સર્વાવી જોઈએ કે આત્મા આગળ ને
આગળ વધતો જાય

પરમાત્માની મૂર્તિ જોતા રુ વિચાર્જો ? — પરમાત્માના

દર્શન કરતા કરતા એ એટલુ ઉચુ આલખન લાગે કે દષ્ટિ એમના
પગ્થી ખમ્મીને ખીજ પર જાય નહિ । એવો ડોઈ પ્રત્યગ
આવે, આમાન્ય નહિ, ભારે, છતા દષ્ટિ ન ઉખડે । પછી તો કેમ ?
તો કે પરમાત્માને જોતા જોતા પરમાત્માવાવમા ચઢે । દિલમા
ચિત્તવે-અહો કેલુ શુદ્ધ સ્વરૂપ પરમાત્માનુ । એની આગળ કોણ
વિમાતમા ? એમા ચઢ્યો લાવ દર્શનમા, એટલે જ્યા પહોંચે ?
ખોલોને, ક્યા ? કહો કે અવગર આખે શુદ્ધ વ્યાન અને ક્ષપક
અણી પર પહોંચ્યો હોય । ત્યાથી નીચે ઉતરનાનુ નહિ ।

‘પ્રભુ, તમારૂં સ્વરૂપ કેલુ । કોઈ અશિવ નહિ, પણ પૂર્ણ શિવ,
અચલ, અરોગ, અનત, અક્ષય, અવ્યાખાધ અને અપુનરાવૃત્તિ એવી
સિદ્ધિગતિ નામના ધ્યાનમા શાશ્વતપણે ઝિગજનાગ ।’ આ દર્શન
કરતા કરતા વિચારાય કે ‘હુ ક્યા ?’ એકડો અગિવની એટલે
ઉપદ્રવની સ્થિતિમા । ચલ સ્થિતિમા । કેવી ચલ ? અનેક રીતે ચલ ।
ડોઈ એક ઠેકાણુ જ નહિ । એક લવમાથી ખીજ લવમા । એક
ચિતામાથી ખીજ ચિતામા । એક જડ પદાર્થ પગ્થી ખીજ જડ
પદાર્થ પર । એક ગગાદિ લાગણીમાથી ખીજ લાગણી પર । એક
કર્મના ઉદયમાથી ખીજ ઉદયમા । જ્યા હુ આટલો ચલ વિચળ,
ને કેવા આપ ગિર ! ડોઈ લાવજ નહિ, ચિતા જ નહિ, જડ
સયોગજ નહિ, ગગાદિ લાવજ નહિ । મન, રોગ, વ્યાધિ, ઉપાધિ,
કર્મોદય, ઇત્યાદિમાનુ આપને કાઈ નહિ । હે પ્રભુ ! આપ તો

સિદ્ધિગતિમાં અનંત આનંદમાં ઝીલો છો; ને હું રોળડ અહિં રળડું છું' એમ ભાવતાં ભાવતાં ભાવ દર્શનમાં અટકે, ને પછી કદાચ સંતોષ માને તો હજીય ઠીક. પરંતુ આમાંની કોઈ વિચારણા, આત્મ-દર્શન, અને હૃદયવેધી પચાત્તાપ હોય નહિ. ત્યાં શો સંતોષ ? “નાથ ! તારા દર્શને કંઈકને સંયમ અને કેવળજ્ઞાન અપાવ્યાં ! અનાર્થ દેશના રાજપુત્ર આદ્રકુમાર પ્રતિમા ભેતાં ખુઝ્યાં ! અને નાસીને લીધું આરિત્ર ! શય્યભવ ભટ્ટ યજ્ઞસ્તંભની નીચે રહેલી પ્રતિમા ભેતાં પહોંચ્યાં પ્રભવસ્વામી પાસે અને આરિત્ર લઈ બન્યા શ્રુતકેવળી ! નાગ કેતુએ પુપ્પ પૂજા સાથે દર્શન કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન લીધું ! હું કંગાળ અનેક દર્શન કરવા છતાં મારે હજીય આરિત્ર કે મોક્ષ ક્યાં છે ? આજના તારા દર્શનની સૂક્ષ્મતા મારે આટલો ત્યાગ તો જરૂર લઈને બહાર નીકળું” ત્રણ લોકના દર્શન આમ કર્યા વિના જીવ બેકાર જેવો બહાર નીકળે તો ગમાર કે બીજું કાંઈ ?

જીવને કહો કે “તે જેવા પૂજ્ય છે, એ પૂજ્યતાની સામે તું ભકિતના હિસાબે ય જે કરી રહ્યો છે, તેમાંનું કાંઈક કદાચ અનાદર આશાતનામાંય જતું હોય ! તું જે ચૈત્યવંદન કરી રહ્યો છે, તે કદાચ તેમના ગુણગાન ઉપરાંત કોઈ વિષયકપાયની સાધનામાં ય જતું હશે ? શાને ખુમારીના ખેલ રચી રહ્યો છે ?” તમને આશ્ચર્ય થશે કે ત્યાં આશાતના કે વિષયકપાયની સાધના શેની ? પરંતુ જે પૂજ્ય પરમાત્મા દેવતાઈ દેવદુષ્ટથી પૂજવા યોગ્ય છે, એમને તે તો નહિ, પણ મૃત્યુ લોકનાંય ઉજ્જવલ મુલાયમ મલમનાય વસ્ત્ર નહિ, કિતુ મેલા અને બરછટ થઈ ગયેલા કપડાથી પૂજા, એ શું અનાદર નહિ ? તેમ ચૈત્યવંદનમાં ભે મનમાં માનની લાગણી કે એવી બીજી કોઈ, તો શું એ કપાયસાધના નહિ ? હવે કહો, આમાં શો સંતોષ રાખવા જેવો છે, કે શી ખુમારી કરવા જેવી છે ?

અહીં તમે યથાવ કરવાના કે હજી ક્યા અમારું મન કાળુમા
 કે? પણ એ વિચારો કે અનતજ્ઞાની વીતરાગ પરમાત્મા, અને
 જગતના અજ્ઞાન ગાગદ્દેવી દેવ, આ બેમા દેવદાર ખરો કે નહિ?
 દા ત ઘટાકર્ણ દેવ, તેમા માન્યુ કે અનાથી કાર્ય સરે એવુ કે,
 ત્યા મન કેટલું સ્થિર અને પવિત્ર ગણી રાહો છો! મનવચન
 કાયાને કેવા શુદ્ધ અને સ્થિર રાખી ખડે પગે કલાકલા માળા ગણી
 શકો છો? ત્યારે ત્યા એજ મદિગ્માઉપરજ મહાવીર સ્વામી પામે
 કેટલો સમય? શુ આવડત નથી? છે, માટે તો ઘટાકર્ણની મચોટ
 સાધના થાય છે અસખ્ય ઇન્દ્રો અને ગણધરોથી પૂજિત એવા
 પ્રભુ પામે જઈ આવ્યો તે સ્થિત્તાથી હેયુ બેળીને? ઉત્તમ દ્રવ્યો
 લઈને? ત્યારે બહા નીકળતા એવુ પણ વિચાર્યું કે હુ કાઈ નકર
 લઈને જાઉં છુ કે નહિ? આ વિચારવુ કઠીન નથી માત્ર આત્મ-
 ગુદ્ધિની સાચી ઇચ્છા કેળવી ધર્મ કરના જાઓ, પછી વીતરાગ
 પરમાત્માના પ્રભાવ આગળ 'ઘટાકર્ણ' કુછ નહિ' એમ લાગશે
 વીતરાગની પૂજા બહુ લાવથી થશે

ઇચ્છાયોગના ઘન્ટો પણ ધર્મયોગ માયકગલો નથી, આગમના
 શ્રવણવાળો છે, એના તત્ત્વની સમજવાળો છે પણ પ્રમાદ છે, તેથી
 અવિધિ કરી નાખે છે સમજ છે, એટલે જ્યા સમય મળ્યો ત્યા
 એકકાળે જાની જશે ને દોષની જાખર પડતા પશ્ચાતાપનો પાર નહિ
 ગ્રહે! શ્રવણ ને સમજ હોય તો શાસ્ત્રયોગનો આદર્શ રાખીને
 ઇચ્છાયોગ સાધે એટલે કેમ હુ અધિકને અધિક વિધિ સાચવુ, પ્રમાદ
 ટાળુ, જ્ઞાનીની આજ્ઞા અણીશુદ્ધ આગથી કર્મક્ષય કરે! એ લાવના
 સમતી ગ્રહેવાથી જેમ જેમ ક્રિયા આદરતો જાય તેમ અભ્યગ્ દર્શનને
 નિર્મળ કરતો જાય, ચક્રોરતા કેળવતો જાય, સાથે સાથે પ્રમાદ ને
 વધારે વધારે કાપતો આવે શી રીતે કપાય? ધર્મક્રિયામા પ્રમાદ
 કેમ જોઈએ થાય? સંમારની ક્રિયાનો અધિક ભાર ન ચઢાવે ત્યારે
 ઘઈ શકે કુમારપાળ ધર્મક્રિયામા જે સ્થિત્તા રાખી શકતા હતા

તે એમને એમ નહિ, પણ સંસારની મોટી ચિંતાઓના અને સંસારની વિકલ્પોભરી ઉપાધિઓના શિકાર નહોતા માટે. સંસારના વલોપાત ચિંતા અને વિકલ્પના ભારને નીચે ઉતારતાં આવડે, તો ધર્મક્રિયામાં પ્રમાદ ઉભો ન રહી શકે. પછી શાસ્ત્રયોગને આવતાં શી વાર ? મનને કહી દો કે “જૈન શાસન કહે છે: અર્થકામ એ મહા પ્રમાદ છે. એમાં શું મુઝાવું હતું ? પૈસામાં હતું શું ? તુચ્છ પૈસા ! માટીની ચીજ, માટીમાં મલી જવાની ! ત્યારે વિષયો અને વિષયભોગનું યોગિયું પણ માટીનું, તેમાંજ મલી જવાનું ! તો શું તેમાં આવેલો આત્મા એવો રંક છે કે એ માટીની ચીજ ખાતર આત્માને વેચે ?” વિષય કષાય એ પ્રમાદ છે. લક્ષ્મી એક પ્રકારનો વિષય છે. લક્ષ્મીનો રાગ એ કષાય છે. મહારાજ કુમારપાળે વિષયોનો જો વધુ પડતો ભાર રાખ્યો હોત તો વિવેક કરી શકત નહિ; ને ઉલટું અવિવેક પર વિવેકની છાપ મારત !

રાગ-દ્વેષ-મોહની કૂતરા સાથે ઉપમા:— રાગ અને દ્વેષ, મોહ અને અજ્ઞાન, અજ્ઞાન અને ઉલટું જ્ઞાન (વિપર્યાસ) એજ ખરા ભયંકર છે. જગતમાં વધુમ । વધુ ભયંકર હોય તો મોહ છે. રાગ દ્વેષ, અને મૂઢતા ત્રણેય કૂતરા છે ! ડાઘીયા કૂતરા ! પણ દ્વેષ ગિચારો ડાઘો, કે કરડવા આવે તે ભસીને આવે, એટલે આપણને ખબર પડી જવાથી સાવધાન બની જઈએ. પણ રાગ શાંત રીતે આવે, ને ગંદલતમાં રાખી કાઢી બંધ ! ત્યારે મોહ તો વળી એવો કે આવે ત્યારે ઉલટું મનાવીને આવે. કૂતરાને બંધ કરું મનાવે ! પછી એ કેવું મહાન ભયંકર તુકશાન કરે ? એ મિથ્યાત્વની મોહમૂઢતા છે. કાંટે છતાં માને નહિ કે આ કૂતરે કાટયું. કેમકે એને બંધ કરું માને છે ! પછી તો ઉપચારની વાત જ ક્યાં ? ફરી બચવાની વાત જ ક્યાં ? ત્યારે રાગમાં તો કહ્યા પછી ખબર પડે કે આણે બચકું ભર્યું ; તેથી ઉપચાર થાય, ફરી બચાય. મોહમૂઢતા નથી. સમક્ષિત આબ્યું કે

મોહમૂઢતાને જુલુ પડે પણ નથી આળ્યુ ત્યા સુધી આત્માને જોયે
 ખડ, કાળા કામેય કરાવે, પાછુ એ ખગળ છે એવુ માનવા ન દે તેથી
 પુન પુન કાળા કામ કરાવે મોહનુ કામ એવુ ભય ડર કે દોષને
 શુભ તરીકે જાતલાવે ! મિથ્યાત્વના ‘લીધે રાગદ્વેષ ભયકર છે,’ એવુ
 હુંયે એમે નહિ મમકિતી જીવને મિથ્યાત્વ નથી, તેથી જો કે એને
 ગગદ્વેષ પીડી જાય, છતાં એ જરૂર સમજે કે “ગગદ્વેષ ભયકર છે,
 માગ આત્માને કરડી જાય છે, આહિ અને પન્થોડમા એની ભારે
 વેદનાઓ છે એના તન્દ્ર શા બહાલ અને હેત ?” આમ એના તન્દ્ર
 અર્થિ જાગ્યા પછી એ કવ્વામા મદતો આપશે એથી બીજી જાનુ
 અવિધિ પ્રમાદ વગેરે વટશે, ધર્મશ્રદ્ધાનુ જળ વધશે, અને શાસ્ત્રયોગને
 અવકાશ મળશે



સામર્થ્ય યોગ

સામર્થ્ય યોગમાં આત્મશક્તિની ઉત્કૃષ્ટતા :—હવે આપણે સંશ્લેષમાં સામર્થ્યયોગનું વિવેચન જોવાનું છે. શાસ્ત્રકાર મહર્ષિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ તેનું વર્ણન કરતાં લખે છે કે—શાસ્ત્રસન્દર્શિતોપાયસ્તદતિક્રાન્તગોચર : ।

શક્ત્યુદ્વેકા દ્વિશેષેણ સામર્થ્યારવ્યોડયમુત્તમ : ॥

અર્થાત્ ત્રણે યોગમાં સામર્થ્યયોગ ઉત્તમ કોટિનો છે, કેમકે એ તરત જ મુખ્ય ફલ જે ‘વીતરાગ સર્વજ્ઞતા,’ તેને ઉત્પન્ન કરે છે. એમાં આત્મશક્તિને પ્રબળ રીતે વિકસાવવામાં આવે છે. વિકસાવાતી આ બહુ જ બળવાન આત્મશક્તિ શેમાં પ્રવર્તે છે? શાસ્ત્રે કહેલા ઉપાય-પર્યન્ત જ નહિ, પણ તેથી ય આગળ આગળના ઉપાયમાં. એટલે શું સમજ્યા? શાસ્ત્રે જે ઉપાયોનું વિશેષ વર્ણન નથી કર્યું, તે ઉપાયોમાં આ પ્રબળ આત્મશક્તિ પ્રવર્તે છે. ત્યારે જો તમે પૂછો કે શું મોક્ષના સર્વ ઉપાય શાસ્ત્રમાં વિસ્તારથી વર્ણવેલા ન મળે? તો એનો ઉત્તર ગ્રંથકાર મહર્ષિ પોતે જ આપે છે કે—એમ તો શાસ્ત્ર ઠેઠ ફલ સુધીનું વર્ણન કરે છે; તેથી તેમાં ઉપાયનું સામાન્યરૂપે વર્ણન કર્યું હોય છે, પરંતુ વિશેષરૂપે નહિ. એનું કારણ એ છે કે વિશેષરૂપે આ ઉપાય જે અસ્તિત્વમાં આવે છે, તે આત્માની શક્તિની અત્યંત પ્રબળતાને લીધે.

સામર્થ્ય યોગની પ્રક્રિયા સામ્ય વિસ્તારથી ન વર્ણવી શકે —

એ અતિ પ્રબળ આત્મશક્તિ કેવી રીતે કામ કરી રહી હોય છે, એનું વર્ણન સામ્યમા થઈ શકે એવું હોતું નથી છતાં સામ્ય સામાન્યથી ડહે છે કે ‘સામ્યયોગને માટે જરૂરી એવા આત્મવીય કરતાં અતિ ઉત્કટ રૂપે બે આત્મવીર્ય ઉલ્લસે, તે સામર્થ્યયોગ જન્મે એમા આવી આવી રીતે અપ્રમત્ત સમમલાવથી આત્મા આગળ વાંચી ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન ધ્યાવતા શ્રેણિમા ચઢે ત્યારે અપૂર્વકરણ કરતાં સામર્થ્યયોગ પામે’—આવી રીતે સામ્ય વર્ણવી શકે પરંતુ એ ધ્યાનબળના વિકાસનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ, શ્રેણિના કારણનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ સામ્ય ન વર્ણવી શકે તેવી જ એમ કહેવાય છે કે સામર્થ્યયોગના ઉપાયોનું વિગેષરૂપે, અર્થાત્ તે તે વિશિષ્ટ ખામીયતોનું વિસ્તારથી વર્ણન, સામ્ય ન કરી શકે

આના જ માટે સામ્યકાં મહર્ષિ આગળ ઉપર એમ કરમાવે છે કે સિદ્ધિ અગર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના સમ્યગ્દર્શન વગેરે જે હેતુઓ છે તે પરમાર્થથી સામ્યના આધારે મર્વ પ્રકારે નથી જાણી શકાતા, કેમકે તે પ્રકારો અનત છે કેટલાક પ્રકારો તો સામ્યમા વર્ણવેલા મળે છે, પરંતુ બધા જ પ્રકાર સામ્યમા વર્ણવેલા નથી મળતા યોગીઓ પણ એ બધાને સામ્યથી નહિ જાણી શકે કેમકે એમ બે સામ્યથી જ સર્વ પ્રકારે સમ્યગ્દર્શનાદિ પ્રકારો સિદ્ધ થઈ જાય, તો તો કેવળજ્ઞાનની જેમ સામ્યથી પ્રત્યક્ષ જ થઈ જવાથી તરત સર્વજ્ઞતા આવી જાય, અને મોક્ષ પણ થઈ જાય. કેમકે મોક્ષના છેલ્લા ઉપાયભૂત અયોગીકેવળીપણાનો વિગેષરૂપે જોધ સામ્યથી જ થઈ જાય મોક્ષના હેતુભૂત સમ્યગ્દર્શનાદિના સર્વ પ્રકારોની અતર્ગત અયોગી કેવળીપણાની વાત પણ આવી જાય છે અયોગી કેવળીપણુ એટલે મોક્ષે જવાના છેલ્લા અતર્મુદ્ધૂતમા જે કૌતેલીકણાદિ કમય છે તે ત્યાં મન, વચન અને જ્ઞાનાના સર્વ યોગ અર્થાત્ સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ સઘળી પ્રવૃત્તિ તદ્દન બધ થઈ જાય છે.

આત્મપ્રદેશોને કાયા સાથે માત્ર સંગંધ એટલું જ. બાકી ઝીણામાં ઝીણી પણ કેઈ કયિક હીલચાલ નહિ, વાચિક ઉચ્ચારણ નહિ, માનસિક ક્રિયા પણ નહિ. આ અયોગીપણું; અને દેવળીપણું એટલે સ્વર્જતા. શાસ્ત્રથી જો મોક્ષહેતુના એ બધા પ્રકારે જાણાતા હોય તો તો શ્રવાણ કાલે જ એ બધાનો સાક્ષાત્કાર થવાથી તુર્ત સ્વર્જતા અને અયોગીપણું આવી જાય, અને મોક્ષ ઉપજે. પણ એવું બનતું નથી. શાસ્ત્રના પારગામી ગણુધર ભગવાન જેવાને પણ તુર્ત મોક્ષ નથી થતો માટે કહો કે મોક્ષના સર્વ ઉપાયોનું વિશેષ રૂપે જ્ઞાન શાસ્ત્રથી થઈ શકતું નથી. તેથીજ શાસ્ત્રયોગ ઉપરાંત માત્ર શાસ્ત્રના આધારે એ ઉપાયો સાધી ન શકાય. તેથીજ સામર્થ્યયોગ સાધવો પડે. એ એવો યોગ છે કે એમાં જે શક્તિની ઉત્કટતાને લીધે એ ઉપાયો અમલમાં આવે છે.

પ્ર૦-શાસ્ત્રયોગીને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન તો છે જ. હવે સામર્થ્યયોગ વખતે તે ઉપરાંત કેઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાન ખરું ?

પ્રાતિભ જ્ઞાન :—

ઉ૦-હા, સામર્થ્યયોગના મહાન આંતર પુરુષાર્થના પ્રભાવે એક ‘પ્રાતિભ’ નામનું જ્ઞાન થઈ જાય છે. એ પ્રાતિભજ્ઞાન અહિંત સામર્થ્યયોગ જલદીથી સ્વર્જત્વને સાધી આપે છે. આ પ્રાતિભજ્ઞાન એક વિલક્ષણ જ્ઞાન છે. જેમ સૂર્યોદય પૂર્વે અરુણોદય થાય છે, તેમ કેવલજ્ઞાન પૂર્વે આ પ્રાતિભ જ્ઞાન પ્રગટે છે. તે માર્ગને અનુસરતું ઉત્કૃષ્ટ ઉહા નામનું જ્ઞાન છે. ઉહા એટલે તાર્કિક ચિંતન.

પ્ર૦-પ્રાતિભજ્ઞાનને શ્રુતજ્ઞાન જ કહીયે તો કેમ ? જો તેમ નહિ માનીયે તો પછી તેને મતિજ્ઞાનાદિ પાંચ જ્ઞાન ઉપરાંત છઠું જ્ઞાન માનવું પડશે. પણ તેમ તો માની શકાય નહિ, કેમકે શાસ્ત્રમાં જ્ઞાન પાંચ જ કહ્યા છે. એને કેવળજ્ઞાન પણ નહિ કહી શકાય. કેમકે કેવળજ્ઞાન તો સામર્થ્યયોગ પછી પ્રગટે છે; જ્યારે પ્રાતિભ-

જ્ઞાન તો સામર્થ્યયોગની સાથે જ હોય છે માટે એને શ્રુતજ્ઞાન-માનવુ કીડ છે

ઉ-પ્રાતિલ જ્ઞાનને શ્રુતજ્ઞાન નહિ કહી શકાય, કેમકે તત્કાળ જ જ્ઞાનાવરણના ઉત્કૃષ્ટ ક્ષયોપશમથી એ નીપજે છે તેમ એને કેવળજ્ઞાન પણ નહિ કહી શકાય, કેમકે એ ક્ષાયોપશમિક છે, તદુપગત એ સર્વ-દ્રવ્ય પર્યાયિને અવગાહતુ નથી ત્યારે એનાથી તદ્દન નિગળુ પણ નથી કિંતુ અરુણોદય જેવુ છે અરુણોદય એ દિવસ પણ નથી, તેમ રાત્રિ પણ નથી, ત્યારે એ બનેથી તદ્દન અલગ પણ નથી એવુ જ પ્રાતિલ જ્ઞાન છે

સામર્થ્યયોગનું પહેલુ કાર્ય મર્ચગતા —ગાત્રયોગ મિદ્ધ ક્યારે પછી ઉદ્ભવેલા આત્મવીર્યની શક્તિ એટલી બધી ઉચી હોય છે કે એનાથી જે સામર્થ્યયોગ પ્રગટે તે, તેની માથે અરુણોદય જેવુ પ્રાતિલજ્ઞાન પ્રગટ થઈ જાય છે એ પછી તો કેવળજ્ઞાન પામવાની કાંઈ જ વાત લાગતી નથી કેમકે સામર્થ્યયોગના પુરુષાર્થ વખતે જીવ શુકલધ્યાનમા થઈ છે આ શુકલધ્યાન એક ભયર દાવાનલ સમાન હોય છે એમા ચાર જે ધાતીકર્મો-મોહનીય, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અતગય, તે કર્મના અનત દળીયા સુકા ઢાકની જેમ બળીને ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે પહેલા સર્વથા મોહનીય નાશ પામે છે, પછી જ બાકીના ત્રણ ક્ષય પામે છે મોહનીયનો ક્ષય થયા નિના બાકીના ત્રણ નાશ પામી શકે જ નહિ પરંતુ મોહનીય ક્ષય પામવાની સાથે જ શુકલ વ્યાનનો આહુ વેગ જ્ઞાનાવરણીય વગેરે કર્મોની ક્ષયણા ઈન્વાનુ કામ કરી દે છે તથી બાકીના ત્રણ અવશ્ય નાશ પામે છે આ ધાતીકર્મનો નાશ અર્થાત્ ક્ષયણા કરવાની અતર્મુદ્ધૂર્ત સુધીની મળગ કાર્યવાહીને ક્ષપકશ્રેણિ કહે છે કર્મનો ક્ષય ડરનારી પ્રવૃત્તિની મંજળ ધાગ તે ક્ષપકશ્રેણિ હા, આત્મપુરુષાર્થની એક ધીબતી પ્રવૃત્તિ મોહનીયકર્મના ક્ષયને બદલે ઉપશમ કરનારી પણ છે એ ઉપશમ

એણિમાંય પ્રળળ યોગના પુરુષાર્થની જરૂર પડે છે. પરંતુ એ અદ્ય-
કાળની હોવાથી તેમ જ એની પછી અવસ્ય ગુણસ્થાનકમાં નીચે
પતન થતું હોવાથી એની અહીં ગણતરી નથી કરી. અહીં તો ક્ષપક
એણિની વાત છે. એમાં સામર્થ્યયોગ કામ કરે છે. તો સામર્થ્ય
યોગનું પહેલું કાર્ય ઘાતી કર્મેના ક્ષય કરી, સર્વજ્ઞતા પ્રગટાવવાનું થયું.

સામર્થ્યયોગનું બીજું કાર્ય-યોગ નિરોધ કરી મોક્ષ :—

આ સિવાય પણ બીજે સ્થળે સામર્થ્યયોગ કામ કરે છે. તે
સ્થળ છે બાકી રહેલા ચાર અઘાતી કર્મેના નાશનું. એ નાશ માટે
શું બાદર કે શું સૂક્ષ્મ, સર્વપ્રકારની મન, વચન, ક્રિયાની પ્રવૃત્તિનો
અદંતર ત્યાગ કરવો પડે છે. એને યોગનિરોધ અથાત્ અયોગિપદ
કહે છે. એ પણ સામર્થ્ય યોગમાં છે. એથી મોક્ષ થાય છે.

સામર્થ્ય યોગના બે પ્રકાર :—

આથી એ આખું કે સામર્થ્યયોગ બે પ્રકારે છે. એક ક્ષપક
એણિ વખતનો અને બીજો અઘાતીના નાશ માટેનો. શાસ્ત્રીય પરિ-
ભાષામાં એને અનુક્રમે (૧) ધર્મસંન્યાસ સામર્થ્ય યોગ, અને
(૨) યોગસંન્યાસ સામર્થ્ય યોગ કહે છે.

ધર્મ સંન્યાસનો અર્થ :—

અહિં ધર્મસંન્યાસ પદમાં, ધર્મશબ્દથી ક્ષયોપશમિક ધર્મો, તંત્રો
ત્યાગ તે ધર્મસંન્યાસ; તે નામનો સામર્થ્યયોગ-એટલે કે જે યોગમાં
એવા ધર્મેના સંન્યાસ છે, તે યોગ ધર્મસંન્યાસ સામર્થ્યયોગ,
કહેવાય છે.

ક્ષયોપશમિક ધર્મો એટલે કર્મના ક્ષયોપશમથી નીપજ-
નારા આત્મધર્મો—આત્મગુણો. દા. ત. મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મના-
ક્ષયોપશમથી મતિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. આંખેથી દેખવા પાણું, કાનેથી
સંભળવાપાણું, મનથી ચિંતવવાપાણું, ઇત્યાદિ. એમ મોહનીયના
ક્ષયોપશમથી નીપજનારા ધર્મ તે ક્ષમા, પ્રહાર્ય વગેરે છે.

અહીં ક્ષયોપશમનો અર્થ સમજી લેવો જોઈએ ક્ષયોપશમ એટલે ક્ષય અને ઉપશમ ધાતી કર્મના જે દળીઆ ઉદયકાળ-પ્રાપ્ત જે તેનો તો ક્ષય, અને જે ઉદયકાળ-પ્રાપ્ત નથી થયા, તેનો ઉપશમ અર્થાત્ ક્ષયોપશમ એટલે સર્વથા ક્ષય નહિ પરંતુ એવા પ્રકારનો ક્ષય કે જેમા તે તે કર્મના દળીયાને વિપાકોદયમા ન આવવા દેતા પ્રદેશોદયમા વાળી દેવાનું બને છે નથી આથી હવે તે કર્મ પોતાનો વિપાક એટલે કે પ્રભાવ બતાવી શકતું નથી તેથી તે કર્મના પ્રભાવે આવગઈ જતો આત્માનો ગુણ હવે આવગતો નથી, પણ પ્રગટ થાય છે પરંતુ ક્ષયોપશમમા એ ભય છે કે ભવિષ્યમા મિલિકમા રહેલા એ કર્મના દળીઆ કદાચ વિપાકોદય યામી જાય તો આત્માનો ગુણ આવરાઈ જાય દા ત આપણે તત્ત્વાર્થ મહાશાસ્ત્રનું અધ્યયન કરી એટલા શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ માધ્યે ને ક્ષયોપશમ થોડો વખત ટકયો, અર્થાત્ તત્ત્વાર્થ શાસ્ત્ર અંગેનો આત્માનો બોધ-ગુણ થોડો વખત પ્રગટ ગયો પરંતુ જો ભણ્યા પછી તેનું પગવર્તન અવરનવર પણ ઈર્ષ્યુ નહિ, તો તું પરિણામ ? એજ, કે કાળે કરીને ક્ષયોપશમ નહ વઈ ગયો, અને શ્રુતજ્ઞાનાવરણનો વિપાકોદય જાળ્યો ! તેથી હવે એ તત્ત્વાર્થનો બોધ ગુણ આવરાઈ ગયો, ઢકાઈ ગયો, એટલે હવે તત્ત્વાર્થ કાઈ યાદ આવે કે નહિ એવું જ ક્રોધ મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થાય તો ક્ષમાગુણ પ્રગટે પણ પાછો જો મિલિકમા રહેલા ક્રોધ મોહનીયનો વિપાકોદય થાય, તો ક્ષયોપશમ નહ થઈ હુમા ગુણ ચાલ્યો જાય

નયોપશમનો ઉપાય — ત્યારે અહીં કોઈ એમ પ્રશ્ન કરે કે આત્મામા મત્તાગત એટલે કે મિલિકમા ક્રોધ મોહનીય હોય, તેથી તેનો કાળ પાકે એટલે વિપાકોદય તો થતો જ એવાનો પત્રી ક્ષયોપશમ શી રીતે રહી શકવાનો ?

આનો ઉત્તર એ છે કે આત્મા નો યોગ્ય પુરુષાર્થ ફેરવે તો ઉદયગ્રાળ પાકવાવાળા કર્મનો ઉદય તો થાય, પરંતુ પ્રદેશોદય થાય; વિપાકોદય નહિ. આનું નામ ક્ષયોપશમ. અહિં એવો સત્પુરુષાર્થ ફેરવવા તરીકે—ક્ષમાશીલ સાધુ મહારાજનો સમાગમ, ક્રોધની ભયાનકતા વિષેનું વાંચન—શ્રવણ અને ચિંતન, સદ્ભાવનાઓ, ક્રોધના કટુ વિપાકતા દ્ષાન્તોનો, અને ક્ષમાની મળેલી તકનો જ્યાલ, ઇત્યાદિ કરવાની જરૂર છે. આવું બધું ચાલુ હોય તો ક્રોધ મોહનીયનો ક્ષયોપશમ સિદ્ધ રહે. તેથી ક્ષમા ગુણ ટક્યો રહે. એમ માન મોહનીયનો ક્ષયોપશમ સાધવાથી મૃદુતા નમ્રતા ગુણ આવે.

દ્વિવિધ ધર્મો :- ઔદયિક અને ક્ષાયોપશમિક :- આ પ્રસંગે

એ પણ સમજી લેવા જેવું છે, કે શું ક્રોધ કે શું ક્ષમા, શું અભિમાન કે શું નમ્રતા, શું મિથ્યાત્વ (મિથ્યારુચિ) કે શું સમ્યક્ત્વ (સમ્યગ્ રુચિ)—એ જન્મે છે તો આત્મામાં જ, જડમાં નહિ; તો પછી ધર્મમાં શો ફરક છે? એનો ઉત્તર એ છે, કે છે તો એ બે પ્રકારના આત્માના ધર્મો જ; કિંતુ ક્રોધ, માન. મિથ્યાત્વ વગેરે ઔદયિક ધર્મો છે. ત્યારે ક્ષમા મૃદુતા, સમ્યક્ત્વ, વગેરે છે ક્ષાયોપશમિક ધર્મો. કર્મના ઉદયથી જે ગુણ, જે ધર્મ પ્રગટે તે ઔદયિક કહેવાય; અને કર્મોના ક્ષયોપશમથી જે પ્રગટે તે ક્ષાયોપશમિક ધર્મ કે ક્ષાયોપશમિક ગુણ કહેવાય. ક્રોધ અભિમાન વગેરે ધર્મો ક્રોધ મોહનીય કર્મ, માન મોહનીય કર્મ વગેરે કર્મના વિપકોદયથી જન્મે છે, માટે તે ઔદયિક ધર્મ કહેવાય. ક્ષમા મૃદુતા વગેરે ધર્મો ક્રોધમાનાદિ મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમથી પ્રગટે છે, તેથી તે ક્ષાયોપશમિક ધર્મ કહેવાય. અબુધપણું એ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી હોય છે; તેથી તે ઔદયિક ધર્મ કહેવાય. જ્ઞાન એ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી પ્રગટે છે માટે તે ક્ષાયોપશમિક ધર્મ કહેવાય. આમ સામાન્ય રીતે (૧) જેટલા દુર્ગુણો છે. ઘ. ત. મિથ્યાત્વ, ગુસ્સો, અભિમાન, કપટ, કામ, હાસ્ય, શોક

વગેરે, તેમજ (૨) ગુણો ને ઘાત છે દા ત અજ્ઞાન, નિદ્રા, દુર્બલતા, અ-લાલ વગેરે, તે બધા ઔદત્તિક ધર્મો છે ત્યારે ને સદ્ગુણો છે દા ત જ્ઞાન, દર્શન, સમ્યક્ત્વ, ક્ષમા, મૃદુતા વગેરે તે બધા દ્વાયોપશયિક ધર્મ કહેવાય

મદ્ગુણરૂપ ધર્મ જે જાતના દ્વાયોપશયિક અને દ્વાયિક —

હવે આગળ વધીને જુઓ પૂર્વે સમ્યક્ત્વ, ક્ષમા-મૃદુતા વગેરે દ્વાયોપશયિક ધર્મ કહ્યા, તેમા ભય એ છે કે જો તેના ને વિરોધી ધર્મ-મિથ્યાત્વ મોહનીય, ક્રોધ મોહનીય વગેરે-તે વિપાકોદય પામે, તો એ સમ્યક્ત્વાદિ ગુણો પાછા ચાલ્યા જાય પરંતુ જો સિલકમા ગ્રહેલા એ મિથ્યાત્વ મોહનીયાદિ ધર્મનો સર્વથા નાશ કરી નાખ્યો હોય, તો પછી કદાપિ એનો ઉદય થવાનો ભય જ ન રહે આમ ધર્મના સર્વથા નાશ પછી ને ગુણ પ્રગટે છે, તેને દ્વાયિક ધર્મ કહેવાય છે દ્વાયિક એટલે ધર્મના કાય થઈ નીપજતો ગુણ કે ધર્મ એ નિપજાવવા માટે પ્રગળ પુરુષાર્થભર્યા મામર્યયોગની જરૂર છે ઈષ્ટાચોગ અને શાસ્ત્રયોગથી આ ક્ષમાદિ દ્વાયિક ધર્મો પ્રગટાવવાનું બની શકતું નથી એ તો એક મામર્યયોગની જ એવી તાકાત છે કે એ ઘાતી ધર્મોની જડ ઉખેડી નાખે, અને દ્વાયિક ધર્મ પ્રગટાવે

દ્વાયોપશયિકમાથી દ્વાયિકમા — હવે જ્યાં દ્વાયિક ધર્મો પ્રગળ્યા એટલે દ્વાયોપશયિક ધર્મો નહિ ગ્રહેવાના કેમકે દ્વાયોપ-શયિક ધર્મો ધર્મના દ્વાયોપશયની અપેક્ષા રાખતા હતા પરંતુ હવે જ્યારે ધર્મ જ નથી ગ્રહ્યા, તો ધર્મનો દ્વાયોપશય પણ ક્યાથી ગ્રહેવાનો? તે નહિ તો દ્વાયોપશયિક ધર્મ પણ નથી ગ્રહ્યો દ્વાયોપશયમા ધર્મનો પ્રદેશોદય કે મદ્ ગ્રેહોદય હોય છે તેમજ નિવકમા ધર્મની મત્તા હોય છે ત્યારે દ્વાયિક વળતે તો ધર્મનો સર્વથા નાશ થઈ જવાથી એ જોમાનું કશું ગ્રહેતું નથી તેથી જ દ્વાયોપશયિક ધર્મ પણ નથી ગ્રહેતા આથી એ આજ્યુ કે સામર્યયોગના

છે. જેમ ઝાડ પર રહીને મોડી પાકવાની કેરી ત્યાંથી ખચીને ઘાસ વગેરેમાં દબાવાથી વહેલી પાકે છે, તેમ ઉદીરણાથી કર્મ વહેલું પાછી જાય છે. અપવર્તના કરણ કર્મોની બંધાયેલ સ્થિતિને હાસ કરે છે. આવી રીતે બાંધેલા કર્મમાં ફેરફાર થાય છે.

તો હવે જુઓ કે અપૂર્વકરણમાં એક કાર્ય સ્થિતિઘાતનું થાય છે. ત્યાં સ્થિતિના છેલ્લે કાળે પાકવાના કર્મને એ વર્તમાન કાળમાં ખીજની સાથે સાથે ઉદયમાં આવી જાય, એવાં કરવામાં આવે છે. એથી ઉપરની કાળસ્થિતિમાં કર્મ હવે રહ્યું નહિ, એટલે આ કર્મની સ્થિતિ એટલી ઘટી ગણાય. એનું નામ સ્થિતિઘાત. રસઘાતમાં અશુભ કર્મોના તીવ્ર રસના અમુક ખંડનો ઘાત કરી તે રસને મંદ બનાવવામાં આવે છે; જેથી હવે એ અશુભ કર્મ એના ઉદયમાં એટલું તીવ્ર વેદન નહિ કરાવે. આ સ્થિતિઘાત અને રસઘાત કરવા માટે યથાપ્રવૃત્તિ કરણ સમર્થ નથી. તે માટે તો અપૂર્વકરણ જોઈએ. અપૂર્વ એટલે સંસારમાં કદી નહિ જગાવેલ એવું કરણ. અર્થાત્ આત્માને જળરદસ્ત આંતરિક ધર્મવીર્યોદ્ધાસ પ્રગટવો જોઈએ. જીવનમાં ખરી વિશેષતા પણ એની છે, પણ પાપવીર્યોદ્ધાસની નથી. એ તો અનંતા લવો કરી. તેમ અપૂર્વ ઉન્નતિ અને સુખ પમાડનાર પણ ધર્મવીર્ય જ છે. માટે શક્ય દેખાય ત્યાં અને ત્યારે શુભ આત્મવીર્યોદ્ધાસને, શુભ અધ્યવસાયોને, શુભ પવિત્ર વલણ અને લાગણીઓને જગાવતા, ટકાવતા, અને વધારતા ચાલો.

ગુણશ્રેણિમાં પ્રતિસમય અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ ચઢતા કર્મે કર્મ દળિયાંની રચના કરવામાં આવે છે. સ્થિતિઘાત પામેલાં દળિયાંનીજ આ વાત છે. પરંતુ તે પ્રતિસમય અસંખ્યાતગુણ અસંખ્યાતગુણ ઉપરમાંથી આવીને નીચે ઢલવાય છે. તેનું નામ ગુણશ્રેણિ છે. આનું પરિણામ એ આવે છે કે હવે પ્રતિસમય અધિક અધિક પ્રમાણમાં કર્મે લોગવાઈને ક્ષય પામી જાય છે. સ્થિતિઘાતમાં ઉપરની

લાગી સ્થિતિનો નાશ થયો હતો આમા એ કર્મદળિયા અધિક અધિક પ્રમાણમા ગ્યાઈને નાગ પામે છે અપૂર્વકરણમા સમય પર સમયે આત્માની વિશુદ્ધ વધતી જતી હોવાથી એવું બનવા પામે છે કે પૂર્વ સમય કરતા પછીના સમયમા ઉદય માટે અસખ્ય શુભ કર્મદલિકની શ્રેણિ સ્થાઈ બાય

શુભ સંક્રમમા, પૂર્વે જે સંક્રમણની વાત કહી તે મુજબ જ પરંતુ આમાય પૂર્વેબદ્ધ થઈ સત્તામા રહેલ અશુભ કર્મદલિકનું અસખ્યશુભ અસખ્યશુભ સંક્રમણ બધાતી મળતીય પુણ્ય પ્રકૃતિમા થયા કરે છે

અપૂર્વ સ્થિતિબંધમા — પૂર્વે અનાદિ અનંત કાળમા અશુભ ઝમેનો કદી નહિ કરેલો એવો જે અલ્પ સ્થિતિબંધ, તે અહીં કરે છે અહીં પ્રશ્ન થાય કે અપૂર્વકરણના શુભ અધ્યવસાય વખતે શુભ ઝર્મનો બંધ તો હોઈ શકે, પણ અશુભ કર્મ બધાય જ કયાથી, કે એની અલ્પ સ્થિતિનો બંધ વિચારવો રહે ? આનો ઉત્તર એ છે કે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓ પ્રાય શુભ બધાય છે પરંતુ જે ક્ષુબ્ધધી પ્રકૃતિઓ છે, તે શુભ અને અશુભ તે તે શુભકાણા સુધી અવસ્ય બધાય છે, પછી લલે ત્યા વિચારણા શુભ પ્રવર્તતી હોય આ શુભ અધ્યવસાયનો લાભ એ કે એ અશુભ પ્રકૃતિઓની કાળસ્થિતિ અલ્પ અને ગમ મદ બધાય કેમકે એવો નિયમ છે કે રાજદેવનો સદ્લેશ જેમ વધારે, તેમ ઝર્મની બધાતી કાળસ્થિતિ મોટી હોય પણ અશુભ ઝર્મનો બધાતો ગસ તીવ્ર હોય, અને શુભ કર્મનો બધાતો ગમ મદ હોય એથી ઉલટું, જેમ એ મલ્લેશ આપો, એટલે કે વિશુદ્ધિ વધારે, તેમ ઝર્મની બધાતી કાળસ્થિતિ નાની હોય અશુભ કર્મનો ગસ મદ બધાય અને શુભ ઝર્મનો રસ તીવ્ર બધાય અહીં અપૂર્વકરણમા વિશુદ્ધિ અપૂર્વ છે, તેથી અશુભ કર્મની સ્થિતિ જે અલ્પ બધાવાની, તે પણ અપૂર્વ અલ્પ સ્થિતિબંધ કહેવાશે એમકે પૂર્વે કદી આટલી અલ્પ નહિ બાધેલી

ઉપશમ-ક્ષયોપશમ સમક્રિતની પ્રક્રિયા : અંતરકરણ અને

ત્રણ પુંજ:--આ રીતે આ પાંચ વાનાંવાળા અપૂર્વકરણથી ગ્રન્થિ લેદાય છે. પછી સિદ્ધાંત મતે અનિવૃત્તિકરણદ્વારા કાં મિથ્યાત્વોદય વચ્ચે અંતરકરણ કરી ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે છે; અગર તો મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરી ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામે છે. પહેલાં કરતાં બીજા મારે આત્માનાં પરિણામની વધારે નિર્મળતા લેઈએ છે. પહેલામાં ઉપશમ સમક્રિતના અંતર્મુદૂર્ત કાળ દરમિયાન જે મિથ્યાત્વદળિયાં ચાલુ ક્રમે ઉદયમાં આવવાનાં હતા, તેને એની પૂર્વના કાળમાં ખેંચી ઉદયમાં લાવી નાખવામાં આવે છે. તેથી હવે આ અંતર્મુદૂર્તનો કાળ મિથ્યાત્વોદય વિનાનો ખાલી પડે છે; અર્થાત્ આ અંતર્મુદૂર્ત પૂર્વે જે છેક છેલ્લા સવયે ભોગવાયું, અને આ અંતર્મુદૂર્ત પછી જે પહેલા સમયે પાછું સિલિકનું મિથ્યાત્વ ઉદયમાં આવવા ડોકિયા કરી રહ્યું છે તે, -એમ બે મિથ્યાત્વોદયના સમયોની વચ્ચે અંતર્મુદૂર્ત કાળનું અંતર પડી ગયું; આ અંતરકરણ થયું. એ કાળમાં ઉપશમ સમક્રિત હોય છે. પછી એ અવશ્ય ચાલ્યું જાય છે. હવે જો અંતરકરણની પ્રક્રિયાને બદલે, અધિક વિશુદ્ધિથી મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરવાની પ્રક્રિયા થાય, અર્થાત્ એમાં આત્માની સિલકે રહેલા મિથ્યાત્વન જથ્થાનું સંશોધન અર્થાત્ શુદ્ધિકરણ કરી ત્રણ પુંજ-ત્રણ જથ્થા કરવામાં આવે છે, -એક તદ્દન શુદ્ધ, બીજો અર્ધશુદ્ધ અને ત્રીજો તદ્દન અશુદ્ધ ત્રણે પુંજને અનુક્રમે સમક્રિત મોહનીય, મિશ્રમોહનીય, અને મિથ્યાત્વ મોહનીય કહે છે. તે પછી આમાંના શુદ્ધ દળિયાનો ઉદય થતાં આત્મામાં એ ક્ષયોપશમ-સમક્રિત પ્રગટ કરે છે.

એમાં શુદ્ધ દળિયાનો ઉદય હોવાથી આત્મામાં મિથ્યાભાવ નથી રહેતો. આ સિદ્ધાન્તમત છે કર્મગ્રન્થવાળાનો મત એવો છે કે પહેલવહેલું સમ્યક્ત્વ તો ઉપશમ કોટિનું જ થાય. ક્ષયોપશમ તો તે પછીથી ત્રણ પુંજના હિસાબે થાય.

મમ્યજ્ઞાનના લક્ષણ — આ રીતે જે સમ્યક્ત્વ અર્થાત્ મમ્ય-
દર્શન પ્રગટયું, તે શુ છે, એ અથક્ષ મહર્ષિ પોતે જ ટીકાગ્રન્થમા આ
રીતે બતાવે છે, કે મમ્યજ્ઞદર્શન એ આત્માનો પગિણામ છે અર્થાત્ આત્મા
પોતે જ આ ગુણરૂપે પગિણામે છે એ ગુણનું સ્વરૂપ છે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન,
અર્થાત્ તત્ત્વભૂત પદાર્થોની શ્રદ્ધા, અથવા પદાર્થોની તત્ત્વરૂપે એટલે
કે યવાવસ્થિત રૂપે શ્રદ્ધા તે પદાર્થો ક્યા? તો કે મર્વજ પ્રભુએ બાળેલા
એને એમણે જે સ્વરૂપે કહ્યા, તે જ સ્વરૂપે સ્વીકારવા-માનવા, તે
તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન સર્વજ કેવલી ભગવાને જે જે તત્ત્વો કહ્યા છે તે જ
બધા સાચા અને શકા વિનાના છે તે બધાય સાચાજ અને નિરશંકજ
છે, એવી કોઈ પણ પ્રકારની દુન્યવી લાલચ વિનાની હૃદયની સચોટ
શ્રદ્ધા તે તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન, તે મમ્યજ્ઞદર્શન શાસ્ત્રે આના પાચ લક્ષણ
કહ્યા છે — શમ, મવેગ, નિર્વેદ, અનુક્રમ્પા અને આસ્તિક્યની પ્રગટ
દશા આ લક્ષણો જેનામા હોય, તેનામા મમ્યક્ત્વ અવસ્થા હોય એ
પાચેય પશ્ચાત્તુપૂર્વીના ક્રમથી જન્મે છે અર્થાત્ પહેલા આસ્તિક્ય
જન્મે, પછી અનુક્રમ્પા, પછી નિર્વેદ, મવેગ અને પછી શમ પ્રગટે
તે આ રીતે — મહાશુરના ઉપદેશ વગેરેનું નિમિત્ત પામી ‘જ્ઞાનાદિ
ગુણવાળો આત્મા છે, એ નિત્ય છે, એ કર્મનો કર્તા છે, કર્મનો ભોક્તા છે,
‘મસારમા રખડતો છે,’ મોક્ષના ઉપાયો છે, એ ઉપાયો દ્વારા છુદ મોક્ષ
પણ પામી શકનારો છે—આવી ‘ઠ’ ની અર્થાત્ અન્તિત્વની શ્રદ્ધા
તે અન્તિત્વ એ પહેલું પ્રગટે પછી જીવોની સાચી દ્રવ્યદયા અને
ભાવદયા પ્રગટે તે અનુક્રમ્પા છુદની કરુણ દશા કરનાર લગભગ
જેવા મસાર પર ખેદ થાય, અરુચિ-કટાણો બાળે, તે નિર્વેદ એ થાય
એટલે એના પ્રતિપક્ષી મોક્ષ પર પ્રીતિ અને મોક્ષઆધક ધમનો
આ પ્રગટે, તે મવેગ આ વચાથી અમાનતા બીજભૂત જે કપાયો,
તેને ચાત કરનામા આવે તે શમ ત્યા કપાયોના ઉગ્રાટની એવી
શાંતિ કરે કે ‘અપગધી ઉપર પણ ‘એનું બગાળ વાળો’ એવું દૃઢ્યમા
ન વાય

અર્થાત્ માનસિક ચિતનાદિ અને કાયિક ક્રિયાઓ ખુદ જ્ઞાનમય છે, જ્ઞાનગણિત છે, તત્ત્વજ્ઞાનની પરિણતિથી સર્વથા વ્યાપ્ત છે. આવું સાંસારિક પ્રવૃત્તિમાં નથી, તેથી તે જ્ઞાનયોગ નથી. આમ ચારિત્ર જ્ઞાનયોગ સ્વરૂપ હોવાથી સંસારથી વિરક્ત બનેલાને જ ચારિત્રનો અધિકારી ગણ્યો. એ વાત ચારિત્રની યોગ્યતા માટે દર્શાવેલ સોળ ગુણો પરથી નક્કી થાય છે.

દીક્ષાર્થીના સોળ ગુણો:-પ્રવ્રજ્યાને યોગ્ય કેને માનવો ? એના ઉત્તરમાં કહે છે કે તેને માનવો કે જે (૧) આર્યદેશમાં જન્મ્યો હોય; તથા ૨-૩ વિશિષ્ટ કોટિની જ્ઞાતિ અને કુળે કરીને સહિત હોય. આર્ય દેશમાં જન્મ એ ગળથુથીમાં સારા સંસ્કારોની ભેટ આપે છે. વિશિષ્ટ જ્ઞાતિ અને વિશિષ્ટ કુળની ખાનદાની અકાર્ય કરતાં અટકાવે છે. નથીને ચારિત્ર લીધા પછી કદાચ મોહનો ઉદય બળ્યો, તો કુળની ખાનદાનીની આત્મા પર શરમ પડશે, મનને એમ થશે કે ‘આવા ઉંચા કુળમાં જન્મેલો હું, મારાથી અકાર્ય કે ત્રત લંગ કેમ જ થાય ! નહિતર પછી મારામાં અને ઢેડાલંગીમાં ફરક શો ?’ પછી સદ્વિચારમાં પાછો ફરી પ્રતિજ્ઞાને દૃઢપણે વળગી રહેશે. તેમ એ પણ લાલ છે કે વિશિષ્ટ જ્ઞાતિ અને કુળના હિસાબે એના લોહીમાં એવા અણુઓ હશે કે જે એને ઉત્તમ સાર્વિક પુરુષાથ અને પ્રગતિ, કરવામાં ખૂબ જ પ્રેરક બનશે. +++++ (૩) વળી તે ‘ક્ષીણપ્રાયકર્મ-મલ’ હોવો જોઈએ. અર્થાત્ સર્વ કર્મમાં લયંકર જે મોહનીય કર્મ તેમાંનું મિથ્યાત્વકર્મ તો ઉદયમાં હોય જ નહિ. ઉપરાંત, ચારિત્ર મોહનીય કર્મ ઘણું ઘણું નાશ પામી ગયું હોય. પૂછો કે ગુરુ આ શી રીતે બાળી શકે ? તો એની પછીનો પાંચમો ગુણ એનો ખુલાસો કરે છે. તે એ છે કે (૪) દીક્ષાર્થી એટલા જ માટે ‘વિમળબુદ્ધિ’ બનેલો હોય,

એની બુદ્ધિ હવે નિર્મળ બની જઈ હોય અર્થાત્ આજસુધી નડતી અનેક પ્રકારની વાસનાઓ અને વિકારોના મળ હવે સાફ થઈ ગયા હોય આ વસ્તુ એના વર્તાવ અને ઉદ્ગાર પરથી તેમજ આગળ ખતાવેલા શુભો પરથી સમજી શકાય છે (૫) બુદ્ધિ નિર્મળ થવાના યોગે પાપમો. શુભ એ છે કે એને સસારની નિર્ગુણતાનું, સસારની અપ્રકારિતાનું જ્ઞાન હોય એને મનમા સચોટ ભાસે કે 'જે મનુષ્યપણુ મળવું ધણુ જ દુર્લભ છે, તે પાણુ અશુભ ડરણીના યોગે ભાવિધના અનેક જન્મમરણનું નિમિત્ત બને છે, વળી એમા જે સપત્તિઓ જીવને અશુભ કરણી કરાવે છે તે વિજળીના જેવી ચપળ છે, ચપળ છે એનો અર્થ એ છે કે સંપત્તિ તો કદાચ આ જન્મમા જ અથવા આવતા જન્મ પૂર્વે તો અવશ્ય ચાલી જવાની, પરંતુ એના અંગે કરેલા પાપ માથે પડી જવાના ! અને અનેક જન્મમરણની જાળમા જીવને જઠડવાના ! સપત્તિ ઉપરાંત સસારમા જીવને જે ઈષ્ટ અનિષ્ટ રૂપરસ વગેરે વિષયો મળે છે, એ વિષયવૃક્ષના ફલની જેમ ભય ડર દુ ખને દેનારા બને છે ત્યારે સસારની વળી એક મોહિની કુટુળ-પગિવાનો સ યોગ, તેનો વિયોગ અનુસ્ય થાય છે, તેથી તેની ખાતર સેવેલા પાપનું અને તેના પ્રત્યે કરેલા ગર્ભાદિનું ફળ લોગવવાના અવસરે એમાનું કોઈ સગુ એ દુ ખમા ભાગ પડાવવા કે બચાવવા આવતું નથી કેવો નિર્ગુણ અને નિઃસાર આ સમાર ! એમા આયુધ્ય ડર્મના દળિયા પ્રત્યેક દાણે લોગવાઈ લોગવાઈને નાશ પામતા જાય છે આયુનો નાશ એટલે મૃત્યુ, અર્થાત્ પ્રત્યેક દાણે મૃત્યુ થાય છે એમ કરતા અતે મહામૃત્યુ પામી અહીંથી નવો જન્મ લેવા ચાલી જવું પડે છે ત્યાં અહીંના કંઠેલાં હિંસાદિ પાપોનો, મોહનો અને રાગદ્વેષનો દારણુ વિપાક અર્થાત્ ભયંકર નતીજે પીડે છે, વિકંગળ દુ ખોનું પગિલામ અનુભવવું પડે છે આવી રીતે મસાગની સાગ્રહિતતાનું જ્ઞાન દીધાર્યોને હોવું જોઈએ.

(૬) તેથી જ એવા સંસાર પ્રત્યે એને વિરાગ હોય, અણુગમો હોય: સંસાર પર લેશમાત્ર આસ્થા એને ન હોય; ઉલટું એવો અણુવિશ્વાસ હોય કે-‘રખેને આમાં ઠગાઈ-ફસાઈને એમજ ન મરું !’ સંસારનો એને ભારે કંટાળો હોય-XXXXX-(૭) સાતમો ગુણ એ છે કે સંસારના મૂળભૂત જે કષાયો, તે એના પાતળા પડી ગયા હોય. કેમકે ક્રોધાદિ કષાયો જો દુર્બલ ન થયા હોય તો તો ચારિત્રી બન્યા પછી ચારિત્રમાં પાછો એ એક નવો સંસારસર્જવાનો !XXXXX-(૮) આઠમા ગુણમાં દીક્ષાર્થીના જીવનમાં હાસ્યાદિ ન હોવા જોઈએ, અથવા નહીંવત્ કવચિત્ બનનાર હોય તો તે અવ્યક્ત જેવા હોય. હાસ્યાદિ એટલે હાસ્ય-કુતુહલ, શોક-વિલાપ, હર્ષ-ઉદ્વેગ, ભય-જુગુપ્સા, ક્રમ-ચેષ્ટા વગેરે. આ દોષો જો મોજુદ હોય, તો સમજવું પડે કે એનામાં હજી હાસ્યના હિસાબે છીછરાપણું અને તુચ્છતા છે, ગંભીરતા નથી; શોકના હિસાબે પુદ્ગલાસક્તિ છે, વિરાગ નથી; ભયના હિસાબે નિઃસત્વતા છે. જુગુપ્સાના હિસાબે કાં અહંભાવ કે કાં જડસંગિતા છે. ક્રમના હિસાબે વેદનો ઉદય છે. હર્ષ-ઉદ્વેગના હિસાબે જડતા મૂલ્યાંકન અને જડની પરાધીનતા છે, ચેતનના નાહિ. આ બધું ચારિત્રમાં બાધક છે.-XXXXX-(૯) વળી દીક્ષાર્થી કૃતજ્ઞ હોવો જોઈએ. કેમકે જો કૃતજ્ઞ એટલે પોતાના ઉપર કોઈએ કરેલા ઉપકારને બાણુનારો અને કદર કરનારો નહિ હોય, તો દીક્ષા અને જ્ઞાનશિક્ષા જેવા અતિમહાન ઉપકારને લીધા પછી પણ ક્ષદાયિત્ સ્વાર્થાધ બની એ ઉપકારને ભૂલશે. તેથી ઉપકારી ગુરુ વગેરેનો ઉપરથી સામનો કરશે.-XXXXX-(૧૦) દસમા નંબરમાં એ વિનીત હોવો જોઈએ. વિનય એ ધર્મનું મૂળ છે, એની તો ચારિત્રમાં ડગલે ને પગલે જરૂર રહે છે. ચારિત્ર પ્રત્યેના વિનયના યોગે સમિતિ-ગુપ્તિ બરાબર પાળશે; ક્રિયા શુદ્ધ કરશે.XX-(૧૧) પૂર્વે પણ એ રાજા, મંત્રી અને શહેરીજનોને સારો માન્ય હોવો જોઈએ. આ જોવાનું એટલા માટે જરૂરી છે કે જો આ દીક્ષાર્થી એ બધાને માન્ય નહિ, પણ વિરુદ્ધ હોય, તો એ

વિરોધની પાછળ કારણભૂત આની ખામી હોવી જોઈએ આપણા અનુચિત વર્તાવ વિના લોકનો આપણા પ્રત્યે વિરોધ-અરુચિ શા માટે થાય ? અને જીવનમાં જો એવી અયોગ્ય કાર્યવાહી હોય ને દીક્ષા લે, તો કદાચ રાત્રી વગેરે રહે, લોક વધુ નિન્દે, અને પછી પણ દીક્ષિત બીજા કાઈ અનુચિત કંઈ બેગંવાનો સંભવ રહે -XXXX-(૧૨) મુમુક્ષુ આત્મા ટોહકાગી ન હોયો. જોઈએ, વિશ્વાસઘાતી ન જોઈએ નહિતર નાધુઓને અને સામનને મહા નુકશાન કરી બેસે, જેમ વિનેયગત્ન (૧૩) દીક્ષાર્થી અખડિત અગોપાગવાળો જોઈએ હુલોલ ગઠા દીક્ષિત થયો હોય તો લોક કહે 'જેયુ ? આ ધર્મમાં આવા હુલીયા જમાલીયા એ ધર્મશુરુ ?' એમ ઝડી નિંદા કરે-XXXXXX (૧૪-૧૫-૧૬) હેલ્લા ત્રણ શુભમાં, દીક્ષાર્થી આત્મા શ્રાદ્ધ એટલે કે અખૂટ ધર્મશ્રદ્ધાવાળો જોઈએ, નહિતર પોતાની જ શ્રદ્ધાના અભાવે બીજાનેય અશ્રદ્ધાળુ ઠીકે, તેમ પોતાને ચારિત્રધર્મ પગિણુમશે નહિ વળી તે ચિથર ને, એટલે કે લીનેલી પ્રતિજ્ઞાઓ અને ઉત્તમ કડક માર્ગને વહન ધરનાની આઠે ઉભા થતા વિદ્વાનો સામનો કરી અવરતો અને મન્માર્ગમાં નિશ્ચલ ગહેનારો જોઈએ નહિતર વ્રતભંગ કે સાધુતાનો ત્યાગ કરી બેસે છેલ્લે દીક્ષાર્થી સમુપસપન્ન જોઈએ અર્થાત્ શુરુને ચારી રીતે શરણે આવેલો જોઈએ, આત્માનુ અર્પણ ઠીકે જોઈએ શુરુને કહે કે "હવે આપ મારી આખ, આપ માટે મન, આપ માટે હૃદય આપનો આદેશ અને આપની ઇચ્છા એજ માટે જીવન એને જ માગી આખ જુઓ, એજ મન વિચારે, એજ હૃદયસદેહ" આ જો ન હોય તો દીક્ષા લીધા પછી વાસ્તવિક શુરુનિશ્ચા એ નહિ મેલી શકે, શુરુને પરત્ર નહિ રહી શકે, શુરુ પાનેથી મેળવવા યોગ્ય હિતગિજ્ઞા-જ્ઞાનાભ્યાસ વગેરે નહિ મેળવી શકે

૧૬ ગુણોનો ઉપસહાન - જાત્રકાર મહર્ષિ આ ગ્રામી ગુણો દર્શાવીને લખે છે કે જે આ ગુણોથી યુક્ત નહિ હોય એ 'જ્ઞાનયોગ'ને આગધવાનો નહિ, ત્યારે જે આ ગુણોથી સંપન્ન છે, એ ઉત્તમ

હવે તો જ્ઞાનયોગને ન આરાધે, એવું બનવાનું નહિ. સોળ ગુણો જ એવી કોટિના છે કે એને 'મોહયોગ' સાથે મેળ બનેજ નહિ, તેમ 'જ્ઞાનયોગ' વિના રહી શકે નહિ. બીજી રીતે જોઈએ તો મોહયોગને આ ગુણો સાથે મેળ ન બને, ત્યારે જ્ઞાનયોગને આ ગુણો સિવાય ચાલે નહિ. આનો અર્થ એ છે કે તમારે ગૃહસ્થપણમાં પણ અંશેય જ્ઞાનયોગનું હવન હવવું હોય તો અંશે પણ આ ગુણોનો અભ્યાસ કેળવો. એ અભ્યાસ ઉંચો વધી જતાં પૂર્ણ જ્ઞાનયોગનું હવન અવશ્ય પ્રાપ્ત થશે. સોળ ગુણો એ તો વિમાન છે. એમાં આડઠ થયા એટલે તો જ્ઞાનયોગના ગગનવિહારને મોજથી આદરવાનું! આપણી વાત એ હતી કે ધર્મસંન્યાસ ગૌણપણે તો દીક્ષા લેતી વખતેય આવે છે, કેમકે ત્યાં પ્રવૃત્તિધર્મનો ત્યાગ કરી જ્ઞાનયોગનું નિવૃત્તિહવન સ્વીકારવામાં આવે છે. પરંતુ તાત્વિકપણે સર્વે ક્ષાયોપશમિક ધર્મોના ત્યાગ રૂપી ધર્મસંન્યાસ દ્વિતીય અપૂર્વકરણે પ્રાપ્ત થાય છે.

અહીં અપૂર્વકરણ સામર્થ્યયોગ, વગેરેની જે વાતો કહી તેને અંગે સમર્થ શાસ્ત્રકાર લખે છે કે આ બધી વાતોને કહેનાર આગમ છે; અને આગમ એ જેનું તેનું વચન નથી, કિન્તુ સર્વાંશ લગવાનું વચન છે, સર્વાંશ પ્રભુની દેશના છે. માટે એ આગમ સત્યાર્થ છે, ભૂતાર્થ છે, નિરુપિતાર્થ છે; અર્થાત્ બરાબર તપાસેલા, એટલે કે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણથી પરીક્ષેલા પદાર્થને કહેનાર છે, સાક્ષાત્ નિહાળેલી વસ્તુને ઉપદેશનાર છે, કિન્તુ વગર પરખેલા અને વગર દેખેલા પદાર્થને જણાવનાર નથી. તેથી આગમે કહેલા સામર્થ્યયોગ વગેરે પદાર્થો તદ્દન સાચા છે. માટેજ તે પરમશ્રદ્ધેય અને પરમ આદરણીય છે

સામર્થ્યયોગનું બીજું સ્વરૂપ 'યોગસંન્યાસ' : — ધર્મસંન્યાસ કરાવનાર બીજું અપૂર્વકરણ જોઈ આવ્યા. એ સામર્થ્યયોગના ઉત્તમ કાર્ય માટે બને છે. સામર્થ્યયોગની કોટિના ધર્મયોગ માટે વિશિષ્ટ કોટિનો શ્રેષ્ઠ પુરુષાર્થ જરૂરી છે. એ પુરુષાર્થ શાસ્ત્રગમ્ય નથી,

અનુભવગમ્ય છે એનું કાર્ય અપૂર્વકન્તુદાગ ક્ષાયોપશમિક ધર્મો
ત્યજતવી, અર્થાત્ ધર્મસંન્યાસ નામના મામર્થ્યયોગને મધાવી, ક્ષાયિક
ધર્મો પમાડવાનું છે એથી આત્મા અનત અક્ષય જ્ઞાન, દર્શન
ચાગ્રિ અને વીર્યાદિલબ્ધિ પામે કે એટલે હવે વીતરાગ મર્વજી થને
છે પરંતુ ત્યાજ મોક્ષ નથી થઈ જતો, અર્થાત્ ત્યાજ સર્વેય કર્મનો
અત નથી થઈ જતો હજી ચાગ્ર અઘાતી કર્મનો નાશ દરવો બાકી
રહે છે તેથી પહેલા તો તેજે ગુણકાણે એનો લગભગ બધા ભોગવટો
કર્મા બાદ ડેવટનો એનો અલ્પ અંશ ભોગવી નાશ કરવા માટે ચૈદ્રે
ગુણમ્યાનક પ્રાપ્ત કરવું પડે છે એ માટે તેજમા ગુણકાણાને અતે
શેલેશીકરણ માટે યત્ન કય છે એ શેલેશીકરણ સામર્થ્યયોગના અન
ન્યપુરુષાર્થથી થતી શકે છે આ શેલેશીકરણ માટે જે યોગસંન્યાસ ક
વામા આવે છે, તે દ્વિતીય સામર્થ્યયોગ છે પહેલા ધર્મસંન્યાસ નામે
સામર્થ્યયોગ, અને આ બીજો યોગસંન્યાસ નામે મામર્થ્યયોગ કહે
વામા આવ્યો પહેલા ધર્મસંન્યાસમા મુખ્ય હેતુભૂત શુદ્ધ ધ્યાનના
પહેલા બે પાયાનું ચિંતન હોય છે, અને યોગસંન્યાસમા કારણ
તરીકે એનાજ ડેવટા બે પાયાનું આલબન હોય છે

એક મામ ગુણસો — અહીં આપણે પૂર્વે વિવેચન કરતા
ધર્મસંન્યાસ-યોગસંન્યાસને સામર્થ્યયોગના બે કાર્ય તરીકે વર્ણવ્યા
હતા, તે એ હિમાળે કે સામર્થ્યયોગ એક જબજમ્ત આત્મપુરુષાર્થ
કે, અને તેના પગિણામે આ બે સંન્યાસ નીપજે કે પરંતુ મામર્થ્ય
યોગ ખરી રીતે માત્ર વિગિષ્ટ વીર્યાદિકાસ નથી, કિન્તુ એ
વીર્યાદિકાસથી થતી જે ધર્મસંન્યાસાદિષ્ટ પ્રવૃત્તિ, તે કે-જેમકે,
'ઈચ્છાયોગ' એ માત્ર ધર્મપ્રવૃત્તિની ઈચ્છા નથી, પરંતુ એ ઈચ્છાથી
થતી ધર્મપ્રવૃત્તિ છે એમ મામર્થ્યયોગ પણ આત્માના અપૂર્વ
મામર્થ્યથી થતી પ્રવૃત્તિ છે માટે જ ગાત્રકાર મહાપુરુષે ઠીક જ
મામર્થ્યયોગને લાગમા વહેતી કહ્યું કે એક મામર્થ્યયોગ ધર્મસં
ન્યાસ નામનો, અને બીજો મામર્થ્યયોગ યોગસંન્યાસ નામનો

ધર્મયોગના ત્રણ વિભાગ પાડ્યા હોવાથી સામર્થ્યયોગને ધર્મયોગ તરીકે બતાવવો જોઈએ, પણ નહિ કે માત્ર વીર્યોદ્ભાસ તરીકે.

આયોજ્યકરણ ઉપર ખીજો સામર્થ્યયોગ:— આમાં ખીજો જે યોગસંન્યાસ, તે ક્યારે થાય, એનું વર્ણન કરતાં કહે છે કે જેમ દ્વિતીય અપૂર્વકરણ ઉપર ધર્મસંન્યાસ થાય છે, તેમ આયોજ્યકરણ ઉપર યોગસંન્યાસ થાય છે. આયોજ્યકરણમાં—‘આ’ એટલે કેવળજ્ઞાન વડે અગ્નિય વીર્યશાલિતા હોવાને લીધે. ‘યોજ્ય’ એટલે તત્કાલ અઘાતી કર્મને બપાવવાતા દિસાળે તેવી અવસ્થાનો. ‘કરણ’ એટલે પ્રયત્ન—એવો અર્થ થાય. આખાનો અર્થ એ થયો કે કેવળજ્ઞાન અને અનંતવીર્યના પ્રભાવે બાકીના ચાર અઘાતી કર્મો (લવોપગ્રાદી= સંસારમાં પકડી રાખનારા કર્મો) ને, બપાવવા માટે જરૂરી એવી જે આત્માની અવસ્થા, તે કરનારો પ્રયત્ન તે આયોજ્યકરણ કહેવાય છે. આ પ્રયત્ન, આ વીર્યોદ્ભાસ આત્માની શૈલેશી અવસ્થાને જન્મ આપવા પૂર્વે યોગસંન્યાસ નામનો સામર્થ્યયોગ નિપજતવે છે.

શૈલેશીકરણ અને યોગસંન્યાસનું સ્વરૂપ:— અહીં જે શૈલેશી અવસ્થા કહેવામાં આવી તે માર્ધક છે, અર્થાત્ શૈલેશી શબ્દના અર્થને અનુસરનારી છે. શૈલ એટલે પર્વત, શૈલનો ઇશ તે મેરુ-પર્વત. એ અચલ, મહાસ્થિર અને નક્કર ગણાય છે. અહીં પણ આત્માની અવસ્થા મેરુ જેવી કરવામાં આવે છે. જેમ મેરુના પાપાણના ઝીણામાં ઝીણા પ્રદેશો બધા જ્યાં છે ત્યાં જ રહે છે, જરાય હાલતા ચાલતા નથી, તેમ આત્માના અરૂપી પ્રદેશો આ અવસ્થામાં સ્થિર અચલ કરી દેવામાં આવે છે; અર્થાત્ હવે ઉપરના પ્રદેશો નીચે, નીચેના ઉપર એમ ચલવિચલ નથી થવા દેવામાં આવતા. શૈલેશી પૂર્વે આત્મામાં મનોયોગ, વચનયોગ, કે કાર્યયોગનું પ્રવર્તન હતું. તેથી આત્મપ્રદેશો ચલવિચલ હતા. અલગત એક પણ પ્રદેશ આત્માથી છૂટો નહોતો

પડે, છતાં પણ ઉડળતા પાણીના પ્રદેશોની જેમ અદર અદર હીલ-
ચાલ ચાલુ હતી હવે કેવળજ્ઞાની સર્વજ્ઞ પોતાની અચિત્ત શક્તિથી
આત્મપ્રદેશોને શૈલેશની જેમ નિશ્ચલ કરી દે છે તેથીજ પૂર્વે ત્યા
ગરીબના પોલાણના ભાગમાં આત્મપ્રદેશ નહોતા, ત્યાં પણ આત્મ-
પ્રદેશો પુરાર્થ નય છે, અને માટેજ આત્માની અવગાહના (આકાશમાં
રહેવાની સ્થિતિ) શરીર કરતાં કે ણની જાય છે અહીં શૈલેશી
કરણમાં અર્થાત શૈલેશ જેવી અનન્યા કન્વાની પ્રક્રિયામાં મન-
વચન-કાયાના યોગોનું મદતર રુધન ક્રમાં આપે છે એમાં સ્થૂલ
કાયયોગથી સ્થૂલ મનયોગ-વચનયોગનું રુધન, પછી સૂક્ષ્મ કાય
યોગથી સ્થૂલ કાયયોગ સૂક્ષ્મ મનયોગ-સૂક્ષ્મ-વચનયોગ રુધાતા
અતે એ આત્મ સૂક્ષ્મ કાયયોગ પણ રુધાર્થ નય છે આ યોગોનું
મદતર રુધન કરવું એ યોગનિરોધ કહેવાય છે, એજ યોગમન્યાસ
કહેવાય છે આ કૃત્તુ એ યોગમાવનાના પગકાળ છે યમ નિયમથી
માડીને ધ્યાન, સમાધિ મુધીની યોગ સાધના, કે અદ્રેષ જિજ્ઞાસાથી
પ્રાપ્તી તત્ત્વ-પ્રતિપત્તિ-સમાપત્તિ મુધીની યોગ સાધના, હતી તો
મહાન, અને ઉત્તરોત્તર ઊંચી ઊંચી ડોટિની, પરંતુ એનામાં મન
વચન કાયાની પ્રવૃત્તિ મદતર અટકાવવાનું જોમ નહોતું જો એ
ન થાય ત્યાં મુધી આત્મા પર જડ કર્મપુ ગલેનો બાધ ચાલુ રહે
છે ત્યારે આયોજ્યકરણ હવે એવું જોમ આપે છે કે જેથી તદ્દનજ
યોગનિરોધ, યોગસન્યાસ થાય છે તે પછી લેશમાત્ર નવીન કર્મબાધ
થતો નથી, અને સિલકમાં રહેલા મર્વ કર્મનો નાશ પાવ્ય
દેશાક્ષરના ઉચ્ચારણ જેટલા ક્ષણમાં જ થઈ જવાથી તુર્ત મોક્ષ
નીપજે છે આમ યોગસન્યાસ એજ જીવને તુર્ત મોક્ષ સાથે યોજી
આપે છે-યોગ કળવી આપે છે માટે અયોગ એ સર્વશ્રેષ્ઠ યોગ છે
અહીં યોગમન્યાસ અને સર્વશ્રેષ્ઠ યોગ-જનેમાં યોગ શબ્દ
છે, પરંતુ અર્થ જનેના જુદા છે યોગસન્યાસમાં યોગ ગણદથી
મન-વચન-કાયાની પ્રવૃત્તિ કરાવનાર આત્મવ્યાપાર લેવાનો છે

ત્યારે સર્વ શ્રેષ્ઠ યોગમાં યોગ શબ્દથી યોગસાધના લેવાની છે. યોગસાધના એટલે મોક્ષ સાથે જીવનો યોગ કરાવી આપનારી સાધના. એ પેલી મન-વચન-કાયયોગના નિરોધની ક્રિયામાં પરાકાષ્ઠાએ પહોંચે છે. હવે આગળ કંઈ કરવાનું રહેતું નથી. હવે તો સહજ રીતે કર્મક્ષય અને આત્માનુ ઊર્ધ્વગમન થઈ જાય છે. એમાં કંઈ પુરુષાર્થ-પ્રયત્ન કરવાનો હોતો નથી. મોક્ષ પામવા માટે છેલ્લામાં છેલ્લો પુરુષાર્થ કે સાધના કરવાની હોય તે આ યોગનિરોધની-યોગસંન્યાસની છે. માટેજ એ મર્વ શ્રેષ્ઠ યોગ છે. એ પછીનો કર્મક્ષય તો સહજભાવે, અર્થાત્ કર્મની સ્થિતિ પાછી ગઈ હોવાથી એના સ્વભાવે, (નહિ કે આત્માના પ્રયત્નથી) કર્મ ઉદયમાં આવી ક્ષીણ થતાં થઈ જાય છે. તેમજ આત્માનું ઊંચે સિદ્ધશિલા પર જવાનું પણ સહજભાવે બને છે. આજ સુધી પાણીમાં નીચે રહેલા માટીના લેપથી લેપાયેલા તુંગડાની જેમ આત્મા કર્મના લેપથી નીચે સંસારમાં હતો. હવે લેપ છૂટી જવાથી હલકા બનેલા તુંગડાની જેમ આત્મા સહજભાવે ઊંચે જઈ ઉપરની છેલ્લી લોકસપાટીને અડીને રહે છે. આગળ અલોકમાં નહિ જવાનું કારણ એ છે કે ત્યાં ગમનમાં સહાયક તત્ત્વ ધર્માસ્તિકાય નથી.

આમ યોગસંન્યાસે યોગસાધના પુરી થઈ. યોગસામર્થ્ય એ યોગની છેલ્લી કોટિની સાધના છે, માટે એને દ્વિતીય સામર્થ્યયોગ કહ્યો. વાત શાના ઉપર ચાલતી હતી ? યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય નામનો ઉત્તમ ગ્રન્થ લખતી વખતે શાસ્ત્રકાર મહર્ષિએ મંગળમાં પરમાત્માને ઇચ્છાયોગથી નમસ્કાર કર્યો હતો. ત્યાં પ્રસંગ પામીને એઓશ્રીએજ બતાવ્યું હતું કે પરમાત્માને નમસ્કાર એ એક ધર્મયોગ છે. ધર્મ-યોગ ત્રણ પ્રકારે હોય છે, શાસ્ત્રયોગ ઇચ્છાયોગ, અને સામર્થ્યયોગ. ‘ઈક્ષોવિ નમુઝ્કારો...તારે ઇ’ એ સામર્થ્યયોગનો નમસ્કાર છે. એ કેવળજ્ઞાન પામવાની નજીક પૂર્વે આવે. ત્યાં ધર્મસંન્યાસ થાય. પછી મોક્ષ પૂર્વે યોગસંન્યાસ થાય.

જિજ્ઞાસા-શાસ્ત્રયોગ-મામર્થ્યયોગનું વિવેચન પુરૂ થાય છે
 હવે અધરાત્ર મહર્ષિ સુગ્રિવેન્દ્ર શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ
 યોગની આઠ દૃષ્ટિનું વર્ણન શરૂ કરે છે તે વર્ણન આ ઇચ્છાયોગાદિ
 ત્રિવિધયોગના વર્ણનથી સ્વતંત્ર છે, જુદું છે

એમાં પહેલા 'મિત્રા-તારા-બલા-દીપ્તિ-ચિત્ત-કાન્તા-પ્રભા-
 પગ' એ પ્રભાતે આઠ નામ આપી, એની મામાન્ય ઓળખ, યોગ
 દૃષ્ટિમાં જરૂરી અનાદિની મનાઓના ત્યાગ તથા દૃષ્ટિ સાથે ક્રમસર
 પ્રાપ્ત થતા

(૧) યોગના આઠ અગ-યમ-નિયમ-આમન-પ્રાણાયમ-પ્રત્યા-
 હ્વાન-ધારણા-ધ્યાન સમાધિ, તથા

(૨) આઠ ગુણ-અદ્વેષ-જિજ્ઞાસા-શુદ્ધ્યા-શ્રવણ-ગ્રોધ મિમાસા-
 પ્રતિપત્તિ-પ્રવૃત્તિ, તેમજ

(૩) ક્રમસર ત્યજતા આઠદોષ-એક ઉદ્વેગ-ક્ષેપ-ઉત્થાન-પ્રાન્તિ-
 અન્યમુદ્વેગ-આમંગ, વગેરે કેવું વર્ણવે છે તે અવસરે.

(યોગદૃષ્ટિ-સમુચ્ચયની પીઠિકા

પરના વ્યાખ્યાન સમાપ્ત.)



[અનુસંધાન અનુક્રમણિકા પાના ૬થી અનુ]

પાનું	વિષય	પાનું	વિષય
૨૩૭	પોતાની દુર્દશાનું નિરીક્ષણ: આત્મ-સંસાર	૨૭૦	ધર્મસંન્યાસ : હાયોપશમ
૨૪૦	ધોરણ પલટો	૨૭૧	ઔદયિક : હાયોપશમિક
૨૪૧	શ્રોતાના દસ ગુણ	૨૭૩	સદગુણ ગે બનના. હાયોપશમિક હાયિક
૨૪૨	રીતના મોહ કરતાં વસ્તુનો મોહ રાખો	૨૭૪	અપર્વકરણ : અનિથ
૨૪૪	નિત્ય-પર્વ-જુહારમિત્ર : કાયા-કુટુંબ-ધર્મ	૨૭૬	સ્થિતિત્રાત-૨૨અધ્યાત
૨૪૯	ધાતી-અધાતીની વિચિત્રતા અને નિવારણ	૨૭૭	સંક્રમણ-ઉદીરણ-અપર્વના
૨૫૩	શાસ્ત્રયોગના માર્ગ : ચક્રારતા; જીલ અને મન આશીર્વાદ; ચિંતાથી હાનિ	૨૭૮	ગુણશ્રેણિ-૪ગુણસંક્રમ પઅપર્વસ્થિતિઅધ
૨૫૫	આત્મામાં માપાળધી કરો	૨૮૦	અંતરકરણ. પુનઃ ઉપશમ-હાયોપશમ
૨૫૭	આગમશ્રદ્ધા : ખુમારી ટાળવાનો ઉપાય	૨૮૧	સમ્યક્ત્વનાં ૫ લક્ષણ
૨૫૯	વેશ્યાના હૃદયે શ્રદ્ધાબળ ન વધે	૨૮૨	ખીજું અપર્વકરણ
૨૬૦	જીવનનો એક ઉપાય	૨૮૩	જ્ઞાનયોગ-મોહયોગ
૨૬૧	પ્રભુદર્શન વિચારણા	૨૮૪	દીક્ષાર્થીના ૧૬ ગુણ મુકુલની મહત્તા
૨૬૨	છૂપી આશાતના	૨૮૫	સંસારની નિર્ગુણતા
૨૬૪	રાગદ્વેષમોહ-ઉકૂતરા	૨૮૬	હાસ્યાદિમા શા દોષ ? વિરાગ, કૃતજ્ઞતા, વિનય ક્યાં ?
૨૬૬	સામર્થ્યયોગ	૨૮૭	સમર્પણ : જ્ઞાનયોગનો મેળ
૨૬૭	શાસ્ત્રવચન મર્ચાદિત	૨૮૯	યોગસંન્યાસ
૨૬૮	પ્રાતિલ જ્ઞાન	૨૯૦	આયોન્યકરણ-શૈલેશીકરણ
૨૬૯	ક્ષપણ : ક્ષપકશ્રેણિ	૨૯૧	અ'યોગ' એ શ્રેષ્ઠ 'યોગ' છે, એમા 'યોગ'ના અર્થ
		૨૯૨-૯૩	મોક્ષમન : આઠ દૃષ્ટિ-યોગાંગ-ગુણ-દોષત્યાગના

